Ms 13/110

SŐRECI JÁNOS DR.

A PANYOLAI PALÁNKERŐDÍTMÉNY ÁSATÁSI NAPLÓI.

MÁSODIK KÖTET.

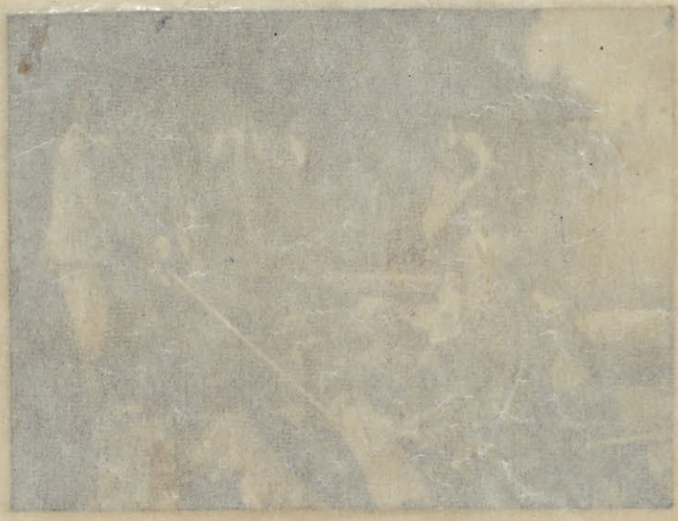

DEBRECEN, 1965.

DEK 4/1965

Nyugta

3.000 Ft-ról, azaz Háromezer forintról, mely összeget "A panyolai palánkerődítmény ásatási naplója " cimü kéziratos müvem II.kötetének /240 oldal/ ára fejében a Debreceni Egyetemi Könyvtár kézirattári különgyüjteménye számára történő megvásárlás folytán a Kossuth Lajos Tudományegyetem Pénzügyi Osztályától a mai napon felvettem.

Debrecen, 1965.ápr.5.

A kézirattári gyarapodási napló
tételszáma: 4/1965.

/Dr.Sőregi János/
ny.muzeumigazgató
Debrecen, Péterfia utca 46.sz.

Ügyiratszám:

KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN 10. TELEFON: 15-23

Hiv. sz.:

Szabadság Lapnyomda

Melléklet:

Helyben

Debrecen, 1965. március 31.

Tárgy:

1965. II.13-án kelt levelükre válaszolva közöljük

64-2500 Sz. L. D.

DR SŐREGI JÁNOS

A PANYOLAI PALÁNKERŐDÍTMÉNY ÁSATÁSI NAPLÓI

II. KÖTET

IV. ÁSATÁS 1933. VIII. 31–IX. 10.

V. ÁSATÁS 1934. VIII. 26–IX. 2.

MELLÉKLETE: 90 FÉNYKÉP, 61 LEVÉL, LEV. LAP, ILL. SÜRGÖNY, 4 GRAFIKON, 59 KÉZIRAJZ, 1 REPRODUKCIO, 1 NYOMTATOTT FÜZET ÉS 9 ÚJSÁGCIKK.
TERJEDELME A KÉPES TÁBLÁKKAL EGYÜTT 240 OLDAL.

DEBRECEN 1965.

BIBLIOTECA NACIONAL DE MAESTROS

TARTALOMJEGYZÉK.

SORSZÁM		OLDALSZÁM
	A NEGYEDIK PANYOLAI ÁSATÁS 1933 VIII. 31 – IX. 10.	
1.	ELŐKÉSZÜLETEK	9.
2.	UTAZÁS PANYOLÁRA. 1933 AUG. 31.	20.
3.	SÁTORVERÉS A ZSARÓKERTBEN. 1933 SZEPT. 1.	24.
4.	A IV. IK ÁSATÁS ELINDITÁSA. 1933 SZEPT 2.	40.
5.	VASÁRNAP. – MUNKASZÜNET. – KOZMA FŐISPÁN LÁTOGATÁSA	49.
6.	AZ ÁSATÁS MÁSODIK NAPJA. 1933 SZEPT. 4	60.
7.	ÁRADÁS MIATT MUNKASZÜNET. – KISS ANDRÁS KISHALÁSZMESTER LÁTOGATÁSA. 1933 SZEPT. 5	70.
8.	A NAGY TALAPZAT FELSZEDÉSE. 1933 SZEPT. 6	96.
9.	A TÖRZSEK FELVONÁSA CSIGASORRAL. 1933 SZEPT. 7	109.
10.	A TÖRZSEK FELVONÁSÁNAK FOLYTATÁSA. – A VÍZHOZTA FENYŐSZÁLFA HISTÓRIÁJA. 1933 SZEPT. 8	113.
11.	A TALAPZAT FELSZEDÉSÉNEK BEFEJEZÉSE. 1933 SZEPT. 9	126.
12.	BÚCSÚ A ZSARÓKERTTŐL, PANYOLÁTÓL. CSOLNAKON VÁSÁROSNAMÉNYBA. 1933 SZEPT. 10. VASÁRNAP.	132.
13.	A IV-IK ÁSATÁST KÖVETŐ TÉNYKEDÉSEK. 1933 SZEPT. 10 – DEC. 25	138.
14.	SZATMÁR ÉS BEREG 1933 OKT. 8. SZÁMÁBÓL CIKK	144.
15.	MAGYAR OTTHON 1934 JAN. 1. SZÁMÁBÓL CIKK	150.
16.	DEBRECZENI ÚJSÁG 1934 JAN. 14. SZÁMÁBÓL CIKK	153.
17.	SŐREGI: ELŐTANULMÁNYOK A PANYOLAI TÖLGYFA – ÉPITMÉNYHEZ. DEBRECEN 1934 C. FÜZETE	159.
	AZ ÖTÖDIK PANYOLAI ÁSATÁS 1934 VIII. 26 – IX. 2.	
18.	ELŐKÉSZÜLETEK	161.
19.	UTAZÁS PANYOLÁRA. 1934 AUG. 26. VASÁRNAP	163.
20.	KIKÖLTÖZÉS A TÚRTÓI PALAJRA: SÁTORVERÉS. 1934 AUG. 27	167.

SOR SZÁM — OLDAL SZÁM

21. AZ ŐTŐDIK ÁSATÁS KEZDŐ NAPJA. 1934 AUG. 28 ..... 174.
22. MUTATKOZNAK A TELEPÜLT RÉSZ ELSŐ LELETEI. A SÜLLŐHALÁSZAT. 1934 AUG. 29 ..... 184.
23. A TELEPÜLT RÉSZ FELTÁRÁSÁNAK FOLYTATÁSA. KÁROLY. 1934 AUG. 30 ..... 201.
24. A TELEPÜLT RÉSZ FELTÁRÁSA. — FÉNYKÉPEK A SÜLLŐHALÁSZOKRÓL. — AZ IGONNYAI HARCSA-KALAND. 1934 AUG. 31 ..... 210.
25. A FELTÁRT TELEPÜLT RÉSZ HELYSZÍNRAJZÁNAK ELKÉSZÍTÉSE 1934 SZEPT. 1. ..... 219.
26. MEGMUNKÁLT FAALKATRÉSZEK RAJZA A TELEPÜLT RÉSZBŐL ..... 224.
27. HAZAUTAZÁS PANYOLÁN, FEHÉRGYARMATON ÁT DEBRECENBE. 1933 SZEPT. 2. VASÁRNAP ..... 228.
28. AZ ŐTŐDIK ÁSATÁSRA VONATKOZÓ ESEMÉNYEK 1934 SZEPT. 3 — 1935 JAN. 10 ..... 230.

— • —

KÉPEK JEGYZÉKE.

FÉNYKÉPEK.

1. BARANYI K. fuvaros a fehérgyarmati állomáson ..... 22.
2. KENDERÁZTATÁS a Túrban ..... 26.
3. RÉGI TÚRERDŐ egyik maradványa ..... 26.
4. BARANYI K. a Zsarókertbe költözéskor ..... 26.
5. NAGY TALAPZAT III-ik ásatáskor helyszínen maradt része ... 30.
6. U.A. közelebbről ..... 30.
7. •3 szelelpelt keresztfőrzs felvétele oldalról ..... 31.
8. U.A.-nak középrésze ..... 31.
9. U.A. ÉNy felől nézve ..... 33.
10. U.A. közelebbről ..... 33.
12. PARTOMLÁSSAL leszakadt Szilfa és a FELVONÓ BAK ELEJE ..... 48.

SOR SZÁM **FÉNYKÉPEK** (FOLYTATÁS) OLDAL SZÁM

13. SÁTORTANYÁM A ZSARÓKERTBEN ..... 54.
14. U.A. FÉLERESSZEL ..... 54.
15. KOZMA GYÖRGY FŐISPÁN A ZSARÓKERTBEN ..... 57.
16. U.A. A TÖLGYFA ÉPITMÉNYEN ..... 57.
17. U.A. a :1 keresztörzsön ülve ..... 58.
18. U.A. a Tisza felől nézve ..... 58.
19. U.A. a talapzat nagyobb részével ..... 59.
20. U.A. a sátor melletti kis asztalnál ..... 59.
21. BARANYI KÁROLY a gyarmati szivarral ..... 71.
22. TISZA ÁRADÁSA az épitményen ..... 71.
23. U.A. felülről fényképezve ..... 72.
24. U.A. az Elly-i orlopas szöglet ..... 72.
25. ID. SZŐKE S. és Kis Jeles a félcresz előtt ..... 73.
26. SZŐKE FÉLERESZE ..... 73.
27. KISS ANDRÁS KISHALÁSZMESTER és csolnaka ..... 75.
28. U.A. oldalvabról nézve ..... 75.
29. SZARKA BOLDIZSÁR REF. LELKÉSZ a Zsaró-kertben ..... 95.
30. PARTTŐ kibontása, a nagy ágas törzs ..... 97.
31. :1 kereszt törzs ketté fürészelve, a —1 előkészitése ..... 97.
32. •3 kerenttörzs panttőbe helyezése ..... 98.
33. •4 kerenttörzs elmozditása ..... 98.
34. =6 hosszanti törzs kimozditása ..... 99.
35. U.A.-nak a panttőbe hengeritése ..... 99.
36. RÉSZLET-FELVÉTELEK a felszedés és a csigasoros felvonás munkájából (5 felv.) ..... 100.
37. =5 és =4 hosszanti törzsek feldarabolása ..... 101.
38. VI b, jelrésü orlop cipelése ..... 101.
39. MÜKÖDŐ CSIGASOR javitása ..... 105.
40. FELVONT kereszt- és hosszanti törzsek rakásban ..... 105.
41. TÖRZSEK FELVONÁSA A CSIGASORRAL ..... 106.
42. U.A. a felhuzott —1 törzs hátralendítése a csigasor láncáról ..... 106.
43. HÁTRA LENDITETT törzs elvonszolása ..... 107.
44. FELSZEDETT törzsek rendezése, összerakása ..... 107.
45. ID. SZŐKE S. kishalászmester arcképe ..... 117.

SOR SZÁM	FÉNYKÉPEK (FOLYTATÁS)	OLDAL SZÁM
46.	PIROS GÁBOR RÉVÉSZ és Kis Bertalan	117.
47.	SZŐKE SÁNDOR KECSEGÉT PUCOL CSOLNAKÁBAN	119.
48.	U.A. az evező, mint asztal	119.
49.	U.A. a szapaly, mint tányér	121.
50.	Halsütés szabad tűznél	121.
51.	VIb ÉS VIb₁ oszlopok és a 35. sz. karó	125.
52.	TISZAI TÁJ a gulácsi kanyarban	130.
53.	U.A. a Kis Túr balpartjáról a rév felé nézve	130.
54.	CSOLNAKON VÁSÁRUSNAMÉNY felé, Szőke és fia	135.
55.	TISZAI VASHÍD Namény alatt	135.
56.	A SZAMOS TORKOLATA	137.
57.	TISZAI TÁJ Gulács határában, Kisar felé	142.
58.	FAGYÖNGYÖS tiszai táj (Csarókert)	144.
59.	REF. TEMPLOM Panyolán	167.
60.	SZAMOS Nábrád alatt, a Kállay-kastéllyal	170.
61.	KIS GEDUS mezőcsösz „kastélya" a Túr parton	170.
62.	SÁTORTANYÁM a Túrtői palajon	171.
63.	SÜLLŐHALÁSZOK (Szőke és fia) csolnakon hazaér-keznek a Túrtői palajra	198.
64.	-FELSZERELÉSSEL indulnak a sátortanya felé	198.
65.	-KÖZELEDNEK a sátorhoz	199.
66.	SZŐKE MUTATJA A FOGOTT SÜLLŐT	199.
67.	IFJ. SZŐKE hátizsákban viszi a halat Ugornyára	199.
68.	ÖREG SZŐKE száradó süllőhorgai mellett	200.
69.	ÓLOMGOLYÓS horogzsinórok, szák. és csipkefa	200.
70.	AZ V-IK ÁSATÁSSAL LENYESETT PART CÖLÖPÖKET tár fel	201.
71.	U.A. felülről nézve	201.
72.	V. ÁSATÁS A Tisza felől nézve	205.
73.	U.A. KÖZELEBBRŐL	205.
74.	A TELEPÜLT RÉSZ középső szakasza	206.
75.	U.A.-nak folytatása ÉNy. felé	206.
76.	U.A.-nak középső szakasza felülről nézve	207.
77.	U.A. a Tisza felől tekintve	207.
78.	TELEPÜLT RÉSZ teljesen feltárva felülről nézve	208
79.	U.A. ÉNy felől tekintve	208.

SOR SZÁM	FÉNYKÉPEK (FOLYTATÁS)	OLDAL SZÁM
80.	FELÁLLÍTOTT munkások a feltáráshoz	221.
81.	OSZLOPOK A TELEPÜLT RÉSZ ÉNY-i felében	221.
82.	MUNKÁSAIM az V-ik ásatásnál	222.
83.	FELTÁRT TELEPÜLT RÉSZ Ény. felől tekintve	222.
84.	I.–III. oszlop feltárás közben (grafikon)	223.
85.	VIII–X oszlop feltárás közben (grafikon)	223.
86.	TISZAI TÁJ JÁND FELÉ	225.
87.	DÉMONIKUS FÉNYKÉP A SZAKADT PARTRÓL	227.
88.	STEIN AURÉL látogatása a Déri Múzeumban	240.

REPRODUKCIÓ

1.	KÉPES LEV. LAP JÁNK KÖZSÉGRŐL	19.

KÉZIRAJZOK

1.	ZSELÉP	34.
2.	KÚTGÉM-OLTÁS	34.
3.	FŐZŐLÁBAS DRÓTBÓL	40.
4.	ÉLŐCSALÉTEK A VARSA VERSEKJE előtt	47.
5.	ELSÜLLYEDT CSIGAKÖTÉL KIEMELÉSE HÍDASSAL	63.
6.	VÁGÓHOROG	77.
7.	PISZEBÁRKA	77.
8.	ORRTŐKE csalakban	77.
9.	SZAPOLY veres fűrfából	78.
10.	SZÁK NYÉLTÖVE és karimája	78.
11.	KIS HALÁSZ-LÁDA	78.
12.	BUGGYOGATÓ HOROG	79.
13.	BUGGYOGATÓ és fagása	80.
14.	HARCSA-HOROG ÉLŐ libával vagy kacsával	85.
15.	CSIPKEFA	86.
16.	HALÁSZKÉS	86.
17.	HALÁSZ SÁTOR	87.
18.	FŐZŐFA-KIKÖTŐ-KARÓ	87.
19.	TÖK pléhből Tetőhorgászathoz	87
20.	TETŐHOROG mangóval, pléhtölcsérrel	87.

SOR SZÁM — KÉZIRAJZOK (FOLYTATÁS) — OLDAL SZÁM

21. MANGÓ térből és felnevelése ---------- 88.
22. BALKONYFA ---------- 89.
23. GŰZSTŐIKE ---------- 89.
24. MANGÓ-gyümölcs ---------- 90.
25. „MACSKA" nevű horgony a fenékhorog megkeresésére ---- 91.
26. LYUKAS DESZKA A FARŰLÉS alatt ---------- 92.
27. CSÚSZÓGOMBA és galléria ---------- 93A.
28. ŰLŐGÖDÖR A CSIGASOR-KEZELŐK RÉSZÉRE ---------- 94.
29. CSAPÓRÚDAS fordító kapocs alkalmazása ---------- 102.
30. EMELŐ LÁNCOS CSAPÓRÚD ---------- 102.
31. NÉGYÉLŰ OSZLOPHEGY ---------- 102.
32. FŰRÉSZRESZELÉSRE BEÁLLÍTOTT NAGYFŰRÉSZ ---------- 103.
33. ZSÉMBES FŰRÉSZFOG ---------- 103.
34. DÉRSZÍVÁS ---------- 121.
35. ŐZIKÉK A TÚRTŐI PALAJON ---------- 128.
36. KIS MERETTYŰ RÁKFOGÁSHOZ ---------- 178.
37. KESZEG-HOROG ---------- 188.
38. EGYENES és KATSZA-HOROG ---------- 188.
39. SÜLLŐHOROG FELSZERELÉSE KIS KESZEGGEL: 1., zsinór áthurása a perem alatt, 2., a horog nádba-helyezése és 3., a zsinór farokra hurkolása. 3 rajz ---- 189.
40. TERHELŐ ÓLOMGOLYÓK, CSUHA, HOROG ---------- 189.
41. TERHELŐ ÓLOMGOLYÓK ÖTFÉLE változata: 1., 5 ólomgolyó karikába, 2., 2 ólomgolyó kört vas-karika, 3., 4 ólomgolyó kört rézkarika, 4., 4 ólom-golyó kört rézkocka és 5., 5 golyó egyenesben ---------- 190.
42. TERHELŐ ólomgolyók szerepe ---------- 190.
43. HOROGZSINÓR hurkolása a kiskarórа ---------- 190.
44. ZSINÓRTARTÓ HOMORÚ DESZKALAP ---------- 191.
42. SÜLLŐHORGOK KIRAKÁSA CSOLNAKBÓL ---------- 191.
43. HOROGKARÓ és HOROGZSINÓR KEZELÉSE ---------- 192.
44. KURUCSKA ---------- 193.
45. HALÁSZFOGÁS ---------- 194
46. A CSUHÁS HOROG BAKOS-FÉLE ALKALMAZÁSA ---------- 195.
47. HALÁSZKÖTÉS I-II. ---------- 196.
48. HALSZÁLLÍTÓ HÁTZSÁK ---------- 196

SOR SZÁM — OLDAL SZÁM

KÉZIRAJZOK (FOLYTATÁS)

49. VÁZLAT AZ ÁSATÁS ALATT MUTATKOZÓ OSZLOPOKRÓL ---- 201.

50. SZELLEM- ÉS DÉMON ARCOK EGY FÉNYKÉPRŐL MÁSOLVA --- 227

GRAFIKONOK

1. HELYSZINRAJZ A IV-IK ásatással feltárt talaprat egészéről, 1933 szept. 4-ki állapotról ------- 66.

2. ZSARÓ-KERT helyszinrajza TISZA, KIS TÚR, HOLT TÚR és a Tinatöltés között ---------- 93.

3. AZ V-IK ÁSATÁSSAL FELTÁRT TELEPÜLT RÉSZ HELYSZINRAJZA. 1934 SZEPT. 1-I ÁLLAPOT, 5 ÉS ½ ÍVOLDAL TERJEDELEMBEN, KÉT FÉNYKÉPPEL ------ 223.

4. MEGMUNKÁLT HÁZFELSZERELÉSEK AZ V-IK ÁSATÁSBÓL (LÉTRA, FALTALAPZAT, KAPUÁGAS, LYUKAS KARÓ).. 3 ÍVOLDAL TERJEDELEMBEN ---------- 224.

A NEGYEDIK PANYOLAI ÁSATÁS.

1933 AUG. 31—SZEPT. 10.

— ELŐKÉSZÜLETEK —

A panyolai kutatások folytatását, az 1933. évi IV.-ik ásatást a m. kir. honvédelmi miniszter 1932 dec. 10.-én kiutalt 500 pengő segélye tette lehetővé (592/1932 DM Sz.), melynek körvényezését dr. Kozma György főszolgabíró 1932 VII. 28.-án levélileg támogatta (359/1932 DMSz), magam pedig fényképe és szakleírás kíséretében 1932 VII. 29.-én eszközöltem (355/1932 DMSz). Vitéz Aggházy Kamil hadimúzeumi igazgató is szivből örvendezett az elért, de általa alig remélt sikernek, amint azt Kozma főbíróhoz és hozzám irott leveleiben kifejezte (ad 592/1932 DMSz). Köszönő leveleim egyikét közreműködéséért neki is megküldtem.

A hadügyminiszter 500 pengős adományát, mely 1933 I. 14.-én a Déri Múzeum Igazgatósága címére érkezett, bankban helyeztem el. Mivel a kiutaló határozat a segélyt az eddigi ásatási költségek részbeni megtérítésére is adta, a III.-ik ásatás fényképfelvételeiből Kozman fényképészszel panorámás táblákat készittettem és azokkal a kutatás lelkes és áldozatrakész pátronusait megajándékoztam.

Általában a kutatás iránti érdeklődés és áldozatkészség egyre fokozódott. Streicher Andor műtészszalkai alispán, aki 1933 I. 27. és IV. 15.-én személyesen is felkeresett múzeumi hivatalomban és kalauzolásom mellett megtekintette a Déri Múzeumot,

1933 V. 1-ig ínségmunkásokat ajánlott fel, azonban sem az idő, sem más sürgős elfoglaltságaim miatt segítségét akkor nem vehettem igénybe. Horma György főbíró járásának leleteit a Déri Múzeumnak juttatta. Templéni főispánná történt kinevezése berey-szatmári kutatásaimra nem éppen volt kedvező. Üdvözlő levelemben ezt jeleztem is neki, másfelől annak a reménynek adtam kifejezést, hogy híres-neves, nagymultú szülővármegyém az ő kulturális tevékenysége révén végül is méltó lesz egy szerény múzeumra (169/1933 Dllsz).

A III-ik panyolai ásatás feldolgozásához, amit 1933 tavaszán végeztem, szükségem lett volna a panyolai Zsaró tért és környéke 1:10.000-es térképének másolatára, a Holt Tiszától keletre a 24.B. számú vízrajzi szelvényig, beleforalva a védgátat is. Levélben kerestem fel Schick Jenő igazgató főmérnökét, a Fehérgyarmaton székelő "Tisza-Szamos-közi Ármentesítő" és Belvízszabályozó Társaság vezetőjét, hogy költségemre másolatot készíttessen. (13/1933 Dllsz). Az ügyiratok közt és Naplómban nincs semmi nyoma kérelmem teljesítésének. Ez ügyben Scherf Emil megkeresése is sikertelen volt.

Miután 1933 első felében nemcsak az 1932 évi három panyolai ásatást, hanem a konyári "vízkori temető" feltárását is ki kellett dolgoznom a Déri Múzeum 1932-es Evkönyve részére, a IV-ik panyolai ásatás előkészítési munkálatait csak 1933 VI. 19-én indíttattam el. Ezen a napon levelet írtam dr. Scherf Emil osztálygeológusnak Budapestre és Szatka Boldizsár ref. lelkésznek Panyolára. Előre jeleztem az 1933 sept. első felére tervezett ásatást, Panyolától helyzetjelentést is kértem a Tisza vízállásáról és a leendő hely állapotáról. 1933 I. 23-án kelt értesítésére szerint a fa alkotmány sértetlenül állott. Pár nappal előbb (I. 11) pedig arról értesített, hogy Losoncy István nyug.

örnagy, tiszaderzsi földbirtokos meglátogatta a panyolai tölgyfaépitményt és Scherf Emilnek kijelentette, hogy azt ő is védelmi münek tartja, amilyet a világháborúban a Strypa partján, a mocsarakban ők maguk is épitettek. — Erről fényképet is küldött neki. Scherf Emil 1933 I. 16-án kelt, hozzám irott levelében Lossonczy hozzászólását nekem nem emlitette (Szarka Boldizsár két lev. lapja 1933 I. 11, I. 23 és Scherf levele 1933 I. 16 mellékelve). (12. oldal). Csatolva egy lev. lap Boldizsár napjáról is 1933 I. 6.

1933 jun. 19-iki levelemre hat oldalas kimerítő választ kaptam Szarka Boldizsártól jun. 21-ki kelettel. E szerint a faanyag mind a községháza udvarán, mind a Tisza alatt ép és sértetlen. A tél folyamán a Tisza iszapolt, de a junius 20-ika körüli országos esőzés folytán a Tisza, a Szamos és a Túr szinig megtelt szennyes árral s igy a faalkotmánynál bizonyára lesz egy kis alámosás, iszapolás.

Annak bizonyságánl, hogy egy régész ember, kivált ha maga is a falu szülötte, az egy helyen való ismétlődő, huzamosabb tartózkodása révén menynyire bele tud illeszkedni az ottani társadalmi élet, a falusi emberek lelki világába, ami több irányú kutató és megfigyelő tevékenységére nézve vitánfelül rendkivül kedvező: mellékelem Szarka Boldizsár lelkész több szempontból érdekes és értékes tartalmú levelét, mint a magyar falusi élet és gondolkozás, a városinál tisztább és őszintébb szellemi légkör hű tükörét. (13 oldal).

E rendkivül figyelmes és lelkes munkatársunk 1933 jul. 10.-én egyrészt jelezte felesége, a kitünő és vendégszerető háziasszony debreceni látogatását, másrészt részletesen beszámolt a szeszélyes Tisza garázdálkodásáról. Rövid két hét lefolyása alatt jul. 9-én másodnor lépett ki medréből, megsemmisítve az értéri veteményeket.

Kedves János! Tegnap este 7/15-ikén vettem kedves leveled. Ők itt voltak valahol Csonka Laci-éknál, így örvele is közöltem. Előbb is írtam volna, hogy a Pavlovics-féle Pavlovics-féle Pavlovics-féle

Kedves János! Tegnapeste vettem kedves leveled. Ép itt voltak
nálunk Csonka Laczi ék, igyövele is közöltem. Elsőben is
őróla emlékezem. 1932. XII. 31 el Pangela megszünt megkőzség
lenni, hozzácsatolták a nábrádi körjegyzőséghez Nábrád
székhessel sig most Nábrád-Kérsemjén-Pangela egy körjegy-
zőség. A székhes eredetileg Pangela lett volna és volt is, de
földesúri jogon Nábrád elperelte tőlünk. Laczi rendelke-
zési állományba került. Azonban a nábrádi körjegy-
ző választásáig Nábrádra vezényelték jan. 1-el, liesettes
főjegyzőnek. Ott t. i. N-on eddig az adósügyi jegyző Gamogyi Zsi-
ga volt a h. jegyző, ki a főjegyzőségnél is riválisa lesz. Tor-
mészetes, mi reméljük a legjobbat. Pangela, mint
egyember áll mellette 25 szérat. – No a névnapom!?
Hát ifen nincs méga kalendáriomban, de méga
Bibliában sem. Pápista találmány tette meg a
napkeleti bölcseket kiráfoknak és keresztelte el: G.
M. és B-nak. Rámtolták hát én rám is I. 6-ot,
névnapnak. – Lengyel urról! Ő most valácziózik
I. 1-től, mint rendelkezési állományban lévő.
svérja főnökével sorsa jobbra fordultát. Ha La-

SZARKA BOLDIZSÁR

Feladó neve és lakása:

PANYOLA, Szatmár-m

MAGYARORSZÁG

10 FILLÉR 10

LEVELEZŐ-LAP

ezinak sikerül bejutni, akkor neki is lehetnek kilátásai, de így ma se bent, se kint. A trónörökös várásában telnek napjai. Az öreg Pinos Gábor felesége látta képet, ő maga nem jött utána, de az utcán jelentette: az alkotmány sértetlenül áll.

Szeretettel üdvözöllek hű nőmmel együtt.

P. 933 I/23. Bódi

Emil ügyben küldött ha prod is megkaptam. Kö szönöm, Shay értesítettél.

Nagyságos

Dr. Sőregi János urnak

muzeumi h. igazg.-ő

Debreczen.

Déri Múzeum.

Külföldel való forgalomban a feltüntetett értékben a mindenkori díjszabásnak megfelelően postabélyeggel ekkor egészíteni.

M. kir. állami nyomda. Budapest, 1930.

Kedves János! Irtam Distának, Emilnek, irok neked is a trias harmadik tagjának is. Kérdem, irtál e Szórády Dál szakaszmérnöknek Jyarmatra, a Túr közé eső terület folyamtérképének másolatáért s megkapta-é Emil? Engem is megkért az ujév rendén erre, de még nem adódott intervencióra alkalom. — Csekedj, hadd kapja meg! — Emil irja nekem: „Érdekelni fog, hogy Lessonczy ny. őrnagy, tiszadenssi földbirtokos, aki szintén kintjárt Pangolán és látta a tiszaparti faalkotmányt, szintén határozottan védelmi műnek minősíti és amint nekem irja, a világháborúban is ifmeket építettek a Strypa partján, a mosarakban. Képet is küldött ezekről." — Gondolom mif jólcsövelt neked ez a megállapitás. — Azt hiszem megkaptad névnapi lapomat. Sokat beszéltünk rólad sa kért historiás esetek pontos leirását ad Karolum, Lengyel ur igérte megnekem.

Szives szeretettel köszöntelek, felcsegem üdvözletét tolmácsolva, igaz hived is barátod

Pangola 1933. II 11. — Szakaltóski

Feladó neve és lakása :

LEVELEZŐ-LAP

Nagyrábé.

Dr. Sőregi János

múzeumi igazgató

urnak.

Debreczen

Déri Múzeum.

Ára 11 fillér. M. kir. állami nyomda, Budapest, 1922.

Külfölddel való forgalomban a feltüntetett értéket a mindenkori díjszabásnak megfelelően postabélyeggel ki kell egészíteni.

Kedves Jánoskám! Addig is míg megszíi letik egy idétlen, vagy idejét mult levél, illetve postára kerül, szeretettel és szíves köszöntéssel szállunk hozzád Bódi napját ülve mi mindnyájan pangalaiak 1933 jan 6-án

Szabó Bódi

Honkány

Ez is szívelyesen köszönteter mint volt pangalai – most helyettes nébrédi jtő

Gálné

Szabó Bódi

Szabó Bódi

Feladó neve és lakása :

LEVELEZŐ-LAP

Kgs.
Dr. Sörregi János
múzeumi h. igazgató-ór
Debrecenben
Déri Múzeum.

Ára 11 fillér. M. Kir. Állami nyomda, Budapest, 1932.

Külfölddel való forgalomban a feltüntetett értéket a mindenkori díjszabásnak megfelelően postabélyeggel ki kell egésziteni.

Budapest, 1933. január hó 16.-án.

Kedves János Barátom !

A levelek valóságos özönével küzködöm. Bocsásd meg tehát, hogy válaszom késik. Most is nagy zürzavar közepette irok, mert fene sok holmimmal le kell hurcolkodnom az alsó emeleti két helyiségbe.

Ebben a hónapban nem tudok küldeni pénzt. Arra számitottam, hogy a februári lakbéres hónapban intézem majd el a dolgot, most meg az a kellemetlen változás jött, hogy ezentul havonta fizetik a lakbért, tehát kevesebbet kapok kézhez február elsején, mint amennyire számitottam. Ezért nekem kellemes volna, ha február elsején se kellene az egész 50 P.-t elküldenem, hanem csak 30 P.-t, a maradékot március 1.-én. Ird meg kérlek, hogy jó lesz-e igy?

Köszönöm Schick fömérnök ur levelének másolatát. Nem tudom, milyen szerencsétlen ember ez a Szórády koma. Hiszen egészen világosan megmondtam neki a helyszinén, hogy mi kell s különben is ottjárt a lele tnél s tudhatná, hogy melyik Tisza-szakaszról van szó. Természetesen a nagy léptékü térkép kell. Nem hiszem ugyan, hogy az a térkép, amit nála láttam,az 1:2880 léptékü kataszteri térkép lett volna, de ha másról nem akarnak tudni, hát jó lesz ez is. / A katonai 1:25000, 1:75000 és 1:200000 léptékü térképek itt is megvannak, ezek nem kellenek /. Nekem annak a szakasznak a másolata kell, amely a faalkotmány mellett lévö Kistur-huroktól kelet felé egészen a 24.B. szelvényköig terjed, a másik irányban pedig a Tisza-folyótól / emek a medre is egészen rajta legyen a másolaton / befelé a töltésen tul pár méterre öleli fel a területet. Lehetöleg a 24. B. szelvénykö helye is fel legyen tüntetve a térképmásolaton, valamint az is, hogy melyik évi állapotot

ábrázolja. Biztosan tudom, hogy a Szórády kollegánál látott térképen a két Tur medre fel volt tüntetve. Valószinüleg a töltésen átvezetö fö-ut, melyen mindig jártunk, is meg van jelölve. / Ha nem volna, bizonyára nem okoz nehézséget a mérnök kollegáknak, hogy megjelöljék azt a pontot, ahol a dülöut a töltést keresztezi, hiszen éppen ott volt a töltséjavitásuk./ Miután Te korrespondáltál Schick kollegával és én ezt az urat személyesen nem is ismerem, légy olyan szives, a térképmásolatot az irták alapján Schicktöl kérni.

Egyébként az az ujság, hogy Szarka Boldizsár uramtól válaszképpen ujévi üdvözletre sziveshangu lapot kaptam, melyben jó egészséget, vele együtt bort, buzát, békességet, szép asszonyt, feleséget, az utóbbit elsö helyen kiván. Nemsokára rá jött egy másik lap a névnapi mulatságról, melyen az összes panyolai ismerösök alá voltak irva s amelyen látszik, hogy virágos jó hangulatban irták. Derék, hamisitatlan öszinteségü emberek ezek s azért jól esett, hogy ily kedvesen emlékeznek ránk. Ma pedig bejött Szarkának elözöleg bejelentett hosszu négyoldalas levele, mely szintén az ö szimpatikus egyéniségét visszatükrözteti. Azt irja többek közt, hogy tavaszra szeretettel vár bennünket; Te mindenesetre kimégy, hiszen leveledböl örömmel látom, hogy van már némi pénzmag is. Hogy én jöhetek-e majd, az más kérdés. Még egészen bizonytalan ködben dereng az idei felvételek ügye és Peströl nem utahzhatok oda.

Györffy bátyánkkal többször összejövök, mert közel lakik az intézethez s igy sokszor látom az utcán. Bizonyára azelött is találkoztam vele, csak nem ismertem. Azonkivül a régi magyar térképek ügye hoz össze bennünket. Ö már talált egy magánmérnököt, aki a kartothékes feldolgozásra vállalkozna, csak a dolog pénzügyi része lóg még mindig a levegöben. Györffytöl különben hallottam, hogy Szarka uram karácsony felé fent járt Pesten s sem engem sem öt nem keresett fel. Ezért még dorgálást kap a "vén lókötö", ahogy Pista bátyánk magát kifejezte.

Kedves családoddal egyetemben a régi jó barátsággal üdvözöl :

Emil

Majdnem elfelejtettem megköszöni a külön postával jött szép panoramaképet. Fogadd érte hálás köszönetemet!

SZARKA BOLDIZSÁR PANYOLAI REF. LELKÉSZ

LEVELE 1933 JUN. 21.

A panyolai református lelkészi hivataltól. I.)

100/1933 szám.

Kedves János!

Tegnapvettem leveled s nagy szorsasággal válaszolok rá. Hosszasan szeretnék s elmélázva, de tudod a nyári idő szorgalmatossága nem engedi, a húmort pedig elnémítja az élet nyomorusága.

Ott kezdem ahelte! Tavaszal irott lapod bizonnyal elvitte az árvíz, mely nem vala; vagy elsodorta a hidegszél, mely mindig dühöngött; vagy a postai szerelem gilkotta meg szépsége miatt s tette el lábalól.

Nekem magamnak meg nem vala nagy kedvem írni. A télen vagy egy hónapig egész februárban nyavalyogtam. Az akkor divó és uzalkodó nyavalya kiséretezett rajtam. Már túlestem rajta, de még gonoszabbjött utána. Jelemánya vala-é, vagy eredeti szerzemény, ki tudja? Márczius 6-án jobbaldali mellhártyacsuladásba estem. Szerencsére enyhe lefolyásu volt, csak két hétig nyomtam az ágyat, de Deo volente et auxiliante s Bodnár Zógsi dr barátnak gógkezelése nyomán megépültem. Természetes, hogy mint ambulans beteg, még ezután is terhelttettem, különösen a tavaszi komisz időjárás miatt, mert minek eddig fittyet hánytam, t.i. a hidegnek, örökös fázás mastalék a lettem még a jól fütött szobában is, mi aztán még ma is - úgy látszik ez az öregkor karaktere, - velejárója életemnek.

No de azért most már csak megvagyok Istennek hála! - Hivatali és más közéleti teendők, majd a későn nekiindult mélek, meg a gazdaság aztán nagy későn mégis csak munkába állítottak, le is kötöttek, de nem volt azért sem munkakedv, sem hangulat, sem levélírási készség. Így aztán vártam a jó szerencsére, hogy a komisz hideg, szeles tavasz idején, mikor szó-

laltok meg Görffy Pistával? Hiába! Komisz volt a ta-
vasz, komisz a nyárkezdete is! De te mégis megszólal-
tál! Légy üdvözöltem! Én sietek rá visszhangot
adni.

De ebben a visszhangadásban talán tulsokat
és szemtelenül első hely foglalkozom magammal.
De a teljesség kedvéért még mindig ezt teszem, ha-
bár most már csak per tangentem, mert ny neki
bodorodtam, hogy a szent se gőz meg papirossal.–

Hát Jánoskám! Lekéstem pénz hiény ában
hü nőmmel egyetemben debreczeni látogatá-
sunkról.– Dettő: a nemzetközi vásárról, hol csak
magam számítottam eluceskálni. Ezek helyett
ad barbam, sub spe csináltattam a tornász-
hoz egy kiugrót, hogy illőképen fogadhassa-
lak a nyáron bennetéket, ahova nemcsak ki-
ugrani lehet, hanem ahova bengorva, bezug-
ni is lehet és pedig a kirugás absolut veszélye
nélkül.– Aztán tovább vittem ősszel megkez-
dett hatalmas méhesem épitését, melyet egyik
barátom „az örökkévalóság számára épitettnek" a
másik „borzasztó alkotmánynak" titulált. A sze-
rencse az, hogy még most sincs kiszen, betelik
rajta nem a nonum, hanem: „unum prematur
in annum" horatiusi elv. Hát mondd? Nem
vagyok én költő, még pedig olyan, ki pénz nélkül
is tud költeni?– No de a félig kész mivolt nem
lesz akadálya annak, hogy benne ne alhassak,
dolgozhassak, egy kis csokoló bort benne el ne
hefezhessek, no meg: hogy ne tanyázhassunk
benne.–

Hát ideje már magammal végezni ny-e?
Más szereplőket vonultatok fel!

Kezdem főjegyző Csonka Laczin! Őt elvesz-
tettük. Nábrádi körfőjegyzőségnél elbukott, il-
letve 2=kettő szavazattal lemaradt s lett főjegyző
Somogyi Tsiga, az eddigi nábrádi adóügyi
jegyző. Pangola, mint egyember 26 szával állt

ki mellette, de hiába! Közigazgatás Jánkra nyomta h. főjegyzőnek s mi legbolondabb el is költöztette. Hejzet: ott is el fog bukni az adóügyi jegyzővel szemben. – Ultima ratio: Kisnuméry: ott is el fog bukni. Gajnáljuk végtelen de hát: non possumus! Előszóval per longum et latum elbeszélem, mert már a görcs hurra a kezemet. Ig jegyzői lakás üres, kihalt a táj!

Lengyel Ur! Az nagy úr! és szabad vitéz és boldog családapa. A bolond gósa, hozott neki a télen egy trónörökést, a sors irónia ja ként akkor, mikor állása nincs. – Ő meg nagy bolondul, megböcsmölte betsületes „Miháf" nevét, s úri hajlamaitól üzetve „Zóltán"-nak keresztelte a fint. Ig most már gyermekszirástól hangos a ház és örömmel teljes. – Igérnek neki állást füben-fában, de attól félek, kimarad, mint a cannis merda a hóból. – Ő pedig mit tehet mást, mint hogy Csokonai Miskával tart: „Aki bársúl búját borral öblögesse!" Halled ugy belejöttem a sodrába a betüvetésnek, hogy magam ismegborzadok töle, nem csak te, és azért „bevonom vitorlám" s „tempi passati" megek tovább, mert cserben hagy ez az árcus papiros is. De most jut szembe nem lehet, mert nem enged: „Eu, meg a lú!" – T. i. még mindig kongel, illetve a teva. Hát „cserélgeti-berélgeti ebben áll a múlatsága!" – Mindig nyer, mindig ráfizet, de lúnak lenni kell. Van neki most is, mert a lótartó gazdaság kifizeti magát őneki azért, mert igy könnyebb a sora amez örök érvényü elv alapján: „Bírseljon a ló, elég nagy a feje!", meg aztán

így sürven kijön az alkalom: „ad bibendum!"
Negondold kérlek, hogy ez maliciositás, itt a sorok
egymásutánjában, óh nem, hanem csak egy kis fa-
lusi idill a te számodra, mehnek utána ezt
kérem töled: Silentium!

Ski veszi most át sorain birodalmát?
Ki lelvetne más az a boldog halandó, mint
hűséges embered Baranyi Károly! Mert Károly
él és uralkodik, főfoglalkozásként meg küzd
a szegénységgel! Ő, ő vár téged, mint a kutya a
konczot!

Csak fülhegyről hallottam, hogy most a ta-
vaszutón nagy nekibúsúltában bezmezcsant
Naménybe, hogy felkeresse Kozma főbirót, hogy
megkezdezze és kézdőre vonja: mi lesz hát az
Atilla sirjával? Persze leesett az álla, mi-
kor megtudta, hogy: „Itten nincsen ki segit-
sen!" mert ő a főispáni székben 7 engelánben
tanyázik! Így nem maradt neki más hátra,
mint hogy fogadásodra készenlétben, hivó
szavadat várja, hogy elénekelhesse neked
a bűnbánatos töredelmével a diczéretet:
„Uram végy engem kedvedbe, Szerelmedbe,
Svigasztald meg szivemet, Hogy te tőlem
nem maradsz el, Sem nem hagysz el,
Hanem fogod kezemet!" Kérlek azértan,
hallgatsd meg őt, mint Izráelnek pásztora
és Károlynak vezérlő ura, de fogd meg a
„bőrfát", vagy „a lőcsöt" is!" nehogy Károly
pangolai légügyi biztossá avasson ismét.
Egyébként még nekem nem szólt s nem érdek-
lődött nálam utánad! De most leveled
után, ha ugy jön az alkalom, megdepin-
golom.

: Intermezzó! Felesig emnek elolvasván a bolond levelet,
mondja: Ird meg, Károly is szert tett tronörökösre, kiis
„Károly" vérre hallgat. Persze most már Károly a
ugulat nem csak üzi, hanem el is fogja. B

A panyolai református lelkészi hivataltól.

III.

De mondhatod és néltán Jánoskám: „Szavak árjával elhakarhatod, mi ért hánykódom én; a lényeget!"

Bocsátsd meg, hogy türelmeddel visszaéltem, de ime, végezetre adom ezt is.

A faanyag, mind a községháza udvarán, mind a Tisza alatt égy és sért et len. A tél folyamán több izben érdeklődtem utána a főenstósoktól. Mindegyike a legjobb referátumokkal szolgált. A Tisza egy kicsit iszapolt s erre a biztosítási %-ot, másfelől a munkatöbbletet növelte, de ez tormézete. Egyébként illő, rejtegető hiztelettel viseltetett, tisztéhez hiven Atilla sírjához.–

Most, a szombati, vasárnapi, hétfői országos esőzés folytán a hefzet az, hogy szinig szennyes árral a Tisza, a Szamos és a Túr. Bizonyosan lesz a Tiszánál egy kis alámosás, egy kis iszapolás, de Atilla sírjában tovább is azt hiszem: „Requiescit in pace!"

Örülök, hogy jöveteled küszöbön áll. Okos ember vagy! Pénz kell a magyarnak akár „kárpótlás," akár mi czímen és munka. Károlnaményi érdeklődése mellett, nálam érdeklődött munkásaid közül: meredtszemű Szemiszló Pista és a vén „Krupi" /: recte Piros Gábor :/ Az öregnek, kit én „Tábornoknak" becsézek jelentettem: „Igen! jön a Nagy. Igazgató Ur, mint a meghalás és fenekére néz az Atilla sírjának, de hidegelli az időt, féli a szelet, s nem akarja, hogy a polajt elpusztje tőle a Tisza. Inkább barátsága van a szinyegekkel!"

Most még kiről póljon az ének? Nem volna teljes a harmónia, ha Szabó és Gál tanító urakról nem emlékeznék, bár ez utóbbiral gyér volt érintkezésed. Megvannak és élnek. Előbbi vár polonnasiitésre; utóbbi, ott a Szénégetőben, a Tiszaparton emelt nyaralóházában, mit én „kastél"-nak nevezek szíves barátságra. Igaz, pokállas ágyu nincs benne, de más hadi perszámokkal jöttödre fel lesz szerelve. —

Annakokáért és ezeknek utána vámuk kedves Jánoskám igaz szívvel, szeretettel, minden polgálatra készséggel.

Gyere mielőbb, csak lesztalán már nyár is!

Györffy Pistának is csak rövidesen, mert most szeretvéktulcsni rajta, de nem bírja az írást „a kezem bokája" amint a „csukló" befett mondják Panyolán. — Neki adós vagyok ~~[illegible]~~ — restellem — egy tudományos kérdésre adandó felelettel, hogy t. i. „Mi a penyő?" No de félek az írástól, mert nem természetem, meg aztán, ha bele „ezeledem", se vége se hossza.

No de mégis áll az igazság: „Nincs ofan hosszu minek vége ne volna!". Vége van az én levelemnek is. Félek újabb áreust kellene mjitni. Hiszem megelégedtél és kibékéltél velem 100%-ra. Ho még! Hű nőm egészséges mint a makk! Üdvözöl és vár téged, — ha sokáig nem késel — egy megölésre kiszemelt pufkának a levesével. En pedig tárt karokkal és minden jóval, a viszontlátásig.

Ha jössz, írd meg. Teendőkről tájékozz. Szívesen szolgálok a közigazgatás nélkül és hofett, mint igaz embered, barátod és tisztelő híved

Panyola 1933. VII/21. [illegible]

Feleségedőgnak kezét csókolom. A mézeszem 1932 évi jelentését, evkönyvét vívvan várom! [illegible]

Még azt iram, utólagosan
és jótlásul, hogy az érde-
kelt tulajdonosok kö-
zül: Baranyi Józsi
a beteges, botos ember
(: hátgerincsorvadás :)
Károlynak az utja-
fia meghalt. Fele
sége ép most jött hoz
zám, innen vom
ez utóirás.

Szerencsé!

1933 Mai Szöcs.

Bűrának, rudasoknak csak a feje, illetve teteje látszik a szennyes árból s így a zsáróherti faalkalmány hetek óta víz alatt áll. Az alámosott meredek partról a kasz szakadozik. Ha a víz a nyári szintre száll le, helyszíni szemlét fog tartani és kiradással lesz (307/1933 Dllsz.).

Szarka Boldizsárné 1933 jul. 12-én keresett fel a Déri Múzeumban, rokona, Nagy József debreceni rendőrfőtanácsos leányával, Babcival. A sok kedves vendégszeretet viszonzása képpen végig kalauzoltam őket a gyűjteménytárakon.

Szerettem volna, ha Scherf Emil eddig kutatásai alapján már 1933-ban elkészíti a panyolai tölgyfa épitmény hajdani geológiai-hidrológiai viszonyairól szóló tanulmányát, azonban 1933 aug. 17-én kelt levelében értesített, hogy már a tavasz folyamán megkezdett dolgozatát sok más elfoglaltsága miatt abba kellett hagynia (307/1933 Dllsz.) Ezen a napon a panyolai paptól helyszíni szemlén alapuló jelentést kértem a Zsáróherti Tiszapart állapotáról (347/1933 Dllsz). Elküldtem neki a Déri Múzeum megjelent 1932. évi Jelentését, ugyszintén Szabó Tibor fehérgyarmati főszolgabirónak is, aki az ásatás folytatására, intézmunkadij címén 76 pengőt ajánlott fel (350/1933 Dllsz). Talán senki jobban nem örült az 1932-es Évi jelentésnek Kozma György zompléni főispánnál, aki 1933 VIII. 18-án kelt köszönő levelében, Sátoraljaujhelyből is megjegyzé panyolai látogatását (351/1933 Dllsz). A Jelentés megtette hatását a nábrádi új körjegyzőnél, Simonyi Zsigmondnál is, aki a tölgyfa épitményt az áradások után lefényképezte és a Déri-Múzeumnak 1933 VIII. 26-án megküldte. Kérelmére neki már jeleztem is, hogy a IV-ik ásatást 1933 szept. 2-án fogom megkezdeni. (357/1933 Dllsz). (Fényképe Előtanulmányok-ban VII. tábla 1.—159 old.)

Szarka Boldizsár kimerítő válaszát VIII. 17-én irott levelemre eredeti voltában a kör. oldalon mellékelem:

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m

DEBRECEN
1933 AUG. 22 23
A V 2 F

Nagyságos

Dr. Sőregi János urnak

múzeumőr

Debreczen.

Déri Múzeum.

SZARKA BOLDIZSÁR PANYOLAI REF. LELKÉSZ
LEVELE 1933 AUG. 19.

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m

Panyola, 1933. VIII/19
reggeli 8 óra.

Kedves János!

Aug. 17-én kelt kedves soraidat tegnap, aug. 18-án az esteli postával vettem. Ugyanc posta hozta másik küldeményedet, a Déri Muzeum 1932 évi „Jelentését". Nagy örömet szereztél mindkét küldeményeddel. Első volt leveled elolvasása, majd a Jelentés lapozása. Elsőben is a Jelentésről pár sort.

Hát azt-vacsora utám lefeküdvén, éjfelig az ágyban alaposan elolvastam, A-Z-ig magát a Jelentést persze, A két értekezés későbbi esemege lesz.

Végtelen kedvesen és lelkes ügyszeretettel emlékeztél meg rólunk: Panyoláról és rólam is. Talán meg som érdemlem, mit személemről irsz, de ha neked jó, szerető lelked ezt súgalbatta, ám legyen neked igazságod! Részemről pedig illessen a hálás és szeretettel jes köszönet szava, egymeleg baráti kézszorítással. Józsi tógor is ki aug. 15-én érkezett hozzánk s itt nyaral, szívesen üdvözöl, hegyőt a szerényembert, a látogató notabilitások közé besoroztad.

Most pedig áttérek leveledre s mi előtt arra érdemi választ adnék, pont góra, fogatok befelé Józsival, a kocsisommal s indulok ki, hefszini nemlére, ~~a~~ Jsarókertbe, a Tisza partra. Előzőleg Varga Dani bácsit, az egyik kerülőt kiséretnek és referensnek meginvitáltam, de mivel ép most nemsokára keresménybúzáját csépeli, nem jöhet. Délutánra igérte jövetelét, de én nem mentem bele, mert ekkor már inditani akarom levelem, mivel alkalmi szekér viszi Garmatra, ha be nem csap.

Kint voltam az „Attilla sirjá" nál. Megnéztem a faalkotmányt. Nincs semmi komolyabb baj. – Sőt baj nincs is. Könnyebb lesz a rumkád sokkal. Az alkotmányt alaposan alámosta a Tisza. Nemcsak a terrasz tünt el, de az ott hagyott gerendák is egy bemyulnak a Tiszába, messze, de minden leesüggedés nélkül. Az alámosás miatt a legszelső, illetve végső keresztt, talpgerenda az egyneregett „párnafa", kimerátván alóla a föld, lesülyedt a Tisza vizébe. Önsúlya lemerítette, külső, partfelőli vége azonban, mint egy nagy tönkő, a süppedő

talajon nyugszik. Ha az áradás nem bírt vele, nyugodtan lehetsz felőle.

Iszapolás az alkotmányon nem sok van. A hosszanti gerendákra rákengerített nagy tönk azonban nyugodtan nincs meg. Vagyhan vékony volt az, hogy a kis iszap látot lanná tenné? Meggyőződni nem tudtam róla; mert a lejáró grádicsnak nyomna sincs. Nagy portrongálás az alkotmánynál nincs. Alól, alós fele, maszív abb részénél mondhatni semmi, felső fele részénél is kevés, de itt inkább. Föld munka teher az ásatásnál nem sok lesz, hacsak beljebb nem haladsz. A feltárt hosszanti gerendákra belül, a portból egy uj hosszanti gerendát mosott ki a víz. Ez tudod nem ohan hatalmas gerenda mint a többi. Kint van belőle vagy 2 méter. Galyfának itélem lenni, egy kidöntött tölgy felső, görbe vék nyusudarának, de ehvetlen a többi gerendák tartozéka svastagabb része befelé a föld dá fut. Ez mind a magas portról való szemlélet folytán tapasztaltak leírása.

Ezt közvetlen megelőzőleg túl voltam a Tiszán. A révtől felfele sátorozás od helyéig ladikon mentem az öreg tiros Gá-

borral. Ott át a Tiszanak a közepéig. Az öreg a tett hefre akart vinni, de én sietvén azt mondtam csak menjünk a révhez. Igaz az öreg az én félelmemmel magyarázta, de hát azzal nem törődtem. Onnan már nyomis mindent jól láttam s ez kielégitett. Ha előbb megyek a Zsarókertbe sajután át a Tiszán, akkor biztos, hogy vizi úton is a tett-hefig megyek s két nérőpontról többet és jobban láttam volna. No de mindegy, már után a vagyok.

Szóval: nyugodt lehetsz. Nem rázletezek tovább. De bátran jöhetsz, csak ird meg s Gyanatra elibéd küldök egy takaros fuvarost. Ad notam fuvarosok! A tiszaháton találkoztam Borbás Lajival. Mondék: Jön. S. ig. Ur! Fuvarba lejshetsz. Eladtam a lovam, de nem baj, öszfogok valakivel s csak vinni kelljen, bevizem én marhával is. Igen a fuvarosok! Mesiket paranesolod, hogy elibed küldjem? Mindesdekel utánad! Károl a legkészebb, de öt nem merem felhatalmazásod nélkül küldeni, daszám

hogy a legelesébb is. — Lengyel ur egyfogata is existál s mint „lézengő" Ritter"ő is szívesen menne. Csak az ismertekről emlékezem, de az ismeretlen és jó fogatok is kéjséggel mennek. Szóval fogat okvetlen lesz.

Az idő kiválasztására tanácsom az, hogy az idő jó, mezei csunkaszünetel; napszámost kapsz. Meteorologice pezsse időgarancziával nem rendelhezem. De mai munkabérviszonyok mellett, hiszem, elég kedvező en kijössz. Mint hallom és tudom az állami munkánál Tiszába csapó, sarkantyu épitésnél az aratási idő alatt s még mint mondják ma is 1·80 P. a napszám. De ma már ez is idő haladott. Azt hiszem te a tanafi 1·40 P-ssel elboldogulsz. Majd meglátjuk; ha jössz beszélünk a Biró Urral is. Reánk nézve jöveteled, mindig alkalmas és sehse alkalmatlan. Sőt! Szívesen és nehezen vérunk mind mi, mind a munkássk. Anya reservált neked egy puflkát, mely szintén élve vár vad. —

Görffy Pistáról mit tudsz? Ne-

ut a nyáron, hosszas hallgatás után. Ista: nem jön; vesekőve van; semmi fébe jármüre nem ülhet. Küldtem neki vásznat is jul. 27-én és egy nagy levelet is. Mindezideig semmi életjelt nem adott magáról. Sokat szgódom érette!

Node legyen már elég az irásból! Hamar indítni szándékolt levelem így is késett, de sokat. Ma 20.= István kiráf nagy, d. e. 9 óra. Zárok.

A viszontlátásig szeretettel üdvözöllek és várván várlak. Jöjj mielőbb! Szeretve tisztelő barátod:

Pangola, 1933. VIII/20. d. e. 9 óra. Szakatódi

Csonka Laczi czime: ~~h.~~ Főjegyző. A h. betűt le huztam. Ma 21. lesz a választás.

Biztos. Gratulálok is meg. — B. Jánk. (: Szatmár megyei)

Pangolára vonatkozólag is közlöm a czimet (: annak előrebocsátásával, hogy Pangola most a nábrádi körjegyőséghez van kapcsolva:)

Somogyi Zsigmond Főjegyző. — Nábrád.

Szatmár m.

Nem csak a saját kutató életemre, hanem általában a magyar végész munkálkodására jellemző lesz annak a levélnek közlése, melyet Panyolára utazásom előtt Szarka Boldizsár lelkész barátomnak 1933 aug. 28.-án irtam, jelezve benne, hogy VIII. 31-én 15 34 órakor a fehérgyarmati állomásra érkezem. „— légy szives erre az időre egy rendes fuvarost kiküldeni. Én nem bánom, ha Baranyi Károly jön is, de ebben az esetben Bódi Bátyám, légy szives szekerét megvizsgálni, hogy jók-e a lőcsök, a kerekek és a tengely végszögek, nehogy előforduljon megint az az eset, hogy a kerék csikómódra elibe szalad a lónak. Mintán csomagjaim lesznek, a kasban és a lábalatt legyen széna bőven és egyáltalában Károly legyen végre takaros magyar ember s akkor nem lesz körtünk nézetelterés.

Megérkezven Panyolára, estére nem akarok kimenni, mert a sátorverés időbe kerül s ezért szállást fogok kérni (denggyel úrnál vagy akárhol) éjszakára s másnap reggel Károly hivisz a Tiszához, ahol Szőke bácsi fog már várni a csónakkal.

A mai postával küldök 5 db. különlenyomatot a panyolai beszámolóból, 1 db. a Vagy Jóni bácsié, 1 a Gál-, 1 a Szabó tanitó úré és 1 a denggyel úré.

Ha valami oknál fogva (szatlakorás lekésés stb) 1/2 4-kor nem érkeznék meg Fehérgyarmatra, a fuvaros ne várjon a legközelebbi vonatig (22 17), mert én ott valami szállodába megszállok és másnap reggel jöjjön értem az állomáshoz.

A fehérgyarmati jószolgabiró úr inséges munkásokat igért. Srok neki, hogy lehetőleg Panyolárul rendelje ki ezeket. Különben a munkás ügyet természetesen fogjuk megbeszélni."

„U. i. A mai postával küldök egy szalmazsákot, egy doboz olajfestéket, egy ecsetet és 10 db. vaskampót. Légy szives a szalmazsákot friss szalmával keményen

megtömetni, hogy mire Panyolára érkerem, készen várjon és szept. 1-én reggel magammal vihessem. A többi ajnósságot tedd félre érkezésemig." (358/1933 Dllsz).

A felsőgyarmati főszolgabírót levélben külön felkértem hogy szept. 2-án reggel 7 órára rendelje ki Panyoláról az ásóval, lapátásóval és baltával is felszerelt ínségmunkásokat a Zsaró-kertbe, számszerint 10 embert. (359/1933 Dllsz.) Szabó főbíró a nábrádi jegyzőhöz küldött rendeletének másolatát nekem is megküldte Debrecenbe:

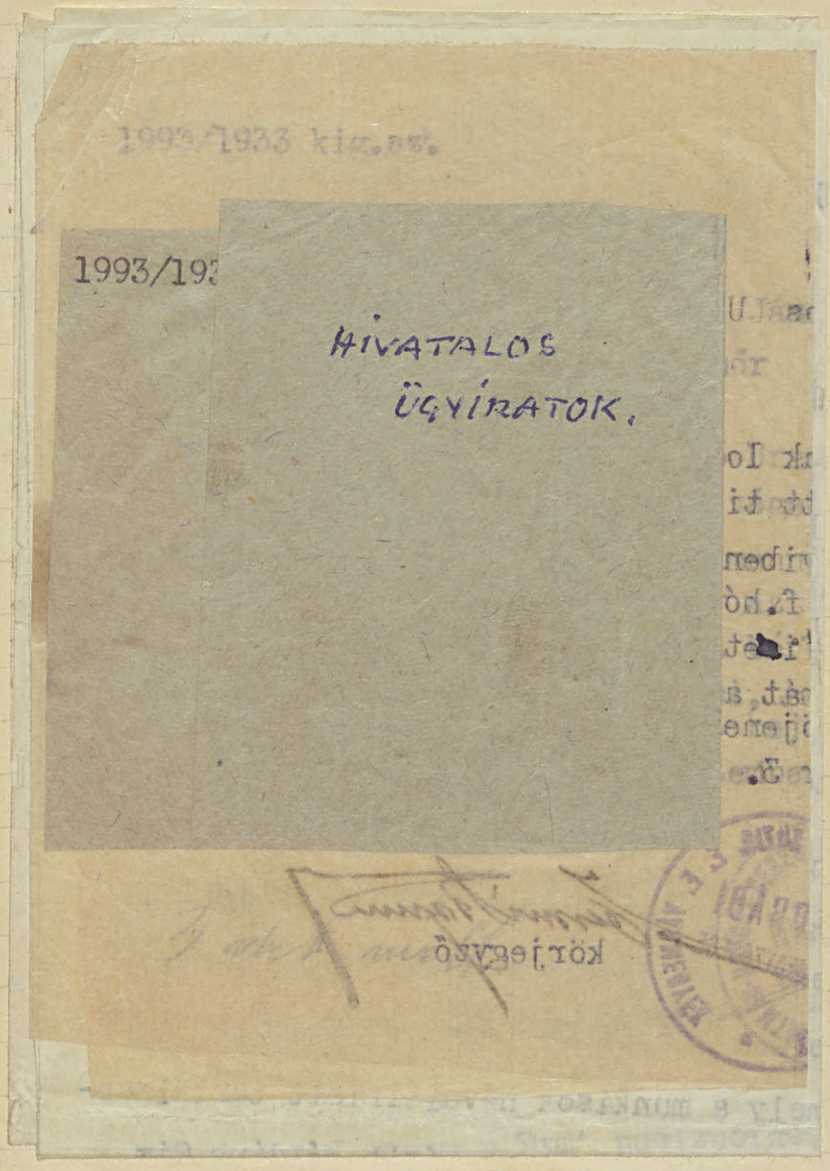

Ugyanide mellékelem felülvizsgálás végett Simonyi Zsigmond nábrádi jegyzőnek az ásatás színhelyére kiküldött 1933 IX. 3-iki értesítését.

megtömjetni, hogy mire Panyolára érkerem, készen várjon és sept. 1-én reggel magammal vihessem. A többi ásó-ásót tedd félre érkezésemig." (358/1933 Dllsz).

A felsőgyarmati főszolgabírót levélben külön felkértem hogy sept. 2-án reggel 7 órára rendelje ki Panyoláról az ásóval, lapátásóval és baltával is felszerelt ínség-munkásokat a Zsarókertbe, számszerint 10 embert. (359/1933 Dllsz.) Szabó főbíró a nábrádi jegyzőhöz küldött rendeletének másolatát nekem is megküldte Debrecenbe:

1993/1933 kig.sz.

Nagyságos

Dr Sőregi János Urnak

muzeumőr

Panyola.

Ugyanide mellékelem felülvizsgálásban Simonyi Zsigmond nábrádi jegyzőnek az ásatás színhelyére kiküldött 1933 IX. 3-iki értesitését.

megtömetni, hogy mire Panyolára érkezem, készen várjon és szept. 1-én reggel magammal vihessem. A többi apróságot tedd félre érkezésemig." (358/1933 DUsz).

A fehérgyarmati főszolgabirót levélben külön felkértem, hogy szept. 2-án reggel 7 órára rendelje ki Panyoláról az ásóval, lapátásóval és baltával is felszerelt inségmunkásokat a Zsarókertbe, számszerint 10 embert. (359/1933 DUsz.) Szabó főbiró a nábrádi jegyzőhöz küldött rendeletének másolatát nekem is megküldte Debrecenbe:

1993/1933 kig.sz.

Nagyságos

Dr Sőregi János Urnak
muzeumőr Panyola.

Járási Főszolgabiró Urnak 1o3o/1933 sz. rendelkezését az abban foglaltak szives tudomásulvétele végett tisztelettel kiadom.

Egyben kérem, hogy amennyiben a munkásoknak a már ledolgozott munka értékére szükségük van, ugy azt f.hó 7-én kintlétemkor kifizethetem, ez esetben kérem az itt kiküldött bérfizetési jegyzéket kitölteni. A kifizetést a helyszinen fogom eszközölni, tehát a munkásoknak a munkálatot nem szükséges félbehagyni, hogy az irodára bejöjenek.

Nábrád, 1933 szeptember 3.

kiváló tisztelettel:

3 db. mell.

SZATMÁR-UGOCSA-BEREG KÖZIG. E. E. VÁRMEGYÉK NÁBRÁDI KÖRJEGYZŐSÉGE

Simonyi Zsigmond
körjegyző

Ugyanide mellékelem felülragasztásban Simonyi Zsigmond nábrádi jegyzőnek az ásatás szinhelyére kiküldött 1933 IX. 3-iki értesitését.

megtömetni, hogy mire Panyolára érkezem, készen várjon és szept. 1-én reggel magammal vihessem. A többi apróságot tedd félre érkezésemig." (358/1933 DUsz).

A fehérgyarmati főszolgabirót levélben külön felkértem hogy szept. 2-án reggel 7 órára rendelje ki Panyoláról az ásóval, lapátásóval és baltával is felszerelt inségmunkásokat a Zsarókertbe, számszerint 10 embert. (359/1933 DUsz.) Szabó főbiró a nábrádi jegyzőhöz küldött rendeletének másolatát nekem is megküldte Debrecenbe:

A fehérgyarmati járás főszolgabirájától.

ám: 1030

1933

SÜRGŐS

Vérmiséses

FEHÉRGYARMAT 933 AUG 31 N12

Sőreghy János

muzeumőr urnak

DEBRECEN 933 AUG. 30 18 A 2 A

Debrecen

Déry muzeum.

Hivatalból.

átalányozva.

Ugyanide mellékelem felülragasztásban Simonyi Zsigmond nábrádi jegyzőnek az ásatás szinhelyére kiküldött 1933 IX. 3-iki értesitését.

megtömetni, hogy mire Panyolára érkerem, készen várjon és szept. 1-én reggel magammal vihessem. A többi ásó-ságot tedd félre érkezésemig." (358/1933 Dllsz).

A fehérgyarmati főszolgabirót levélben külön felkértem hogy szept. 2-án reggel 7 órára rendelje ki Panyolárol az ásóval, lapátásóval és baltával is felszerelt inség-munkásokat a Zsarókertbe, számszerint 10 embert. (359/1933 Dllsz.) Szabó főbiró a nábrádi jegyzőhöz küldött rendeletének másolatát nekem is megküldte Debrecenbe:

1030/1933.szám.

Tárgy:Inségmunkák.

J e g y z ő U r !

N á b r á d.

Értesitem jegyző urat,hogy a panyolai ásatásoknak inségmunkával való folytatása céljából 75.P.98.fill-t jegyző ur kezeihez fogok kiutalni,a munkások között leendő kiosztás végett.A munkálatok f évi szeptember hó 2.-án már megkezdődnek,miért is felhivom,hogy 10.panyolai inségmunkást/fele ásóval, fele lapátásóval és ezeken felül legalább kettő éles baltával is legyen fel-szerelve/a panyolai u.n. "Zsarókert"-be rendeljen ki,ahól Söreghy János muzeum őr fogja őket munkába állitani.

A munkások készpénzzel fizetendők jegyző ur által fentnevezett mu-zeumőrtől kérendő jegyzék illetve igazolás alapján.

A ledolgozott inségmunkáról két példányu kimutatás készitendő, amelyben feltüntetendő lesz:1.a munkás neve,2.az általa végzett munka neme,3. a munkaidő, 4.a munkásnak járó bérösszege,5.a bér átvételének elismerése.

A kimutatás egyik példánya mely a munkások névaláirását tartalmaz-za,számadási okmány-ként lesz hozzám beterjesztendő,mig a másik példány Cim irattárában marad.

Megjegyzem,hogy az előirányzott 75.P.98.fill-nél több összeg nem áll rendelkezésre,miért is figyelmeztetem jegyző urat,hogy csak annyi inségmunkást és csak addig foglalkoztasson,hogy a munkások által ledolgozott munka értéke ne haladja tul a fenti összeget.

A munka egységára:1.m^3kötött föld kiemelése 30.fill.,1.m^3laza föld kiemelése 25.fill.A napszám 1.-P.-nél kevesebb nem lehet.

A munkásokat tehát az általam kiutalandó összegből jegyző ur fogja fizetni.Nagy sulyt helyezek arra,hogy a munkások késedelem nélkül kapják meg járandóságukat,miért is a legkisebb e téren netalán tapasztalt hanyagságot vagy mulasztást a legnagyobb szigorral fogok megtorolni.

Felhivom,hogy a fentiekről jelen rendeletem egy példányának átadásá-val Sőreghy János muzeumőrt is tájékoztassa.

A fenti összeg erejéig végzett munkálatokról szóló elszámolását an-nak idején terjessze be.

Fehérgyarmat 1933 évi augusztus hó 30.-án.

Ugyanide Zsigmond Kiküldött

főszolgabiró.

Ludescher Antal gulácsi főjegyzőnek 1933 VIII. 28-án megírtam, hogy az öreg Szőke Sándor szept. 1-én reggel 8 órakor várjon csoportjával együtt a Zsarókert partján. Hozzon baltát, száraz fát, meleg ruhát takarót magának és egy vádog csuprot. Kitömött szalmazsákot most Panyoláról viszek. Aztán üzenje meg Láncsi Gábor gépésznek, hogy a tarpai malomból ismét kölcsönözze ki a csigasort és szállítsa ki a Zsarókertbe szept. 1-én, hogy a felvonó bak szept. 4-én reggelre már készen álljon a még a helyszínen fekvő törzsek felemelésére (360/1933 Dllsz.)

A Ludescher jegyzőnek írott levéllel egyidejűleg, a IV-ik ásatás pontos idejéről, 1933 aug. 31-iki elutazásomról és a munka szept. 2-iki megkezdéséről értesítettem Kozma György zemplén főispánt is Sátoraljaújhelyben (361/1933 Dllsz). Ha Gulács felől fog érkezni, a Szőke bácsi csoportja fog rendelkezésre állani. Meghívtam családját is a Zsarókerti öreg tölgyfák alatti találkozásra.

Streicher Andor mátészalkai alispánt hasonlóképpen tájékoztattam a IV.-ik panyolai ásatás megkezdéséről. Bizonyos, hogy a felsőgyarmati főszolgabíró az ő utasítására bocsátotta rendelkezésünkre az ínségmunkásokat 76 pengő munkabér értékkel (362/1933 Dllsz).

Ami ezek után történt, azt már az ásatási naplóm keretében fogom elmondani. Ezen a helyen csupán még azt említem meg, hogy Csonka Károly barátunk, a volt panyolai körjegyző, aki az ottani jegyzői állás

megszüntetése után Nábrádra pályázott, de Somogyi Zsigmonddal szemben 2 szavazattal lemaradt, végül is Jánkra került körjegyzőnek. Engem Pannolán vendégül látott, munkámat sok jóindulattal kísérte figyelemmel és most Jánkról is gondolt reám falujá képes lapjának megküldésével. Barátságunk emlékét őrizze meg ez a 3 templomos lap ezen a helyen is!

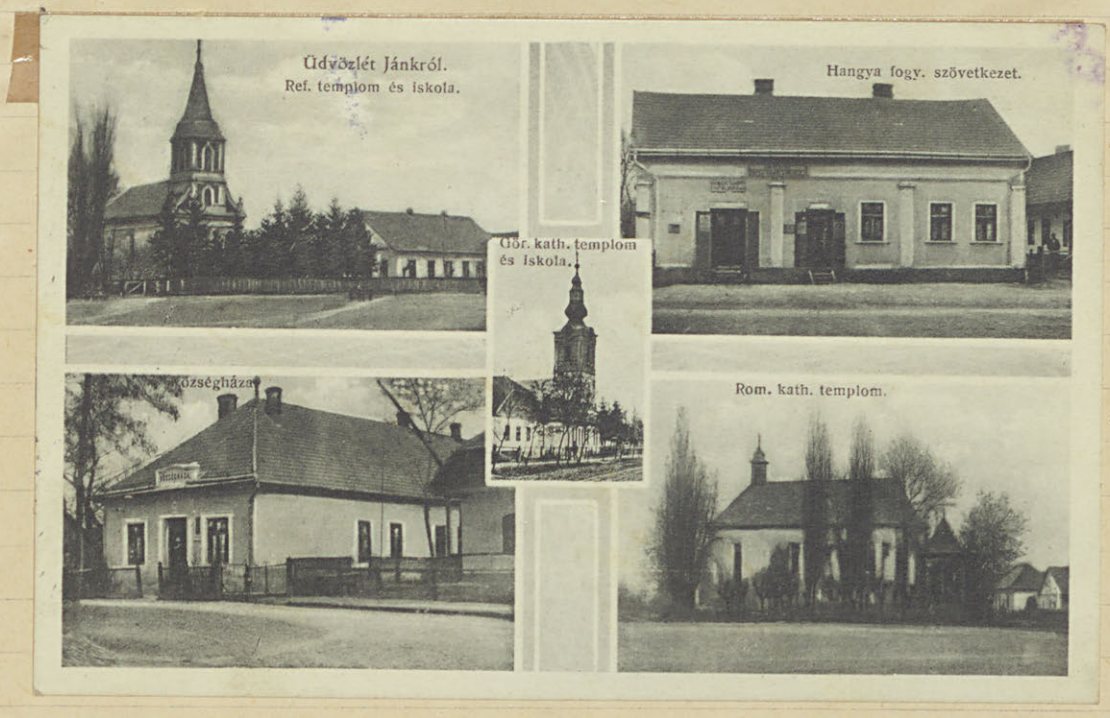

CSONKA LÁSZLÓ KÖRJEGYZŐ KÉPES LAPJA SÖREGIHEZ
JÁNK-RÓL (FEHÉRGYARMATTÓL DK-RE 12 KLM) 1933. VIII. 25.

Közeledvén az elutazás napja, az Angol Magyar Bankból kivettem a honvédelmi miniszter által adatt 500 P. ásatási segélyt, mely 10·50 P-t kamatozott. A Tiszántuli Hirlap R. T. Cinkografiai Intézetének kifizettem belőle 12 db. autotypiáért 94 pengőt, 210 p-t pedig a IV-ik pannolai ásatásra magamhoz vettem, hogy 1933 aug. 31-én, egy csütörtöki napon elutazhassam a 3 nappal előbb szétküldött értesitések alapján.

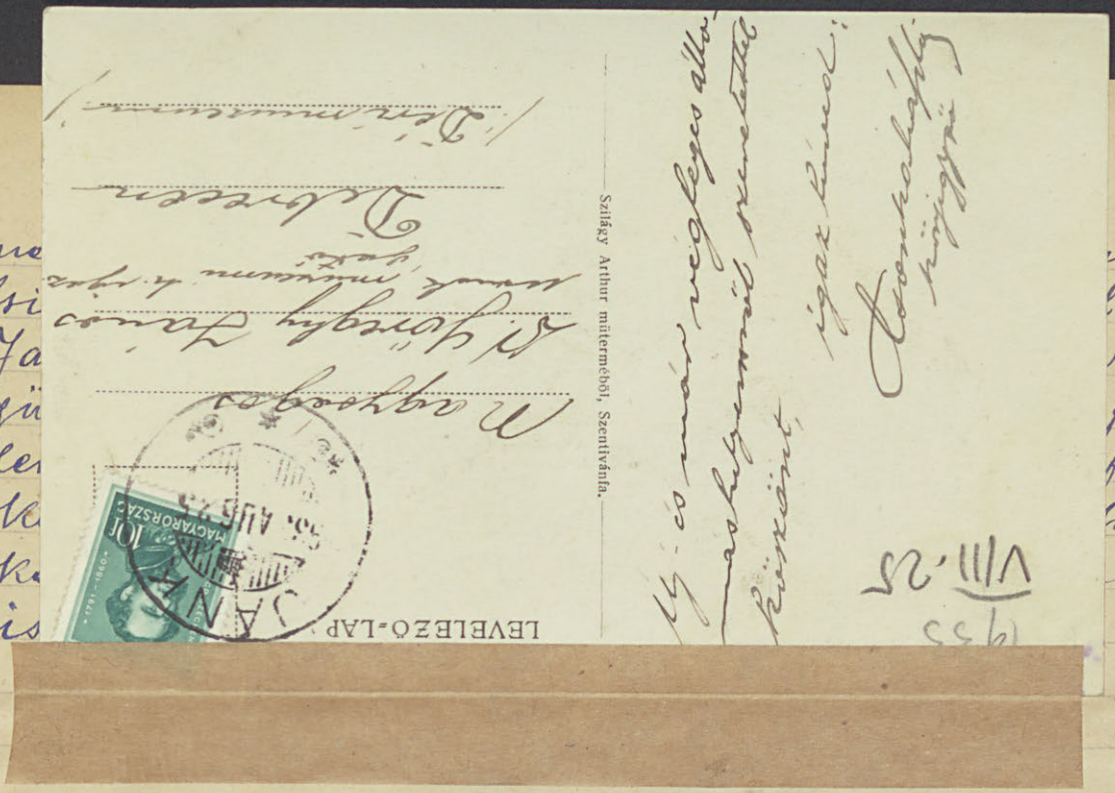

CSONKA LÁSZLÓ KÖRJEGYZŐ KÉPES LAPJA SÖREGIHEZ
JÁNK-RÓL (FEHÉRGYARMATTÓL DK-RE 12 KLM) 1933. VIII. 25.

Közeledvén az elutazás napja, az Angol Magyar Bankból kivettem a honvédelmi minister által adatt 500 P. ásatási segélyt, mely 10·50 P-t kamatozott. A Tiszántuli Hirlap R. T. Cinkografiai Intézetének kifizettem belőle 12 db. autotypiáért 94 pengőt, 210 p-t pedig a IV-ik panyolai ásatásra magam hozvettem, hogy 1933 aug. 31-én, egy csütörtöki napon elutazhassam a 3 nappal előbb szétküldött értesitések alapján.

1933 AUG. 31.

UTAZÁS PANYOLÁRA.

Miután az ásatás előkészítése levélbeli értesítésekkel megtörtént, 1933 aug. 29. és 30.-án a beszerzéseket végeztem el. Gondosan vettem mindenféle hasznos felszerlést és élelmet. Kiadásaimról naplát vezettem, miután jó Zoltai bátyánk hagyományaként napidijra ~~napidijra~~ nem szoktam igényt tartani, de a készkiadásaimat az ásatási alapból fedezem.

Ezuttal készittettem egy összecsukható vas főzőállványt, mely a szabadtüzre állitható. Három földbeszurható drótláb tartja a karika-rácsot, melyre a főző lábasok helyezendők. Ez a Szőke bácsi kivánsága volt. A heggesztéseket a Piros Béla-cég lakatos műhelye végezte el. (73. old. fényképép látható).

Beszereztem 5 db. Agfa Isochrom filmtekercset (11·50 P.), kötszert, naplát, irószereket, toilettefelszerelést 7 P. értékben, füstölt és paprikás szalonnát, szalámit, cukrot, tzát, rumot, rizst, füszert kettőnk részére 20 P. erejéig. Ezeket Debrecenből viszem magammal. Italféléket, továbbá kenyeret, tojást, tejet, gyümölcsöt, ásványvizet, dohány félét, Panyolán szoktam beszerezni. Ezeknek az árát épp olyan pontosan feljegyzem, mint az utazás összes költségeit, még a vett napilapok árát is.

1933 aug. 31.-én Szapponos-utcai lakásomról bérautón mentem ki a Nagyállomásra összes csomagjaimmal (2·70 P.). Kettőt, a nagy koffert és a sátorfelszerelést személypodgyászként adtam fel, magamnál az élelmiszercsomagot és az aktatáskámat tartottam. A hordárnak összesen 1 p-t fizettem.

A gyorsvonat délben 12^{04} órakor indult Nyíregy-

házára. Fél III. ont. jegyért 1·85 P-t fizettem. Nyíregyházától Fehérgyarmatig személy fél II. ont. jegy 2·65 p-be került. A hordárok 1 csomagért átlag 20 fillért kapnak esetenként.

Mikor vonatom Mátészalkáról Matolcs alatt a Szamoson haladt keresztül, ujra felébredt bennem a vágy a gyönyörü Szamosmente egészének feljárására!

A fehérgyarmati állomáson Baranyi Károly, a hires-neves „fuharos" várt reám szekerével. Csomagjaim összehordását keleti nyugalommal és komolysággal végezte el és felpakalta a kasfarba, meg az ülés alá. Utána egy sárga boritékban átadta a „Tiszteletes úr" levelét, melyet alább mellékelek:

SZARKA BOLDIZSÁR REF. LELKÉSZ
LEVELE 1933 VIII. 31.

A Szarka Boldizsárék irántam tanusitott figyelme és jóindulata nagyon jól esett. Aztán körüljárva megvizsgáltam a Károly szekerét, hogy jó-e, kibirja-e az útat Panyoláig, mely kitesz jó 12 klm.-t? Károly tudta, hogy mindezt miért teszem és igyekezett megbiztatni, elmondván, hogy a

házára. Fél III. ont. jegyért 1·85 P-t fizettem. Nyíregyházától Fehérgyarmatig személy fél II. ont. jegy 2·65 p-be került. A hordárok 1 csomagért átlag 20 fillért kapnak esetenként.

Mikor vonatom Mátészalkáról Matolcs alatt a Szamoson haladt keresztül, újra felébredt bennem a vágy a gyönyörü Szamosmente egészének feljárására!

A fehérgyarmati állomáson Baranyi Károly, a híres-neves „fuharos" várt reám szekerével. Csomagjaim összehordását keleti nyugalommal és komolysággal végezte el és felpakolta a kasfarba, meg az ülés alá. Utána egy sárga borítékban átadta a „Tiszteletes úr" levelét, melyet alább mellékelek:

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

P. 933 VIII/31.

Kedves János!

Levelet vettem, Károly megy és vár. Kedden bent voltunk dr. Kovács Tb. fszolgabírónál vendégségen, már tőle hallottam hogy jössz, az inségmunkások révén.

Munkások csak panyolaiak legyenek, erre alkulj, ne mega tarafi gulácsiak. Mást ne fogadj el. –

Én pedig és mi szeretettel vámuk és hívunk. Ma este vacsorán és szállásan a mi vendégünk leszel. Igy elegy hazafele, minél több időt töltünk.

Károlynak mindent lelkére kötöttem és egy kismeglepést adtam neki juhtúró vagy sajt irányában. Légy jó tür elnesen rá vár-ni nagy gyorsi. Szerencsé!

Panyola 933 VIII/31.

[illegible]

házára. Fél III. ont. jegyért 1·85 P-t fizettem. Nyíregyházától Fehérgyarmatig, nemely fél II. ont. jegy 2·65 p-be került. A hordárok 1 csomagért átlag 20 fillért kapnak esetenként.

Mikor vonatom Mátészalkától Matolcs alatt a Szamoson haladt keresztül, újra felébredt bennem a vágy a gyönyörü Szamosmente egészének feljárására!

A fehérgyarmati állomáson Baranyi Károly, a hires-neves „fuharos" várt reám szekerével. Csomagjaim összehordását keleti nyugalommal és komolysággal végezte el és felpakolta a kasfarba, meg az ülés alá. Utána egy sárga borítékban átadta a „Tisztelletes úr" levelét, melyet alább mellékelek:

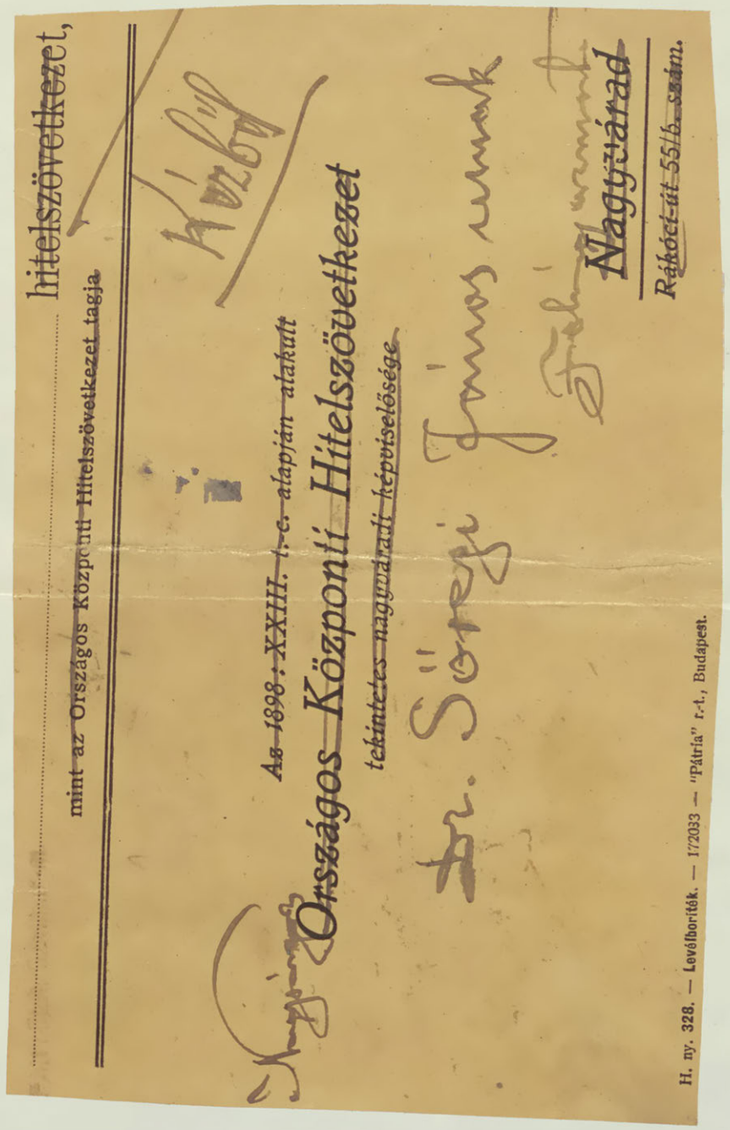

tavaszon 30 pengőt költött a szekerére. Aztán meg szemléltem a nagy búsan és álmosan szunyókáló „táltosokat" is, melyek úgy illettek nyütt hámjukkal a rozoga szekér elé!

Nem szóltam semmit, mert mindez nekem kedvemre való volt! Károlyt óda is állitottam szekere elé, és csajla kalapja nélkül lefényképeztem fogatjával együtt.

BARANYI KÁROLY FUVAROS A FEHÉRGYARMATI ÁLLOMÁSON.

Miután irtam egy lapot Kozma főispánnak Sátoraljaujhelybe, lassan barkácsoltunk keresztül a falun. Volt időm bőven a szemlélődésre. A ref. templom régi szabású, hegyes, zsindelyes tornya tetszett nekem. Széles, vásártérnek is alkalmas főutcáját tekintélyesebb házak, középületek, üzlethelyiségek szegélyezik, ahogy az egy járási székhelyhez illik is.

Károly figyelmeztetett, hogy Panyolán most semmiféle dohány nincs, mire fel egy boltban 3 P. értékű füstölni valát szereztem be munkásaim részére, akik közé soroltam Károlyt is.

Szabó Tibor főszolgabirát nem találva hivatalában,

munkaasztalára helyeztem le névjegyemet. Aztán döcögtünk tovább. Egy panyolai asszonyt, ki hazafelé indult Gyarmatról, felvettünk szekerünkre. Előre, Károly mellé ült.

Elhagyva a falut, Károly hátra-hátra szólt: hogy van a családom, mi újság Debrecen városában, milyen árak vannak? Azután én foggattam a panyolaiak felől, mire asszony útitársunk is belevegyült a társalgásba. Nagyon mulattatott ez a beszélgetés!

Nábrádon kerestem Simonyi Zsigmond körjegyzőt, de nem volt otthol. A templom melletti Botka-kastély igen elhanyagolt állapotban van. Semjén alatt a Kállay-kastély a Pénzintézeti Központé. Szép gyümölcsöse bérletben van. Túl a falun meg néztem a közeli Szamost is. Aztán hamarosan elérkeztünk Panyolára

Károly, a ravasz, hogy ne járjon a falu szája, szorosabbra fogta a gyeplőszárat, ostorával megcsapkodta a pejkókat és élénkebb kocogással hajtott egészen a parókiáig. Nem látta senki se, hogy ez az iram csak a falu szélén vette kezdetét! Végül is mindenki úgy tesz ki magáért, úgy vágja ki a rezet, ahogy az esze engedélyezi..... Meghagytam neki, hogy reggel 8 órakor álljon elő fogatával.

Szarka Boldizsárék igaz örömmel, nagy szivességgel fogadtak. Vendége volt Nagy József rendőrfőtanácsos Debrecenből és felesége. Miután kedélyesen kibeszélgettük magunkat, a gyümölcsösben megnéztük a Bódi bácsi új méhesét. Sajnos a kedvezőtlen időjárás miatt annyira nincs virág, hogy a méhek éhen halnak.

A vacsorát a tornác szögletébe épitett árnyas filagóriában fogyasztottuk el. A rendkivül szivélyes háziasszony által készitett paprikás csirke és túrós galuska, mint rendkivül izletes étel, vetélkedett az én Cigándon élő Édesanyám szakácsmüvészetével!

Vacsora után, a csendes holdvilágos estében elbeszélgettünk, diskuráltunk a jövőről, közös barátainkról, élményeinkről, a kutatás fő-pátrónusairól és a várható fejleményekről. Mindnyájunkban forrt, tüzelt a kíváncsiság: mit fogunk találni tovább a föld alatt? Ft palánk-erődítménynek lesznek-e belső részében kor-határozó leletei, eszközök, lakóházak, temet-kezések? Valahol, valamelyik levéltárban kerül-nek-e elő irott bizonyítékok kimondottan a mi fejlődésünkre nézve?

Hálóhelyül én az ebédlőt kaptam, melynek divánján kitűnően aludtam.

1933 SZEPT. 1.

SÁTORVERÉS A ZSARÓKERTBEN.

Reggel 6 órakor ébredtem s mindjárt rendbe is szedtem magamat. Olyan boldog voltam, hogy ezen a napon, az én szent ünnepem napján mehetek ki a Tisza partjára!

Kint a verandán szépen terített asztal várt. Kávé, vaj, füstölt házi szalonna, sonka illatoztak rajta szeptember elsejének napsugaras ragyogá-sában! Valamennyien üde, reggeli hangulat-tal örültünk jó étvágyunknak, az ízes fala-toknak, az életünknek, a szép időnek és akkor megszólalt a közeli templom harangja.

Bódi bátyánk ment palástjáért, hogy Jóni bátyánk a zsoltárát keresse meg, mert ő istenes ember és elmentek imádkozni.

Én a hölgyekkel még az asztalnál ültem,

mikor beállított Lenyvel üram, akinek házában tavaly őszel, a III-ik ásatás alatt szállásoltam. Elmondta, hogy hideg lesz már odakint a Zsaróban, jobb lenne a faluban meghálni. Nem csak szállást, koszt is tudna nekem adni.

A még mindig kereset nélküli jó ember szeretett volna egy kis pénzre szert tenni, de én az én Tiszaparti tanyázásomat csak valami csudar időváltozás miatt adtam volna csak fel.

Károly a fogattal pontosan 8 órára megérkezett. Előbb felöltöttük a kitömött szalmazsákokat, melyre kaptam a Háziasszonytól egy paplant is. Aztán felpakoltuk az összes csomagokat. Mire kész lettünk, Bódi bátyámék a templomból is kijöttek. Dérék, lelkes Barátom kijelentette, hogy kikísér engem a Zsarókertbe is.

Előbb megnéztük a községháza udvarán a múlt őszel lerakatározott fatanyagot s azt teljes rendben találtuk. Innen pár percre bementünk Lenyvelékhez és ott megnéztük az újszülött kis fiúcskát és boldog mamáját. Aztán feltelepedtünk a Károly szekerére. Voltak némi szorongó érzéseim, mert alaposan meg volt rakva szekerünk, mélynek kerekei bizony elég ritkásan karikáztak most is a 30 pengős javittatási költség ellenére! No de nem lehet baj, útitársam az Isten szolgája!

Lesz ami lesz! Elindultunk a Tisza felé. A faluviak nagy szemekkel néztek utánunk, de tudta már mindenki, hogy a „debrecenyi ur" kutatása tovább az „Attila sirját", oda mennek ki!

A Kisari vagy Erdei hidon mentünk át a körbeeső Túr-on. Ez uj hid, tavaly készült el. A Túr nagyon kedves kis folyócska! A pányolaiak kendert áztatnak benne a halak veszedelmére, de erre más alkalmas vizük nincs. A hidról a kenderáztatást lefényképeztem (26. oldal). Vézig haladva

SŐREGI FELVÉTELEI 1933. IX. 1.

KENDERÁZTATÁS A TÚRBAN.
A PARTON A SÁTORÍTOTT KÉVÉK SZÁRADNAK.

A RÉGI TÚRERŐ EGYIK MARADVÁNYA,
A SIKET-ERDEJE. ELŐL SZARKA B. ÁLL.

BARANYI KÁROLY PANYOLAI FUVAROSUNK
A ZSARÓ-KERTBE KÖLTÖZÉSKOR.

a Kállay-árkon, a Siket-erdejével megállattunk. Ez a régi Túr-erdő legösszefüggőbb maradványa. Le is fényképeztem, az előtérben Szatka Boldizsárral a reánk várakozó Baranyi Károlyt pedig szalmazsákos szekerével, bóbiskáló lovaival (26. oldal).

Innen a Tófokai-rámpának[×] tartottunk, mert a Zsaró-rámpát az áradások után átvágták a Tisza felőli oldalon, hogy a kubikgödörben gyült vizet lefolyassák. A Tófokai-rámpától az ártérben kabala-úton haladtunk („= dülő, amin az ekét a szarván húzták")[+]. Uthörben észre vettem egy Harist (Crex crex L.), amint éppen leszállott a muharba. Mivel Szatka Bódi még nem ismerte, leszálltunk és felvertük a garból. Nekem az 1910-es évek elején a Bodrogközön lőtt példányok voltak a kezemben. Harsogását többen ismerik, mint magát a madarat, mert igen bujkáló természetű. Ősi magyar neve nyelvészeti szempontból is érdekes, mert egyezik az ázsiai rokonnépek elnevezésével. Így vogul neve: Kars-Kars, cseremisz neve: karše, kärs és mordvin neve: kerši.

Megérkezve a Zsaró-kertbe, mindjárt láttam, hogy a nagy felvonó bak szilárdan áll a helyén.

× A tiszai védtöltéshez vezető forgalmasabb dülő utak földből hányt, keskeny átjárója a rámpa. Egyszerre csak egy jármű közlekedhet rajta, korlátja nincs. Főleg „szeg"-ekhez vezetnek (Szilvás-szeg, Ecseg-szeg stb.).

+ Az elégzsé súlyos régi faekéket ide-oda szállításkor nem teszik szekérre, hanem hátára fordítva gerendelyét a kétlevelű eketalyigához csatolják s így az eke a két szarván csúszik a talyiga után. A két szarv nyomot hagy maga után és ez a kabala-út. Az 1900-1910-es években így láttam én is a Bodrogközön. A Magyarság Néprajza (II. k. 167. l.) kétágú, L alakú csúsztató járól (kabala) beszél, melynek fejlettebb alakja hasonló az eketalyigához.

Aztán siettünk a meredek Tiszapart szélére, hogy lát-hassuk az egy évvel ezelőtt ott hagyott fáradalmainkat. Meg voltam a helyzettel elégedve, megfelelt a kapott beszámoló értesüléseknek, de se Szőke bácsit, se a csolnakját nem láttam semerre!? Mi lehet ennek az oka?

Nem volt más mit tenni, Bódi bátyámmal a gyönyörű parti ösvényen elsétáltunk a parnyolaiak nagyszegi révjéhez. A hidas valami okánál fogva nem közlekedett, csak csolnakjárat volt. Az öreg Piros Gábort nem találtuk ott, csak a fiával beszél-tünk, Apja most őröltet a faluban. Szőke bácsit azonban a tavasz óta nem látta!

Tanakodtunk, mit csináljunk?! Talán beteg az öreg, vagy Ludescher jegyző nem kapta meg Debrecenből írt levelemet? Vagy ha megkapta, nem volt ideje vagy kedve intézkedni, hiszen volt főnöke nincs már Vásárosnaményban? Viszont még 1933 aug. 20-án írt levelében készséggel felajánlotta közbenjárását.

LUDESCHER, GULÁCSI KÖRJEGYZŐ LEVELE 1933 AUG. 20-ÁN.

Gulács 1933.evi augusztus hó 20.-án.

Nagyságos

dr. Sőregi János Urnak.

muzeumőr.

Debrecen

Kedves Igazgató Ur!

Értesitését véve Szőke Sándorral azonnal érintkezésbe léptem aki kijelentette, hogy bármikor tetszik jönni keszen van és ember is lesz amennyi szükséges.

Ujbóli értesitéset véve azonnal intézkedni fogok a szükséges sek iránt.

Őszinte tisztelettel

Lucaschek

Psző

Tépelődésünk közepette éppen kapóra odajött Király Béni, a mezőcsősz, akit nyomban felfogadtam gyalogos futárnak. Ugyanis levelet irtam a gulácsi jegyzőnek, melyben megismételtem 1933 VIII. 28-iki kéréseimet és annak elvitelét reábiztam. Magunk visszatérve a Zsaró-kertbe, azonnal munkához fogtam. A faalkotmány jelenlegi állapotáról nem csak felülről, a magaspartról, hanem le tornázva a meredek part alú, onnan is részletfelvételeket készitettem. Bódi bácsi féltett, hogy rám szakad az alámosott part. Mikor fényképész munkámat befejeztem, Károly a kifogott „táltosok" nyaklószíját egybekötve leengedte; én bele kapaszkodtam és a Tisztelettes segitségével felhúzott a partélre. Igy nem kellett a Kistúr medre torkolatáig botorkálnom, hol könnyű szerrel mászhat fel az ember. (30., 31., 33. oldal).

Hasznos és célszerű volt különben, hogy a parttöből felfelé nézve megvizsgáltam a meredek falat, mert csak onnan láthattam, hogy az áradások mennyire aláboltozták a fák és a növényzet gyökérzetének kusza szövevényével összefogott humusztetőzetet. Az ásatás előtt alapos ferde lenyesést kell végeznünk!

A faalkotmánytól Észak felé, közvetlenül a Tiszavize szélén feltünt nekem egy magánosan álló fiatal szilfa és mellette egy bokor. Bizonyos, hogy a legutóbbi áradás után partszakadással csusztak alá tövestől 5-6 méter mélyre és ott egyenesen állva folytatják tovább földi életüket, közelébb jutva az éltető vizhez. Szinte meghatott ennek a serdülő fának és bokortársának az életsorsa! (30. oldal 1.) (31. oldal 1, 2.) (48 old.)

Gyermekkorom óta jól ismerem a tiszai meredek partok természetrajzát. Vannak partszakadások, főleg magasabb vizálláskor, mikor a megroggyant föld-

1933 szept. 1-i felvételeim a magas partról:

A III-IK ÁSATÁSSAL HELYSZÍNEN HAGYOTT FELSŐ RÉSZE A NAGY TALAPZATNAK. HÁTUL A PARTOMLÁSSAL LESZAKADT SZILFA ÉS BOKOR A VÍZ SZÉLÉN.

AZ ERŐSEN ALÁMOSOTT TALAPZAT KÖZELEBBRŐL. PARTTŐBEN A :1 KERESZTTÖRZS, MINT ODAHELYEZETT SÚLYOZÓ, AZ IN SITU MARADT :2 KERESZTTÖRZS ÁRVÍZ UTÁN ELMERÜLT, A =1 HOSSZANTI TÖRZS FELE MÉG A PARTBAN. MELETTE A PARTOMLÁS GÖRBÜLT TÖRZSET HOZOTT NAPVILÁGRA.

1933 SZEPT. 1-i felvételeim csolnakról, DK felől:

AZ •3, ALÓL, FELŰL „ZSELÉPELT" KERESZTTÖRZS. TÚL RAJTTA, LEGALÓL LÁTSZIK A :3 TÖRZS, HÁTUL A SZAKADT SZILFA.

RÉSZLET AZ •3 TÖRZSBŐL, BALSAROKBAN, A PARTTŐBEN A III. ÁSATÁSKOR JELNEK HAGYOTT VI b. JELZÉSŰ OSZLOP ÉS A 35. SZ. CÖLÖPKARÓ TÁRSAIVAL AZ ÉSZAKI PALÁNKBÓL.

tömeg, a rajta levő fával, rövényzettel együtt, előre bukó omlással, olykor bukfencet hányva zúdul alá az örvénylő mélyvíz torkába.

Aztán vannak, rendszerint tartósabb áradás után, partcsúszások, amikor egy-egy partrészletnek az ellágyult talapzata, a hatalmas teher alatt lassan megroggyan, megindul repedten és az egész földtábla, vízszintes helyzetét megtartva, akár egyszerre, akár megszakításokkal lesüllyed. Illyenkor fordulhat elő az, hogy egy fa vagy bokor közvetlen a sirja szélére kerül és fennállva várja be a legközelebbi áradással biztosan érkező pusztulását! Egy ilyen életéhez szívósan ragaszkodó leszakadt fa látható tövestől, bokrostól az én ide mellékelt fenyképeimen is (30, 31. oldal) (48. old.)

Nem hiában ünnepnapom volt, jó Sorsom a tenyerén hordozott. Hozzám irányitatta Kis Gedust, a híres vadászt, a panyolai határ új mezőcsőszét, akivel igen kedvemre valóan tudtam beszélgetni és aki szolgálatomra nagy készséggel ajánlkozott. (73. old. 1.) — (170. old.)

Közben delelőre hágott a Nap. A nagy szilfák alatt ebédre szalonnát sütöttünk. Alig vártam már, hogy átadhassam magamat ennek a páratlan élvezetnek, mely után magammal hozott jó bort fogyasztottunk. Ezalatt érkezett vissza Gulácsról Király Béni. Kiderült, hogy Ludescher jegyző nem kapta meg Debrecenből 1933 aug. 28-án irott levelemet! Ezt a kellemetlen hirt hozzá illő kijelentésekkel elkellett fogadnunk, de mert a jegyző a Kisbirát azonnal küldte a határba a Szőke bácsi felkutatására, megnyugodtunk, annál is inkább, mert Kis Gedust délutánra és éjszakára magam mellé fogadtam fel. Valóban szerencsésnek éreztem magamat!

Bódi bácsival, a nagy bak mellett, a szilfák alatt elbeszélgettünk. Olyan jól érezte magát, hogy eszébe se jutott a hazamenetel. Sokat nevettünk

1933 szept. 1-i felvételeim a talapzatról, ÉK felől:

AZ ALSÓGORI HOSSZANTI TÖRZSEKEN (=6, =5, =4 ÉS =3) FEKVŐ •3 KERESZTTÖRZS, MELY KÉTOLDALI ZSELÉPEI ÁLTAL ÖSSZEFOGÓ KAPCSA VOLT A TÖRZSEKNEK.

UGYANAZ EGÉSZ KÖZELRŐL TEKINTVE, A =3 HOSSZANTI TÖRZSRŐL.

Károlyon, akinél eredetibb középkori magyart alighanem lehetne Szatmár-Beregben találni! Már reggel, hogy magórkertünk a Zsaróba, béklyóba tette a lovát, aztán a szilfa tövében hasra feküdt és jó nagyat aludt. Ez a Károly világa! Nem dolgozni semmit, csak írat szolgálni és szekerezni!

Tegnap is, hogy a fehérgyarmati állomásra készült elibém jönni, semmi más házi vagy mezei munkához nem fogatt! Egyre azt hajtogatta, hogy neki most ünnep, mert én elibém kell mennie! Még Janka, a felesége is örült, hogy Károly most egy kis keresethez fog jutni, nem úgy, mint tavaly ősszel, amikor Lengyel úr Károlyt leütötte a kerem-ről! De igazság szerint Károly volt a hibás, mert egy reggel még sem jelent fogatával, hogy a falu-ból kivigyen a Zsaró-kertbe. Akkor dühömben a szállásadó lovaival fogattam fel szekeresemnek. Vásárosnaményba is ő kocsizott be velem nagy „zsiráf lovával".

Beszélgetés közben magyarázta a fülemet a „zselép", „zselépelés"-szó. Szarka Boldizsár és Baranyi Károly szerint a fakötés részére készített bevágásokat Panyolán „zselép"-nek nevezik. Ez jó magyar szó, nem tudom, ismeri-e a szakirodalom? Utána nézünk! +

ZSELÉP.

Szarka Boldizsár megmagyarázta nekem, hogy mi az a „kitöltemoltás"? Olcsván, ha a kutgémet kitoldják, úgy mondják, hogy „bealtják". Az oszlop kitoldásnak a módjai ezek: Tornácon az oszlopokat, ha a feje elkorhad, így szokták kitoldani.

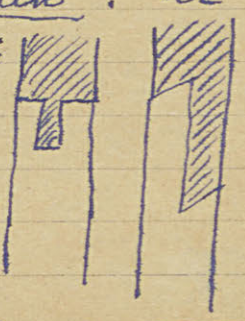

+ A „zselép"-nét sem a Szarvas-Simonyi-féle Magyar Nyelvtörténeti szótár (1893), sem Szinnyey József: Magyar Tájszótára (1897-1901) nem ismeri. Nincs nyoma a legújabb, 1962-ben kiadott Magyar Nyelv Értelmező Szótára c. mű VII. kötetében sem.

A 71 éves Kis Jedeon mezőcsősz, aki arcáról gátőr és híres vadász volt, a bokros erdőt „csirittyás erdő"-nek mondta.

Panyolán, a régi világban egy zsidó házaspárt, és-pedig a férfit Pergelt csutkának nevették, mert olyan barna volt, mint az, a feleségét pedig, mert igen szép asszony volt, Aranykancának.

Mi a búzaréh? Tölgy- és szilvafának a vöggében valami betegség, miatt az ilyen fát semmire se lehet felhasználni. Az ácsmester a búzareves fát elveti. Az ilyen beteg fának a vöggye fehéres, csikos.

Mézgedzik a tölgyfa = rügyezik.

Rönkő = a levágott, feldarabolt fatörzs.

Az idő dél tájon felhődzött, el-elborult, meg kisütött a Nap, de délutánra gyönyörű őszi nap derült. Bódi bátyámmal a parton sétálgatva beszélgettünk. Egyszer csak a messze távolból ismerős hang ütötte meg a fülemet: Gyurgyalag! Magasan repülve Vásárosnamény felé tartott. Tőlünk Gulács felől a Tiszán két csónak tűnt fel. Azt hittük, az öreg Sőrhe jön, de bizony egyik sem volt az.

Látszólag tétlenségre voltam kárhoztatva, mert sátort kellene már ütni, de engem ez nem bántott, ellenkezőleg boldog vagyok! Szeptember elseje van! Téged imádlak gyönyörű Természet ezen a nekem mindig nevezetes napon! Beléd olvadok, mint a vadmadár, mint a fodló felhő, mint a füst, mint a vadvirág! Ért nevetem én, ez az én világom itt a Tiszaparton, messze a falvaktól, emberektől! Csupán Gémek szállnak rikáltozva a Tisza felett. Három Szürkegém a Túrtói palajon álldogál lesben .... Egy Havasi partfutó (Calidris alpina) csipogva repül a vízszint felett és Kisar felé a parti füzes felett, a felhők ezüstje fátyolán

keresztül lassan kiütközik a sápadt Hold tányérja .... Közeledik az este.....! Csak az öreg Szőke nem jön semerről, se gyalogosan, se csolnakán ....!

Oda se neki! Nem vártam tovább! Bár a sátorütéshez bizonyos gyakorlat is megkívántatik, most nem törődtem vele! Kis Gedust és Baranyi Károlyt munkába állítottam. Irányításom mellett kibontották a sátor zsákját és felütötték a sátort. Vagy munka volt, sok bevéddel, magyarázattal, mert mégugyan ügyeskedni kell, hogy a sátor feszesen, takarosan és csinosan álljon! Délre nézzen a nyílása, az eső víz alá ne folyjon stb. Aztán behelyeztük a kitömött szalmazsákat, én megágyaztam, minden apróságot a helyére raktam.

Bódi bátyánk élvezettel nézte végig az egész munkát és megállapította, hogy rajtam kívül még egy takaros, szép menyecske is elférne benne!

Mikor kész lettünk a sátorveréssel és berendezésével, az öreg Piros Gábor, a vén Krupi csolnakán jött a rév felől, hogy bennünket üdvözölhessen és megérdeklődje, miképpen vagyunk a helyzettel megelégedve? Mert hogy a faépítmény minden darabja abban a helyzetben és állapotban van, akárgy tavaly ősszel itt hagytam, abban neki is része van! Csak a :2 jelrésű nagy keresztörzs süllyedt le a víz alá mert annak a tövét a nyári nagy árvíz annyira alámosta, hogy csak a legvége maradt a partban, a többi része víz alatt van. A :1 jelrésű nagy törzs népen feküdik a parttőben, mint súlyozó. Mindent mai fényképfelvételeim is mutatják (30-ik oldal).

Míg Piros Gáborral beszélgettem, megérkezett a Szaróba Baranyi Jolán, a Károly fiatal bánya. Nekem egy sürgönyt hozott, Bódi bátyánknak pedig a feleségétől egy levelet, mely őtet barátunkat haza-menni rendeli. Ugyanis ő nem tudta, hogy Szőke

bácsi elmaradása miatt maradt velem. A Kozma főispán sürgönyét mellékelem:

5

Vezeték szám: 5158

TÁVIRAT.

PANYOLA 933 SEP 1 d. POSTAI ÜGYN.

Dr. Sörégi János

Panyola

Felvette:

hivataltól	hó és nap	óra, perc
7	IX/1.	14.40

Továbbította:

vezetéken	hó és nap	óra, perc
	IX/1	14.10

A távirat osztálya | felvevő hivata | pénztári szám

KOZMA GYÖRGY FŐISPÁN SÜRGÖNYE.

Drága jó barátunk, csak gyere minél előbb!

Károly a Tisztelettes Asszony rendelete szerint befogott hát szófogadó lélekkel és a pappal, meg saját leányával elhagyta a csendes Zsarókertet. Mire nyiszorgó szekere átzörgött a rámpán, lassan az esti szürkület is rá ereszkedett a tiszai tájra .....

Kis Gedus száraz gallyakat vagdosott le a szilvafákról és tüzet rakott a sátor előtt. Én a nagy koffert mellé tettem és ráülve irom ezt a naplát.

Messze gémek kiáltoznak, a fákon szól a tücsök. ..... Gedus, fekete puliszerű kutyái, a Fickó és a Rigó itt ülnek mellettem. Ha valaki messze a határon feltűnik, azonnal vakkantással jelzik, majd ugatnak. Ilyen munkatárs kell a mezei csőrznek!

bácsi elmaradása miatt maradt velem. A Kozma főispán sürgönyét mellékelem:

5

Vezeték szám: 5158

TÁVIRAT.

PANYOLA 933 SEP 1 d. POSTAI ÜGYN.

Dr. Sörégi János

Panyola

Felvette:

hivataltól	hó és nap	óra, perc
F	IX/1	14.40

Továbbította:

vezetéken	hó és nap	óra, perc
	IX/1	14.10

A távirat osztálya	felvevő hivata	pénztári szám	szó	hó és nap	óra	perc	Hivatalos megjegyzések
Pos	Sátoraljaújhely	22	10	IX 1	11	35	

Csolnakra nincs szükségem autón érkezem.

Kozma

780. sz. ny. Kézbesitendő távirat. 1933. III. r. 34 r. = 3060 tömb, 1 iven 9 drb N. 60—A/2. p. Községi nyomda r.-t., Bpest.

fákrál és tüzet rakott a sátor előtt. En a nagy koffert mellé tettem és ráülve irom ezt a naplát.

Messze gémek kiáltoznak, a fákon szól a tücsök. .... Gedus, fekete puliszerű kutyái, a Fickó és a Rigó itt ülnek mellettem. Ha valaki messze a határon feltűnik, azonnal vakkantással jelzik, majd ugatnak. Ilyen munkatárs kell a mezei csőrznek!

Az öreg Gedus szó nélkül feláll és elmegy a legközelebbi kukoricásba. Ide hallom a nyiszogást, amint a tengeri csöveket tekerve tördeli le fájáról.

Nyárson sütve, jó parázs felett, talán még izletesebb a főtt kukoricánál. Közben Gedus bácsinak elmondtam, hogy fiatalkoromban, 1922-ig magam is sokat vadásztam-halásztam s különösen a madárvilágot kedvelem. Elsoroltam neki, hogy milyen puskáim és milyen vadászkutyáim voltak. Láttam a szeméből, hogy az irántam érzett bizalma és tisztelete erősen fokozódott és felette örült, mikor vadászélményei és tapasztalatai után kezdtem érdeklődni.

Elbeszélte, hogy ezelőtt vagy 40 esztendővel, fiatal korában, Panyola mellett három Gödényt látott. A mostani gőzmalom helyén, egy nagy nyárfán ültek. Közel lopakodott a nagy ismeretlen madarakhoz és egyet közülök mellbe lőtt. A nagy madár leesett hatalmas puffanással. Mikor közeledett feléje, úgy tátogatta csunya, nagy száját, hogy azt hitte, el fogja nyelni. De a puskaaggyal a nyakát lassan megnyomta s aztán hazavitte. A falubeliek csudájára jártak, mert addig senki se ismerte. Bevitte Fehérgyarmatra, hol 13 forintért valami patikusnak elodta. Ez felküldte Budapestre, bizonyára a Vemzeti Múzeumnak, mert sohasem került vissza.

Kis Gedus a Gödények szokatlan megjelenését azzal magyarázta, hogy akkor valamiféle népek háboruskodtak egymással s azért jöttek hozzánk. Pavasszal látta őket, első kapáláskor. A megmaradt két Gödény a Túrerdőbe repült, de többé nem látták.

A szabad tűz mellett a gyönyörű szeptemberi estét Kis Gedussal, a híres vadásszal boldogan töltöttem! A zuzmós, mohos, száraz szilvafagallyak pompásan égtek a tűzön! A Hold a felhők körül gyengécskén

világitott, de ha tűzünk hamvahodott, a táj egész világos lett. Egy-egy bagoly nagyot kiáltott, a tücsök szünetnélkül cirpelt, a palajon időnként a szürkegém riogott, de olyan hangerővel, hogy a Fickó, meg a Rigó álmukból felriadtak és bosszusan, vakkantottak.

Az öreg Gedus, miután volt egy kis nyakolaj, aztán jó vacsora és jó dohány, egyik vadászkalandot, a másik után mesélte el. Vadászott vidrára, borzra, rókára, özre. Részt vett társasvadászatokon is, mert ő volt a vármegye legjobb lövője.

Gedus maga látta, mikor a „nagy bagoly" az esti tüzet szétrugta, ezzel igazolva a Szőke bácsi elbeszélését. De azt is hozzátette, hogy a baglyot ők ingerelték, mintahogy ~~[illegible]~~ a gyermekek a pulykakakast szokták feldühösiteni. (+)

Kiss Gedus hallott a tengeri csöveket fuvarozó borzpárról is, a borztalicskáról, mikor a csöveket a négy lábával átölelő, hanyatt fekvő borzot társa a farkánál fogva húzza be a lyukba. Ezt a műveletet azonban ő maga nem látta.

21 órakor feküdtünk le. Nekem a sátorban mesébe illő, kényelmes ágyam volt, Gedus bácsi is csinált magának a közeli bokor alatt bőven almozott fekvő helyet.

(+) Ezt a megfigyelését egy későbbi alkalommal azzal egészitette ki, hogy az Uhut vagy más baglyot lyukas dióval ingerelték, utánozva a hangját. Akkor rugta szét a parázstüzet.

1933 SZEPT. 2.

A IV-IK ÁSATÁS ELINDITÁSA.

Éjjeli álmomból néhányszor felébredtem. A Gedus kutyái a gémek kiáltását mindig megugatták. Különben nagyszerű melegben feküdtem és élveztem a pompás, tiszta, üditő levegőt.

Hajnalban úgy 4 órakor ébredtem. Gedus bácsi két kutyájával száraz gally után járt. Hallottam jövését-menését.

Az ég borult volt, nagy néha kissé vidult, de újra elborult.

Mikor hajnali 5 órakor köszöntettem az öreg Gedust, megkezdte a gyüjtött gally vágását. Alvásomat nem akarta megzavarni.

Már vidáman ropogott sátram előtt a tűz, mikor Gedus bácsi jelentette, hogy az öreg Szőke jön a csolnakával. Gedus utján meghagytam neki, hogy a Kis Túrnál kössön ki, mert itt a faépitménynél még nincs alkalmas kikötő.

Mikor túlestünk a vizontlátás örömén, elmondta, hogy nem kapott semmi hirt. Tegnap gépelt, munkában volt, éjjel nem akart jönni, mert idejövetelét elő is kellett készíteni.

Reggelire teát főztünk az új vasállványon, mit odahaza Debrecenben Vincze múzeumi gépészünk csinált. Embereimet is ellátam jó falatokkal, aztán megborotválkoztam.

Közben megérkeztek munkásaim Panyoláról, kilencen. A 10-ik Szőke bácsi Gulácsról. Ezek a következők: Piros Gábor, Király Bertalan, Fekete Bertalan (Kuncz Bálint), Simon Gedeon, Pócsi Balázs, Kiss Miklós, Piros Lajos, Tisza

1933 IX. 2

Kedves János!

Tegnapszerte Biró Urval és Kisbiró-val megállapodtunk a munkások pomésében. Kik is:

Szaniszló István
Tejfel Zoltán
Simon Gedeon
Piros Lajos
Piros Bertalan
Király Bertalan
az öreg Piros Gábor
Fekete Bertalan
Pócsi Lajos
10 Kis Miklós

Fekete Bertalan, volt cselédem ura, ma nem mehet. Izgalomból egy kis fiat Vincz Bálintot küldtük hesette, de Fekete Bertit ekvetlen veeld fel, hétfőtől hest áll.

Ezt a kis fiat – 6 tagu apáttom család kenyérkeresője. Biró Ur kéri töled

alkalmazását. Jelyzem egyébként előtte, hogy visszavetési jogod fennáll. Ma legalább tűrd el.

Én csak azza kérlek hétfőnn helyettelő Fehete Berti ki ne maradjon.

Öreg kis Gedus öcsese fiát kis Miklóst felvettem. Igy az öreg kérését teljesítetted.

Kenyért, bort Szaniszló Pista viszi, ki levelirásom miatt kérik, ha ugyan kérik.

Tegnap szennesen hazaeitem. Nagyobb zivatar nem volt.

Leveled jött Kozma

fibirótól. Itt küldöm.
Két lapot ma indi-
tom. Józsi sógorék vi-
szik így hamar meg.
Józsiék ezuton Bucsuz-
nak töled. Jó sunukát
és teljes sikert kivánnak.
Ma a déli vonattal in-
dulnak Gazmatról.
Ma nem igen megyek,
nem mehetek ki. Ha cset-
leg estére kikukkanhatok
pár percre megyek ki
egyalkalmi szekérrel,
de ne várj.
Holnap Melleben
szivesen látlak és
vázlak ebédre. Ha
kozma fbiró miatt

esetben nem jöhetnél
be, este üzend meg,
hogy az ebédet Kanal
~~ja~~ lány ától Jolán-
tól idejében kiküld-
hesse. Anyu.

Szervusz!

Bodé

Zoltán, Szaniszló István. Az öreg Kökét elküldtem haza Gulácsra, hogy keresse meg Lánczy Gábort és szept. 4.-ére, hétfőre a csigasort hozzák el, ha törik, ha szakad.

Szaniszló István munkásom hozott a falubál 1 liter bort, kenyeret és artézi ivóvizet, továbbá 1 levelet Kózma főispántól és 1 levelet Bódi bátyánktól.

A Kozma levelét eredetiben mellékelem. Ezt még tűrgönye előtt irta VIII. 31.-én, tehát csak az elszállásolás-ról kell gondoskodnunk. A tűrgöny a levelet megelőzte.

Nagyságos

Sör egi János urnak

muzeumőr

Panyola.

Szatmár megye.
Községháza.

Szarka Bódi bátyám a munkások ügyében irt. Vendége, Vagy Fóti bátyánk ma elutazott Panyolára. Engem holnap, vasárnap délre meghivott ebédre. Ha nem megyek be, akkor egy kocsival kiküldik nekem. A levelet eredetiben ide fűzve mellékelem.

Bódi bátyámnak levélben megirtam, hogy Kozma főispán IX. 3-án vasárnap autón érkezik hozzám. Csupán arra kér, hogy egy szerény, tiszta szobát készitsek neki Panyolán. A levelet estefelé Szaniszló munkás viszi haza.

Zoltán, Szaniszló István. Az öreg Szőkét elküldtem haza Gulácsra, hogy keresse meg Láncsy Gábort és szept. 4.-ére, hétfőre a csigasort hozzák el, ha törik, ha szakad.

Szaniszló István munkásom hozott a falubál 1 liter bort, kenyeret és artézi ivóvizet, továbbá 1 levelet Kózma főispántól és 1 levelet Bódi bátyánktól.

A Kozma levelét eredetiben mellékelem. Ezt még tűrgönye előtt irta VIII. 31.-én, tehát csak az elszállásolás-ról kell gondoskodnunk. A tűrgöny a levelet megelőzte.

Leveldi KOZMA GYÖRGY
Zemplén vármegye főispánja
Sátoraljaujhely

Sátoraljaujhely, 1933. augusztus 31.

Kedves Barátom!

Abban a reményben, hogy esőzés nem fog beállani, 3.-án reggel érkezem Vásárosnaményba, légy szivēs tehát intézkedni, hogy az öreg Szőke a vásárosnaményi hidnál a folyó balpartján reggel legkésőbb 1/2 8 órakor (ott legyen, hogy vele indulhassak Panyolára. Arra is kérlek légy szives nekem Panyolán kvártélyt keriteni, igényem egy bármilyen egyszerű tiszta szoba, de olyan helyen, ahol nem kell semmiféle szeszes italt inni.

A viszontlátásig ölel

igaz barátod:

Kozma György

Így én magam nem igen tudok bemenni vasárnap délre a jó pulykalevesre, de ha a pulykaleves ki jön hozzám, igen hálás leszek kedves feleségének. Különben sok minden függ az időtől is.

Az ásatás munkáját jól és többször átgondolt terv szerint 9 emberemmel reggel 7 órakor elindítottam. Első sorban is a földmunka menetének biztosítása és egy lépcsős lejáró készítése végett, a faalkotmány hosszában, az egész meredek partot fordén lemyesettem az eddigi ásatások tapasztalatai alapján. A lejáró lépcsőt az építmény északi részfelőli végére terveztem. (48. oldalon fénykép)!

Ott, ahol a víz szélére leroggyant fiatal szilfa egyenesen áll, mint egy gyertya, ennek töve és a part közt egy kis teraszt készíttetek, melyhez a lépcső fog vezetni, a fa tövében pedig megcsináltatom a csalnak-kikötőt.

D.e. 10 órára a lemyesés szépen előre haladt, a lépcsős lejáró már félig elkészült, úgy hogy le mehettünk rajta. A terasz Koncz Bálint, a kis suhancfiú csinálta. A lépcsős kikötőt a szakadt szilfa tövéhez és magam terveztem meg.

Délben szalonnát sütöttünk a sátor mellett. Még be se fejeztük a falatozást, mikor az elsötétedett égről megeredt a csendes eső. Beálldogáltunk a szilfák alá.

Koncz Balárs sarjút kaszált a körelben, ő is hozzánk húzódott háza népével. Kis leánygyermekek a napraforgó nagy, kerek leveleit tartották fejük felé esernyőnek, az anyjuk meg legengzolt a fa tövéhez és egy-egy napraforgó levelet tett a két vállára, a két térdére és egyet a fejére. Milyen praktikus eső elleni védekezések ezek kinn a mezőn, a szabad ég alatt?! Erős télben azonban aligha lehet alkalmazni!

A szilfák alatt álldogálván, Piros Lajos fiatal munkásom elbeszélte, hogy a tavasszal egy tinó belesüllyedt a Túr-ba. A lágy iszapból nem tudott kimászni. Ő, bár hideg idő volt, levetkezett csupaszra. Alá bujt a tinó két hátsó lába közé és az állat hátsó részét kiforditatta az iszapból, a part felé. Aztán alá bujt a két első lába közé, a szügye alá és a tinó elejét is kiemelte az iszapból. Így mentette meg a tinót. Igen ám, de ugy megfázott és annyira megerőltette magát, hogy a két lába összezsugorodott és mozcanni se tudott. Az orvos „feredőt" rendelt, olyat, amelybe fenyőágat ~~[illegible]~~ főztek. Fürdő után vizgyöngy-kenőcsöt használt. Ezt a vizgyöngyöt a viz fenekén szedik „valami fárál" és zsirba keverve kell vele a beteg testrészt bekenni. Az emberek közelebbről nem tudták megmondani, hogy mi az a vizgyöngy? Én először békatojásra gondoltam, azonban ezek mint konsonyásszerű anyagba burkolt füzérek a viz szinén úsznak. (+)

Az eső hamarosan elállott. Alig mult el 13 óra, már is dolgozhattunk. 14 30 órakor a VI. b. sz. oszlop mellett megmutatkoztak az északi palánk új cölöpjei. Tehát az északi palánk megy befelé tovább a magas part alá! Ez reám nézve rendkivül fontos!!

Aztán folyt a lenyesés tovább. Megcsináltattam a pár lépcsős csolnakkikötőt. A földlépcsőkre gyeptéglát vágattam. Utána csolnakba szálltam, átevezetem a gulácsi oldalra, a Túrtői palaj elé, ott a csendes vizen felhatottam a palaj felső szögletéig, honnan átbocsátkoztam a Holt Túr-hoz.

(+) Ma már tudom, hogy egy édesvizi szivacsnak, a Spongilla lacustris-nek gyöngysarjait hívja a nép „vizigyöngynek". Ezek a gyöngysarjak szaporodási szervek, az aljzaton találhatók, gemmula a tudományos nevük. L. Lányi: Élet a viztükre alatt. Bp. 1961. 75. l. és Entz-Sebestyén: A Balaton élete Bp. 1942. 155–158 ll. és XVIII. Tábla. A szivacsok kórokozó bakteriumokat is (emésztenek meg.

Itt vizsgáltam a törő partot. A Holt Tisz belső rév felőli szögletén új omlások falai mutatkoztak, de a Déli palánk cölöpjei ezuttal nem látszottak a korábban észleltek folytatása képpen. Arokat le is fényképeztem annak idején. Lehet, hogy voltak, de az áradások után innen élelmes emberek elszállitották.

Innen csolnakommal le evickeltem a faalkotmányhoz, ezt is alaposan szemügyre vettem alsó nézetben, aztán a szakadt szilfánál kikötöttem.

Kis Gedus a parton várakozott reám. Azt az érzenetet hozta a panyolai paptól, hogy amennyiben akad alkalmi szekere, kijö meglátogatni.

Munkásaim estig sokra haladtak. A VI. b. számu oszlop mellett egy uj, nagy ágas fa tünt fel és mellette a cölöpkarók képen mutatkoztak. A munka befejezése előtt a felásott földet a helyszinről behányattam, hogy az épitmény vasárnapra tiszta legyen, ha pedig eső lesz, ne váljon sárrá.

Este felé Szőke is visszatért Gulácsról. Láncz Gábort nem találta otthol, mert a cséplőgép főtengelye eltört és emiatt Budapestre kellett utaznia, hogy a törőttet megcsináltassa vagy vegyen egy ujat. Körülbelül csak febr. 5.-én, kedden körül hozza s igy csak akkor tud a csigasorral jelentkezni.

Mit lehessen ellene tenni? Tudomásul kellett venni!

Az öreg Szőke kicipelt falujából egy széles, faragott nyárfadeszkát és takaros asztalt és lócát csinált a sátorom elé, amire igen nagy szükségem volt.

Mikor munkásaim szerszámaikat a meredek part tövébe egy csomóba lerakták és haza vonultak, én a sátoromba ömegyült sok legyet kergettem ki. Addig verengettem egy veszővel a sátor két oldalát, mig valamennyi kimenekült s akkor a nyilásra hirtelen ráteritettem viharvert eső köpenyegemet, hogy vissza ne szállingózhassanak.

Ilyen a sátorozó rejtélyes élete!

Az öreg Jedus mezőcsősz is visszacsorvaszkált hozzánk. A maga jószántából elment horgászni most vacsorára hallal akart nekem kedveskedni. Szőke bácsi nagy emberismerő! Ő jól tudja, hogy más a vadász is, meg más a halász is, azért nem igen várakozott a Jedus halára, hanem tanácsolta, hogy mi csak süssünk szalonnát. Szedett jó száraz gallyat délután a gulácsi oldalon, csolnakon át is szállította, hamarosan lesz jó parázs tűzünk.

Szőkének igaza volt. Jedust, a híres vadászt ezen az estén többet nem láttuk, pedig szalonna sütés után a tűz mellett még sokáig elbeszélgettünk..... Naplómat a tűzfényre tartva, gyorsírással minden arra érdemes beszédjét lejegyeztem.

Este a tűznél.

Id. Szőke Sándor, kishalász újabban halászjegyet váltott és főleg a varsázásra adta magát. De ő most egy olyan új módszerrel fog varsázni, amilyet még egy halász sem csinált. Ugyanis horoggal fog keszeget. A horog a keszegnek csak a szája szélébe akad és ő azt nagy ki tudja venni, hogy nem is vérzik. Akkor egy rendes varró tűbe hári cérnát húz és azt a kis keszeg háta sörényének a bőrén keresztül tűri és egyszer átköti, hogy a kis hal ne tudjon a cérnán ide-oda csuszkálni. Ezután a kis halat az első versek-nél a vesszőkarika körején keresztbe köti, fejjel a nyilás felé.

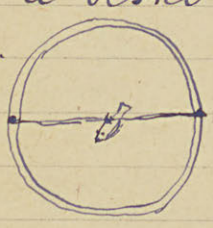

Az eleven csalétket a csuka és a süllő rendszerint meg is eszi, a harcsa azonban nem. Szőke reméli, hogy az eddigi tapasztalatok szerint igen jó eredményt fog elérni!

*

A zajló Tiszáról lévén szó, megragadta a figyelmemet a „mohhanás" + szó, a „mohhog, mohhant" ige. Szőke elmagyarázta, mit kell a „mohhanás" alatt

+ Simonyi József Magyar Tájszótára (1893-1896) csak a mohog-igét ismeri a jegyzőpörrel kapcsolatban, de a „mohhant", „mohhanás"-szavakat nem.

érteni. Jégzajláskor gyakran megesik, hogy az úszó jégtáblák összetorlódnak. Az egymásra jekvő táblák a víz folyását valósággal elzárják. A felgyülemlett víztömeg vastagon zúdul át a jéggáton. Ha ilyenkor egy 15–20 m széles hatalmas nagy tábla érkezik, ennek első széle a jéggát alá csúszik. De mert nagyságánál fogva nem tud teljesen alá siklani, hátsó része felbillen. Erre a víz sodra nyomja, szorítja felfelé annyira, hogy a hatalmas jégtábla átbukik az előtte levő torlódásra és rettenetesen „mohhant". Szőke szerint olyat szól, mint egy nagy ágyú! Ez a „mohhanás". Szőke falusi házában alvást is nem egyszer hallatta a mohhanást. Ilyenkor mondta a családjának: no halljátok, megyen a jég!

Egyszer Szőke egy másik emberrel ilyen jégtorlódás közelében, két csolnakkal pirity-hálót vetett. Alig hogy a hálót kihányták, nagyot mohhant és a torlasz megindult. Még annyi idejük volt, hogy a háló kötelét rá hurkolták a kormánylapátra, a vízbe löktek, ők maguk pedig a két csolnakkal partra evertek. Ilyenkor így kell a hálót megmenteni. Az evező nyugodt a víz színén marad a háló felett lebegve. Mikor aztán a jég elvonul, az evezőre kötött pirity-hálót a csolnakba fejik.

A pirity-háló itt a Bereg Tiszahátán 25–30 m hosszú. Öble van, de zsákja nincs, mint a 70 m hosszú gyalomnak. Szőke szerint itt az a szokás, hogy a gyalom-háló egyik végét a parton marad, csak a másik végét viszi be egy csolnak a Tiszába. Vízfolyás után bekanyarodik vele és visszatér a parthoz. A pirity-hálóhoz azonban 2 csolnak kell.

*

Szőke bácsi használta a „hatag"-szót, én nem ismertem. Szerinte hatag = sok kilis (kelés) egy csomóban.

*

A Bakcsó vagy Vakvarjú (Nycticorax n. n. L.) itteni népies neve: Gálgém. Hogy e sorokat írom, kvakkogtak

is eleget, de még gyakrabban huhognak a baglyok. Ezek a holdvilágos Tiszai tájnak azok a hangjai, melyek a Természet imádóját rajongóvá teszik.....!!

*

Az öreg Szőke halászmesterségének egy másik újítását is elárulta. A Tiszapartnak azon a pontján, ahol horgászni akart, előzetesen egy hétig kukoricával etette a halakat. Ezután kukoricaszemmel felszerelt horgát egymásután kapkodták a halak.

*

1/2 21 óra volt, mikor beszélgetésünket abba hagytuk. Falusi észjárás és szokás szerint ez az idő már késő estének számít, mert aki mindig korán kél, annak hamar kell lefeküdni. A gyengén világító holdfény mint az altató por hull az ember arcára.

Először én bujok be a sátorba. Szőke bácsi utánam adogatja a pokrócot, a köpenyeget, a ruhát és végül a lábamhoz keresztbe teszi a nagy koffert, beköti a sátor nyilását, egy orasznyi rést hagyva, hogy állandó friss levegőm legyen. Én a sátor belső gerincmadzagjára akasztom a zsebórámat, a törülközőmet, lábszárvédőmet, fuszeklimet, nyakkendőt, egy csatra a kalapot és a jó meleg paplan alatt, az üditő hűs levegőben pár perc mulva már alszom is.....

FOT. 1933 IX. 2.

A PARTOMLÁSSAL LESZAKADT SZILFA ÉS A CSIGASOR BAKJA.—
A FA MELLETT AZ ÖREG SZŐKE ÁLL.

1933 SZEPT. 3.

VASÁRNAP.—MUNKASZÜNET. KOZMA FŐISPÁN LÁTOGATÁSA.

Hajnal előtt a sátoromat csepergő eső pergette meg. Nem örvendtem neki, de abban a reményben, hogy a hajnali vendég nem időz sokáig, tovább aludtam reggel 5 óráig.

Sátorom nyilásán át láttam a szomorkás időt s magam is hozzá hangolódtam. 6 óra felé végre hűségtem hűséges gondviselőmet, aki már ide-oda bódorgott sátortanyám körül. Hallottam minden lépését. Én azonban még élvertem a tétlen heverészt, hiszen vasárnap van.

Egyszer csak az öreg Szőke el kezdett káromkodni. Egy „Göröngyi béka" az éjjel beleugratt vizes bádogjába, melyben kevés víz volt. Csuffá tette a bádogját! Ki is mosta alaposan, mert irtózatt inni utána. Sajnos, nem láttam, mert messze behajintotta a Tiszába, de valószínüleg a szökdelve járó Ásó béka lehetett, mely éjjel keresi élelmét.

Még mindég a sátorban lestam a napot, mikor tutajok úsztak lefelé a Tiszán. Egy körülöttünk tintán és jó kiejtéssel beszélt szőkével magyarul.

Erre fel elbeszélte Szőke bácsi, hogy egyszer ő is úsztatott már ilyen „lábbót" tótokkal Kisartól Zákonyig. Egy ívben kikötéskor neki kellett a tutajról kiugrani és a kötél hegyes vasrudját a partba ereszteni. Azonban Szőke nem is ismerte az ősi gyakorlatot, mely szerint előbb gyenge beeresztésekkel kell a tutajt meglassitani és csak mikor már egészen lassan úszik, szabad egy határozott, mély beeresztéssel a tutajt megállitani. Igy aztán csaknem végzetes bajt okozott. Most mindjárt elsőül

a vasrudat valami földhasadékba olyan mélyen beereszlette, hogy a teljes iramban úszó tutaj kötele ketté szakadt és az egész tutaj a szörnyű rántástól össze-vissza szakadozott. A hátulsó lábbó előre úszott és egy oláh olyan ügyesen kajintott rá valami drótot, hogy a szétbomlott tutajt megmentette. (?)

Szőke elbeszélése itt nem egészen volt világos. Én azt hiszem hogy az öreg meglógott a tutajosoktól! A mentési munkálatot már nem látta. De ezt nekem, a volt harctéri katonának, restellette bevallani.

Mire hozzákezdettünk a teafőzéshez, kiderült, gyönyörű napfényes idő ragyogott reánk! A teához debreceni paprikás szalonnát fogyasztottunk. Utána borotválkoztam a friss levegőn mosdottam, a parti vizben állva, melykitűnően esett. Azután fényképeztem a sátortanyát Szőke bácsival együtt, majd csolnakra szálltunk és a partból kiálló nagy törzsek régi számozását fehér olajfestékkel átfestettem. (57, 58, 59. old.)

E munkám közben Szőke elbeszélte, hogy mikor orosz hadifogoly volt, egy orosz asszony megtanitotta, miként kell a nyers tojás fehérjével a haját megmosni. Úgy habzott, mint a szappan és olyan puha lett a haja, mint a gyermekeké. Nem is tudtam, hogy a tojásból hajkenőcs is telik ki!

Volt Szőkének orosz fogságban egy kozák házigazdája is, aki minden héten kétszer gőzfürdőbe vitte, hol úgy csináltak gőzt, hogy a vizet forró kövekre és vasdarabokra locsolták. Az öreg Szőkének ez sehogysem tetszett. Ki is jelentette a kozáknak, hogy ha őt továbbra is ilyen kegyetlenül és ilyen gyakran fürdeti, megszökik. – Így hát a finn szaunát más népek is ismerik!

A számjelzések és betűk átfestését még javában végeztem, mikor autóberregésre lettem figyelmes. Mindjárt tudtam, hogy megérkezett a zempléni főispán, Kozma György kedves barátunk. Pár perc múlva a tűrtői palaj fűzbokrai körül kilépett: Halló! Halló! – kiáltott felénk.

Az öreg Szőkével a csolnakot azonnal áthajtattuk. Ezuttal személyesen is üdvözöltem őt, mint zemplémi főispánt, jó egészséget, szép sikereket kívánva új hivatásához!

Kozma György örvendezve jött hozzánk, boldogan szállott be csolnakunkba és még boldogabban szemlélte a ragyogó tiszai tájat, a faalkotmányt, annak jól ismert és az árvizekkel megbirkózott alkatrészeit.

Mikor sátortanyám kisasztalához ültünk, egy kerékpáros ember a Szarka Boldizsár mellékelt levelét hozta. Ebédre, szállásra hivott meg bennünket vendégszerető szivvel.

Megbeszélve az ügyet, üzentem a kerékpáros emberrel, hogy a meghivást köszönettel vettük, küldjön ki egy rendes fogatot, délben bemegyünk a faluba.

Délelőtt folyamán kedvesen elbeszélgettünk sátorom előtt, majd sétálgatva, aztán csolnak kirándulást is tettünk Kisar felé. Közben több fénykép felvételt készitettem sátortanyámról, a faépitményről vendégemmel együtt. A rendkivül kedvező, szép napsütésben szinte nem örültem, mikor a Bódi barátom kocsija megérkezett értünk. A derék lelkiatya nagyon szivélyes és figyelmes velünk szemben. (56, 57, 58, 59 old. kepei)!

Igen kellemes kocsint után a párókián kitünő nagy ebédet kaptunk, komoly dolgokról diskuráltunk. Kozma főispán a részére átengedett vendégháló szobában lepihent, mi pedig Bódi barátommal, mintán megeredt az eső, a tornácon régi méhészeti könyvehet nézegettünk. Igy Márton Gábor: Gazdaságos Méhtartás, Győr. 1816 c. művét, mely gróf várkonyi Amade Antal, Szala vm. főispánjának van ajánlva. Ma Zalának irják a megyét. Bódi bácsi megjegyezte, hogy valamikor az ő nevüket „Zarká"-nak irták, ebből lett a Szarka. Különben kijelentette, hogy a Márton-féle hármas kast puszta pietásból uj méhesében megcsinálja.

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANVOLA, Szatmár-m.

Kedves János!

Kedves soraid vettem. Köszönöm, hogy tájékoztattál. Minden vonalon rendben van az ügy. Nincs semmi izgalom. Kész szívvel vázunk, ha jöttök Mtsg. Hozzuk főispán urral, akár ebédre is. Egyébként is. Ha nem üzense, úgy az ebéd 11 órakor indul Jolánnal.-

Akár nappalra, akár éjjelre, vagy éjjel-nappalra és több napra is, ha marad K. főispán ur a szoba rendelkezésére áll kész szívvel. Józsiék tegy nap délbe, illetve d. e. 10 órakor elmentek. Azt hiszem jól fogja magát találni k. főispán ur szerény közünkben. Ő egyáltalán nem fog zavarni bennünket s hiszem, mi sem leszünk terhére és terhetekre. Vele egyben és együtt természetes, tégedet is szívesen látunk. Te tudod hely és alkalom van, szíves látás minde-

nek felett és előtt. Szóval legjobb belátá-
sod szerint rendezd a dolgot, vánk
nézve tehertétel ebből nincs egy
makulányi sem. – Tehát: hefottem
teljes szabadon rendelkező házi-
gazda te légy. Bármint rendel-
kezel, mindenek ékesen és jó
rendel kész lesznek, ana igek-
szünk Anyuval teljes egyetértésben

Jelzem, nemcsak a szoba áll
rendelkezésre Főispán uznak, ha-
nem autógarage is. Ha Főispán
ur a tulsó oldalon érkezik, a jöve-
telre ne legyen akadály a Tiszaháti
konyszünetelése, jöjjetek a kis
tiszai szivnél. Embereid elhala-
lauzolnak.

Ha ebédre, – minek igen örül-
nék – bejönnétek, úgy ind meg
nihova vázjunk. A déli órától

eltekintve, szabadon állapitsd meg jövételeteh idejét.

Jelzem, hogy beczapódtál az ebéd dolgában. A puszkakakas, mivel tegnap sertést öltek, nem dögölött meg, csütörtökre reserválta Anyu neked.–

Ha bejönnétek igen kedves volna töled és Ha nem, ugyan ebédet Zolán viszi. Fő ispán ürtét! En pedig d. után, ha csak valami nem futarem közbe nem jönne, kimegyek tisztelettekre.

Biczik lis futárt küldök. Nem kivánom, mert tudom, nincs rá időd – hogy irj csak üzenj. – Ha irsz se fogd el magad kedves vendégünktől, – távirati stylusban irj. Igy

nem lesz félreértés.

Mindenesetre szívesen látjuk és várjuk veled egyetemben kedves vendégeirdet, még ha kisérettel jön is.

Igaz szeretettel és barátsággal vagyok Bódi

Pamjela, 1933. IX/3.

N73! A futárt röptön forditsd vissza, mert Anyu az ebédet addig nem küldi!

Bódi

NAGYPÉNTEKI REFORMÁTUS TÁRSASÁG
BUDAPEST, II., SZILÁGYI DEZSŐ-TÉR 3. sz., I. EM. 15.

Nagytiszteletü

Ngs

Református Lelkészi Hivatal

Dr. Szőregi János
urnak

Panyola.

. p. Szarokert Szatmár-Berg-n megye

SZARKA BOLDIZSÁR LEVELE 1933 IX. 3.

Nagy baj, hogy az idén éhség miatt sok méh elpusztult. Egy reggel láttam magam is, hogy Eszti szolgáló egy kötő döglött méhet hozott a tornácra.

Az első magyar méhész könyvet Rákóczi György méhészmestere, Horti (Horhi) Miklós irta, mely kéziratban maradt meg, több másolata ismeretes. Egyet valami méhésznaptárból én is olvastam. Roppant érdekes! A legtöbb eljárást a nép ma is ismeri.

Mikor Kozma főispán egy órai pihenés után kijött, még mindég esett az eső. A verandán beszélgettünk politikáról, királyválasztásról, irodalomról, néprajzi dolgokról. De amint a Nap a nyugati égről kiütközött, elmentünk sétálni minda hárman a Szamos partra. Itt csináltam Kozmáról és Bódiról egy felvételt, a csárda mellett, mely „oda rúg ki a Szamosra".+ A panyolaik azt tartják, hogy Petőfi a „Falu végén kurta korcsma" c. szép versét itt irta, mások viszont azt állitják, hogy Matokson született a költemény, mert ott tényleg a végével fordul a korcsma a Szamosra.

A révlejáró melletti magas partról sokáig gyönyörködtünk a Szamos tájaiban. Szarka bátyám elbeszélte, hogy régebben az ősi szerkezetű, fából készült bubora tartotta a csigakötelet, a mai tekerő már vasból van. Egy panyolai leányasszonyt azért hivnak ma is Buborának, mert valamikor gyermek korában belebujt a buborába és alig tudott belőle kijönni. Később megesett az istenadta, de a nevét mai napig nem vesztette el. Az oksva-apáti Szamos-révben áll még egy bubora.

A hidas épen szekereket szállitott át a folyón. Már gyermek koromban csodáltam szülőfalumban, hogy a falusi lovak milyen okosan mennek be és jönnek ki a dübörgő kompról. Nem zavarja őket se a vascsigák csördülése, se a jármű úszása! Hogy tudják, hogy a meredek járón felfelé könnyebb a kapaszkodás, ha serényen neki iromodnak, viszont

+ Ez a felvétel vagy nem sikerült, vagy elveszett.

lemenetelkor jól hátraszegett nyakkal lehet a feszes nyaklóláncal fékezni. Rendes gazda ilyenkor legalább egy kereket leköt, hogy a gördülést az is akadályozza.

Hazafelé tartva a Szamostól, rengeteg varjú húzott magasan Ó-Pályi felé, tehát DNy-nak. Hangos károgásukkal a táj őszi hangulatát erősen fokozták. Itt a felső Tisza mentén, a Szamos-közön nagyon sok a Vetési varjú, Csókával vegyesen. Már aratás után csapatosan járják a határt. Magam is több csapatot láttam.

Kitűnő vacsora után olyan kedélyesen elbeszélgettünk, hogy szokatlanúl sokáig, 23 óráig fennvoltunk.

A mai nap folyamán naplómba feljegyeztem még a következőket:

Kis Gedus merőcsősz mondta: a szegény embernek csak tavasszal rossz, meg nyáron, meg ősszel, meg télen, egyébkor mindig jó dolga van!

Ha Szarka Bódi lábujjai körmeinek vágásakor véletlenül valamelyiket nagyon letalálja nyesni, akkor a köröm és a vérző hús közé kifőzött diófataplóból vágott keskeny kis szeletet tesz, hogy bajok ne származzanak.

Szarka Bódi barátunk modern ember, neki már rádiója is van, melynek 60 m hosszú antenna drótja a szénaboglya mellől a parókiáig van kifeszítve, de olyan magasan, hogy egyszerre 13 állomást is „hallat" (?). Csak sok baj van vele. Egyszer már neki repült egy gólya és elszakitotta. Ősszel a költöző fecskék ülnek rá olyan nagy számmal, hogy a hosszú drát alig birja őket.

Panyolán emlegetnek egy Köpics vagy Kömpics nevű tavaszi kismadárt, mely leirásuk szerint valószinüleg a Kékcinke lesz.

Ha a folyóban a kőgát (sarkantyú) és a part közt vizmedence keletkezik, mely a folyóvizzel nincs össze-

függésben, amelyben a libák, gyerekek fürödni szoktak, annak neve: kalamor. Ilyen lehet a palaj töve is. Kis tócsa, mely elszakadt a Tiszától.

A falusi nép a kotrógépet Báger-nek nevezi. Gépészeink felületessége magyar helyett a német Bagger használata.

Tarpán Simon Györgynél régi borsajtó és szőlődaráló gép van. Múzeumba kellene elhelyezni!

Elérkezvén a lefekvés ideje, én ragaszkodtam azon elhatározásomhoz, hogy az ásatás ideje alatt házban nem alszom. Előbb fuvarosomat, Károlyt akartam a házi gazda kocsisával, Jóczival felhöltetni, de kijelentette, hogy mire Károly befog, akkorára ő nem csak ki visz a Zsarába a kocsival, hanem vissza is jön.

Mindez meg is történt. 1/4 1 órára már kint is voltunk a Zsarókertben. Ezt a kocsi útat a gyönyörű holdvilágos éjszakában sohasem fogom elfelejteni! Mig élek, emlékezetes marad számomra:

--- az alvó Természet ölén a táj sejtelmesen elmerült a csillagos csendben ---- és én melódiás képzelgéssel szüntelenül éreztem, hogy az előttünk fátyolosan pihenő erdőben egy kis fehér sátor vár engemet a széles Tisza partján ----- előtte meleg parazsat takaró pipáló hamu-domboczka ---- és mellette egy öreg halász félébren szunyókál a hűséges szolgálat jegyében ..... mert ők is engem várnak ... éjfél után 1 órára ----!

A kocsi csak a rámpáig hozott, onnan vissza küldtem, bőséges borravalóval jutalmazva az öreg Jóczit. Magam a csajtos füvön keresztül tértem a tanyámhoz, hol a csakugyan ébren alvó Szőke bácsit már a tűzre rakosgatva találtam. Mikor kocsink a Túr hidján keresztül gördült, meghallatta a földön fektében s biztosra vette, hogy én jövök!

A tűz mellett, holdvilágnál még vagy félóráig beszélgettünk. Elmondta a derék ember, hogy míg

1933 szept. 3-ki felvételeim:

SÁTORTANYÁM A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBEN. A FÜSTÖLGŐ TŰZ MEGETT AZ ÖREG SZŐKE SÁNDOR PIPÁZIK.

A SÁTORTANYA „FÉLERESSZEL" BŐVÜLT AZ ÖREG SZŐKE RÉSZÉRE (JOBBRA), KI AZ ASZTAL MEGETT TŰZREVALÓT HASOGAT.

1933 szept. 3-ki felvételeim a Zsaró-kertben:

LEVELDI KOZMA GYÖRGY ZEMPLÉNI FŐISPÁN
1933 SZEPT. 3-KI LÁTOGATÁSA.
HÁTTÉRBEN A FELVONÓ BAK ELEJE, A SZAKADT SZILFA
A ZSARÓ-KERTI PARTBAN, JOBBRA A GULÁCSI FŰZES.

KOZMA FŐISPÁN A :1 KERESZTÖRZSÖN ÜL. HÁTTÉRBEN
A SZAKADT SZILFA ÉS BOKRA. — A VÍZ FELETT LEBEGŐ
FAALKOTMÁNYT A MEREDEK PART ALÁ NYÚLÓ TÖRZSEKRE
NYOMAKODÓ 5 m VASTAG FÖLDRÉTEG TARTJA VISSZA A
BEDŐLÉSTŐL.

23, 24, 25.

1933 szept. 3-ki felvétel az építményről:

A TALAPZATNAK A III.-IK ÁSATÁSKOR LEFŰRÉSZELT DK-I VÉGE AZ :3 KERESZTTÖRZZSEL, A —1 HOSZSZANTI— ÉS A :1 KERESZTTÖRZZSEL, MELYEN KOZMA FŐISPÁN ÜL. A HÁTSÓ GÖRBE FATÖRZS NEM ALKATRÉSZE A TALAPZATNAK.

UGYANAZ KELET FELŐL, CSOLNAKBÓL NÉZVE. A :3 KERESZTTÖRZS PENDTARTÓ SZEREPÉT EZ A FELVÉTEL KÜLÖNÖSEN HANGSÚLYOZZA A :1 TÖRZSÉVEL EGYÜTT.

1933 szept. 3-ki felvételeim az épitmányról:

EZ A FÉNYKÉP VILÁGOSAN MUTATJA, HOGY A KÜLÖNBÖZŐ VASTAGSÁGU ÉS NEM MINDÉG EGYENES FELÜLETŰ HOSSZANTI TÖRZSEK VIZSZINTES FELÜLETÉT A KERESZTTÖRZSEK ZSELÉPEINEK MÉLYSÉGI MÉRETEIVEL ÉRTÉK EL. KITŰNŐEN MUTATJA EZT AZ ÖSSZEACSOLÁS.

KOZMA GYÖRGY FŐISPÁN ZSARÓKERTI SÁTORTANYÁM BOLDOG VENDÉGE; PANYOLAI KUTATÁSAINK LEGTEHETŐSEBB, LEGLELKESEBB BARÁTJA ÉS TÁMOGATÓJA.

a faluban időztem, vendégei voltak: Ludescher Antal gulácsi jegyző és Lánczy Gábor gépészmester. Szept. 6.-ikára, szerdára itt lesz a csigasor! A főjegyzőt igen bántatta, hogy az én Debrecenből irott levelem elveszett.

Délután felkereste Gedus bácsi is, a hires vadász ki mulattatta Szőkét mindenféle históriákkal. Az eső elől az én kis nyárfa antalom alá ült, onnan mondta a „maga benédjét". Megigérte, hogy csinál neki galyibát.

Éjfél után 1 órakor feküdtem le.

1933 SZEPT. 4.

AZ ÁSATÁS MÁSODIK NAPJA.

Mikor hajnalban 5 órakor felébredtem, az eső verte a sátoromat. Nem éppen kellemes ébresztő zene a régésznek, de szerencsére hamar elállott.

Teát főztünk, mikor megjelent az öreg Piros Gábor, a furfangos eszü, jó kedélyü révész s röviddel utána ránk köszönt Kis Gedus mezőcsősz.

Ugy elnézegettem a három nagyszerü magyar alakot, a múladozó, foszladozó ősi magyar élet, a magyar néprajzi tudomány utolsó mohikánjait: Pirost, a jellegzetes arcú tiszai révészt, Kis Gedust a hires vadászt, mezőcsőszt és Szőkét, a közismert kitünő kishalászmestert! Ennél nagyszerübb társaságot és környezetet még ábrándozó álmomban se tudnék elképzelni! Mindegyik a maga szakmájának való-

ságos tudósa és mesélő fanatikusa annyi népies ismerettel és topasztalattal, hogy kötetehet lehetne róluk összeírni néprajzi tudományunk és nyelvészetünk nem kis hasznára! Aztán kitünő humorral tréfálkoznak egymással. Ma reggel is nevettem rajtok annyit, hogy alig tudtam felöltözködni és reggelizni!

Megérkeztek panyolai munkásaim is. Piros Gáboron felül Király Bertalan, Fekete Berti, Simon Gedus, Pócsi Balázs, Kiss Miklós, Piros Lajos, Tisza Zoltán, Szaniszló István jöttek ki. Szökével együtt 10-en voltak.

Kiss Gedus mezőcsősz tegnapi igérete szerint sátorom közvetlen közelében csinált Szőke komájának egy galyibát, félerest, melynek tetejére munkásaim a közelből rothadt sarjút hordtak. A vacok almozására azonban a közeli szénaboglyákból szerezték a száraz derékaljat, de úgy, hogy annak semmi nyoma ne mutatkozzék! Jó mélyen és több helyen kell a boglyába benyúlni, mikor a gazda nincs jelen. A mezőben élő ember „szerzése" megint más, mint a faluból kijáró tolvajoké! Ilyesféle veszedelmes egyéniség az én hirhedt Baranyi Károly fuvarosom, akinek csinytetteit mindenki tudja a faluban, de még senki se látta! A félerest fényképeim mutatják. (56., 73. old.)

A munkát, mint rendesen, 7 órakor kezdtük meg. Folytattuk a szombaton este abba hagyott leásást, a helyszinen hagyott nagy talapzat alsó sorának kiszabaditását részint a meredek nagy part alól, részint a partomlások alól.

Vegyük számba, mi van még a helyén?

1., :1 jelzésű nagy kereszttörzs, melyt tavaly ősszel, a III.-ik ásatás végén, a nagy part tövén, az egész épitményre súlynak, lenyomó biztositónak helyeztem rá. Céljának meg is felelt.

2., :2 jelzésű nagy keresztfőrzs, mely jelenleg a helyéről a vízbe süllyedt alá, miután a nyári nagy árvíz a talajt kimosta alóla, de a parttőben maradt vége elsodrását megakadályozta. Felei fényképeinken tehát nem látható.

3., :3 jelzésű keresztfőrzs in situ. Jelenleg a víz felé kinyúló alsó hosszanti főrzseket tartja.

4., =1 jelzésű hosszanti főrzs a mellette sorakozó =2, =3, =4, =5 és =6 jelzeűekkel együtt, mint alsósori főrzsek a helyükön fekszenek.

5., −1 jelzésű felsősori hosszanti főrzs az eggedűbi, mely ebből a szintből a III-ik ásatás végén a helyén hagyatott, mert ennek legnagyobb részo a meredek, lenyesett part alá nyúlt. A mostani IV-ik ásatással kerül egész hosszában napfényre.

6., V.b jelzésű oszlop eredeti helyén.

7., VI.b jelzésű oszlop eredeti helyén.

8., •3 jelzésű korenttőrzs eredeti helyén (felsősori).

9., •4 jelzésű felsősori korenttőrzs eredeti helyén.

10., 33 jelzésű cölöpkaró az északi palánkból, mely a III.-ik ásatáskor csak hegyével állott ki a meredek partból.

Új alkatrészek:

1., Az V.b. és VI.b. oszlopok között egy megdőlt oszlop a Vb.1 jelzést kapta.

2., Nagy ágas a VI.b oszlop déli oldalán. Rendeltetése

ugyanaz lehet, mint az oszlopnak.

3., A 33 jelzésű palánk-karó karó után 2 új cölöp-karó került elő, a 34 és 35 jelzésű.

4., Nagy görbe ágas fatörzs a parttőben hosszában. Végével ráfordul az −1 jelzésű hosszanti törzsre az Vb és az Vb_1 jelzésű oszlopok közt, az utóbbit megdültve.

Jelenleg, déli 12 órakor, ez az eredmény.

Míg ez a munka tartott, a panyolai nagyszegi révben, a jobbparti feljárón szárazra feneklett hidast éktelen kiabálással, orditozással tolták lefelé a magyarok. Munkásaim oda-oda figyeltek. Megjegyezték, hogy aki köztük a legtöbbet és leghangosabban kiáltoz, az dolgozik a legkevesebbet, az húz vagy tol a leggyengébben!

Magam is figyeltem a Kis Túr fokáról. Mikor a hidas orrával már érte a vizet, fokozott orditással kiáltozták: még! Még! És akkor a hidas lecsuszott a vizre! Volt-e alatta valami görgő, messiről nem vehettem ki.

Ezután hozzá fogtak a lesüllyedt drót csigakötél felemeléséhez. A hidassal alája mentek a kötélnek a meredek partnál. A kötélbe

kapaszkodással visik a hidast előre. Ha a kötél nehezen szakad fel, hátra mennek egy kicsit és szaladvást kapaszkodva lenditik előre a hidast. Mindaddig ismétlik ezt a hátra és előre hatolást, míg a kötél a fenékből fel nem szakad.

Állítólag nagyon nehéz munka és sokszor veszélyes is. A hidast át lehet hajtani apacsinnal is. Ez abból áll, hogy a hidas mindkét oldali karjánál

kidugnak egy-egy vastag deszkát, hozzá kötik a hídas karjához és azokkal evernek, mint a „ránto-evedzővel" szokás. Ezt nevezik itt „apacsin"-nak.

Bizony, ilyen esetekben a Tisza-szamosmenti magyaroknak „Kinlódról Bajlódra kell menniök", más szóval kénytelenek bajaskodni!

Tegnapesti megbeszélésünk értelmében Kozma fő-ispán szeretett vendégünk egy 9 óra után Bódi bácsival kikocsizott hozzánk a Zsarókertbe, hogy innen a Szőke bácsi csolnakán Vásárosnaményba evezkedjen le.

Megköszöntem neki a megtisztelő baráti látogatást, hogy a távolabbi Zemplén megyéből is annyi jóindulattal figyelemmel kíséri kutatásunkat! Családi körének üdvözletemet küldve kellemes vízi utazást kívántam neki. A csolnakba pokrócot, esernyőt és gumikötényeket tettem rossz idő esetére, mert bizony nem valami vidámnak mutatkozott az égalja.

A gyorsabb haladás céljából az öreg Szőke, mint kormányos mellé adtam a vén kujon vévén, Piros Gábort is, másodevezősnek. Mikor a szakadt kis szilfától eltávolították a csolnakot, mondtam is neki:

— No öregem, bocsásson ki minden gőzt!

— Meg se álljunk Kanadáig, Nagyságos Uram! — válaszolta nagy derültségét váltva ki.

Kalapot, zsebkendőt lobogtattunk kölcsönösen, míg csak el nem tűnt a csolnak szemünk elől. Bódi bácsi mellettem állott nagyban integetve ő is. Egyformán sajnáltuk kedves vendégünk eltávozását.

A szomorkás idő derülni is akart, meg nem is. A szilfákon cinegék csipogtak, mire a táj is szinesedett egy kicsit,.....

Három értelmesebb embert vettem magamhoz és pontosan felvett méretek alapján elkészitettem a helyén fekvő nagy talapzat helyszinrajzát, mely a lenyesés utáni állapotról ad áttekintést. Mintán a :1 jelzésű nagy keresztörzset a tavalyi III. ásatás végén én helyeztem a parttőre súlyozónak, a helyszinrajzon nem tüntetem fel és zavarná is az áttekintést, az épitmény szerkezetét. A vizbe merült, tehát nem látható :2 jelzésű nagy keresztörzset pontozott vonallal jelzem. A vázlatot pontos másolatban mellékelem. (66. old.)

17 óra felé Szőke és Piros Vásárosnaményból visszaérkeztek. A csolnak út kitűnően sikerült. A főispán igen jól érezte magát, jó kedve volt, mert egyrészt szép idő kerekedett, másrészt élvezte az örökké tréfálkozó, vén Piros Gábort. Mikor Jánd alatt jártak, a Tiszán szapuló asszonyok megkérdezték:

– Hát maguk hová mennek?

Piros nagy komolyan válaszalt:

– Illavárra!

Arra a kérdésre: hová való? – felelte: Nagy Kinba!

Este felé Szamosszegről jöttek fiatal fiúk és leányok látogatába. A valában szép teremtések élénken érdeklődtek az épitmény iránt, a faluban sokan beszélnek a kutatásról s igy őket kihozta a kiváncsiság. Magyarázatomat kedves megjegyzésekkel hallgatták, de mert csak úgy gyalogosan jöttek, hamar el is mentek.

Mikor este a munkát befejeztük, a munkásoknak kiadtam a rendeletet, hogy holnap reggelre hozzanak csapófákat, láncot, hordókötelet, fürészt és egy vizeskannát, mert megkezdjük a fatörzsek felszedését és a felhúzáshoz való előkészületeket.

Embereim távoztával hárman maradtunk: Szőke bácsi, Gedus a híres vadász és én. Úgy tudom élvezni, amint itt ülnek előttem a féleresz alatt. Maga ez a kép

1933 IX. 4.én készített helyszinrajz.

2 cm = 1 méter.

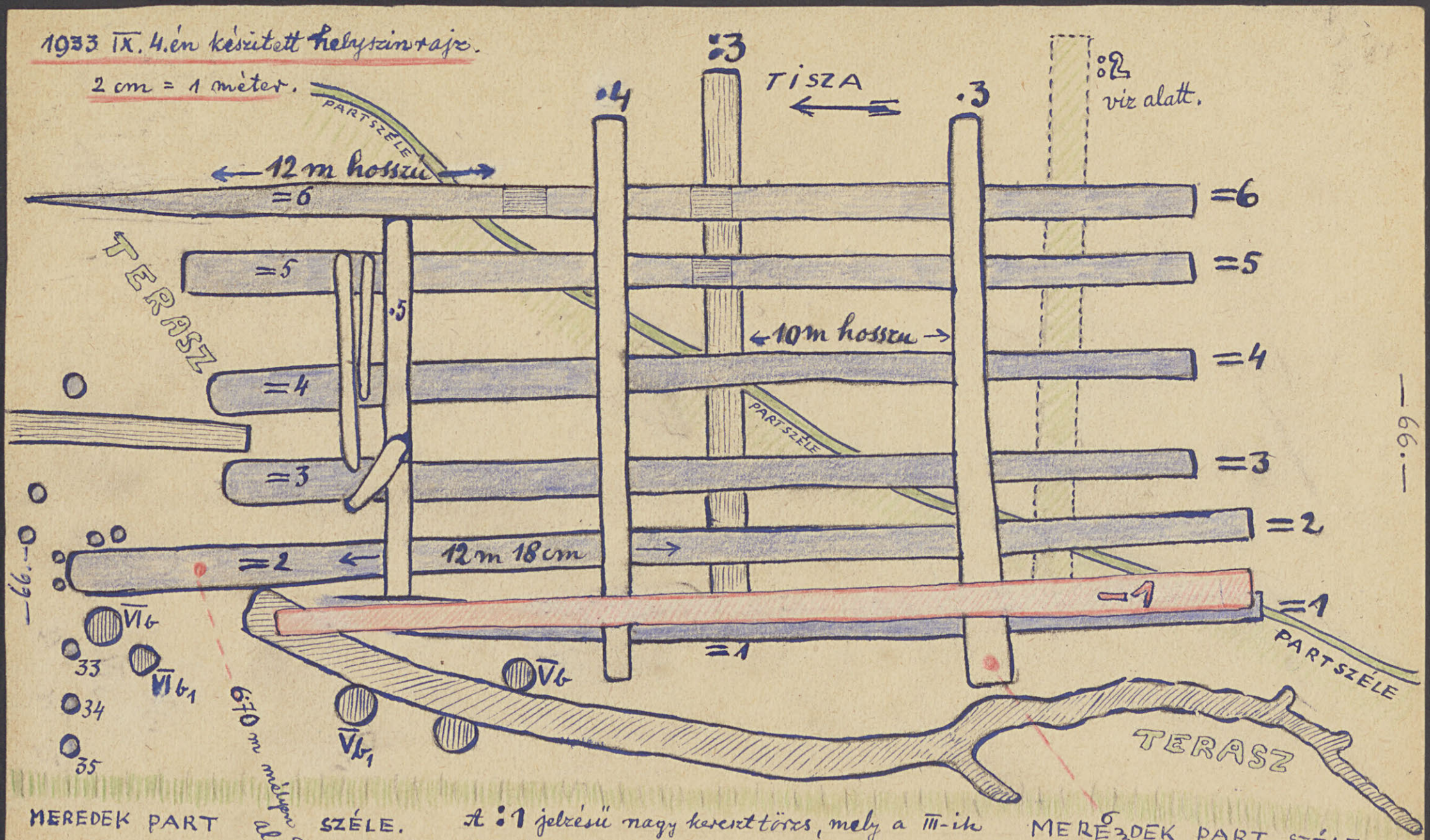

A :1 jelzésü nagy keresztt törzs, mely a III-ik ásatás végén sülyozónak hagyatott kb. a =2 hosszanti törzs felett, itt nincs feltüntetve.
A —1 felsősori hosszanti törzs in situ maradt.
:2 jelzésü nagy keresztt törzs alámerülve.

itt ezen a gyönyörű helyen végtelenül romantikus számomra, valósággal boldoggá tesz a látása! Ilyenkor mindig úgy érzem, hogy serdülőkori vágyaim, ábrándjaim teljesednek be .....!

Vacsorára szalonnát sütöttünk. A nyársra valót és a jó borocskát természetesen megosztom velük, hiszen a bornak jó részét ők fogyasztják el. El is követnek mindent, hogy kedvemben járjanak és hasznos élmények elmondásával lássanak el.

Fickó, a Gedus fehete kutyája, itt fekszik a tűz mellett. Szőke félkönyökre támaszkodva telepszik a földre az elmaradhatatlan cseréppipával, Gedus bácsi és jó magam ülve zárjuk be a kört. Az én kezemben a tűzfényre fordított napló. Mindent jegyzek gyorsírással, amit arra érdemesnek tartok.

Kis Gedus elmondja, hogy lehet „gubaszőrrel lüni". Mikor ő fiatal ember volt, ilyenekkel mulattatták magukat. Levágtak egy lábszárvastagságu fát, karát csináltak belőle, meghegyezték és beverték a földbe. Akkor a gubából kitéptek egy csomó szőrt, összetekergették „gömbölyű formán" és rátették a karóra. Aztán jó nagyot ráköptek a gubaszőrre, rátettek egy darab, tűzből kikapart parazsat és a balta fokával jót vágtak rá. Olyat szólt, mintegy puska!

Szőke szerint az ilyen csak „bolondozás", de a tűznek sok hasznát lehet venni, csak tudni kell véle bánni!

— Ha nem mutatnám meg, el se tetszene hinni, hogy én egy darab parázstüzet el tudok a tenyeremben is ótani — mondja önérzetesen.

Azzal felkapott a tűzből egy darab parazsat és a két tenyere közt el kezdte forgatni, dörzsölni. A parázs töredezett, apraja ki is hullott és végül maradt belőle egy magyarónagyságu darab, amely tényleg el aludt.

– Azt mondd mán el – vette át a szót Gedus – hogy kell a parázsba' a halat sütni! Te jobban tudod!

Az öreg Szőkének felvillant a két kékszeme:

– A halászok – kezdte rögvest – a zsarátba' vagy parázsba' főleg a „Bodóc"-vagy Dürgencs"-halat sütik, mer' annak a háta nagyon szúrás, a „koppantyujában" is végig tővises. A halat úgy, ahogy van, betemetik a parázsba. Úgy öt perc alatt meg is sül. A felpuffadt halat kiveszik, a hasát felhasítják, a belét kilökik és a „bőre" is a tüskés hátúszójával leesik. A húsa igen jó „ëzü"! Kis Gedus bizonyította, hogy szóval-szóra igaz, amit Szőke mondott.

Ennek a halnak rendes neve Vágó durbincs (Acerina cernua).

Szőke szerint Szerencsi Mihály kisari halász a Vyestet is a tűz segitségével fogta meg, no meg a kutyája támogatásával. A Vyest szeret odvas fákban is tartózkodni. Ha a vadász észreveszi, „nyirkos gazzal-szénával-mivel" füstöli ki. Ha a fa végig odvas és az odú nyilása fenn van, a vadász alól vág lyukat és a megyüjtott gazt ott teszi be. Ha csak kis odúval áll szemben a vadász, akkor abba dugja be az égő gazt és a füstöt befújja. Lent a fa tövénél vár a kutya. Mikor a Vyest a füsttől leugrik, a kutya menten elkapja. Igy fogta Szerencsi a Vyestet. (Mustela foina).

Az esti tűznél szóba került, hogy a Tisza, a Szamos meg minden más folyó, mint valami régi pogányisten, minden évben megköveteli a maga emberáldozatát! Ilyesmit ifjúkoromban én is hallottam Cipándon. Kiderült az öreg Piros hozzászólásából, hogy a gulácsiak a vizbefúltak kihalászására Szőke bácsit szokták felkérni. Szőke kijelentette, hogy ezt csakugyan cselekedni szokta. De ha már a mentés úgy is elkésett, nem jó a holttestet zavarni,

mert akkor a viz messze elviszi. Ellenben ha a helyén hagyják, a holttest leszáll a viz fenekére és a 3.-ik napon azon a helyen feljön a felszinre, amikor is könnyü kifogni. De ha a testet fektében megzavarják, akkor elúszik messzire, igy pl. Gulácstál egészen Jándig.

Kis Gedus bátyánk hozzátette, hogy a férfi halott arccal lefelé fordulva, hason úszik, a nő hanyatt. Szőke szerint ez „lehetséges, de nem állitja."

Addig-addig beszélgettünk, hogy nagy tányérjával fel kelt a Hold is, mintha minket akarna hallgatni..... A felhők kékudvarokat keritenek körül és mikor a Hold egy ilyen zárt udvarra besétál, a hosszú Túrtői palaj tündérei felriadnak és óriási ezüst-arany gyalmat teritenek a Tisza vizére.....! A nagy háló reszket, remeg, mert biztosan a régi szakadásokat halásztüvel most javitják rajta.....?! Csodálkozom, hogy az a Szürkegém ott a palaj szélén nem fél tőlük?! De hogy is fél! Ellenkezőleg olyanokat riogat, hogy csakúgy visszhangzik a Túrszeg meg a Tófaka!

Amint a Hold a kékudvaron végigsétálva a kapun kilép, a tündérek nyomban mély vizbe vetik hálójukat, elmennek halászni-----

Én nem egyszer felállattam és a tüz mellől a partszélre sétálva, megbüvölt lélekkel gyönyörködtem a halászó tündérek ismétlődő, éjjeli serénykedésében.....

Ilyenkor bosszankodni szoktam: miért kell az embernek, hogy dolgozni tudjon, minden éjszaka lefeküdni és aludni?!

1933 SZEPT. 5.

ÁRADÁS MIATT MUNKASZÜNET.

KISS ANDRÁS KISHALÁSZMESTER LÁTOGATÁSA.

Kora hajnalban arra ébredtem fel, hogy az eső veri a sátoromat. Ez még nem lett volna baj, de ugyanakkor Szőkebácsi jelenti, hogy az áradás rájött az épitményre!

Mi tévő legyünk?! - sóhajtottam.

Gyorsan felöltözködtem és megtekintettem a helyzetet. Megállapitottam, hogy tovább nem szabad az épitményről földet leszedni és munkásaim a vizben nem gázolhatnak. Piros Gábornak átkiáltottunk a Tiszán hogy maradjon a révben. Panyolárál érkező munkásaimnak pedig, mintán kihozott szerszámjaikat és eszközeiket lerakták, megmondtam, menjenek móra haza. Egyedül Szániszló István marad itt, akivel este megüzenem, hogy lehet-e holnap réggel jönni, vagy sem?

Szerencsére a nap kisütött, úgy, hogy fényképezni tudtam. Levettem a sátort környezetével és a vizboritatta épitményről is készitettem néhány felvételt. (56, 71, 72, 73. old.)

A szabadban, friss hideg vizben félmeztelen mosdottam. Itt az ember nem hül meg egykönnyen. Itt tiszta a levegő is és nem kell ülni zárt szobában. Itt az ember úgy él, mint a vadmadár!

Ide vetődött Kis Gedus is a Fickóval. Lefényképeztem az öreg Szőkével együtt, aki a varsakarókat hegyezgeti. Ezeket a karókat tegnap a gergelyi parton szererte, tilosban, mikor a vásárosnaményi vashidtól hazafelé tartottak. Ugyanis olyan gyönyörü füzfahusáng nem terem sehol ezen a vidéken, mint

1933 szept. 5-ki felvételeim

BARANYAI KÁROLY PANYOLAI TÖRZSFUVAROSOM A GYARMATI SZIVARRAL, A ZSARÓ-KERTBEN. HÁTTÉRBEN A TÚRTŐI PALAJ. DOLOG KERÜLŐ, POGÁNYHITŰ ŐSMAGYAR.

V6.1 VI6.1 VI6- 35 kz. cölöpkaró.

ÁGAS TÖRZS

A TISZA ÁRADÁSA AZ ÉPITMÉNYEN. AZ ÉNy-i SAROK A FOLYÓ FELŐL NÉZVE.

1933 szept. 5-ki felvételeim az áradásról:

A TISZA HIRTELEN ÁRADÁSA BEHATOLT A FELTÁRÁS ALATT LEVŐ ÉPITMÉNYRE IS, MEGAKASZTVA A MUNKÁT. AZ ÉPITMÉNY ÉNy-I VÉGE.

UGYANAZ, AZ ÉNy-I VÉG OSZLOPOS SZÖGLETE. AZ Vb ÉS Vb-1 OSZLOPOK KÖZÖTT A VIZHOZTA NAGY ÁGAS TÖRZS ALSÓ VÉGE, MELY AZ Vb1 OSZLOPOT MEGDÖNTÖTTE.

1933 szept. 4.-ki felvételeim:

ID. SZŐKE SÁNDOR ÉS KIS GEDUS A FÉLERESZ ELŐTT. SZŐKE HOROGKARÓT HEGYEZ.

SZÉLTŐL, ESŐTŐL, NAPTŰZÉTŐL ÉS ROSSZ LEVEGŐTŐL MEGVÉDI LAKÓJÁT A TISZAPARTI, ILLATOS SZÉNÁVAL ALMOZOTT FÉLERESZ, A KUNYHÓ KEZDETLEGES ŐSE.

ott. Szőke bácsi bevallatta, hogy tegnap, mikor a Főispán úrtól a naményi hid alatt búcsút vettek, melyet éppen most toldanak meg hatalmas munkálatukkal, Piros biztatására bementek egy gergelyi kocsmába. Valami kegyetlen savanyú bort szolgáltak ki, de csak két pohárral ittak belőle, az is 32 fillérbe került. Piros fizette, de sokallotta az árát és kijelentette, hogy többet nem iszik bort. Szőkének meg a feje fájult meg tőle. (73. old.).

Ki is állott a meredek partszélre, hogy jobban járja fejét a levegő. Elnézegette a széttől fodrozott vizet, mert a szél erősen pacskolta a kanyarban. A rév felől nagy Nyárfák suhogása is hallatszott.

Egyszer csak azt mondja:

– Hej, jön az én öreg cimborám, Kiss bácsi! Az öreg András bátyám!

Csakugyan, a réven alól, a magas part alatt egy csolnak igyekezett fel felé. Egy ember ült a ladikban, mely a barna partba szinte beleolvadt, csak karjának fehér ingujja látszott a szeles, felhős időben. Mikor a csolnak felért velünk egy magasságba, Szőke átkiáltott neki, hogy jöjjön át egy szóra.

Megismerte a hangot és már is kormányt adott a csolnaknak. Az erősen hullámzó vizen közeledett egyenesen felénk, régi barátjához, a nagy bajuszú Szőkéhez, aki lement a szakadt Szilfa alá, a csolnak kikötőre, elébe. Szóval hívta magához.

Én a magas partról figyeltem a két halász találkozását. Rögvest észre vettem, hogy a Kiss András csolnakjában sok mindenféle halászeszköz és szerszám van, azért naplómmal és fényképező gépemmel magam is lementem hozzá.

Szőke közben tájékoztatta, hogy ki vagyok és mit csinálok itt; hogy a halászokat igen szeretem. Akármit kérdezek, bátran elmondhat nekem mindent.

Szőke ilyenformán ügyesen megvetette köztünk az őszinte bizalom ágyát, melynek melegét az én

1933 szept. 5-ki felvételeim

KISS ANDRÁS KISHALÁSZMESTER CSOLNAKÁBAN. ELŐTTE A PISZEBÁRKA, A KIS LÁDA, JOBBRA ELŐL A SZÁK. A CSOLNAKTÓL JOBBRA A TALAPZAT KERESZTTÖRZSEINEK VÉGEI. HÁTTÉRBEN A TÚRTŐI PALAJ.

KISS CSOLNAKA OLDALRÓL NÉZVE. A MESTER ELŐTT, A HABDESZKÁN A GUZSTŐKE (KOLOMP VAGY KALLANTYÚ).

barátságos szívélyes megszólításom csak fokozta.

Szakásomhoz hiven előbb származási helye és élete sorja után kérdezgettem, miközben két fénykép felvételét készítettem vála és csolnakával. Ez alatt kiderült, hogy ő ugyanaz a Kiss András, a kitől mi a tavaszon a Déri-Múzeumnak egy tölgyfából vájt bödön-hajót vettünk. (L. Panyola I.).

Aztán nagyon megsajnáltam szegényt, mikor megtudtam, hogy a szemén hályog van. Operálták ugyan, de alig lát. Szinte csodálatra méltó, hogy halászmesterségét így is tudja folytatni. Hallása, tapintó szervei kitünőek. Csolnakával egyedül járja a Tiszát. (75. oldal).

Szőke bácsi csak ámult-bámult, mikor az öreg kishalász mestert elkezdtem vallatni. Ő arról nit se tud, hogy van bizonyos néprajzi tudomány, melyben a múzeumi emberek járatosak. Annyit azonban már hallott tőlem, hogy ifjukoromban tiszai halászok között versenykedtem magam is. Kiss Andrástól azonban olyan érdekes adatokat jegyeztem össze, melyeknek egyike-másika ismeretlen volt előttem, talán a szakirodalomban is azok.

Kiss András kishalászmester kalocsai születésü jelenleg 50 éves. Azelőtt a Dunán halászott, 1920 óta él itt a Felsőtisza mentén. Gergelyi falujában lakik, most oda nősült be. Kilenc darab 2 és 3 vercsekes varsája van Gulács határában. Szőke Sándorral egy szakaszon halászik Gulácstól Tgonnyáig. Innen van a jó barátság.

Azon a halászszakaszon, mely Gulácstól az Ajáti révig terjed, nincs halászember, üresen áll. Kevés a halászember, oda már nem jutott. Az Ajáti révtől Kaménnyig két szakasz van. Az attani halászok is varsáznak. Tgonnyától felfelé Tarpáig az attani halászok élik a vizet, de ezekkel Kiss András és Szőke nem barátkoznak.

Kiss András általában a kishalászok varsáznak és horgásznak nyáron. Ha magas a vizállás,

akkor varsáznak, ha alacsony, akkor csak horgásznak. A varsa két szárnyú és egy szárnyú. Használnak fenékhorgat és tetőhorgat, mind a kettőt mangóval (= pergő). Van felszerelésükben rövid szárú csapóhorog és hosszú szárú lazahorog, mely mélyen lenyúlik. A csapóhorog jobban beválik.

Harcsát buggyogatással, vágóhoroggal meleg vizen, nyárban, alacsony vizálláskor jó fogni. Kiss bácsi az alább lerajzolt vágóhorgot mutatta. Nyele körisfa. Egész hossza 34 cm.

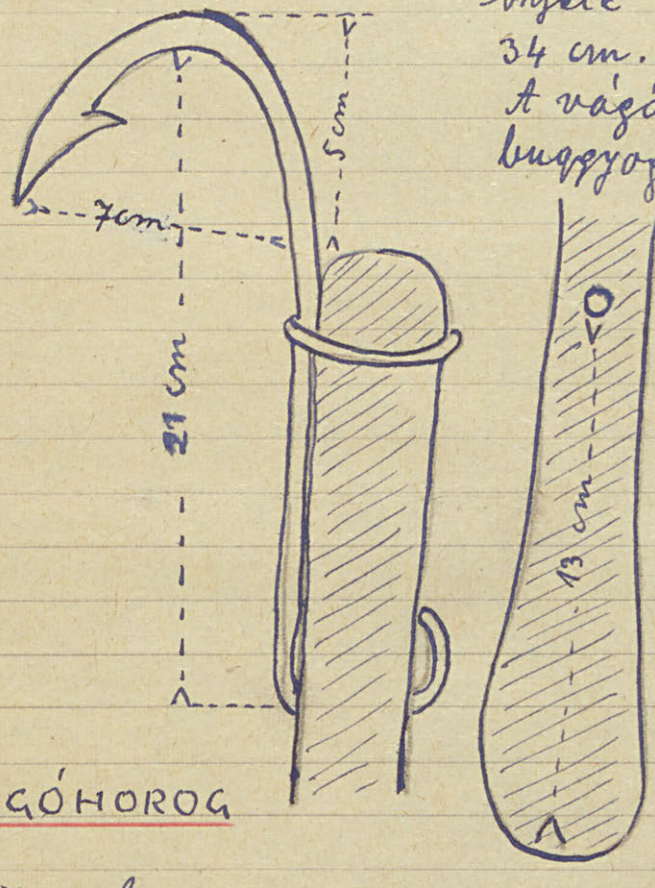

VÁGÓHOROG

A vágóhorgat nem csak a buggyogatásnál használják, hanem tetőhorognál és csapóhorgászatnál is. Ugyanis egy nagyobb halat horognál fogva nem lehet bevenni a csolnakba, azért a kis halászmesterek vágóhoroggal segítenek magukon. A vágóhorog általában ismert. Primitív szerkezete miatt rajzottam le.

Láttam a csolnakban egy kis haltartó bárkát, melyet gazdája „Piszebárká"-nak nevezett. Ezt a nevet azért kapta, mert a halász apró kis pisze halakat tart benne. Oldala, fenéke kilyuggatva. H. 94, sz. középen 17, magassága 13 cm.

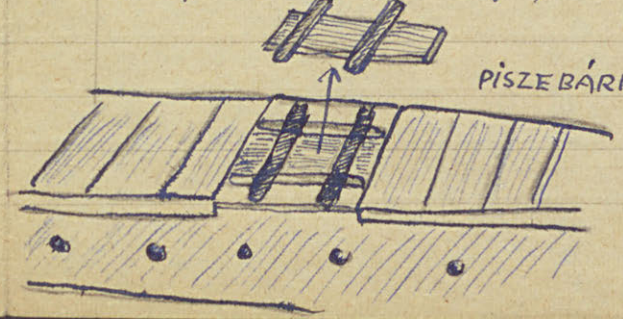

(75. oldal fényképén is látszik).

A csolnak orrtőkéje elől olyan, mint hátul a fartőke.

Kezembe kértem a hálószákot, melynek szákja 84 cm sz., 120 cm mély. 1 m ~~kotinás~~ nyele két darabból van készítve, rajz szerint:

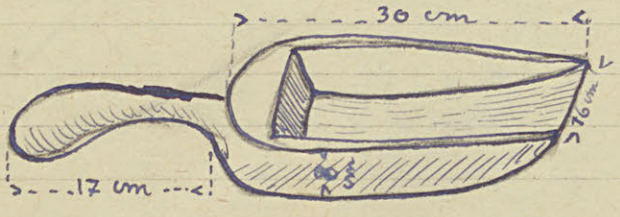

SZAPOLY VERES FŰZFÁBÓL.

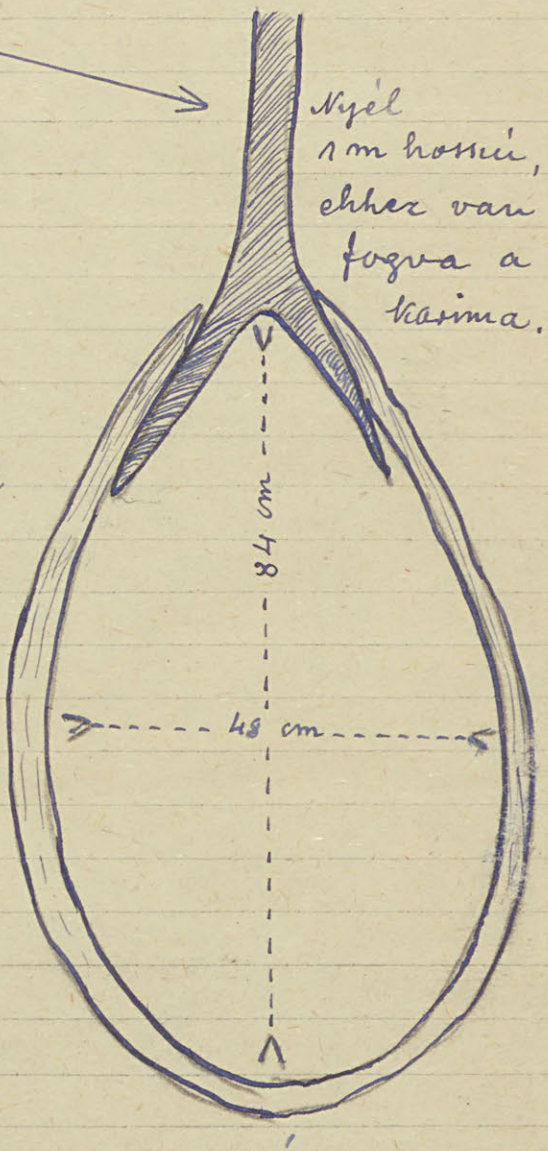

SZÁK.

A szapoly szolgál ivásra és evésre is, mint tányér. A halász a halpaprikást a bográcsból a szapolyba szedi ki és abból kanalázza ki.

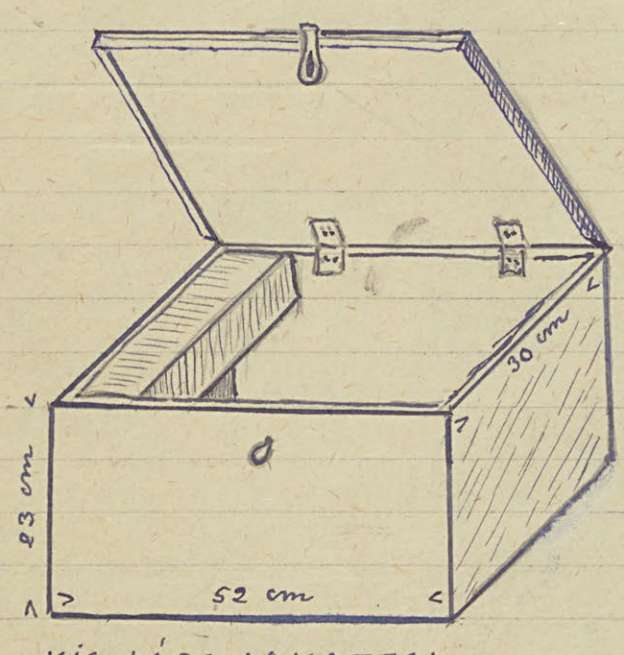

KIS LÁDA LAKATTAL.

Kiss András a legbecsesebb horgászati felszerelését a kis faládában, lakat alatt tartatta. Kérésemre mindent készséggel megmutatott, megnevezett és megmagyarázott. Van benne egy tetőhorog 33 horoggal, egy fenékhorog 45 horoggal. A tetőhorog erősebb, hosszabb is (120 m), kizárólag harcsára való, a fenékhorog apróbb, gyengébb főleg kecsege, márna részére. Inak és horgok példás rendben vannak a ládába téve, amint azt alább leírjuk.

Igen örültem, hogy részleteiben megismerkedtem a buggyogató-horoggal és a harcsafogásnak ezzel a rendkívül érdekes módjával.

A buggyogató-horog 2 db. 5 és ½ cm hosszú, háttal összezsinegelt horogból áll, amint a rajz mutatja.

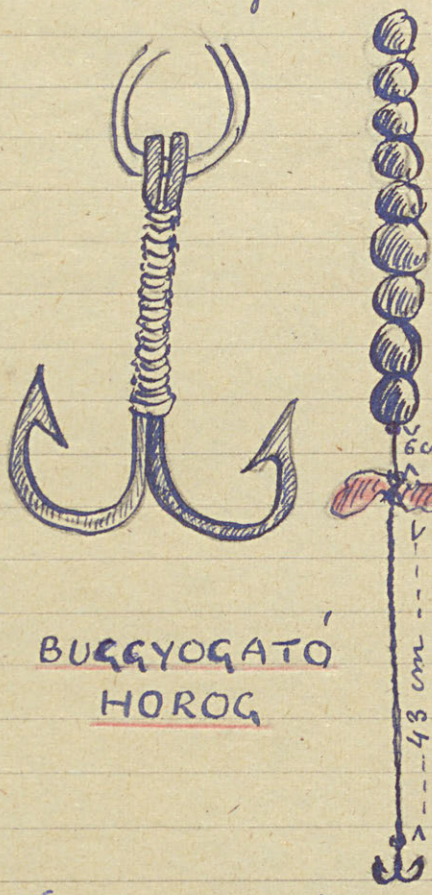

BUGGYOGATÓ HOROG

Ez a kettős horog egy 43 cm hosszú, erős, kettős fonott zsinóron lóg, melynek neve „poton" vagy „csuha", melynek felső végére egy piros rongyot kötnek. E felett, egy 6 cm-es hézagután sorakoznak 28 ólomgolyó a potonra fűzve. A golyókat a potonból hurkolt görcs tartja. A 28 ólomgolyó hosszúságban 40 cm-t tesz ki. Az ólomgolyók nagyobb mozgósnagyságnak. Súlyuk darabonként 2½ dk.

A buggyogató horgon, mélyebb vízen, 10 m hosszú zsinórnak kell lenni. Ez nincs semmihez se kötve, horgászás közben szabadon a kezében tartja.

A buggyogatót fűzfából faragják. Az öreg Sólyinek is van kettő, Kiss Andrásnak szintén kettő. Nyele vége felé kissé vastagodik. Egész hossza 31 cm., kerek kanálja átmérője 35 mm. A vízbe ütögetve ezzel utánozza a halász a harcsakapást, de nem a béka hangját, ahogy azt sokan hiszik.

A buggyogató nyele végén, a 30 mm átmérőjű kerek lapja közepén van egy mélyülés keresztbe vájva. Ebbe helyezi a halász jobb kezének hüvelykujját, hogy kecsápásnál a fogás biztosabb legyen. Mindezt a hivatkozó oldalon eredeti rajzainknak pontos másolatai szemléltetik:

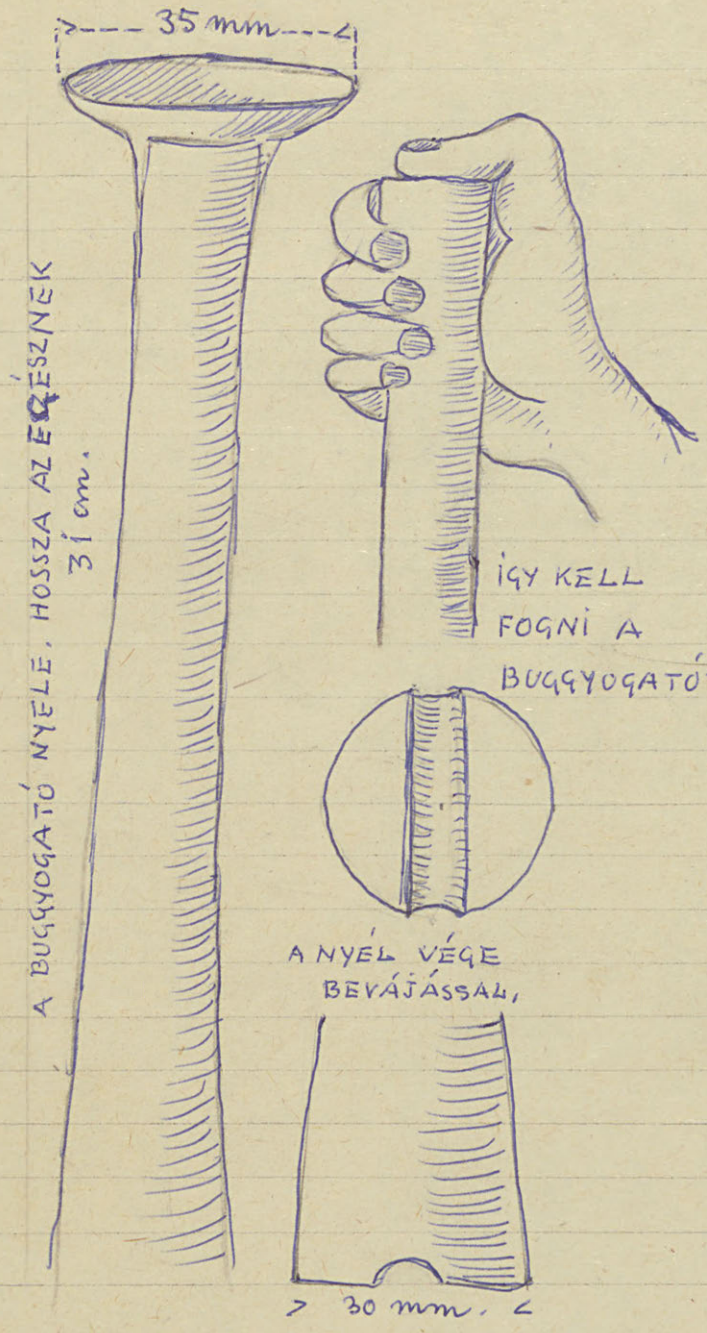

BUGGYOGATÓ.

A buggyogató-horogra Kiss András mester <u>lóféreget</u> v. <u>lótücsköt</u> szokott húzni és pedig minden horogra kettőt. A Bodrogközön <u>lótetű</u> a neve. Egyszeri buggyogató-horgászathoz tehát 4 db. lóféreg szükséges. Ezért a gyakorlatban, ahol halász gondoskodik arról, hogy lóféregből állandó készlete legyen. Kiss Andrásnak jelenleg gergelyi otthonában 40 db. lóférge van egy cserépfazékban, mely vászonnal van lekötve.

Fontos az is, hogy kell a lóférgeket a kettős horogra felhúzni? Már említettem, hogy mindegyik horogra kettő jön. Az elsőt a farán fúrja át és a horog tövire húzza, a másik férget hosszában tűzi fel a horogra.

A buggyogatós harcsahorgászathoz alacsony vízállás és teljesen szélcsendes idő kell! A buggyantás hangja csak szélcsendben hallható tisztán. A víznek legalább 2 m mélynek kell lenni. Sekélyebb vízben nem szoktak buggyogatni. Nagyobb mélységű vízben annyira engedi le a horgot, hogy a fenék felett 2 m magasan lebegjen.

A halászok között is vannak jobbas és balas emberek. Aki jobbkezes, az a csónak jobb oldalába ül,

aki balkezes, az a csolnak baloldalára. A jobbkezes jobbkézzel, a balkezes balkézzel buggyogat és a másik kezével kitartja a vízbe a buggyogató felszerelt horgot. A jobbkezes horogzsinórt tartó balkarjával bal térdére könyököl s ennek megfelelően a balkezes a horgot kezelő jobbkarjával a jobb térdét veszi támaszul.

Kiss András jobbkézzel buggyogat. Kórésenre csolnakjában is megmutatta nekem az eljárást és az ülés, elhelyezkedés módját, a vágóhorog kézenlétbe helyezését.

Után partra szállva elmondta részletesen ennek a harcsahorgászatnak a lefolyását.

Csendes vízen, a törőpart alatt elengedi a csolnakot. A buggyogatót hátrafelé térdén tartja a jobb kezében és erősen be-bevagdossa a vízbe. Ezzel utánozza a harcsakapást és erre lesz figyelmes az éppen közelben tartózkodó harcsa. A víz folyása lassan viszi a csolnakot a balkézzel kitartott, lóféreggel felszerelt, ólomgolyókkal súlyozott párvashoroggal.

Ha a harcsa elkapja a horgot és kezdi húzni a zsinórt, a buggyogatást abban a pillanatban abbahagyja és a horogzsinórt kb. 2 méterrel utána engedi.

Mikor így a harcsa „menetben" van, a halász megérzi a zsinóron át, hogy gyorsabban akar úszni és akkor megrántja a zsinórt. Ilyenkor erős rántást kell adni, mert ha a hal kicsiny, rendszerint feljön a csolnakig, de ha nagyobb, csak pár métert kerül közelébb. Ekkor a halász zsákmányát vissza engedi és igyekszik azt lehetőleg kifáradtan. Ez abból áll, hogy a harcsát többször felrántja és többször visszaengedi, aszerint, hogy milyen nagy.

Mikor végre a nagyobb harcsa is feljő a víz színére, ez azt jelenti, hogy már fáradt. Akkor a halász jobb kezébe veszi a vágóhorgot, rátérdel a csolnak szélére, kiemeli a vízből a hal fejét és

a vágóhorgot ügyesen az álla alá csapja.

A halász igyekszik a harcsa fejét a féloldalt billent csolnak szélire felvenni. Ha ez sikerült, a hal többi teste magától utána fordul, különösen ha a halász lábával rálép a vágóhorog nyelére.

Ma már nincs olyan erős, nagy harcsa, mely a halászt a csolnakból kidobja vagy leverje.

A harcsa beforditása különösen akkor megy könnyen, ha a csolnak széle a vízszinére hajlik. Kötelet is szoktak a harcsa nyakára hurkolni. A kisebb, 20 kilós harcsa a csolnakból könnyen kiugrik, azért ezt nehezebb is beforditani, mint a nagy, öreg harcsát. Kiss bácsi szerint a nagy öreg harcsa szinte mozdulatlanul tűri a sorsát. Jóformán meg se moccan, úgy döglik meg.

Gergelyi halászok, ezelőtt 6 évvel, tehát 1927-ben, Vásárosnamény és Csap között a Tiszában egy 114 kilós harcsát fogtak.

Vezse István ugornyai halász, aki ma 70 éves, legény korában, tehát 1880 táján, egy 270 kilós harcsát fogott.

Kiss bácsi szerint a Harcsánál veszedelmesebb hal a Tok, már ha 20 kilós is. Ugyanis a hátán sűrű tüskés bordája van, mint a Kecsegének, de annál élesebb és nagyobb. Ha a csolnakba forditják, oldalra fekszik és testével, mint a karddal, jobbra-balra csapkod. Ha valakinek a csupász lábához csap, még a húst is levágja róla. Azért a tokra csizmában kell halászni. Kiss halászmester szerint három féle Tok van: Sőregtok, Csillagos tok és Tetemes tok. Ez utóbbi sima fejű, a Csillagos tok apró, fekete pettyes és a Sőreg tok fején „vésési alakok" láthatók. Szinre, nagyságra egyeznek. Kiss szerint 1930-ban fogták a Felső Tiszán az utólsó Sőreg-tokot, mely 23 klg. súlyú volt.

Kiss András nem tudja természetesen, hogy a Kecsege is a Tokok családjához tartozik. Egy elnevezése (Sőreg) egyezik a szakirodalomével, a „Csillagos" alatt valószínűleg a „Simatokot," a „Tetemes" alatt pedig a „Vágótokot" kell sejtenünk. A „Vizá"-tokot a Felső Tisza vidékén már nem ismerik. A szakirodalom a „Sőreg-tok" előfordulását is a Tiszában Takajig említi, Kiss tehát új adatot mondott.

Én olvastam Vámbéry: Török faj c. művében (Bp 1885. 187. l.), hogy a szibíriai jakutok a fagyott Sőreg húsát vékony szeletekre vágva ecettel, hagymával és olajjal nyersen eszik. A fagyott halhús-szeletek a gyaluforgácshoz hasonlítanak.

A harcsa táplálkozásával kapcsolatban szóba került a Kérészcsedés és az Egérjárás a Tiszán.

A kérészlárvacsedőt nem láttam Kiss bácsi csolnakjában, engem most az eljárás érdekelt csupán.

Megtudtam, hogy ahol a törőpart agyagja a víz felett lyukacsos, az azt jelenti, hogy abban kérészlárvák laknak. De mikor a víz leapad, a lárvák is mélyebbre távoznak a víz alá. Tehát ott kell lenniük!

A halászok jól ismerik az ilyen lárvatenyésztő partszéleket. Oda mennek a csónakkal, a lárvacsedő eszközzel, melynek nyele 5 m hosszú s annak a végén van a fémcső. Ez a lárvacsedő cső alul keskenyebb, mint felül. Drótkeret van benne.

A halász a csónak belső oldalán a kérécsedőt a víz alatt lenyomja az agyagba és akkor a nyeléről fogva jobbra-balra még mozgatja, hogy az agyag a csövet jól megtöltse. Aztán egy jól irányított rántással az alsó drótkeret a vágásból elfordul s így felhúzáskor az agyag nem csúszik vissza a vízbe.

Az agyagot a kérécsedő asztalra kirázzák a csőből és a lárvákat kézzel kiválogatják. Van benne 60–80 lárva. A kérécsedő asztal oldalt peremes, deszkaszélességű. Olyan, mint egy ülésdeszka. Keresztben fekszik a csónakon, úgy, hogy a víz, sár, iszap a deszka

két végén lefolyik a Tiszába, mocskot nem csinál a csolnakban. Hasonló kérészszedő leírása Népr. Ért. 1937. 377 és 381. ll. (X)

Az közismert dolog, hogy a kérésztömegek nászrepülésekor a harcsák bőven lakmároznak belőlük, azt azonban Kiss Andrástól hallottam először, hogy egérjáráskor azoktól is megköveteli a vámot.

Elbeszélte, hogy a rendes mezei egerek minden évben, szeptember közepe táján megindulnak és estétől kezdve egész éjszaka csapatosan úsznak átal a Tiszán, éspedig a balparti egerek a jobbpartra, a jobbpartiak a balpartra. Egyenként is vándorolnak, de leginkább 40-50 drb. egy csapatban.

Mire átérnek a tulsópartra, a folyó sodra jó messzire leviszi őket. Ha egy kis szél fúj, sok egér beledöglik, vagy ha véletlenül örvénybe kerülnek, csapatostul belepusztulnak.

A harcsák ismerik az egereknek ezt a vándorlását és ilyenkor sokat elkapkodnak belőlük, de csak az élőket. Döglött egerekhez nem nyúlnak, még ha köztük úsznak is el. (+)

Egérjáráskor a halászok meritőhálóval lesben állanak. Ha észre veszik a feléjük úszó egércsapatot, elibe eveznek a csolnakkal és mikor a harcsa az egerekhez úszik, a meritőhálóval megfogják. Kiss bácsi egérjáráskor csapóhoroggal

---

(+) Egyik napilapból olvastam, hogy Észak Amerikában a heteken át vándorló milliás egértömegek egyenesen a tengerbe vonulnak, ahol természetesen valamennyien elpusztulnak. Erről az öngyilkosságnak látszó, természetrajzi szakemberek által is megfigyelt jelenségről az eszkimák azt tartják, hogy az egerek nem gondolnak öngyilkosságra, hanem a sarki hóviharok elől menekülve a tengert akarják átúszni. Dr. R. M. Anderson múzeumigazgató közlése Ottawából. Est, 1935. I. 24.

(X) Szabó Kálmán: A kecskeméti múzeum halászati gyűjteménye. II. Rész.

(nem vágóhorog) és varsával is dolgozik. A varsát sarkoknál, sebes vizben állítja fel, hol a hal szinte be csapódik.

A legnagyobb „forgó" (örvény) a vásárosnaményi hidnál van. Egérjáráskor kiszámithatatlan mennyiségü elpusztult egér forog ott a kavargó vizben.

A legnagyobb egérjárás ott van, ahol a Tisza mellett nagyobb tábla búzák, kazlak, tengeri földek stb. vannak. Ezért Vásárosnaményon alól több az egér, mint a Felsőtisza mentén, hol ma is még sok az erdő.

Arra a kérdésemre, hogy miért vándorolnak az egerek, Kiss András se tudott határozott választ adni. Azt hiszi ő is velem együtt, hogy ahol elszaporodva kiélik a terepet, újat keresnek. Ezzel a kérdéssel a szakirodalom is foglalkozik.

Miután kedvünkre kibeszélgettük magunkat folytattuk a csolnakban található halászfelszerelés számbavételét.

Kiss bácsi mutatott egy 10 cm hosszú harcsahorgat. Ezt élő libára vagy kacsára köti rá és rúdon lógatja le a vizre. A horog a liba vagy kacsa hasa alatt lóg, rajz szerint:

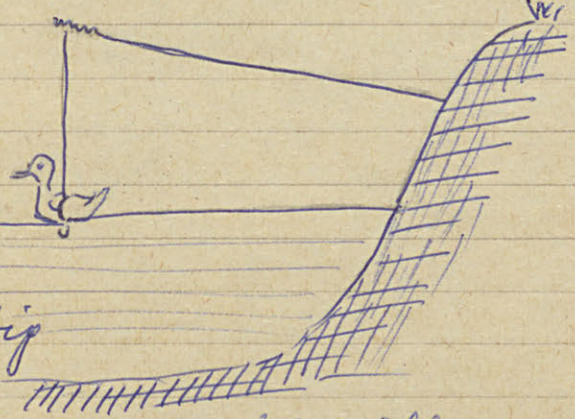

A horog zsinór a rúd végére rá van tekerve, hogy ha a harcsa a libát vagy kacsát bekapja, egy darabig elúszhat vele.

A harcsa nagyon szereti a Harmatbéhát is.

Aztán megmutatta csapóhorgait, melyből 11 db. van 6–8–10 cm hosszúak, zsinórjuk 6–14 m.-ig. A horgok mind „kajszák", ezekre csak élő halat rak.

A horgokat Sárospatakról, Debrecenből, Szegedről és Budapestről szerzi be.
Holmi pedrővel Kiss mester nem „babrál".

A horgok tartására szolgál az akácfából faragott csipkefa, melyből 4 db. van a csolnakban, rajzszerint. Egész hossza 24 cm., a behasitott rész 14·5 cm. A horgokat a hasitékba rakják egymás felé. Rászedés alatt a csipkefát a földbe szúrják. A horgok inát a hegyezett rész feletti nyakra kötik. A horgok rászedése után felül egy madzaggal lekötik. A csipkefára szedett horgokat könnyen és gyorsan lehet kezelni és ládában tartva nem gabalyodnak össze sem egymásközt, sem más tárggyal.

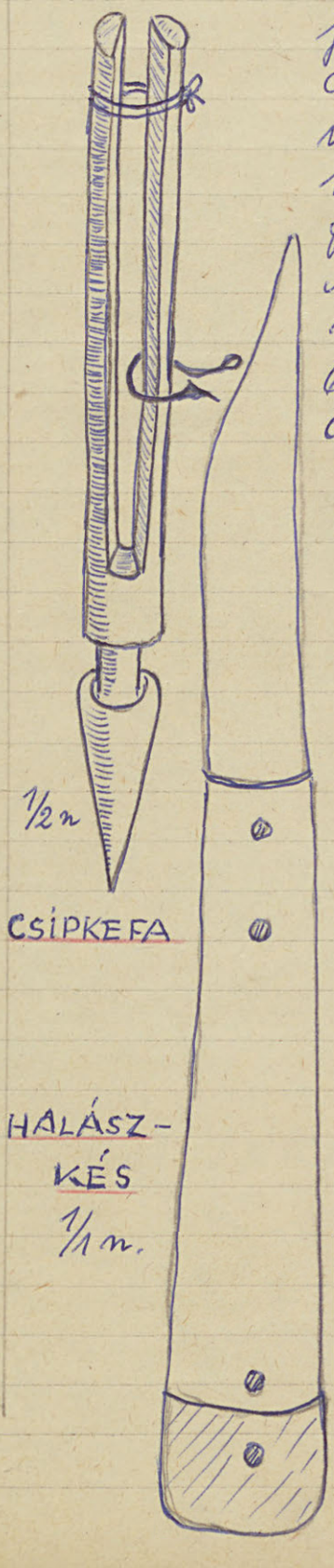

Kezembe vettem a halászkést. Ezzel csinál a halász mindent, ezzel farag, tisztit, belez stb. Nyes, vág, szúr, szel, ami csak előadja magát. Helyettesiti az ollót, a vésőt, még a fúrót is. Ez nem hajlik el, nem bicsaklik, mint egy rossz bicska, a nyaka erős.

Van kalapács, csiptető, harapófogó, kézi satu horogreszeléshez, △ háromélü reszelő ugyanarra a célra és 1 mérővessző (collstok).

Van 6 db. kötő- és foldozó halásztü bodzafából. A foldozó tü hossza 28 cm, a kötőtü hossza 40 cm. Egy hálókötő deszka diófából (varsadeszka). 18 cm hosszú, 5 cm széles.

Van vízhatlan sátorponyvája, melyet meggörbítve a földbe szúrt három husángra szokott borítani. Még fényképet is mutatott, mely sátorát ábrázolja az alábbi vázlat szerint. (+)

HALÁSZSÁTOR.

Van itt továbbá 1 bogrács, 1 főzőfa (szolgafa) szilvafából, mely mint kihötő karó is szolgál.

FŐZŐFA.

Van egy 18 literes pléhfazékja, a kátrány részére és 1 meszelője az új hálók bekátrányozásához. Ennek nyele 120 cm hosszú.

Nagyon érdekes a kb. 4 liter űrtartalmú pléh-tök, mely kettős célt szolgál: 1. fontos alkatrésze a tetőhorgászatnak.

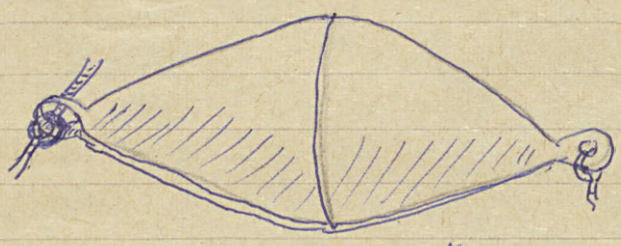

TÖK PLÉHBŐL

Ha a tetőhorogin átér a Tiszán, akkor a pléhtököt pontosan a közepére veszik az egyik fülénél fogva, a másik fülére pedig a közsineget kötik, melyet a fenékre fekvő kősúly függőlegesen tart a tökkel együtt és az árral szemben rögzíti a horogint. A pléhtök az int tehát a felszínen tartja, akár átér a Tiszán, akár rövidebb.

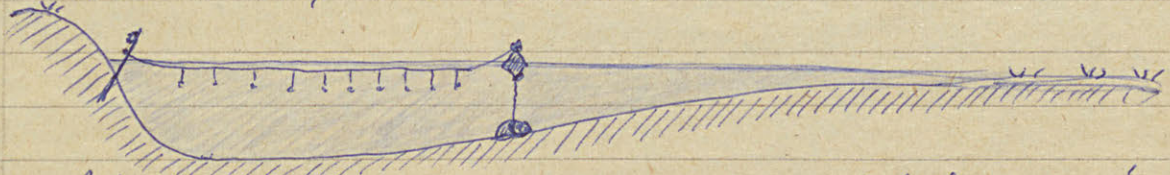

A tetőhorog ina a meredekpartba szúrt horogpálca vagy karó közepére van kötve. Felső, rendszerint ágas végére van felszerelve a mangó, az ágazás

(+) 1937 nyarán, a szamosszegi palajon fényképeztem egy halászkunyhó vázat falombos alomjával, melyet lehöröltem „A panyolai Tiszáról végig a magyar Szamoson. Debr. 1938" c. könyvem VII.-ik tábláján.

alá sorosan tekert dráttal, hogy holmi csavargó könnyen le ne húzhassa. A rézből készült mangó ütője álom. Mag. 96 mm. lapított harangjának keresztméretei 65 és 15 mm. A horogpálca v. karó kb. 1m hosszan szokott a parttából kiállani. Jobb, ha a part felé dől, mint a víz felé. Előbbi esetben a horogsín esetleges erősebb rángatásának a karó jobban ellenáll. Ha a horgok bármelyikére nagyobb hal akad, a mangó jelzőcsengése

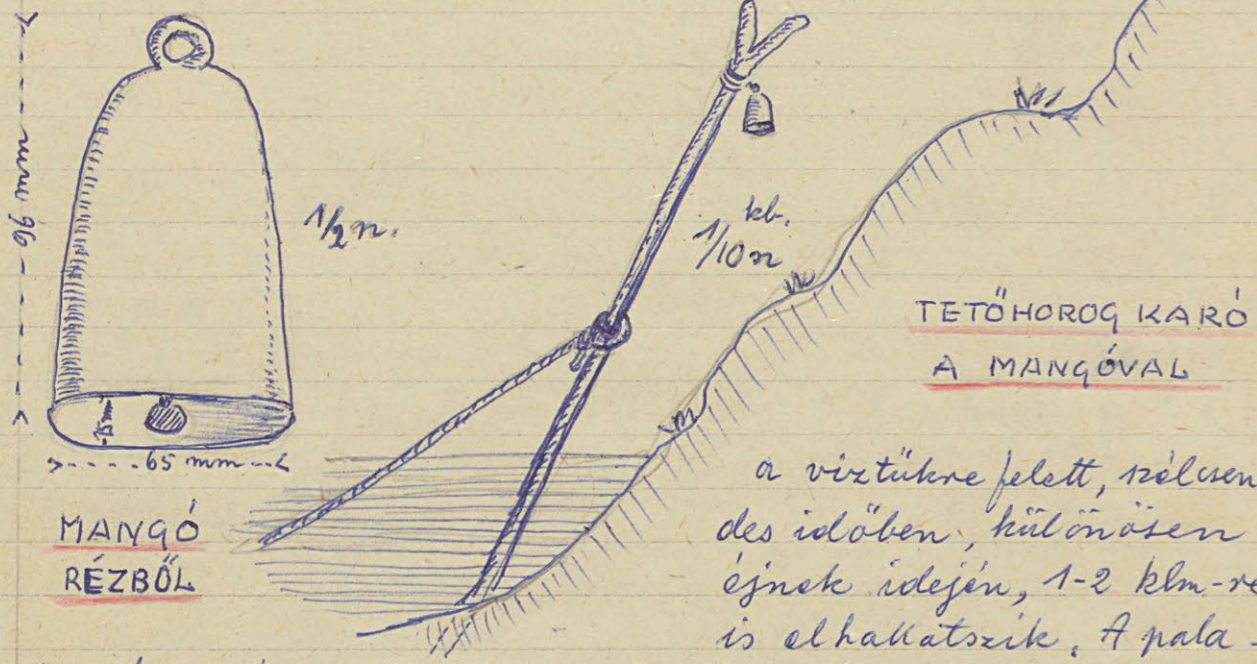

a víztükre felett, szélcsendes időben, különösen éjnek idején, 1-2 klm-re is elhallatszik. A palánkon fekvő éber halász azonnal indul a helyszínre. A tapasztalt, gyakorlott mester a mangójelzés tónusából és erősségéből már megállapítja, hogy mi és milyen nagyságú a horogra került zsákmány?

2., A pléhtök, mintám teljesen zárt üres edény, egyúttal a bajba került halász mentőkészüléke is. Ha akár mi oknál fogva a csolnak felborul, a halász a pléhtökét hóna alá fogja és egy kézzel, ruhástul is kiúszik. Kiss András már két üveg pléhtökét vett igénybe a pléhtökét. Mind a kétnek fával megrakott csolnakjával borult fel. Állítása szerint a mentőkészülék „vállon felül fenntartotta" a vízen és lépen kiúszott a partra.

Az összetett kettős kúpalakú pléhtök egész hossza 2 arasz.

A rézmangát csengőöntő mesterek készítik. Kiss és Szőke ezen a vidéken kettőt ismernek. Mindakettő cigányember. Az egyik Panyolán él, a másik Tarpán. Ez utóbbi neve Farkas Józsi, aki Gulácsy Pállal volt érdekes viszonyban. Gulácsy ingerkedett vele s emiatt összeverték.

Mangát + a gulácsi tiszai halászok is használnak.

Kiss András kishalászmester végül tréfásan megjegyezte, hogy van még neki egy „macskā"-ja is, de az olyan állat, amelyik nem egérfogásra, hanem a fenékhorog megkeresésére szolgál!

Kérésemre elővette, megmutatta és én mindjárt le is rajzoltam teljes nagyságában. A piros-kék színezés a szerkezet feltüntetését szolgálja. Rajza a 91. oldalon!

Megkérdeztem még befejezésül a ladik egyes alkatrészeinek a mester által használatos neveit. Az orr- és fartőkét már említettem. Kétféle evezője van: a vágóevező, mely a gúzsba jön és a kormányevező a szokásos mankóval. A gúzstőkét Kiss bácsi kolompr-nak vagy kallantyúnak hívja, a gúzs maga kötélből van. A tölgyfából faragott belső bordák itteni neve „balkonyfa"

GÚZS TŐKE.

BALKONYFA.

A hátsó ülés alatt van egy függőlegesen álló, helyére beevős ütött

---

+ A horogkaró pergőjének „mangó" nevét nem említi sem a Szarvas-Simonyi: Magy. Nyelvtört. Szótár (1893), sem Herman Ottó mester szótára A magy. halászat könyve II. kötetében, Az Ethnographia-Népélet és a Népr. Értesítő Mutatói (1942) szintén nem tüntetik fel. — A Magyarság Néprajza II. köt. is csak pergőt ismer. Legujabban a Magy. Nyelv Értelmező szótárában (1962) sem találjuk. — Ellenben

/.

% (+) FOLYTATÁS:

szerepel a „mangó"-szó a Szinnyey-féle Magy. Tájszótár I. köt. 1396. oldalon, de más értelemben, mert itt a mangó a kurtalábú sertés neve. (1893-1896). — A Pecz-féle Ókori Lexikon II. köt.-ben pedig a szintén szereplő „mangó"-szó rabszolga-kereskedőt jelent, akinek áruba bocsátott emberei a nyakukban feliratos táblát hordtak. — Egyedül Csüry Bálint Szamosháti szótárának (Bp. 1936) II. köt. 61. oldalán találjuk a „mangó"-szót tiszai halászaink értelmezéséhez hasonlóan, de más formában. Csüry szerint ugyanis a mangó a ló nyakába kötött, hosszúkás, hengeralakú csengő, melynek a rendes formájú csengőénél mélyebb-árnyalatú csengése van. Viszont a Kiss András rajzban közölt (88. oldal) mangója laposra nyomott csengő.

Ha a nagy Lexikonok (Brockhaus, Révai) adatait nézzük, azok szerint a mangó egy kelet-indiai és malájí fának, a Mangifera indicanak lúdtojás vagy vesealakú, cukor és citromsavtartalmú gyümölcse, mely 1 klg súlyú is lehet. A Lexikonok a termést ábrázolják is.

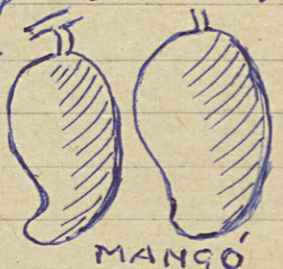
MANGÓ

Baktay Ervin India multja és jelene c. művének I. k.-ben részletesen ismerteti a mangógyümölcs felhasználását (159, 167, 260. ll.). — Kérdés, hogy a tunguz alvilági ős szellem, a mangi és a mangófa gyümölcse között van-e valami összefüggés?! (Diószegi, A sámánhit emlékei Bp. 1958. 143. l.)

Az a sejtésem, hogy a felsőtiszai halászok által horogkarón ma is használt pergős fémjelző nevét formai hasonlóság alapján a mangófa gyümölcse után kapta és a magyarság ezt az indus eredetű szót ázsiai ősházájából hozta magával. Eldöntése és az egyéb említett vonatkozások magyarázata is az összehasonlító nyelvtörténet feladata!

91.77.

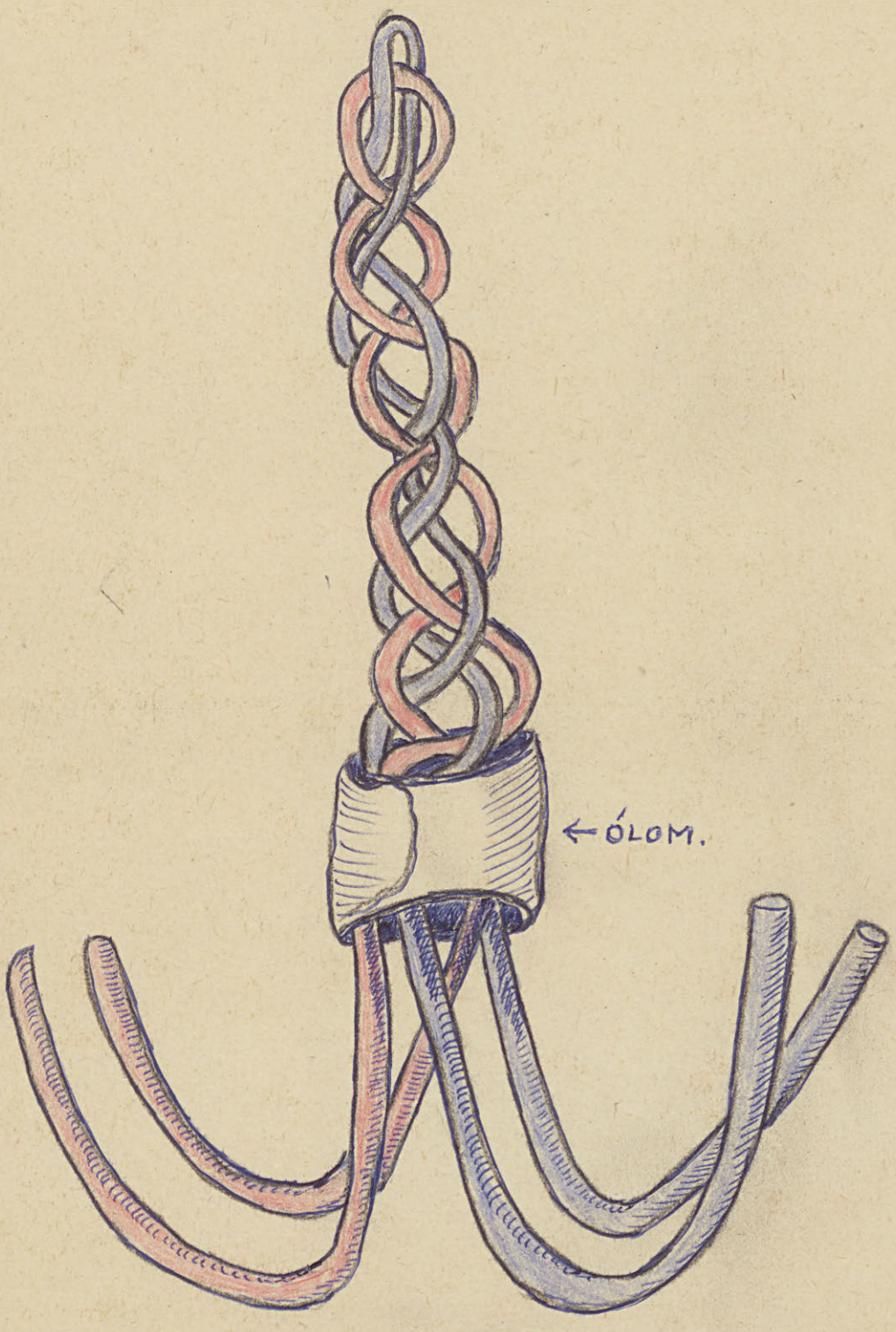

„MACSKA"

CINEZETT DRÓTBÓL, ÓLOMGYŰRŰVEL, 1/1 N.-BAN,
A FENÉKHOROG MEGKERESÉSÉRE.

KISS ANDRÁS GERGELYI KISHALÁSZMESTER KÉSZITMÉNYE.

deszkalap, melyben egy lyuk van. Ha a ladik

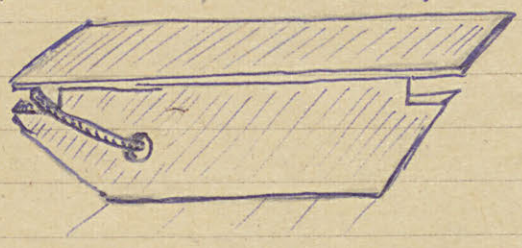

faránál fogva van kikötve, akkor a kötél végét ebbe a lyukba huzzák bele. Ugyanezt csinálják egy kötélre vett és a vizbe visszahelyezett fogott harcsával is. (75. oldal fényképén is látszik).

Ezzel be is fejeztem Kiss bátyánk vallatását. Mikor megjutalmaztam öt egy egész napszámot kitevő összeggel, dárulta, hogy van neki egy sajátkészitésü tamburája is odahaza, Gergelyiben, amit szivesen el is adna. Megbiztattam, hogy valahogy juttassa el Debrecenbe, a Déri Múzeum részére, megvesszük.

Egy kis itókával és dohányfélével is viszonozva igen értékes tájékoztatásait, utjára engedtük a derék, értelmes magyar embert, a mielőbbi viszontlátásra vettünk tőle búcsút. Mikor az öreg Szőke, ki ragyogó orcával hallgatta végig a „boszorkányosan", azonnal lejegyzett beszélgetést eloldatta sorstársa és hü barátja csolnakát, Kiss bácsi a Túrtöi palajnak irányitatta vizi jármüvét.....

Eltünödve néztem a kishalászmester után akinek tamburája is van...! Megértettem, hogy az ilyen élet, mint az övé, a népdalok gyönyörü muzsikája nélkül el se képzelhető! Milyen boldog volnék, ha azokat is mind egy szálig lejegyezhetném a tambura zenéje mellett.....!! Erre azonban dalszerző jó Bathó János bátyánk az öreg pataki kollégiumban nem tanitott meg!

A ZSARÓ-KERT
HELYSZÍNRAJZA
1933 IX.S.-ki
FELMÉRÉS
ALAPJÁN.

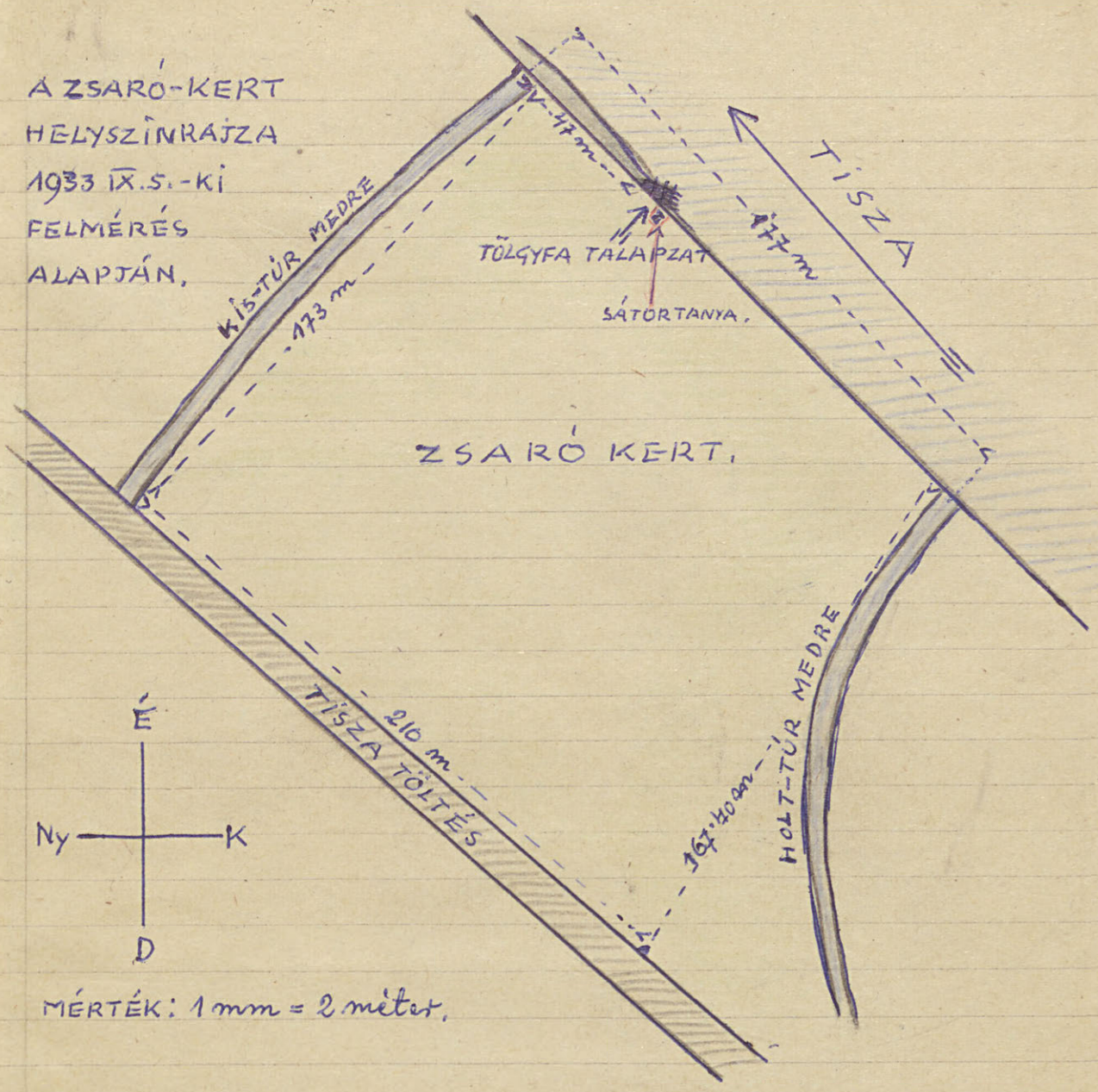

MÉRTÉK: 1 mm = 2 méter.

Kiss András kishalászmester eltávozása után az öreg Szőke és Szaniszló munkásom bevonásával pontosan felvettem a Zsaró-kert méreteit a Kis Túr és a Holt Túr között. Különösen fontos volt számomra a Tisza medrek partélének a távolsága a töltés vagy védgát vonalától, a két Túrmeder mentén. A törő" part hosszát a két Túrmeder középvonalától mértem. A faépítmény VIb jelzésű oszlopa a Kis Túrmeder középvonalától pontosan 47 m.

Ebédre szalonnát sütöttünk. Hozzánk vetődött az öreg Piros Gábor is fekete bárány süveggben. A Szaniszló feladata volt mára a szárazgallyszedés. Hozott is bőven, no meg egy kis gyenge tengerit

is csemegének. A haját rajta hagyva parázsban sütötte meg. A 3 magyar, Szőke, Piros és Szaniszló benedett 1 liter bort. Meg is oldódott a nyelvük. Benélgetésükből elkaptam egy pár lejegyezni valót.

Így kissé sajnálták, hogy ma nem mentek el se a szamosszegi, se a fehérgyarmati vásárra, pedig ilyenkor szinte üres a panyolai határ!

A „Keszeg"-et „Peszreng"-nek neverték. Mikor a húsleves be befőzik a tésztát, kockára vágott halat tesznek belé, mely a tésztával együtt megfő, mert a halnak nem kell több fövés, mint a tésztának. Sohase marad „nyessen" (= nyersen).

Mutattak nekem egy Csúszó gombát, mely mérges, de az az érdekessége van, hogy a szárán levő körgallért, mint a gyűrűt, lehet le és felhúzni. A gallér és a szár közt nincs semmi össze függés. Lehet azonban, hogy a kalapja aljából szakad le. Keresztmetszete ez:

CSÚSZÓ GOMBA

Mikor Szaniszló a fákról a száraz gallyat tördelte, akkor találta. A fákról lehet a legszaporábban gallyat gyűjteni.

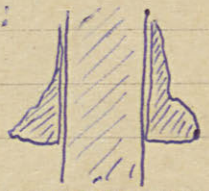

A GALLÉR KERESZTMETSZETE.

Szél kerekedett, amire nekünk semmi szükségünk nincs! Mi mozgunk eleget, mert azt meg is követeli egészséges szervezetünk. De a növényvilágnak csak a széltől van mozgása, az tornáztatja meg törzsét és gallyait. Szerintem a szélre szükség van!

Szőkét 15 óra tájon elküldtem Gulácsra, hogy azt a tarpai csigasort kerítse elő. Szőke a nagy szélben átevezett a Tiszán, csalnakját a túlparton kikötötte.

Szaniszló, a szenvedélyes horgász, elment halat fogni. Mindig kihozza magával a horgot, próbálkozik, de tudtommal soha még egy halfiát se fogott. Az öreg Szőke csak somalyag magában. Mint szenvedélyes diókereső csak talál néhány éretlen

diát. Engem is kínált ilyennel.

Hogy horgai a Tiszában semmit se fogtak, elvitte a Túrba, túl a töltésen. Ott se sikerült, ellenben visszajöve hozott, illetve lopott egy kötő krumplit és berakta a parázsba. Csak néhány férgeset hagyott a tűz mellett.

Egyszer csak, amint váratlanúl megjelent a Ficzkó-kutya, Szaniszló felugrott és mint a vércse rácsapott a krumplira és gyorsan elrejtette a Szőke bácsi félereszte alá.

A Ficzkó-kutya ugyanis jelezte a Kis Gedus mezőcsősz jövetelét és Szaniszló nem akarta, hogy a lopáson rajtakapja. Pedig hát reám való tekintettel nem lett volna semmi bántódása! Az ilyen jelenetek felette mulattatnak engem!

Szőke azzal a hírrel jött vissza, hogy a tarpai malom a csigasort nem adhatja. Erre fel levelet írtam Szarka Bódi bátyánknak, hogy a panyolai malomból kölcsönözze ki nekem a csigasort a megfelelő díj ellenében. A levelet Szaniszló adja át, mihelyt haza ér a faluba.

Ezután a III-ik ásatásból itt maradt nagy felvonó bakot elvettük helyéről és hátrább a partéltől új gödröt ásattam a támasztó oszlop részére, elébe pedig 2 ember részére ülőhelyet vágattam a partba, hogy a csigasornak jól alá állhassanak és megfelelőbben kezelhessék azt.

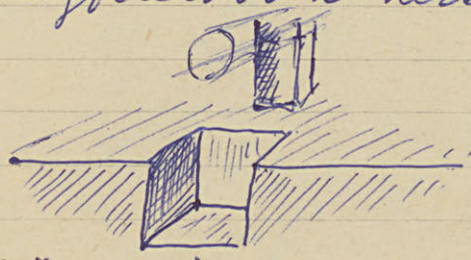

ÜLŐGÖDÖR A CSIGASOR KEZELŐK RÉSZÉRE.

Szőke bácsival egyedül maradva, nagy tüzet raktunk, mert a szél hideget hozott reánk. A Túrtói palojon 8 db. cankó szaladgált vízfolyás után, gázolva a

vízben, kedegetve. Mikor velünk szembe értek, vitka repültek és újra kezdték a leszállást. Ilyen távolról közelebbi felismerésük lehetetlen volt.

Szerettünk volna a tűz mellett beszélgetni, de az idő igen kedvezőtlen volt. Hideg szél zúgatta a Zsarókertet, de még jobban a túloldali fűzest, a nagy palaján pedig porfelhőket vert fel. Majd el kezdett az eső cseperegni.

Ma este különben a katonaélet volt a szóbeszéd tárgya, különösen a Szőke bácsi hadifogsága Oroszországban. Asszonyt hozott haza, de mikor a magyar határra értek, megszökött tőle. Volt olyan fogoly is, aki másképpen nem tudott szabadulni az orosz asszonytól, csak úgy, hogy eltette lábaról, megálte. Volt, aki megfojtotta. A jobbérzésűek megszöktek, a környelmúek elkorták Magyarországba.

Ezek mind a háború borzalmai, az eldurvult emberi lelkek szánalomra méltó bűnei!

21 óra volt, mikor lefeküdtünk.

SZARKA BOLDIZSÁR PANYOLAI REFORMÁTUS LELKÉSZ, LELKES MUNKATÁRSAM, GYAKORI VENDÉGSZERETŐ HÁZIGAZDÁM, A TISZAMENTI FÉLPOGÁNYOK ELNÉZŐ BARÁTJA.
ZSARÓKERTI FELVÉTELEM
1933 IX. 1.

1933 SZEPT. 6.

A NAGYTALAPZAT FELSZEDÉSE.

1/2 6 órakor keltem fel. Erős szél volt és az eső is csepergett, de lassan kiderült. Mozt mosdás nélkül a sátorban öltöztem fel.

Panyolai munkásaim: Piros Gábor, Király Berti, Fekete Berti, Simon Gedus, Pócsi Balázs, Kiss Miklós, Piros Lajos, Tisza Zoltán és Szaniszló István tegnapi esti üzenetemre kijöttek. A csigasort a megfelelő láncokkal Szarka Bódi kikölcsönözte és egy szekérrel kiküldte. Levelet is írt és mellékelte a feleségem képes lapját. A fehérgyármati főszolgabiró is küldött egy ivet levéllel. Az ivet ki kell tölteni az inséges munkabérek kiutalása végett.

Ma első dolgunk volt a felvonó nagy bak felállítása, a csigasor felszerelése. Tisza kovács csinálta.

Aztán levonultunk a nagytalapzatra. A :1 jelzésű nagy keresztörzset, mely súlynak volt az építményre helyezve, a helyszínen kettéfűrészeltettem. Azt a nagy ágas törzset, mely az építményen belül a parttőből került ki, de szerkezetileg nem tartozott a talapzathoz, 6 darabra fűrészeltettem fel és jobbra-balra félre tétettem lábalál. Aztán az —1 jelzésű hosszanti nagy törzset, mely a parttőben a felsősori hosszanti törzsek közül egyedül in situ hagyatott, felvetettem és 2 darabra fűrészeltettem. (97. és 98. oldal képei).

Ezután következett a =6 jelzésű, legkülsőbb hosszanti törzs helyéről való elmozdítása és be hengergetése a parttőbe. (99 old.)

Utána jött a =5. Ezeket egy darabban kellett forditókapocs, kötelek, csapórudak segítségével fel és bevenni. Szerencsére baj nélkül, sikeres munkát végeztünk. (100., 101. old.)

1933 szept. 6-ki felvételeim a partszélről:

A PART-TŐ KIBONTÁSA HATALMAS USZADÉK-TÖRZSET TÁRT FEL, MELYET ÜLŐTÖKÉKNEK ÉS TŰZIFÁNAK HASZNÁLTUNK FEL.

A:1 KERESZTTÖRZS KETTÉ FŰRÉSZELVE FEKSZIK A PARTTÖBEN, A —1 HOSSZANTI TÖRZSET FŰRÉSZELÉS ALÁ EMELIK FEL.

1933 szept. 6-ki felvételeim a szakadt partszélről:

A •3 KERESZTTÖRZSET HELYÉRŐL FELEMELVE A PARTTŐBE HENGERGETIK FELVONÁS VÉGETT

A •4 KERESZTTÖRZS HELYÉRŐL VALÓ ELMOZDÍTÁSA KÉZI ERŐVEL ÉS CSAPÓRUDAKKAL, A KERESZTTÖRZSEK FELSZEDÉSE TETTE LEHETŐVÉ A HOSSZANTI NAGY TÖRZSEK KIEMELÉSÉT FELHÚZÁS ALÁ.

1933 szept. 6-ki felvételeim a felszedésről:

A SZÉLSŐ =6 HOSSZANTI TÖRZS HELYÉRŐL VALÓ KIMOZDITÁSA EMELŐ LÁNGOS CSAPÓRUD ÉS KÖTELEK SEGITSÉGÉVEL. TALAPZAT A :3 TÖRZS.—

A KIEMELT =6 TÖRZSET FELVONÁS VÉGETT CSAPÓ RUDAKKAL, FORDITÓ KAPOCCSAL ÉS KÖTÉLLEL A PARTTŐBE HENGERGETIK. A FELVÉTEL A PARTSZÉLRŐL TÖRTÉNT.

1933 SZEPT. 6-ki

1.

2.

RÉSZLET-FELVÉTELEK

3.

4.

A FELSZEDÉS ÉS CSIGASOROS FELVONÁS MUNKÁJÁBÓL.

5.

1933 szept. 6-ki felvételem a magas partéről:

A FELSZEDETT HOSSZANTI TÖRZSEK (=5, =4) FELFŰRÉSZELÉSE.

1933 szept. 9-ki felvételem a magas partról:

A FELSZEDÉS UTÓLSÓ DARABJA A $\overline{VI}_{6,1}$ JELZÉSŰ NAGY OSZLOP AZ ÉNy-i SZÖGLETBŐL. HAT EMBER VISZI A CSIGASOR ALÁ – HÁTUL A LESZAKADT SZÍLFA, ELŐTTE A HULLÁMTÖRŐ KISZEDETT CÖVEKJEI ÉS KARÓI.–

A CSAPÓRUDAS FORDÍTÓ KAPOCS ALKALMAZÁSA.

A :3 jelzésű nagy alsó keresttörzs felett a =6 és =5 jelzésű hosszanti nagy törzseket lánckapcsos csapórudakkal úgy emelgettük apránként a part felé, hogy a csapórud felső végére kötött kötelet húztuk hátra, amit csak a teraszról lehetett megtenni, mivel a két hosszanti törzs jó részben a víz felett lebegett. A ferdén álló csapórud a húzás által emelő erőt váltott ki, amint az alábbi rajz szemlélteti:

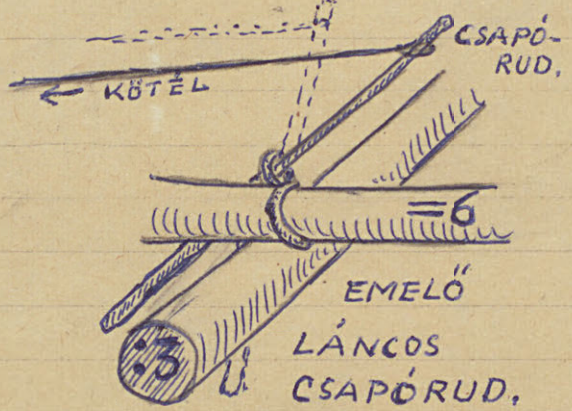

Az Vb$_1$ oszlop, melynek töve az Vb$_2$ oszloptól jó ½ méterre volt, könnyen kijött a földből. Köztük feküdt a nagy ágas törzs, mely az Vb$_1$ oszlopot oldalra nyomta. (Lásd a 72. oldal képeit!) Ez az Vb$_1$ oszlop is négy élűre volt hegyezve.

Az utolsó keresttörzs, a :5 jelzésű a =6 és =1 hosszanti törzsek között fekszik, mellett két pótló segítő <u>fiatafa</u>. A rövidebbik egy egyszerű cölöpkaró hegyre volt. Az építmény végében sok rőzsetöredék és egy pótló derka (l. 66. old helyszínrajzát!)

Ma (IX.6) délben in situ vannak még: :3, =1, =2, =3, =4; V6, VI6-1, VI6 oszlopok, 33, 34, 35 sz. palánkkarók. Az összes többiek részint egészben részint szétdarabolva a part törében várják a fél-húzást. Így most már nyugodtan vagyok, hogy egy esetleges váratlan áradás semmit se ömlanthat be a mélyvízbe. Csupán a :2 van mélyen a víz alatt.

Különben a víz egyre apad. Ma már csaknem az a vízállás, mint ami ideérkezéskor volt. Csak a szél fúj kegyetlenül, hatalmas habzó hullámokat verve. Mikor Szőke bácsinak délben Gulácsról ebédet hoztak, csolnakkal kellett a partra átmenni. Én adtam mellé egy embert, hogy üljön a csolnak orrába, de a hullámzás még így is alaposan megtán-coltatta őket menet is, jövet is.

Ma én is kaptam Szarka Boldizsárnétól min-den jófélét. Reggelre kávét, kenyeret, délre levest, lábaspecsenyét cékla-val, töltött paprikát és csipetke gombát. Baranyi Jolán hozta ki, mindent olyan bőven hogy mikor a levest bekanalaztam kis asztalomnál, már csaknem jól laktam.

Munka közben hallottam, hogy embereim a fű-részport „mont"-nak nevezik.

—De jó montokat hajint ez a fűrész! — mond-ták, mikor bőven hullott a por a jófogú szerszám alól.

Ha a fűrész foga hasadt , ennek az állapotnak „zsömbes" a neve.

A kétkezes nagy fűrészt így veszelik, hogy egy fűrészet ferdén befűrészelnek és ebbe a vágásba a fűrészt fokával helyezik bele, ami a munkát meg-könnyíti

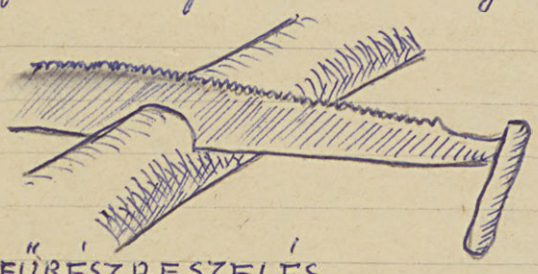

FŰRÉSZRESZELÉS.

Embereim a rothadt anyagot „rothanyag"-nak nevezték, ami már semmire se való.

Délután a csigasorral megkezdtük az előkészitett faalkatrészek felvonását. Első volt az ·4, aztán sorban a többi, a ·3, ·5 és a nagy ágastörzs több darabban. Ebből tüzhelyünk köré ülőtökéket fürészeltettem, egy részét pedig Szőke bácsi tüzifának vágta fel. A felszedést 105, 106, 107 oldalakon lévő fényképfelvételeim mutatják. Előbb a 100. old. is!

Este felé Baranyi Károly fogata kedves vendégeket hozott: Bódi bátyám jött ki feleségével. Letelepedtünk, falatoztunk és borozgattunk. Bódi bátyánk beszédes is lett tőle. A diógombáról folyt a szó, mely a diófa tetején terem. Magam mértékletesen fogyasztottam a jóborocskát, de Bódi bátyánk másképpen gondolkozott és annyira belemelegedett a diófagombába, hogy feleségét szóhoz se engedte jutni, amiért meg is haragudott reá. Gondolom, a nézeteltérések nem csak hazafelé menet, hanem oda haza is folytatódtak, mert annak a fene bornak kutya makacs természete van!

Mikor magunkra maradtunk, elállott a szél a Tisza vize elcsendesedett. Kis Gedus hozzánk jött és most az öreg Szőkével itt ülnek beszélgetve a tűz mellett. Én magam figyeltem az esti alkonyat lopakodó szinváltozásait..... Ezek hívó szavára egy Szürkegém érkezett a gulácsi Szilvás-szeg felől a Türtői palajra..... Leszállott, besétált a vizbe és vigyázz-állásba helyezkedett. Röviddel ezután megjöttek ismét a Cankók is, de most csak egyszer bogarászták végig a partot hasig érő vizben, aztán felkerekedtek, elszállottak.....

Miután kedvünkre bevacsoráztunk, Szőke bácsi ezuttal elbeszélte varjú- és bagolyfészek rablásait és egy gulácsi legény harcát a szürkegémmel, melynek fiait akarta a fészekből kiszedni,

A CSIGASOR MŰKÖDÉSBEN. HIBAJAVÍTÁS FELHÚZÁS KÖZBEN. FOT. 1933 SZEPT. 7.

A CSIGASORRAL FELVONT TÖRZSEKET A ZSARÓ KERTBEN RAKATTAM RENDBE. LEGELŐL A •3 JELZÉSŰ KERESZTTÖRZS. A MÁSODIK TÖRZSÖN SZŐKE SÁNDOR ÉS FIA ÜLNEK. FOT. 1933 IX. 9.

1933 sept. 6-ki felvételeim a felvonóról:

A FELVONÓ CSIGASOR MŰKÖDÉSBEN. A TÖRZSEK FELHÚZÁSÁT A KÉT VÉGÉRE HURKOLT KÖTELEKKEL BIZTOSITJÁK.

A FELSZÍNRE EMELT TÖRZS EGYIK VÉGÉT JOBB FELÉ A PARTRA HÁTRA LENDITIK. A KÉP A —1 HOSSZANTI TÖRZS FELE RÉSZÉNEK KIEMELÉSÉT MUTATJA.

Fot. 1933 szept. 6.

A JOBB FELÉ HÁTRA LENDÍTETT TÖRZSET A BALOLDALI KÖTÉL ÁTHELYEZÉSÉVEL IS SEGÍTIK ELVONSZOLNI.

A FELSZEDETT TÖRZSEKET A ZSARÓ-KERTBEN RENDBE RAKATOM.

Mikor Szőke ifjú korában egy „Szürke varjú" (Dolmányos v.) fészkét fosztotta ki, az öreg varjú a fejéhez csapott és a csőrét jól belevágta a feje bőrébe. Egy bagoly fiai védelmére hasonló képpen cselekedett. Szárnyával, karmaival vágta a fejét, a fiákák pedig hátukra fekve körmükkel csőrükkel védekeztek. Csak úgy tudta őket megfogni, hogy a kötőjét rájuk teritette és úgy markolászta fel. Egy gulácsi legényt a Szürke gém, mikor az fiait akarta elvinni, úgy megtámadta csőrével és verdeső szárnyaival, hogy alig tudott tőle megszabadulni és kicsibe múlt, hogy a szemét ki nem vágta.

Jól emlékezem rá, hogy a Bodrogközön a falusi gyermekeknek nem volt szabad semmiféle gémnek a fiát kézben tartani, mert egy óvatlan pillanatban a gyermek szemébe vágott, ami vakságot vagy szemvesztést akozott. Még felnőttekkel is megtörtént a baj.

Lápi vidéken általában vannak tapasztalatokon alapuló intelmek a köztudatban elterjedve. Így pl. Kaszáláskor a gyökérről nőtt kis facsemetéket jó mélyen kell levágni, mert az ilyen „cseprenté"-nek a csatakja emberben, állatban kárt tehet, ha kissé magasabban mered felfelé.

Gyönyörű holdvilágos este van! Innen a tűz mellől sokáig elnézegetem a gulácsi füzesek felett, aztán a Tiszában tükröző ragyagását! Az ember szinte beleszédül a holdvilágos este csendjébe és akkor a turháti kertből egy öreg bagoly olyan reszketősen el kezd huhogni, hogy Szőke bácsi rá kiáltott:

— Hej de fázol!

Messze, Apáti felől egy másik bagoly válaszolt neki. Ahogy eltűnődtem ez esteli madárbeszélgetés felett, fejünk felett, a szilfalombjában egy kis Ökörnem el kezdett cincogni. Milyen parányi teremtés és ilyenkor se fél?!

Fél 21 órakor feküdtem le. Mikor elhelyezkedtem, akkor láttam sátorom diszitéseit. A sátorlap egyik oldalára a holdvilág rávetitette a közeli fák árnyékát, a másik oldalán pedig tábortüzünk szunyókáló villogása szürődött át..... Szemlélődésem nem sokáig tartott. Jó meleg takaróm alatt hamarosan álomba merültem.....

1933 SZEPT. 7.

A TÖRZSEK FELVONÁSA CSIGASORRAL.

1/2 6 óráig aludtam. Kora hajnalban egyszer már széttekintettem és boldogan láttam, hogy végre szélcsendes, napfényes, gyönyörü idő köszönt reánk! Sajnos, nem sokáig tartott. Feltámadt a szél és kevés eső is esett.

Mind a 9 panyolai munkásom rendben megérkezett, ugyanazok, mint tegnap.

Megkezdtük a nagy törzsek felvonását. Kedvező napfényben több fényképfelvételt keszitettem a munka menetéről a partról, a parttöről és csolnakról is. Mivel a :1 jelzésü óriási keresztörzs fele nagyon nehezen ment fel a csigasorral, a másik felét még ketté fürészeltettem, de fenn a parton egy végtébe rakattam. A többi hosszanti törzseket két darabba vágva húzattam fel.

Minden felvonandó törzset a csigasor alá hengeritenek. Két végéhez felülről egy-egy kötelet erestenek le és ráhurkolják a törzs két végére. A törzs közepére jön a csigasor lánca, melyet fenn a partbevágásban 2 ember kezel.

A felhúzás a nyesett part mentén elég rendesen megy. A kötelesek is segitenek a csigasornak.

Mikor a fatörzs a part fölé emelkedik, az emberek az egyik kötéllel hátra, a partra lenditik, a másik kötelet is átvezik a csigasorelőtt és közös erővel a törzset hátra vonszolják, ahol aztán görgőkön húzzák tovább vagy pedig hengergetik és ott rendbe rakják. Mindezeket fényképfelvételeink szemleltetik. Ez a művelet ismétlődik minden darabnál. (100, 105, 106, 107. old.).

Délben a panyolai papnétól ismét kaptam jó ebédet. Mivel már a bőséges levessel jól laktam, a tésztából csak keveset fogyasztattam. Eltettük estére.

Délután az összes felszedett törzseket a csigasorral partra húzattuk fel. Mintán a víz áradt, a = 2 és = 3 jelzésű hosszanti törzseket a parttából kiásattam és a csigasor segítségével is helyökből kiemeltettem és a meredek fal tövébe helyeztük. Itt biztosabb helyen lesznek, ha az ár fel is emelkedik.

Munkaközben vendégeim is érkeztek: Somogyi Zsigmond nábrádi körjegyző 2 hölggyel, 2 fiatal emberrel és a semjéni bíróval. Hoztak rántott csirkét, süteményt, borocskát, szóval nagy uzsonnát csaptak. Magam is jóízűen befalatoztam, majd kedvesen elbeszélgettünk.

Somogyi jegyző embereimnek 4 napi napszámot, fejenként 5·20 pengőt kifizetett. Erről egy ivet állítottam ki.

A vendégek kocsin és kerékpárokon elmenvén elvonultak munkásaim is. Egy panyolai ember kijött hozzám és jelentkezett a felszedett faanyag befuvarozására. Erre egyelőre nem gondoltam a fuvarköltség miatt, nem láttam szükségesnek a falaba szállítást.

Mikor szőkével egyedül maradtunk, eljött hozzánk beszélgetni Kis Gedus, a nagy vadász-mező csősz is, így az esti tűznél hárman üldögéltünk.

Szőke bátyánk ezuttal elbeszélte, hogy miképpen nyerte el a feleségét, akinek „jány korában a szépsége a falura vót vetve." Valóban ma is szép asszony még! Akkorában szolgáló volt az egyik csarodai tanyán. Ő maga részeg volt mindig, ha észre vette, hogy valamit kell csinálni, ha a többi érdeklődő legényeket el kellett zavarni, annyira féltékeny volt! Íme milyen érdekes a parasztí ész-járás szerelmi ügyben, az ősöktön nyers megnyilvanulása ez! Aztán nagyon félt a leendő anyósa szájától!

Kis Gedus lenéző somolygással pislogott öreg cimborája felé s végül is szóval megcsípkedte:

— Én mondom Sándor, egy szemrevaló „szabad nő" többet ér mindennél!!

Szőke haraggal visszavágott:

— Tréfa, ami tréfa, a szegény ember monya se marharépa!

Szőke bácsi másra terelte a szót. Megkérdezte, mikor kívánom elfogyasztani azt a kecsegét és márnát, amit délelőtt Iliss András adott nekem ajándékül. Ugyanis a halászmester úszadéktával megrakott csolnakával igyekezett hazafelé, ~~[illegible]~~. A nagy szélben a túrtói palaj mentén evezett, majd kikötött és Szőkét áthiáltatta. Akkor kapta a két halat tőle az én részemre. Szőke mind a kettőt madzagon a csolnakhoz kötötte. Ne hogy azonban egy harcsa megelőzzön bennünket, este bevette a halakat és egy szalonnasütő nyárshoz a vízszélre helyezte őket. Oda a harcsa nem jön.

Miután sok ennivaló maradt a déli ebédből is és délután alaposan benzsonnástunk, a két halat holnapra hagytuk.

Ma este nagyon tetszik nekem sátortanyám környéke. A tűzhely körül 6 ülőtőke sorakozik, a nagy ágastörzsből vágattam őket. Most már nem

olyan szegényes! Aztán van most már egész máglya tüzifánk, fekete tölgyfából, szintén a nagy ágas törzsből. Szőke bácsi hasogatta össze. Sárgaveres hamuja van, amint mondják, azért, mert sokáig volt a vízben.

Elhatároztam, hogy ma este meglesem a Hold keltét a szemben fekvő Túrtói palaj füzese felett. A szél fújt ugyan, de a tűzfényben sátortanyám megvilágítása olyan érdekes, mondhatom titokzatos és misztikus volt! A közeledő színjáték élvezéséhez tehát gyönyörű páholyban ültem!

Az első jelenség, amit észre vettem, az a néhány tűzszikra volt, mely a füzerdő lombján átütött. Ez annál érdekesebb volt, mert közvetlen az erdő felett csak alig érzékelhető színváltozat mutatkozott. Aztán a szikrák szaporodtak, egyik-másik megnagyobbadott. Ha behunyt szemmel hunyorítottam felé, olyannak látszott, mint a Fiastyúk az égen. A kis csillag-csoport emelkedőben cikázva játszadozott, aszerint, hogy milyen összetételű lombozat került elébe..... Egyszer csak olyan lett, mint egy becukrozott tűzsüveg, mely fényt sugárzik magából..... és a cukor lepergett róla, mikelyt a tűzsüveg a lombkorona felé libbent. ..... Ebben a pillanatban a kékhomályból tündérek suhantak a Tiszára és ráteritették ezüst-arany szemes gyalomhálójukat.... Varrták, foldozták, cibálták, az öblét egymásra hányták sűrű ragyogásba..... A Hold a jobb-partról, én a Tisza balpartjáról hallgattam a Csillagok karának szimfoniáját.....!

21 óra felé feküdtem le.

1933 SZEPT. 8.

A TÖRZSEK FELVONÁSÁNAK FOLYTATÁSA.

A VIZHOZTA FENYŐSZÁLFA HISTÓRIÁJA.

Reggel alighogy köszöntöttük egymást, egyszer csak azt mondja az öreg Szöke, hogy egy szálfa jön a Tiszán!

— Kifogni Öreg! — mondtam neki. Már sietett is le a csolnakhoz, magam pedig gyorsan felöltöztem.

Hűvös volt, az elmúlt éjjel négyszer is esett az eső. A Tisza megáradt, a kis terasz részben elboritotta, de azért a part tövéhez helyezett törzseket lehetett felszedni.

Az emberek már tegnap megmondták a tűz mellett, hogy ha a szél megfordul és Gulács felől, tehát DK felől fúj, az hosszas esőt hoz. Lehetséges, mert már is úgy mutatkozik az idő.

Szöke a nagy sietségben elfelejtette kioldani sátorom elejét. Mikor hirtelen kibujtam, majd felboritottam az egész sátort.

Az élelmes halászmester csolnakával felibe ment a 7-8 m hosszú fenyőtörzsnek és a csolnak láncát a végire akasztotta. Akkor felülről az evezővel jókat lökött rajta, ki a part felé, amikor is a csolnak mindig vissza lökődött! Ujra neki hajtott és újra lökött rajta egyet. Mikor tanyánk elé ért, akkor a csolnak oldalával mellé hajtott a szálfának és ráhajtva, de kifelé a partnak is tartva, a Kis Túr torkolatánál kikötött. Páratlan ügyes cselekedet volt, amilyet

csak egy ilyen begyakorlott halászember tud véghez vinni.

Én drótot kerestem elő és vittem le neki, Szőke pedig a szálfán levő gúzst a partból kiálló fagyökerekhez kötözte.

Észrevettem, hogy a panyolaiak tiszai révkunyhójánál két ember néz felénk mozdulatlanul: Piros Gábor, meg a fia-Sándor. Nem hallani egy szavukat sem, de gondolom, mennyire átkozzák most az öreg Szőkét.

Panyolai munkásaim, mind a kilencen, változatlanul megérkeztek. Örömmel látták a Szőke nagy szerencséjét. Az egyik fiatal megkérdezte, hogy milyen fa?

A tréfás Király Lajos válaszolt neki:

– Biztosan nem tréfa!

Megjött munkára az öreg Piros is, nagy káromkodással:

– A nyavalya törje ki, valahun egy halász van!

Majd ajánlatot tett Szőkének, hogy úsztassák le a szálfát a hidashoz, kössék annak az oldala mellé, a part felé. Ott nem lássák meg az oláhok, ha majd jönnek.

Szőke az ajánlatra nem állott rá. Egy ilyen szálfa megér 15-20 pengőt, de itt a Tisza parton nem adnak többet érte 5-6 pengőnél. Ha valaki beviszi a faluba, ott már jobban el lehet adni. Ellenben mindenki azt gondolja, hogy kint a Tiszán, ha a tulajdonos nem adja, elveszi az oláh.

Piros azt is szóvá tette, hogy ő a szálfát beszállítja Tarpára, a malombeli gater-be (=fűrészelő) és akkor a fele ára az övé lesz.

Erre Szőke kijelentette, hogy Gulácson neki is van fuvarosa, aki beszállítsa, nem fog össze senkivel!

Általában az élelmes magyarok az ilyen kifogott szálfát el szokták rejteni. Vagy földdel takarják be a parton vagy, ha felhúzatják a füzesbe vagy kertségekbe, gazt löknek rá. Mintán a tutajokban minden darab fa meg van számozva, az oláh csak azt veszi magához, ami az övé.

Mindenki látta, hogy a vén Piros mennyire irigyli a Szőke szerencséjét. Be is vallotta saját maga hogy mikor a révtől látta a szálfa elkapását, „tekergődött a béle". Mivel mindenképpen szeretett volna ő is egy kis hasznot látni a fenyőből nem nyugodott meg, egyre csak noszogatta Szőkét, hogy vigyék le azt szálfát a révjáráshoz és ott majd kihúzatják egyenesen „mint a sikkantyó"!

Szőke szerint a sikkantyó a szövőszék egyik alkatrésze, az a csiga, amelyiken a nyüst jár le és fel. Az öreget azonban a sikkantyó se puhitotta meg.

Munkásaim megkezdték a fatörzsek felvonásának folytatását a már jól begyakorlott módon és munkamegoatással. Éppen kis asztalomnál, a sátor előtt üldögéltem, mikor észrevettem egy tutaj közeledését a gulácsi kanyarból. Felkiáltottam:

— Jön a lábbó!

Szőkének lecsüggedt az orra, az öreg Piros meg kajánul el kezdett mosolyogni: no szerencse, most tégy ki magadért!

A tutaj hamarosan hozzánk úszott, de bizony az oláhok 11 ember láttára nem mertek egy mukkot se szólani, csak egymásközt beszélgettek valamit, ra-rá tekintve a parthoz kikötött szálfára.

Mindnyájan az öreg Pirosra sanditottunk, hogy vajjon lesz-e valami megjegyzése, de az oláhokhoz hasonlatosan jobbnak látta ő is a hallgatást. Hogy ki-ki magába mit gondol, az a semmivel egyenlő!

A szél mégis megfordult, a Nap kisütött, gyönyörü idő támadt. Még csolnakázni is volt kedvem fel a gulácsi kanyarig és vissza.

Szőke bácsi délelőtt favágással töltötte idejét. Tölgyfarönköt hasgatott fel, hogy szikkadjanak a vékony hasábok. Jó parázsra van szüksége, mert ma délre kell megsütnie a Kiss bácsi ajándékozta két halat.

A viz áradása már reggel megállott. A fiúk sokat bajlódtak a =1 nagy hosszanti törzs kiemelésével. Ebben a munkában nagy segitségükre volt a csigasor. Azután letintitva, 3 darabra fürészelték. Megmondtam nekik, hogy ma délig ezzel babráljanak, kényelmesen. 2 napszám le van téve a birónál, nem engedjük odaveszni! A munkáltató nem igen szokott ilyesféle kijelentéseket tenni, azért meglepte őket javukat szolgáló jóindulatom, tetszéssel fogadták.

A napfényben ragyogó viztükörhöz állő jóhangulat töltötte be egész munkahelyünket. Az öreg Piros nagyszerü paraszti humorral örökösen Király Bertit öli, gyilkolja szavaival. A fiú azonban türelmesen hallgatja Gábor bátyja tréfálkozását csupán szélesen mosolyog rá békés válaszképpen. Az egész társaság és magam is jókat nevetünk rajtok. Hogy ne csak irott emlékeim maradjanak erről a két kitünő arcról, a meredek part szélre egymás mellé állitottam őket és lefényképertem. (117 oldal.)

Aztán megfigyeltem és fényképertem, hogy készíti el Szőke ebédre a két halat? Mikor lement a csolnakba, az egyik evezőt lemosta és keresztbe tette. Utána kivette a vizből a két halat, zsebkésével néhányszor fejbe ütötte őket és az evezőn megkezdte a pucolást, koparást, mit követett a belezés. Mikor mindakettővel elkészült, az evezőre fektetett halakat oldalaikon keresztbe vagdalta és

1933 szept. 8-ki felvételeim:

ID. SZŐKE SÁNDOR GULÁCSI KISHALÁSZ-MESTER A HALÁSZAT, NÉPIES VADFOGÁS, MEZEI- ÉS TISZAI-KERTI ŐSÖSZSÉG, A TERMÉSZET POGÁNYHITŰ PÁRATLAN ISMERŐJE, SÁTORTANYÁM HŰSÉGES GONDOZÓJA.

PIROS GÁBOR, A PANYOLAIAK TISZAI RÉVÉSZE ÉS KIS BERTALAN FIATAL PANYOLAI MUNKÁSOM, AKI AZ ÖREG PIROS HUMORÁNAK ÁLLANDÓ CÉLTÁBLÁJA VOLT.

az ivószapolyban felhozta. Itt az asztalomon papírra fektetve paprikás-sóval behintette őket, az előre elkészített halsütő nyársra húzta és a már előre kitermelt parázstűz mellé szúrta a másik végén is hegyezett nyársakat és pedig „szél alá", hogy a hamu a halakat be ne lepje. (119., 120. old.)

Amíg a két hal az öreg Szőke szakértő kezelése alatt sült, hol hozzá, hol el kapargatta a parazsat, forditatta a nyársat: munkásaim elbeszélték, hogy valamikor, szilvapályinka főzéskor sok halat ettek. Ugyanis a halászok nemcsak a Szamosról, hanem a Tiszáról is jöttek a faluba, hoztak halat és üres kulacsot, melybe pálinkát kaptak a halért. Sokszor reggelig is ott maradtak. Ma már elmúlt ez a jó világ! Most már Matokson főzik a pálinkát. Panyolán csak szilvagyűjtő hely van a Túr hídja mellett. Ezt a helyet magam is látom mindig, ha arra jövök. Egy kis házacska-féle mellett sok kád, vízmerítő s egyéb felszerelés látszik.

Szőke bácsi a halak mellett néha le is hasal és úgy rakosgatja a nyársakat ide-oda, figyeli a halhús pirulását, mert ki akar tenni magá ért. Én is látom, hogy a parázshalomra ferdén dűlő halak milyen egyenletesen, szépen sülnek. Most már megértem, miért szeretnek a halászok inkább a bográcsban főzni, mint nyárson sütni halat. Utóbbi bizony sok fáradsággal és hozzá még sokáig is tart.

Az öreg halász maga is szinte kipirult már! Két kék szeme úgy fénylik, mint valami csodálatosan élénk színű türkizkő! Életemben ilyen kék fényű szemet nem láttam senkinek!

A déli idő még csak közeledett, mikor az ebédszünetet elrendeltem. Egyenek az emberek nyugodtan és pihenjenek! Az öreg Piros révész bikahangon átorditott félbalra a rév felé, hogy hozzák az ebédet!

1933 szept. 8-ki felvételeim a halkereléstől:

SZŐKE MESTER PUCOLJA A KISS ANDRÁS ÁLTAL AJÁNDÉKOZOTT KECSEGÉT ÉS MÁRNÁT.

ASZTALA HOZZÁ A KERESZTBE FEKTETETT EVEZŐ,
VIZES EDÉNYE MAGA A TISZA,

TÁNYÉRJA A VÍZHÁNYÓ SZAPOLY,
MELYBŐL A KIBELEZETT, OLDALT BEVAGDOSOTT, FŰSZEREZETT HALAT

NYÁRSRA HÚZVA, SZABAD TŰZNÉL, ROPOGÓS PIROSRA SÜTI.

Én türelmesen megvártam a finom ropogósra sült kecsegét. Alighogy a nyársat kezembe vettem és három ujjal kezdtem csipegetni a farka hegyét, kiáltják a parton ülő embereim, hogy itt van Kiss bácsi, a halász!

Leszáltam neki, hogy kössön ki és jöjjön fel egy kicsit. Szivesen megtette.

Leültettem asztalomhoz, borral kináltam, aztán odtam neki palacsintát, almás rétest, pogácsát, mert éppen megérkezett Baranyi Jolán a panyolai aranyos papné ebéd-küldeményével. Én magam nagy élvezettel fogyasztottam el a páratlan izű kecsegét, Szőke bácsinak a márnát adtam át. A nyárson sült kecsege, ha van rá egy kis borocska is, talán még a rózsásra sütött füstölt toka szalonnánál is izletesebb, zamatosabb!

Mig csipegettem lefelé a nyársról, eszembe jutott világháború előtti boldog ifjúkorom, cigándi életem, mert akkor ettem utóljára nyárson sült halat! Boldogult Ölbey János nagybátyám, ref. lelkész volt a cigándi tiszai szakasz halászbérlője, kinek gyalmos halászaival, nyári szünidőben, én jártam végig a Tiszai szakaszt s igy volt módomban nyárson sült kecsegét enni! Ha nagybátyám is kilátogatott hozzánk, ő a halat félsülésben borral is meglocsolta, mintahogy a zsiványpecsenyét szokták.

Kiss András halászmestert előbbi feljegyzéseim néhány pontjára vonatkozólag újra megvallattam. Mai jegyzeteimet egybefoglaltam az előbbiekkel.

Beszélgetés közben megkapta figyelmemet a „dérszivás"-szó. Mi az? Szőke Sándor szerint azt jelenti, hogy a vastag fa vögye meg van hasadva. Az ilyen fatörzsből a cigányok nem tudnak tekenőt csinálni.

DÉRSZIVÁS

Egy másik ilyenféle baja van a fának,

ha az „pálhás", de hogy ez miben áll és hogy keletkezik, se Szőke, se a többiek nem tudták megmagyarázni, csak a fogalmat ismerték névleg.

A távozó Kiss András nálam való időzését jutalmazva megmondtam neki, hogy vasárnap, szept. 10.-én szedem fel a sátorfámat. Ha csak teheti, addig még látogasson el hozzánk, mindig nagyon szívesen látjuk.

Derék, értelmes munkásaimmal mind ebédszünetben, mind munka közben beszélgetni szoktam. A mai napon a magyar paraszti élet két tragikus eseményét jegyeztem fel úgy, ahogy elmondták.

A tiszaparti Kisarban élt egy Nagy Sándor nevű ember testvérével, Nagy Bernáttal. Veszedelmes, igen bátor, vadmagyarok vattak. Mikor régen még sóslábbák (sószállító tutajok) jöttek a Tiszán, ez a Nagy Sándor társaival, csolnakon ráment a lábbóra, leverték, legyilkolták a szegény ruténeket vagy oláhokat és annyi sát, amennyit csak elvinni birtak, leszedtek. A meggyilkoltakat a Tiszába lökdösték és a lábbát is elereszteték. A sát még Debrecenbe is elvitték. Nagy Sándor a kősóból meggazdagodott.

Azonban Nagy Sándornak szerencsétlen vége lett. Történt ugyanis, hogy egy Rosszidő nevű vadőr egy sasfészekbe lőtt. Az éppen arra haladó Nagy Sándor ökrei a lövéstől megijedtek. Nagy Sándor dühös lett, baltát ragadott és a vadőrnek rontott. A futásnak eredt vadőrt elkezdte kergetni. A vadőr egyre rimánkodott neki, hogy ne ölje meg, de a vadindulatú Nagy Sándor nem hallgatott rá. Mikor a vadőr a Tisza miatt tovább hátrálni nem tudott, visszafordult és Nagy Sándorba lőtt. Ez a kezét bedugta a sebébe, még el ment ökrös szekeréig, hol összeesett, meghalt.

Gulács falujában még ma is mindenki beszéli hogy 1840 tóján Siket Mihály, a Szőke bácsi anyái szépapja, hogy ötte meg a híres verekedős jándi gulyást.

A történet ott kezdődik, hogy ezelőtt a Tisza-menti községek az almát lábbón szállitották az Alföldre. Ugyanis 3-4 ember felment Máramarosba, vettek 50-60 szál fenyőt, összeállitották, felszerelték tutajnak, mint az olóhok és leúsztatták Gulácsig. Ide haza csináltak rá 3-4 hatalmas ládát és azokat telerakták almával. Akkor mentek vele Tokajba, Szolnokra, Szegedre, az almát eladták és gyalogosan jöttek haza, mert a faanyagot is pénzzé tették.

Siket Mihály gulácsi lakos egy ilyen almás lábbó értékesitése után hatodmagával gyalogolt haza az Alsótisza mentéről. Szolnokról Debrecenen és Mátészalkán keresztül értek Vásárosnaményba, honnan a Tiszán át a jándi kocsmában akartak megpihenni. Mikor a kocsmába beléptek, éppen ott tartózkodott a híres verekedős jándi gulyás, aki akkor már „italos" is lehetett és se szó, se beszéd, egyszerűen kikergette őket. De Siket Mihály nem tágitott ám, hanem szemébe nézett és „helyt állott" — Erre fel a gulyás is és Siket Mihály is pályinkát rendeltek. Megitták. Akkor a gulyás ráförmedt:

— Mars kifelé!

Siket Mihálynak egy balta volt a karján, a gulyásnál egy nagy ólmos bot. Siket látta, hogy bajba is kerülhet, rögvest észbe kapott és csel villant fel az agyában: lassan, szemben állva hátrált és az alacsony csárdaajtón „kiseggelt". Tudta, hogy a gulyás az alacsony ajtó miatt már nem sújthat rá, de azt is tudta, hogy ha a gulyás a nagy bottal jön utána, a küszöb átlépésekor előbb a fejét kell kidugni. Ez be is következett és abban a pillanatban Siket Mihály a kézi baltáját a gulyás feje közepibe vágta.....

A gulyás nem esett össze. A fejében maradt baltával kiment a határba, a kunyhójába..... A gulácsiak rémült borzadállyal ámultak utána .... A kunyhóban volt a gulyás szeretője. Amint felsikoltott, a balta kiesett a gulyás fejéből, elvérzett, meghalt.....

„Illés cselekedet volt egyiktől is, másiktól is! Nem csoda, ha a nép még ma is feljajtotte el!"

— · —

Gulácson él Kiss József, olyan 55 év körüli ember, akinek nagyon sok írott könyve van, tele saját szerzeményeivel, verseivel. Utána kell járni!

Régen Gulácson nagy volt a szegénység. Tengeri kását ettek. A panyolaiak is Debrecenbe vittek a sok gyümölcsét. Az áráu búzakenyeret vettek és hazahozták. A gulácsi szegényemberek még a tengeri csöveket, kézi darálón, csutkástól együtt daráltak meg és ebből parázsban pogácsát sütöttek. Ez a pogácsa a forró hamuban „szétviccsant", „szétriffent", mint a sárgadinnye. A pogácsa neve: „málé marálca" volt.

Ma már tiszta „málé"-t sütnek forró hamuban. Ez sósvízzel van összegyúrva. Sütés után a hamut taluseprűvel seprik le róla.

A vén kujon Piros Gábor még ezt a komoly beszélgetést is tréfára fordította, az egész társaság hahotáját váltva ki:

— No, ha annyira tuggyátok, hogy mit csinált még mit evett régen a szegényember, azt nem-gyátok még nékem, hogy mi különbség van a nyúl, meg a szegényember közt? — adta fel nagy hangon a kérdést.

Szerszámját mindenki leállította és úgy leste az öreg feleletét:

— A nyúl bakzik a hóba', a szegényember meg hóbe-hóba'!

A Hold felkelte gulácsi füzes-ágyából éppen olyan szép és elragadó, mint tegnap! Szőkével és Kis Gedussal itt ülök most is a jó meleg tűz mellett. A Zsaró-kert megvilágitása leirhatatlanul szép! A szilfák koronáira ráborul a kék égbolt és azon szikráznak az apró csillagok! Lenn a zöld pázsiton a lombok közt besütő holdfény és a lombozatok árnyékai pazar keleti szőnyeggé kuszálódnak össze.... A Szőke félereszte fehete árnyékára borul és azon túl a Tisza jobb-oldala tükrözi a holdvilágot, élesen elválva a parti füzerdő sötét sávjától, mely mögött a Hold bujkál hajnaltól estvélig ..... álmában....!

Ez mind, mind olyan csodálatos, romantikus látványosság! A Természetrajongó ábrándozása!

Szőke, az öreg kishalászmester és Gedus bátyánk, a hires vadász mezőcsősz ilyenkor, mikor én a Tisza felé fordulva, a Hold mesélgetését irom, hallgatásba merülve csak a parazsat nézik!...

.....

21 óráig maradtak mellettem, mikor nyugovóra tértünk.

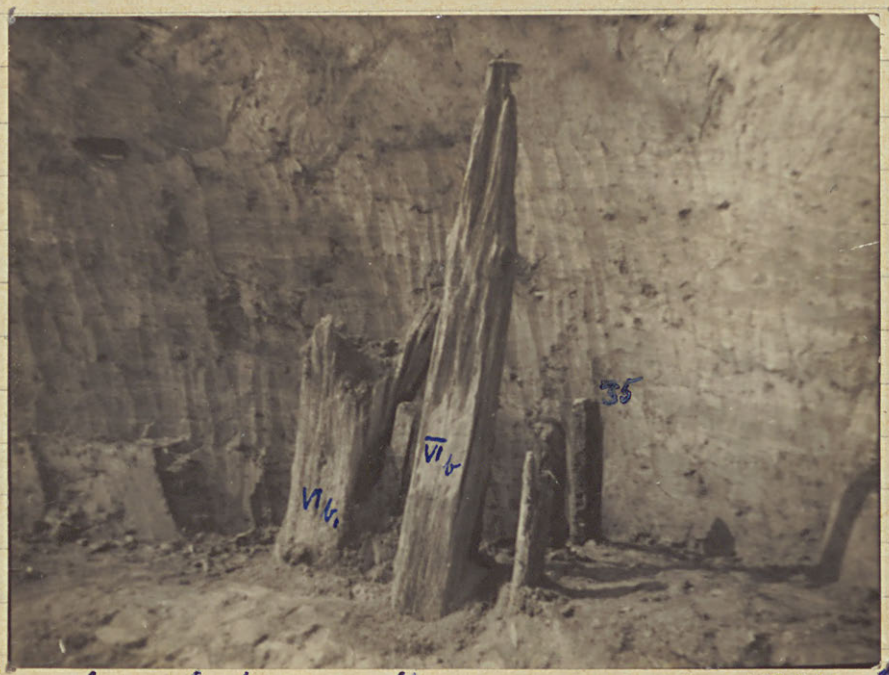

A III-IK ÁSATÁS VÉGÉN JELÜL HAGYOTT OSZLOPOK ÉS CÖLÖPKARÓK. A IV-IK ÁSATÁSKOR AZ OSZLOPOKAT KISZEDTÜK (101 oldal). CSAK A 35. SZ. CÖLÖPKARÓ MARADT IN SITU.—

1933 SZEPT. 9.

A TALAPZAT FELSZEDÉSÉNEK BEFEJEZÉSE.

Mikor hajnalban felébredtem és sátorom nyílásán kitekintettem, csak a törőpart széléig a zöld pázsitot láttam, azon túl fehér opálos köd meredt reám. Fél álmosan azt hittem, hogy a Tisza jobb partján Beregmegye elsüllyedt és itt a világ vége az én sátorom előtt!

Szőke bácsit is köszöntöttem, aki mindjárt jelezte is a sűrű ködöt. Bár még csak 3/4 5 óra volt, azért felkeltem. Mivel erősen lehült a levegő, az alacsony sátorban fekve, ülve öltöztem fel, de így is csaknem megfáztam.

Mikor sátoromból kibujtam, gyönyörű látvány tárult elém! A Tiszát és a túlparti füzeseket sűrű köd fedte. Csak szemben látszott belőlők egy keskeny sáv, mely a kékes ég alját csipkézte.

De a Nap emelkedett! Szétsugárzó ereje ostromolta a köd tömegét, végre sikerült is áttörnie! A köd vastagja felszállott, de a víz felett sűrű foszlányok maradtak, melyek úgy szálldostak, mint mikor a farékban fő a víz. Érdekes látvány volt, amint a folyó víz a gőzölgő foszlányokat vitte a hátán, azok tükörképeit is mutatva!

Ilyen párolgást hideg hajnalokon tavaly is láttam, de ez a mostani sokkal érdekesebb és szebb volt! Ez a haladó párolgás, mely az egész víztükröt fátyolszerűen takarta, a Nap emelkedésével egyre ritkult és a helyét átvette a parti füzesek olajzöld visszfénye!

A ködben lábbók jöttek. Oláh vagy ruthén atyánkfiai magyarul illedelmesen köszönnek és a legtöbb meg is kérdezi, mi volt a lelő helyen, talán hid?

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m

-127.-

Kedves Jánosom!

Sajnálom, hogy tegnap vártál és nem mentem. Mentem volna, de nem volt szekér. Károly olyan obskurus férfi, hogy nem szól be: Hé! Szaniszló úr? szintén, hiába itt megy el, ha csak nem mondja neki az ember, be se kedesit, hátha levél vagy üzenet lesz reggel.-

Tegnap Szaniszló urnak megmondtam a magamét. Most itt nem irom le, előszóval elmondom.

Szaniszló nak és Tejfel Zolinak az volna a kérésük, hogy láncz húzó mivoltukra tekintettel, és az égető" tenyér kopásra adj nekik egy kis javitást, vagy pótnapszámot. Pistának megmondtam; méltányosnak tartom, ha te belátod és futja a kassza.- Ha lehet - a többi ek tudtán kívül, juttass nekik valamit a csigaláncz húzásra, tenyér kopásra és szappanravalóra.-

Az 50 Lengő kölcsönt, magam

templom egere szegény lévén Gál
komától kértem. Kerességgel adta
csak azt kéri ficu Debreczen be me-
netele alkalmából add meg
nekik, hogy Debreczen. Pista vizsi!

Én ma megek Szalkára,
Tanfelügyelőhöz. Anyu a
határhoz, Petéhez, oláh
megszállás alól vizsgázni
jövő 3 kis Ruga Elibe, kik
is a sógorom lányai. —

En igekszem haza. Estére mi-
vel hallom végeztek, hazavárlak
és pedig vacsora és hálásra, hol-
nap pedig szivesen látlak és
várlak ebédstbre.

Sietek! Szervusz

P 933 (X) 9

Bódé

Ezek a szegény párák is sokat szenvedhetnek a vízen, hidegben ?!

Szőke bácsi nagy tüzet rakott. A füst felszállott a szilfák lombja közé és ott csendesen napmaradt. Reggelire a szokásos teát főztük. Közben észrevettük, hogy a Túrtói palaj felső végletében 2 őzike áll a vízparton a vízbuló közben. Gyönyörű, festői látvány volt! Ittak és hamarosan behúzódtak a parti kukoricásba. Ilyen művészi képeket csak a Bársony István díszműveiben lehet látni! Hűtelen vázlatot készítettem nekem, a volt vadászoknak annyira kedves látványról:

KÉT ŐZIKE A TÚRTÓI PALAJON.

Az öreg Piros Gábor csolnakon érkezett munkára. Meg jöttek panyolai munkásaim is, még hozzá nagy dalolással, mind a kilencen. Kérelmemre a faluból 50 pengő aprópénzt hoztak a tegnap beüzent kívánságomra. Baranyi Károlyt is kirendeltem általuk Vasárnap (IX. 10) reggel 7 órára. Az én derék munkásaim csak mosolyogtak rajtam, hogy én mennyire vagyakodom akkor a naplopó Károlyhoz ?! Igaz, hogy mulatságos ember! Látha még azt látnám, mikor Panyolán megjelenik a bálban! Fél liter rum van a zsebében, jobb-kezét magasra emelve „csattint" és egyre mondja magát illegetve, kocogtatva: Placc! Placc! Jön Baranyi Károly!! Közös hadseregbeli katonviselt ember volt.-

Jeanisló a papától levelet is hozott. Mellékelve.

Fél 7 órakor kezdtük a munkát. Felszedtük az utolsó, :3 jelzésű nagy keresztörzset. Hosszára beforditattak a már jól begyakorolt eljárásokkal és ott kettévágattam. Csigasoros felvonása után az Vb, VIb és VIb, jelzésű asztagokra került sor.

Mindegyik tövét képen körül ásták, vizzel jól meglocsolták és láncos csapórudakkal sok évszázados ágyából kiemelték. Mikor ezeket is és a karókat is mindegyszálig felvonattam (101 oldal) fenn a parton, a szilfák alatt az összes felhozott törzseket rendbe rakattam és számbavettem (105, 107. old.)

Délben csolnakkal felmentem a kanyar felé, hol fényképeztem, majd lassan leereszkedtem, a Kis Túron alul. Fényképeztem (130, 142. old.)

Ebédre szalonnát sütöttem, utána a Holt Túrmeder belső sarkánál mégegyszer megvizsgáltam a partot, de a múlt évben látott cölöpsor folytatását ezuttal sem tapasztaltam.

Ezzel a munkát befejeztem. Az északi palánk néhány legbelső cölöpkaróját jelül helyén hagytam, hogy a következő ásatásnál tájékoztassanak. Ezek a VI b és VI b₁ oszlopok megett állottak. (125. old.)

Az embereknek kifizettem a szerszámok használati díját és jutalmaztam azokat is, akik valami különszolgálatot teljesitettek. Szerszámokért, fűrészért, láncokért, csapórudakért, kötelekért stb közel 6 pengőt fizettem, a csigasor kihozásért szekéren 1·50 pengőt, étel-ital kihozásért összesen 2 pengőt.

Egyik munkásom átadott egy őskori rézvésőt, melynek lelőhelye Panyola, Vásármeződombja. Kender Ferenc 72 éves ember ezelőtt 30 évvel találta. 1 pengő jutalmat adtam érte. (Beleltároztam IV 41/1933 sz. alatt.).

Simon Gedust még délben hazaküldtem Panyolára szalonnáért, borért, hogy legyen estére és holnap a csolnakútra Vásárosnaményig.

Munkásaimnak 4 liter bor és 2 pakli cigeretta dohány áldomást fizettem. Király Béni és Kis Gedus mezőcsőszöket is jutalmaztam 1-1 pengővel.

CSOLNAK-KIRÁNDULÁS A GULÁCSI KANYARBA, TISZAI TÁJ KISAR FELÉ, CSOLNAKBÓL FELVÉVE 1933 SZEPT. 9.

KILÁTÁS A KIS TÚR BALPARTJÁRÓL A PANYOLAIAK TISZAI RÉVJE FELÉ, 1933 SZEPT. 9-ÉN. A MAGYAR ALFÖLDNEK EZEK A LEGGYÖGYÖRŰBB TÁJKÉPEI.~

Munkásaimmal szerettem volna még elbeszélgetni, de Jándrál vendégeim érkeztek: dr. Hofer Miklós és felesége és még egy hölgy és egy ifjú. Velök elég sok időt töltöttem, úgy hogy a tervbe vett méréseket sem tudtam elvégezni. Csolnakon jöttek fel az apáti révből. Kérték egy füzetem elküldését, sőt több címet is adtak, akik a 3 első ásatás ismertetését szívesen vennék. (+)

Közben munkásaim elbúcsúztak, vendégeim csolnakra szálltak. Hárman, Kis Gedussal magunkra maradtunk, de csak rövid ideig mert varsáival Gergelyiből megérkezett Kiss András bátyánk. Mintán varsáit itt a közelben lerakta, feljött tűzhelyünkhöz. Mintán Simon Gedus munkásom a rendelt szalonnát és bort idejében kihozta, amiért félnapszámat kapott, volt mit enni és inni!

Az öreg Kiss bátyánk ritka mértékletes ember az ivásban, Kis Gedus az kemény vadászember, bírja az italt, de Szőke bácsi hamarosan becsiccsentett és el is aludt. Magam Kiss Andrást vallattam egész este. Ami érdemlegeset még feljegyeztem naplómban, azokat az előbbiekkel egybefoglalva adtam le ebben az átírásban az egyöntetűség kedvéért.

Kis Gedus mezőcsösznek távozáskor meghagytam, hogy holnap, vasárnap reggel Király Bénivel együtt jöjjön még el.

Kis András halászmester hálásra tanyámon maradt, a Szőke elég széles félerezét jelölve ki alvóhelyül.

(+) Dr. Hofer Miklós bíró, Szentmártonkáta, Pestmegye; Dr. Vajas Sándorné Vásárosnemény és Pantó Dezső bányatanácsos Ujpest, Nyár utca 85.

1933 SZEPT. 10.
VASÁRNAP.

BÚCSÚ A ZSARÓKERTTŐL, PANYOLÁTÓL.

CSOLNAKON VÁSÁROSNAMÉNYBA.

Mire én felkeltem, az öregek, Kiss András és Szőke bácsi a tűznél melegedtek. Oda jött törzsvendégünk, Kis Gedus bátyánk is és hogy a törzskar teljes létszámmal vagyogjon, 6 órára megérkezett hires fuvarosom, Baranyi Károly és Táltosait kicsapta legelni és mint kirendelt ember, bátran közénk jött.

Ilyen válogatott, nagyszerű néprajzi alakok társaságában ritkán van az embernek ~~[illegible]~~ része! Annyira elgyönyörködtem bennök, hogy még fényképezni is elfelejtettem!

Főztünk egy nagy fazék teát, hogy jusson mindenkinek bő rummal.

Borotválkozás után pontos méreteket vettem fel az alsó- és felsősori kereszttörzsekről és le is rajzoltam őket,+ aztán megcsináltam a számozásokat. 35 db. fa alkatrész marad a Zsaró-kertben össze rakva. Ezeknek megőrzésével megbiztam Kis Gedust és a közben megérkezett Király Béni mezőcsöszt. Ha nem lesz semmi hiba és semmi hiány, megkapják szolgálatuk bőséges jutalmát! Tegnap Piros Gábort is felkértem, hogy a Zsarót tartsa szemmel!

A sátorbontással és összepakolással 11 órára lettünk kész. Kiss András elment varsáit feljárni. Abban a reményben vettünk búcsút egymástól, hogy délután, hazafelé menet, a Tiszán még találkozunk.

A Károly szekerére takarosan felpakoltunk. Amit csak lehetett, Szőke bácsinak visszahagytam, szögeket, drótot, cukrot, üvegeket, madzagot stb.

+ A rajz Előtanulmányok c. dolgozatom 17. oldalán közölve.

Ebédre adtam neki szalonnát, bort.

Mielőtt a szekérre ültem, áttekintettem a gulácsi partra. Éppen egy csapat Gyurgyalag szálldosott magasan a füzes felett, hangos kiabálással. Lehetett 30 db. Örültem, hogy búcsúzóúl viszontláthattam őket.

Panyolára menet észrevettem, hogy a dülő út mellett a kukorica tövek csövére kendercsepű (pozdorja) van rakva. Károly magyarázta meg, hogy azt a varjú ellen teszik oda, mert a „csüre szálló varjú lába beletekeredik," beleragad, mitől megijed, igyekszik menekülni.

Mikor Panyolára, a párókiához értünk, Bódi bátyánk még a templomában volt. Szép asszony felesége fogadott igen szivélyesen, mint mindig. Bemutatott egyik közeli rokona szépleányának is. De nekem elintézni valóim voltak. A Hangya Szövetkezetnek nyugtára kifizettem számláimat 15·58 pengőt. A malmosnak a csigasor használatáért 15 pengőt. Baranyi Károly kapott összesen 9 P-t. Egy sürgönyt is küldtem a feleségemnek ma esti érkezésemről, (1·32 P.), Esztinek, a cselédleánynak adtam 2 P-t.

Mikor Bódi bátyánk elvégezve templomi szolgálatát, palástosan besuhagott a verandára, már terítve volt az asztal és a kitünő ebédet kedélyesen fogyasztottuk el.

Baranyi Károly pontosan 13 órára a kapu elé hajtott. Sok-sok köszönettel vettem búcsút a vendégszerető kedves háziaktól, ½ 14 órakor elindultunk és 15 perc múlva már a Zsarókertben voltunk.

Szőke bácsi felkészülve várt kihivott Sándor fiával együtt. Mindent lepakoltak a szekérről és a lépcsős lejárón lecipelték a csolnakba. Szőke bácsi feladata volt a csomagok egyenletes elosztása. Ők ketten kátra ültek, én középre és pontosan

14 órakor eloldottuk csolnakunkat. Búcsúzóúl visszatekintettem a magas szilfák lombsátorára, majd végig vezettem szemeimet a gyönyörü Túrtói palajon, mely lassan homályba borult.... de nem a palaj.... inkább könnyeimtől az én két szemem.....

Piros Gábor nagy darugém lábaival a rév-parton várt reánk. Két ülő tőkét a tűzhelytől megőrzés végett átadtam neki, aztán megemelte fekete báránybőr süvegét és szerencsés útat kívánt.

Bár a szél szembefújt, mi azért gyorsan haladtunk mindig a víz sodrán, mert két jól begyakorolt evezős, még hozzá folyás után, csak úgy röpíti a csolnakot! A partok és a füzesek napsugárban fürödtek.

Mikor az apáti révjárást elhagytuk, fülünkbe csendült a jándi vasárnap délutáni harangszó! Régen tudjuk, hogy a harangok szava is mennyire kedveli a vízi útakat! Még a torony is ide látszik, aki küldözgeti a hanghullámokat a Tiszára!

A Túr torkolatában két horgász ült a parton. Az egyik szorgalmasan szórta a tengerit: halat szeretnének fogni!

15 óra 15 perckor elértük a Szamos torkolatát. A vitkai partról gulya kolompja szól! Előttünk egy Búbos vöcsök úszik. Csolnakunk közeledésére a víz alábukik, a vízfolyással szemben és kb. 15-20 méterre tűnik fel újra. Ezt az ügyes alámerülést 3-szor ismétli meg s aztán elveszitjük szemünk elől. A Szamos torkolatát fényképeztem. (137. old.).

Aztán elibénk tűnik a hatalmas ~~[illegible]~~ védgátmunkálat, mely a vashidtól visszafelé a balparton folyik. Ilenleg vasárnapi munkaszünet. A hidkitoldás munkája azonban most is folyik, valahol egy nagy gép pöfög! Az új hidlab is épül. A csolnakomat hajtó öreg és ifjú Szőkéről és a vashidról 1-1 fényképet készitettem (135. oldal).

1933 szept. 10-ki felvételeim kirándulásakor:

CSOLNAK ÚTAM VÁSÁROSNAMÉNY FELÉ. AZ ÖREG SZŐKE ÉS FIA EVEZNEK. FELVÉTEL A CSOLNAK ORRÁBÓL.

A VÁSÁROSNAMÉNYI VASHID KITOLDÁSI MUNKÁLATAI A GERGELYI PARTON. IDEÉRKEZÉSKOR A NAMÉNYI HÍDFŐ ALATT SZOKTUNK KIKÖTNI.

— No, ez itt a Kiss bácsi csónaka! — kiáltotta az öreg Szőke.

Csakugyan a parton egy magános csolnak szomorkodott, várva hűséges gazdáját, akinek az lesz egyszer a végzete, hogy mikor senki se látja, a csolnak farával befordul a Tiszába... ...., Fölötte nagy harcsák fognak keresztül úszni ---- de rá se hederít majd egy se, mert a harcsák nem szeretik a halakat ---- különösen ha Kiss Andrásnak hívják, aki annyiszor elkeseredett ellensége volt a harcsafajnak!

Ezt a szép, sugártermetű, igen értelmes embert nagyon megkedveltem és sajnálom, hogy nem láttam viszont ezuttal is és még jobban sajnálom, hogy nem tudok rajta Kellőképpen segíteni!

Csaknem a nagy vashíd alatt kötöttünk ki a balparton. Az öreg Szőke baltamyélre vette a nagy koffert, fia Sándor a sátorzsákját és a másik csomagot, magam a nagy esernyőt és a kéritáskámat és felkapaszkodtunk a homokos parton.

Az út a hídtól Szaményig nagyon poros volt. Holnap vásár lesz. Az úton ökröket hajtanak a város felé, szekerek jönnek egymásután. Magunk is alig porosak lettünk. Az emberek bizonyára azt hiszik rólam, hogy én is valami vásári árus vagyok, aki holnap reggel kipakolom portékáimat: tükrét, harisnyát, penecilust, keretvát....

Be érve a falu alá, veres banda fenemódi recsegő hangja vágott a fülünkbe. A Krasznahídja alatt egy körhinta forgott. A festett falovakat gyermekek nyargalták. A híd korlátjáról asszonyok, lányok nézték őket a rettenetes porban, amihez itt — úgy látszik — hozzá vannak szokva az emberek!

Végig a városon kiballagtunk az állomás felé. Velünk szembe cifra, kínyalt lányok jöttek. Ha egyik-másik után hátra néztem, Szőke bácsi nagyokat mosolygott kék szemeivel. Mondani is akart valamit, meg nem is!

Mikor az állomás épületébe beléptem, a két Szőke nem mert utánam jönni. Ugy kellett őket külön behívni. A két nagy csomagot átadtam a málházónak személy podgyászként.

Szőke bácsinak gavallérosan kiszámitottam 36 P. járandóságot. Mikor a kezébe adtam a pénzt, becsületesen kijelentette, hogy neki csak 31 P. jár, mert a két elején 5 P. előleget kapott.

A derék emberek igyekeztek hazafelé, mert a csolnakuk ott van őrizetlenül a nagy vashid alatt, aztán a gulácsi Szilvásszegig vissza felé jó 16 km víziútat kell megtenniök. Estére otthol akarnak lenni!

Magam beültem a II. o. váróterembe és irtam jelen naplómat. 2 órát kell még vonatomra várakoznom zsidó lányok csevegése, gyermekek sirása és udvarló ifjak trécselése közepette. Bezzeg másképpen telne az idő, ha Kozma György most is itt élne régi járási székhelyén!

Ugy vágyom már haza Debrecenbe, kis családom körébe! Szeretteim várnak is rám, sürgönyileg jelentem ma esti érkezésemet.

A SZAMOS TORKOLATA,
VISSZATEKINTVE A NAMÉNYI HID ELŐTERÉBŐL. —
FOT. 1933 IX. 10.

1933 SZEPT. 10 – DEC. 25.

A IV-IK ÁSATÁST KÖVETŐ TÉNYKEDÉSEK.

1933 szept. 10-iki haza érkezésem után már az első napon meleghangú köszönő levelet írtam a panyolai papnak, Szarka Boldizsárnak és kívánságára Ecsedi István igazgatótól kértem két könyvét számára: A bolgárok földjén és Utazásom a szentföldön c. műveit, melyeket a levéllel egyidejűleg expediáltam. Köszönő lapját alább mellékelem (1933 IX. 15.):

Kedves János! Leveled vettem s nagy örömmel akartam olvasni, de Anyu kivette a kezemből, hadd olvassa ő. Ig mikor ő kigyönyörködte magát kedves soraidban, olvashattam én. – Hát a köszönet szép és kedves s szinszerinti sorait zsebrevaktunk s nehezen várjuk a jövő nyarat, mikor ismét találkozhatunk s szép soraid puszta figyelemmel is s nemcsak holt betűkkel megköszönhetjük. Nagyon köszönöm, hogy Ecsedi igazgatóurtól voltál szíves, mint zsarókerti lakos kizsarolni munkáiból két kötetet: bolgáriai és szentföldi írásait. Bolgáriát már élvezem is s majd olvasás után besorozom könyvtáramba: Karacs Ferencz Poros Országutakon és Athortobágy cz. kötetei mellé. Meg is köszöntem neki ép az előbb egy kis levélkében s most neked is megköszönöm szíves referálásodat. – Hétfőn Anyu és a pulyákkal kint voltunk a Zsarókertben s megnéztük hült helyedet és Attilának koronájától megfesetett sírját. Majd estve pedig – tekintettel a hidegebb időre – birtokba vettem árván maradt tollpapdanodat.

Előhívattam már szept. 13.-án a IV-ik ásatás alatt felvett filmtekercseket, melyek az előbbi I–III. ásatás felvételeivel együtt az egyedüli megőrzői az ősi magyar palánkerőditmény emlékének. A jellegzetesebb felvételekből néhányat szétküldöztem a panyolai kutatás pártfogóinak, támogatóinak, jóbarátainknak, a művelt érdeklődőknek a Déri Múzeum 1932 évi Jelentésével együtt, melyben az első három ásatás történetét képekkel illusztrálva ismertetem. Ebből a

1933

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szabolcs-m

Levelezőlap.

Most ezek után az a kérésem: bekerülési ár felszámítása mellett, – ha a készlet megengedi, – küldj nekem 15 drb-t a pangolai ásatási füzetekből. Utólag elszámolok vele kiknek küldtem. Itt most vincs rá hely. Ezt itt kérhettem volna, de utógondolat-ként jött. – Felesigem szives üdvözlete után szeretettel köszöntelek igaz barátod

Pangola. Szarka Hódi

Nagyságos

Dr. Sőregi János

múzeumőr umak

Debreczen.

Déri Múzeum

dolgozatomból különlenyomat is készült.

1933 IX. 18-án Kozma György zempléni főispánnak külön beszámoltam a IV-ik ásatás eredményéről, hangsúlyozva, hogy az északi palánksor folytatódik a meredek part alá, de a nagy talapzatnak folytatása nincs! Neki már különlenyomatot is küldhettem az 1932-es Jelentésből.

A IV-ik ásatás költségeinek elszámolását Édesanyám betegsége és 1933 IX. 19-én bekövetkezett halála miatt csak szept. 25-után készíthettem el. A szabályszerűen kiállított különféle nyugták beszerzése sok adminisztrációs munkát adott (408, 409, 410, 439/1933 DMsz. ü. iratok). A 210 P-ről, melyet a Honvédelmi minisztérium ásatási segélyéből vettem fel, 208·78 P. kiadással számoltam el 1933 nov. 2-án. (463/1933 DMsz. ü. i.) Gépírásos másolata mellékelve 140. l!

Különlenyomatot küldtem a Honvédelmi Minisztériumnak (5 db.) (413/1933 DMsz), Gömbös Gyula miniszterelnöknek (414/1933 DMsz.), Hóman Bálint kultuszminisztérnek, Streicher Andor alispánnak aki a Nemzeti Múzeumba került tatárfalvai germán aranyfülbevaló lelőhelyének megvallatását ajánlotta fel segélyadási ígérettel, amit én azonban csak a Nemz. Múz. Igazgatóságának beleegyezésével és a leletről való lemondásával vállalhattam (525/1933 DMsz).

Különlenyomatokat és néhány 1932-es Jelentést küldtem Szarka Boldizsárnak Pányolára, néhány jól sikerült fényképet is. A kiadványokat a megadott címekre ő maga fogja szétküldeni. 1933 X. 20-án kelt négyoldalas köszönő levelét és pányolai működésemre nézve jellegzetes megjegyzéseit a miniszterelnök, kultuszminiszter, honv. minisztérium, Kozma főispán háromrendbeli- és Jabab Tibor szamosszegi körjegyző levelével a következő oldal alatt mellékelem. Az 1933 X. 23-iki Kozma-levél hátlapján válaszom fogalmazványa.

ELSZÁMOLÁS.

210 pengőről, szóval Kettőszáztiz Pengőtől, amely összeget a negyedik panyolai ásatás költségeire a magyar ki.Honvédelmi mimiszterium által 99o51/1.c.-1932.sz.rendelettel kiutalt ásatási segélyalapból felvettem.

KIMUTATÁS.

Sorszám.	Nyugta száma.	Megnevezés.	P. f.
1.	1.	Ásatást vezető muzeumőr hiv.elism.	32.85
2.	2.	" " " " "	49.95
3.	3.	" " " " "	28.58
4.	4.	id.Szőke Sándor nyugtája	36.40
5.	5;	Lakatos Gyula malomtul.nyugtája	15.70
6.	6.	Panyolai Hangya szöv. nyugtája	16.00
7.	7.	Kiss G. és Király B. mezőcsőszök nyugt.	5.60
8.	8.	Baranyi Károly fuvarmos nyugtája	11.70
9.	9.	Kozmann Leó fényképész nyugtája	12.00
		Összesen	208.78.P.

azaz kettőszáznyolc P. és 78 fillér.

Bevétel	210.00
Összes kiadás	208.78
Maradvány	001.22.P.

szóval egy pengő 22 fillér.

Debrecen 1933 nov.2.

Dr. Szőregi János
.....
muzeumőr,a panyolai ásatás vezetője

Egy pengő 22 fillér maradványt
a mai napon átvettem.
Debr,1933 nov 2.

Ecsedi István s.k.
muzeumigzagtó.

7 db. eredeti levél-melléklet:

FELADÓK:

1. Leveldi Korma György, Sátoraljaújhely 1933 IX. 21.
2. Jakab Tibor körjegyző, Szamossze 1933 IX. 29.
3. Hóman Bálint miniszter, Budapest 1933 X. 2.
4. Szarka Boldizsár lelkész, Pányola 1933 X. 20.
5. Honvédelmi Minisztérium, Budapest 1933 X. 23.
6. Leveldi Korma György főispán Sátoraljaújhely 1933 X. 23.
   Hátlapján Sőregi museumőr válasz fogalmazvány a.
7. Leveldi Korma Gy. főisp. Sátoraljaújhely 1933 XI. 17.

— " —

Pótlólag:

8. Streicher andor alispán, Máténalka 1933 IX. 16.

1/141

Leveldi KOZMA GYÖRGY
Zemplén vármegye főispánja
Sátoraljaujhely

Sátoraljaujhely, 1933. szeptember 21.

Kedves Barátom!

Hálásan köszönöm a panyolai képet. Miután Budapesten voltam e leveled egyidőben érkezett a másik leveleddel, amelyben szegény édes anyád haláláról értesitettél.

Fogadd kérlek feleségem nevében is őszinte részvétem ismételt nyilvánitását.

Kérve az Ég vigasztalását, szeretettel üdvözöl

igaz barátod:

Kozma György

Nagyságos

dr. Söregi János urnak

muzeumőr

Debrecen.

Déri muzeum.

2./141

Szamosszeg, 1933. évi szeptember hó 29.-én

Nagyságos

Dr. Sőregi János Urnak
a Déri-Muzeum főigazgatója

Debrecen.-

"A panyolai törlgyfaépitmény háromrendbeli ásatásának története" cimü müvét megkaptam.- Ugy a magam, mint a Veres György, Batta László, Balog Béla nevében hálásan köszönöm.

Szivélyes üdvözlettel:

Jakab Sibor
körjegyző.

Nagyságos

Dr. Sőregi János Urnak
a Déri Muzeum főigazgatója

Debreczen.

Déri Muzeum.

3./1411

M. KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MINISTER

BUDAPEST, 1933. október 2.

Kedves Barátom !

A Déri Muzeum régészeti osztályának ismeretterjesztő közleményei 4.és 5-ik füzetének megküldésével tanusitott szives figyelmedet nagyon köszönöm.

Szives üdvözlettel

Hóman

Nagyságos

dr. Söregi János urnak,

muzeumi őr,

Debrecen.

A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől.

1933

Nagyságos

dr. Söregi János urnak,
muzeumi őr,

Hivatalból
Dij átalányozva.

Debrecen.

Déry-muzeum és könyvművelődési
könyvár.

4./141.

Panyolai Református Lelkészi Hivatal

Kedves János!

Leveledet a 3 drb. fényképpel X. 17 én vettem. Hálás köszönet érette! Jól merlattam rajtok: magamon is, de különösen az ösmert ezimborákon. De különösen ki kell emelnem Károlyt, mert az valami kitűnő, múzeális értékű fénykép. Ép erre tekintettel, de meg más okokból is okvetlen küldj egy párat belőle Györffy Pistának, – már t.i. a Károlyéból, mert rövidesen úgy is megírom neki, hogy Károlynak igen-igen sikerült fényképét őrzöd s ennek, mint a maga nemében unicumnak okvetlen megküldésére felkértelek. Pista bizonyára szivbeli örömmel fog örvendeni, hogy kedves emberét láthatja és így láthatja. El ne felejtsd az elküldést!

Azt hiszem, a nyugtákat már megkapstad. Előbb elmulítottam leveled jöttén él. Két héttel előbb elmentek volna, de a mezei emberek hiányzottak a galériából, ezekkel nehéz boldogulni, illetve őket horogra kapni. Nos de azért nem volt feleslegesen utolsó sürgetés sem, mert nehéz is jobb utána lenni. –

Hogy vagy? Mit csinálsz? Debreczenben székelsz-é vagy a vidéken szenvedsz? Itt minálunk áll a világ, csak az eső többet mint nem, esik, pedig nem kellene. Így most én is írógép lettem s egyházi hivatalos és magán restanciális dolgszimat nyomom lefele írógörcsös kezemmel. Bizony nagyon jó volna egy írógép, de hát egy használtnak, vagy még használhatónak beszerzésére nagyon szegény az ekklézsia, még szegényebb, a templom egerével egy nivén álló a panyolai pap. De azért ha valami elfogadható árusa akadnék, talán részletletagadásra bele mennék. Egyelőre azonban ez csak utópia, ha az esztáfsorsjáték bele nem szól. De erre meg azt mondhatom: „Fordulj be és aludj, Uram, László kiráf!"

E hó végén megyek hű nőmmel haza, – át Romániába egy hétre, meglátogatni az én vérein et és rokonfeleimet. Igaz nem futja se a pénz, se az idő, de mégis illik egy esztendőbe egyszer hazamenni. –

Főképen pedig megnézni 86 éves öreg édes anyámat és Vetés, születésem földjén pap, testvér bátyámat Károlyt.

És most áldjon az Isten minden javaival!

Szeretettel köszöntelek

Pangolán, 1933. X. fig igaz barátod:

[illegible]

Kedves János!

Fenti levelet már megírtam, csak el nem indi-
tottam, mikor ma estve hozta a posta: lev. lapodat,
2 drb. múzeumi jelentést, 1 drb Múzeumi jelentést
és pangolai ásatási füzetet s benne kedves leveledet.
No, mondék: egy csapásra két legyet, válaszolok lapod
és leveledre rögvest, ezzel is fogy restanceiám!

A csöndes esti hangulatban nagy élvezettel olvastam
fel leveledet Anyunak. Ő is élvezte.

De most már rátérek leveledre és küldeményed-
re. Hát Jánoskám köszönet érettők első sorban és
a 3 drb. jelentésért sartán és főképp a pangolai ása-
tás egy füzetéért. Nagyon, de nagyon köszönöm együtte-
sen az egészet ismét. Majd már ezekkel én elinté-
zem a magam tervbevett dolgát, ha bassubb tem-
póban is. – Egyébként annak, hogy a pangolai füze-
tek ef kapósak, felettébb örülök. Igazado van, hogy
100 példány kevés volt belőle, de most már eső után
köpenyeg. Nem tehetsz róla, én sem, s nem is zak-
latlak immár ez irányú kérelemmel, mert én már
elintézem az adottakkal a magam propaganda
dolgát. Hogy az üzleti szellem, a zsidóké, hiány-
zik belőlünk arról nem tehetünk s magamról
szólva én sem, hogy nem tudtam előre, hogy kü-
lönlenyomatot készittetsz belőle s hogy utó-
gondolatként támadt bennem e füzetek
révén a hirverés (= propaganda) gondolata.
No de amit itt elmulasztottam, majd a szak-
dolgozatod rendén kivánom pótolni, amelyet,
ha Deo volente annak idején elkészitesz és
kinyomatni szándékolsz, illetve külön le-
nyomatolsz előre tudatod velem, hogy én is

tudjam magam mihez tartani s közölhessem veled jó előre a nyomtatandó példányok tekintetében szívem szándékát, mert bekerülési árban tömegesebb példányszámot kívánok belőlük jó előre biztosítani.

Különben ezt a delgot majd személesen megbeszélem veled, ha rásegít a jó Isten, hogy mint Boland Istók bernezczanjak Debreczenbe, a télen. Ha nyan igaz lesz, hogy káplánom, ifj. Szabó Pál, elhefczkedni nem tudván, itthon telel. – Egyébként a hosszabb excurzió terve megbukik. Felettébb sajnálnám pedig, mert szeret nem magam nem annyira kitombolni, hanem sokkalta inkább a Déri Múzeumot megnézve alaposan, veled időzni, s mindenek felett és előtt egy kis tudományt és kulturát magamra szedni, meghátogatva a Kollégiumi Anyakönyvtárat is. – Óh, ha időzhetnék, mi szívem szerint való volna, erre a czélra kevés volna egy hónap is, de hát a szegény falusi kálvinista papnak még atyafiságos ellátás és baráti készség számításba vétele mellett is lehetetlen e problémát megoldani, a vágyat betölteni. Sokat tudnék még itt ömlengeni: 4 éves theologiai pófafutás, 4 éri püspöki káplani szolgálat.... de hát minek? Hagyom!" Én nem mondhatom el Petőfiből, csak a vers első sorát: „Hej! Debreczen, ha rád emlékezem!" A második sort poesis nélkül így irhatom: Sok, szép időt, boldog, gondtelkülit töltöttem benned!

... t Kellett,
... ...! Bo-
... bernek
... i! De hi-
... ttam. E
... let csak
... épát
... , elfá-
... e, meg
... s zár-

Panyolai Református Lelkészi Hivatal
X/23 jött

Nagyságos

Dr. Sőregi János urnak

Déri Múzeum őre.

Debreczen.

Déri Múzeum.

Hivatalból, portóköteles

PANYOLAI REFORMÁTUS LELKÉSZI HIVATAL PERSÉTÉJE 1907

tudjam magam mihez tartani s közölhessem veled jó előre a nyomtatandó példányok tekintetében szívem szándékát, mert bekerülési árban tömegesebb példányszámot kívánok belőlük jó előre biztosítani.

Különben ezt a dolgot majd személesen megbeszélem veled, ha rásegít a jó Isten, hogy mint Boland Istók bernezczanjak Debreczenbe, a télen. Ha nyan igaz lesz, hogy káplánom, ifj. Szabó Pál, elhefczkedni nem tudván, itthon telel. – Egyébként a hosszabb excurzió terve megbukik. Felettébb sajnálnám pedig, mert szeret nem magam nem annyira kitombolni, hanem sokkalta inkább a Déri Múzeumot megnézve alaposan, veled időzni, s mindenek felett és előtt egy kis tudományt és kulturát magamra szedni, meghátogatva a Kollégiumi Anyakönyvtárat is. – Óh, ha időzhetnék, mi szívem szerint való volna, erre a czélra kevés volna egy hónap is, de hát a szegény falusi kálvinista papnak még atyafiságos ellátás és baráti készség számításba vétele mellett is lehetetlen e problémát megoldani, a vágyat betölteni. Sokat tudnék még itt ömlengeni: 4 éves theologiai pófafutás, 4 éri püspöki káplani szolgálat.... de hát minek? Hagyom!" Én nem mondhatom el Petőfiből, csak a vers első sorát: „Hej! Debreczen, ha rád emlékezem!" A második sort poesis nélkül így irhatom: Sok, szép időt, boldog, gondtelkülit töltöttem benned!

Talán messzebb elkalandoztam, mint kellett, vagy illett volna, de hát: Óh szép ifjúságom...! Bocsátsd megnekem Jánoskám! Ez az öreg embernek ömlengése, és csak öreg fővel lehet megérteni! De hiszem, hogy te másként is megérted.

Itt most nagy levélírási szünetet tartottam. E tegnap kezdett, ma hajnalban folytatott levelet csak ma 20-án estére fejezem be, mert egész nap répát dézsmálni kint voltam a mezőn. Átfázva, elfáradva, kőtöi ebéd vacsora után lepihenve, meg újult erővel kezdek a záradékoláshoz.

Voltaképen már nincs is mit irnom s zár-

hatnám ez annyi is túlhosszúra nyult sorokat, de még megemlékezem a fényképek és kommentáló soraidról. Ebben semekművet alkottál. Károly jellemzése oly kitűnően mesteri, hogy nem gőzöm elolvasni, meg elolvasni és múlatgatni rajta. Annyira tetszik, hogy alkalmilag lemásolva, továbbítom Győrffy Pistának. Csak a képet okvetlen küldd meg neki is. Az öreg „Krupi" (: Piros Gábor :) Király Bertivel szintén jó pofák. Ezek jellemzése is zemek, de én amennyire nagyon jól ismerem az öreg Krupit, épannyira nem ismerem Király Bertit. Jó, hogy fellintad rá figyelmemet, tanulmány tárgyává teszem és megfigyelés alatt fogom tartani.

A nyugták sürgetését pedig kívánságodra elfeledem, rég elfeledtem, hogy megnyugtassam jó lelkedet. Nem csináltam én azokból momentán akkor sem „casus bellit", megcsak nem is bántottak, hisz én azt egyszerűen természetesnek tartottam s azok kapcsán jól esett sorraid olvasnom. A fő az, hogy megnyugtattál, hogy megkapstad őket s rendeltetésük utjára elindíthattad. Bárcsak jövőre is sürgethetnél érettük! Ugy-e nem haragudnál miatta?

Feleségem köszöni kedves megemlékezésedet és szívesen üdvözöl.

Most pedig, minekutánna kiirtam magamat ugy hogy na, te pedig olvashatsz hozzá eleget a beszankodásig, igérem, hogy egyelőre nem háborgatlak, de sokszor és sokat fogok rád szeretettel gondolni s most is

Szeretettel köszöntelek

Pannyela, 1933. október 20-án, esti 7 óra

Bódi

NB! A „Jelentés"-küldéséhez czimeket nem adok, mert letettem rólok. Attól tartok a nagy tömegben nem olvassák el. Csupán egyet kérlek elküldésére és pedig Lajos testvéremnek a „következő" czimre: Dr. Czarka Lajos ügyvéd. Ujpest. István u. 13 sz. I. e. Őróla tudom, hogy elolvassa elejétől végig s meg is becsüli. Hogy pedig tudja miről van szó, ezek neki pár sort idc melbékelve, ezt elküldés előtt légy jó a czimlap hoz a füzetbe betenni. B

Elküldve X/23.

5./141.

7 1 3 5. szám
elnökség - 1933.

Panyolai ásatások .

Déri Muzeum igazgatóságának

Budapest,1933.évi október hó 23-án

D e b r e c e n.

A folyó évi szeptember hó 28-án 413/1933.D.M.számu felterjesztésére:

A Panyolai Tölgyfaépitmény Háromrendbeli Ásatásának Története cimü füzet 5 példányban való beküldéséért fogadja köszönetem nyilvánitását.

A miniszter rendeletéből:

Vitéz Demerey Gyula

M. kir. honvédelmi miniszter.

71 35

szám

eln. 5. 193

Déri Muzeum

igazgatóság

Debrecen

Hivatalból,

dij átalányozva.

M. KIR. HONVÉDELMI MINISZTERIUM ELNÖKI KIADÓ HIVATALA

BUDAPEST 933 OKT. 25. 16. H 1 H

DEBRECEN 933 OKT. 26-4 A 2 B

6./141.

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Sátoraljaujhely, 1933. október 23.

K e d v e s B a r á t o m !

A panyolai ásatásokról készitett uj felvételeket hálásan köszönöm s igen nagy örömömre szolgál, hogy ezen nagyfontosságu régészeti kutatás iránt az érdeklődés egyre emelkedik.

15.-én néhány órát Debrecenben töltöttem s a muzeumban kerestelek, sajnálatomra azonban nem voltál odahaza.

Szivből üdvözöl

igaz hived:

Kozma Lajos

Méltóságos Uram!

Kedves Barátom!

Hezbeli végéneti ásatással lévén elfoglalva, csak most fejezem ki – okt. 23-án helt becses sorai adra válaszul – hálás köszönetemet okt. 15-iki megtiszteló látogatásodért. Akkor éppen Cigándon voltam a hagyatéki felvétel ügyében. Valóban sajnálom, hogy nem találkozhattunk.

Gulácsy nyug. alispán ur

is most keresett fel, hogy ásatáson
vattam, pedig szerettem volna vele
a régéneti ontáljban elbeszélgetni.
Jelenleg körvetlen a város nyugati
szélén a neolithkori festett keramika
körébe tartozó tüzhelyet tártam fel
számos festett cseréppel és obszidian
forgáccsal. Most már nehéz
döltem a nyár folyamán szerzett
anyag és eredmények feldolgo-
zásának.

A miltóságos Asszonynak és
pedves Leányhádnak kiszcsóljaimat
s tisztteletemet küldve

vagyok őszinte szívvel,
tisztelő barátod
Gyöngyös János

Nagyságos

Zemplén vármegye főispánja

Válasszt 933 XI/9

SÁTORALJA UJHELY 933-OKT.24-N2

dr. Söregi János urnak

muzeumőr

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

HIVATALBÓL DÍJ ÁTALÁNYOZVA

Debrecen.

Déri muzeum.

DEBRECEN 933 OKT. 24 23

97/111

Leveldi KOZMA GYÖRGY
Zemplén vármegye főispánja
Sátoraljaujhely

Sátoraljaujhely, 1933. november hó 17. n.

Kedves Barátom!

A zsarókerti legutóbbi ásatásokról küldött ujabb fénykép felvételeket hálásan köszönöm, eltettem azokat kedves emlékeim, a többi zsarókerti felvételek közé.

Kézcsókjaim átadását kérve, szivből üdvözöl

igaz hived:

Kozma György

Leveldi KOZMA GYÖRGY
Zemplén vármegye főispánja
Sátoraljaujhely

Nagyságos

Söregi János urnak
muzeumőr

Debrecen.

8./141

Szatmár, Ugocsa és Bereg közigazgatásilag egyelőre egyesitett vár
alispánja.

4793/1933.alisp.szám.

Nagyságos

Sőregi János Urnak,muzeumőr,h.igazgató

D e b r e c e n.
Déri Muzeum.

Augusztus hó 28-án kelt levelét szabadságomról hazatérve csak most vettem s igy legnagyobb sajnálatomra nem tudtam az ásatások alkalmával felkeresni.

Szives értesitését köszönve maradok szivélyes üdvözlettel

kész hive:

Mátészalka,1933.évi szeptember hó 16-án

alispán.

Szatmár, Ugocsa és Bereg közigazgatásilag egyelőre egyesitett vm. alispánja.

Szám: 4793

Nagyságos
Sőregi János urnak Muzeum őr
h.igazgató

Debrecen
Déri Muzeum

MÁTÉSZALKA 933 SEP. 19. 15 F

DEBRECEN 933 SEP. 19 24 A 2 A

Hivatalból.
Dij átalányozva.

TISZAI TÁJ GULÁCS HATÁRÁBAN, KISAR FELÉ.

FOT. 1933 IX. 9. ÉN, CSOLNAKRÓL.

1932-es Déri Múzeumi Jelentés ment vitéz leveldi Kozma Miklósnak, az MTI elnökigazgatójának, valamint a panyolai dolgozat különlenyomáta is (Bp. VIII. Főherceg Sándor-u. 7. sz.).

1932-es Jelentést és különlenyomatot küldtem Mátészalkára, a „Szatmár és Bereg" c. politikai hetilap Szerkesztőségének, mely az 1933 X. 8. számban hozott le három hasábos közleményt mely eléggé ügyetlenül fogalmazott cím alatt az első három ásatással foglalkozik. Azt a fáradságot azonban már nem vette magának a Szerkesztőség, hogy a IV-ik, most lefolytatott ásatást megtekintse. Akkor ugyanis gondoskodtam volna arról, hogy az Aggházy ezredes naiv véleménynyilvánitása ne kerüljön a szélesebb körü nyilvánosság elé. Én a cikkre nem reagáltam, csupán Streicher Andor alispánhoz 1933 XI. 25-én irott levelemben emlitettem fel igy: „Örömmel emlitem Méltóságodnak, hogy a panyolai eredmények iránt egyre nagyobb az érdeklődés és az épitmény már nem igen áll az előtt a válaszút előtt, ahová a „Szatmár és Bereg" cimü lap (okt. 8. sz.) különben egészen jóhiszemüen állitotta." (525/1933 DMsz. ü. i.). A figyelmes olvasó láthatta, hogy a kérdést a III-ik ásatás már teljesmértékben tisztázta. Azért a Szatmár és Bereg mellékelt beszámolójának az értelmes és logikus cimét igy kellett volna fogalmazni: „A harmadik panyolai kutatás eldöntötte, hogy a tiszaparti tölgyfaépitmény mocsaras terepen épült palánkeröditmény döngölt agyagfalának talapzata és nem XVIII. századi rövid útszakasz." — Mert ha már eldőlt a kérdés, hogy az épitmény micsoda, akkor nevetséges feltenni a kérdést, hogy micsoda? De az ujságiróhkal az ilyesmi hamar megesik! (144. old.).

A

MÁTÉSZALKAI „SZATMÁR ÉS BEREG"

HETILAP

ISMERTETÉSE SŐREGI JÁNOS MÚZEUMŐR

„A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNY HÁROMRENDBELI

ÁSATÁSÁNAK TÖRTÉNETE"

CÍMŰ TANULMÁNYÁRÓL

AZ 1933 OKT. 8. SZÁMBAN.

Idevonatkozó megjegyzéseim a 143. oldalon!

SZATMÁR ÉS BEREG

POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP. — MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP. — ELŐFIZETÉSI DIJ: NEGYEDÉVRE 2 P 40 FILLÉR. — EGYES SZÁM ÁRA 20 FILLÉR.

FELELŐS SZERKESZTŐ: **Dr. FÁBIÁN SÁNDOR**

SZERKESZTŐSÉG: HORTHY MIKLÓS-UTCA 8 SZ TELEFON 38 ÉS 74. — KIADÓHIVATAL: HORTHY MIKLÓS-UTCA 8. ÉS GRÓF TISZA ISTVÁN-UTCA 6 SZÁM. — POSTACSEKK SZÁMLA 54·003.

MÁTÉSZALKA, 1933. OKTÓBER 8. **XIII. ÉVFOLYAM 41. (704.) SZÁM.**

További kutatások döntik el, hogy a panyolai Tisza-part tölgyépitménye régi magyar mocsár-erősség döngölt falának talapzata-e, vagy XVIII. századbeli rövid utszakasz maradványa.

Dr. Sőregi János régész beszámolója a háromrendbeli ásatás történetéről.

A debreceni Déri-muzeum régészeti osztálya ismeretterjesztő közleményeinek 5-ik füzetében Dr. Sőregi János muzeumőr előzetes beszámolót ad a panyolai tölgyfaépitmény háromrendbeli ásatásának történetéről. A kiváló régész alapos okfejtésü tanulmánya 8 táblával és 1 képpel illusztrálja a nagy buzgalommal végzett érdekes ásatások történeti ismertetését.

A panyolai tölgyfaépitmény

felfedezésének előzményei

visszanyulnak egészen 1930-ra, amikor Dr. Sőregi János muzeumőr egy mammut-medencecsont feltalálása nyomán látogatást tett beregi lelőhelyek megtekintése végett. A Tisza mindkét partját felkutatva 1931. szeptember 1-én Panyola határának zsarókerti részében, a meredek part tövében 7 méter mélyen a felszin alatt, Sőregi dr.

szokatlan faalkotmány

nyomára talált.

Függőlegesen levert tölgyfa-cölöp és karósor mellett hosszában és keresztben fekvő törzsek és faragott gerendák végei és az egész 12 m. széles épitmény alól középen egy hatalmas, levágások nyomait feltüntető tölgyfatörzsnek az örvénylő viz felé kinyuló része látszottak.

Dr. Sőregi muzeumőr legelőször

őskori cölöpépitményre

gondolt s az ásatások megkezdése előtt a lelőhely épségének biztositására tett lépéseket. Az első ásatás julius 10—17-ig tartott, dr. Scherf Emilnek, a Földtani Intézet osztálygeológusának közremüködésével és dr. Győrffy Istvánnak, a Nemzeti Muzeum néprajzi osztályának h. igazgatója jelenlétében. A próbaásatás eredménye alapján dr. Sőregi az épitményt valamely mocsaras, süppedékes talajon átvezető, arra mesterien lerakott és összeácsolt

középkori tölgyfa-uttestnek

vélte.

A második ásatás augusztus hó 21—30-ig tartott s ennek feladata az volt, hogy az épitményt felszabaditsa a 6 méter magas part alól és pedig főként hosszuságban. Ettől függött az utelmélet fenntartása vagy elejtése. Ennél az ásatásnál is közremüködött dr. Scherf Emil geologus, akinek hivatalos kiküldetését a Földtani Intézet biztositotta. Az ásatások folytatása hasznos eredménynyel járt, mert az a vélemény alakult ki a feltárás nyomán, hogy az épitmény talán nem egyéb, mint mocsaras helyen, ősi magyar módra, két erős sövényrekesz közé döngölt

agyagfal megmaradt talapzata,

mely a palánkkal egy — nagy valószinüség szerint — középkori erősség északkeleti külső szögletét alkotta.

Harmadik ásatás követte az eddigi munkálatokat szeptember 26-tól október 9-ig. Ezt az ásatást a Magyar Távirati Iroda 500 pengős segélye tette lehetővé. A harmadik ásatás tulajdonképpen semmi ujat nem hozott, ellenben még jobban alátámasztotta Dr. Sőregi ásatásvezetőnek amaz ideiglenes feltevését, hogy az épitmény nem egyéb, mint

mocsárral körülvett valamely erősség

„magyar módra" épült, döngölt agyagfalának tölgyfa talapzata a kétoldali rekeszkarók lecsonkult maradványaival és az egészet oldalról támogató cölöpökkel, továbbá az épitmény végéhez csatlakozó palánkkal. A harmadik ásatás iránt fokozódó érdeklődés bizonyságaként vitéz Aggházy Kamil ezredes, a budapesti Hadi Muzeum igazgatója a honvédelmi miniszterium kiküldetésében szeptember 28-án megtekintette az ásatásokat s azt a véleményt nyilvánitotta, hogy a faalkotmány legfeljebb

a XVIII. század közepéről való rövid utszakasz maradványa.

A honvédelmi miniszter Aggházy ezredes véleménye és javaslata alapján a „középkori magyar hadmérnöki mü feltárása költségeinek részbeni megtéritése, valamint a magyar mult emlékeinek további feltárására való serkentés céljából" ötszáz pengő segélyt utalt ki. Ez a támogatás lehetővé tette azt, hogy az épitmény in situ levő részét 1933. nyarán kiszedhessék és a további döntő jelentőségü kutatásokat elvégezhessék. Az ősi magyar kultura e végtelenül érdekes és eddig ilyen formában nem ismert tanubizonyságának

rendeltetését és közelebbi kormeghatározását csak akkor lehet majd megállapitani,

ha a nagy talapzat belső oldalán, a települt részen, valamely korhatározó tárgy, eszköz, fegyver, pénz, esetleg sirok kerülnek majd elő és a Tisza az épitmény további részleteit fogja napfényre hozni.

Dr. Sőregi János muzeumőr beszámoló jelentése a Déri-muzeum igazgatósága nevében köszönetét fejezi ki leveldi Kozma György dr., zempléni főispán, volt főszolgabirónak, akinek lelkesedése és figyelmessége nélkül a kutatások talán meg se indultak volna, Dr. Streicher Andor alispánnak, aki a lelőhely védelmét rendeletileg biztositotta és az ásatásokat figyelemmel kisérve, a kutatáshoz anyagi támogatást is nyujtott. Köszönetet mond Dr. Sőregi Csonka László volt panyolai főjegyzőnek és Szarka Boldizsár panyolai ref. lelkésznek is, akik készséges és szives gondoskodással tettek szolgálatot az ügynek.

A kutatások befejezéséről és végleges eredményéről Dr. Sőregi János muzeumőr szakdolgozatban fog beszámolni.

Móricz Pál a „Magyarország" 1933 okt. 24-ik számában 30 soros közleményt adott le a Déri Muzeum 1932-es Jelentés-éről, melyben említi a panyolai kutatásaik leirását. Közlését (mp.)-vel jelzi.

SÁTOR-TANYÁM →

A FAGYÖNGÖS TISZAI TÁJ, BALRA A ZSARÓ-KERT, JOBBRA A PANYOLAIAK RÉVJE. FOT. 1933. IX.

A debreceni napilapok közül a három első panyolai kutatást az 1932-es Jelentés ismertetésével kapcsolatban bővebben Zoltai Lajos tárta az olvasó közönség elé a „Debrecen" 1933 szept. 10 és 17-ki vasárnapi számaiban. Ez a közlemény tehát a szept. 10-én befejezett IV. ik kutatást még nem ismerhette.

A „Debreceni Független Újság" az 1933 okt. 29.-ki számban foglalkozott a Déri Múzeum 1932 évi Jelentésével. Itt Pósch Dezsőt inkább a konyári vézkori temetővel írott őstörténeti tanulmányon foglalkoztatja a teljes elismerés hangján, Panyolát csak említi.

A Déri Múzeum, 1926 óta német kivonattal ellátott Jelentéseit külföldi múzeumoknak is küldjük cserevisszonylatban. A bécsi „Technisches Museum" mérnöke, a magyarul is tudó André Oszkár múzeumunk 1932-es Jelentését elolvasván, mint régebbi ismerős, 1933 XI-13.-án kelt levelében foglalkozik a panyolai tölgyfa építménnyel: Ezt a levelet a köv. oldalon eredetiben mellékelem.

André mérnök levelében partvédelemre gondal. 1933 dec. 11.-én írott válaszomban kifejtettem neki, hogy nem vetett számát két fontos körülménnyel: az egyik az, hogy a Tisza akkoron egészen más helyen folyt, a másik pedig az, hogy a terep felszíne, szívója ott volt, ahol mást az építményt találták, tehát 6 és ½ méterrel mélyebben a mai környező felszínnél. — Különben a konyári vézkori sírok leírásához is értékes megjegyzést fűzött.

-146-

Vien 1933. XI 13.

Kedves Jancsi öcsém!

Ezennel szívélyes köszönetet mondok az 1932 évi jelentés küldéséért. A panyolai falépítményről szóló jelentés tényleg nagyon érdekes. Én is osztom azon nézetedet, hogy az építmény nem útalapzat, hanem egy magas és vastag agyagfal maradványa. A keletafrikai suaheli négerek is ezen módon építik házaiknak agyagfalait. – Kérdés csak az, hogy a fal tényleg egy kadi erődítménynek egy része? A Tisza melletti közvetlen és aránylag mély fekvése azon feltevést is jogosítja, hogy

fal tisztán partvédelmi célóknak szolgált, az az a magasabban fekvő talajnak a víz általi alámosását és lezuhanását gátolta meg. Ezen rendeltetésre mutat az u. n. hullámtörők szerkezete is. Egy szóval nem volt e az agyagfal egy gazdasági okokból épült gát?– Ezen irányban is ajánlanék kutatásokat folytatni. —

Különös érdeklődéssel olvastam továbbá a sírleletekről szóló részt és az ahhoz füzött leírást a különféle kanibalizmusról. Szerény véleményem szerint az animisztikus és vallásos okokból folytatott emberevés maradékai (szymbolisztikus alakban) még a keresztény vallások

szertartásaikban is kimutathatók. —
Mindenesetre gratulálok sikeres és
sokat égérő kutatásaidhoz és azoknak
szerencsés folytatását kívánom.
A Technisches Museum ban is folytat-
juk a berendezést. Különösen
a méröeszközök, kerámia
és zene-müszerek osztályai nyertek
bővítést és ujjászervezést. Külön
postával küldettem címedre a leg-
ujabban kiadott „Museumsführer"
mely nagyában tájékozást nyújt
a mostani állapotunkról. Azon-
kívül hozzácsatoltam még egy
negyedéves programmot a mi szombati
és vasárnapi előadásainkról, melyek
rendszerint mozgó- és diapositiv
képek vetítésével lesznek kapcsolva
Az itteni közönség által sürü láto-
gatásba részesülnek. —

Feleségem mult nyár óta epe-
bajban szenved, mely gyakran
fájdalmakot okoz neki, miért
is orvozi kezelésben részesül.
Remélem hogy kedves családod
jó egészségnek örvend és teljes szív-
ből üdvözlöm őket, úgyszintén
feleségem. Téged pedig legszívélyeseb-
ben üdvözöl szerető bátyád

Oszkár

NB: Évi jelentésedet a muzeumi
könyvtárunkba bekebeleztük.

Absender: Jny Oszkár André
Wien XII Tivoligasse 56.

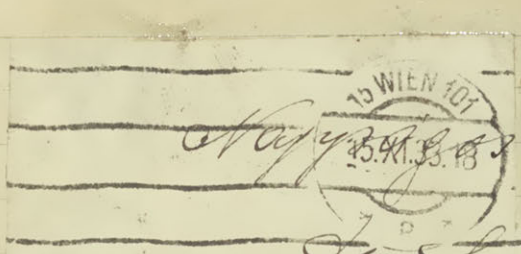

DEBRECEN
933 NOV. 16 13
S 2 S

15 WIEN 101
15.XI.33.18

Nagyságos

Dr Sörcghi János úrnak
Muzeomőr

Ungarn

Debrecen

Szapanos út. 7. sz

1933 okt. 25-én Debrecenben felkeresett vitéz Gál Csaba okl. gépészmérnök, a Budapesti Közművelődési Tanács tagja, a 85-ik vörös gyalogezrednél harctéri bajtársam és arra kért, hogy a Szilágyi Sándor szerkesztésében kéthetenként megjelenő „Magyar Otthon" c. képes lap részére ismertessem a pannonhalmi kutatásaik eredményét „A régi magyar palánk vár" címen.

A „Magyar Otthont" a Közművelődési Tanács a művelt magyar középosztály számára indította el. Ennek szemmeltartásával igyekeztem írásomat kissé hangulatosan elkészíteni, azonban a szerkesztő a bevezető és befejező részt elhagyva csak az ismertető középszakaszt közölte le 1 fényképpel az 1934 jan. 1-i számban, amely azonban már 1933 Karácsonyra megjelent (150 oldalon fényképmásolatai.)

A le nem közölt részeket eredeti kéziratomból ide másolom:

„Magyar ingóványok, magyar erdők
népünk védő démonai...

A világháború lezajlása utáni években szülőföldem, a lápos Bodrogköz egyik tiszaparti falujában tartózkodtam. Szemtanuja voltam fajtám és hazám romlásának, vörös-, cseh- és oláhcsapatok holmi csetepatékkal fűszerezett ide-oda hullámzásának.

Egyik nyáreleji napon a kéklő Hegyalja felől ismétlődő ágyúdörgések morajára figyeltünk fel. Hírek is jöttek bizonyos vörös csapatok előnyomulásáról, amelyek együttvéve éppen elegendők voltak arra, hogy az éber csehek összeszedjék magukat és Munkács felé vonuljanak.

Egy ilyen eltűnő csapat közeledésére valaki azt a rémhírt terjesztette a faluban, hogy a visszavonuló csehek minden férfit, szekeret és lovat elhajtanak. Nem telt bele egy félóra, mintha az egész falu összeesküdt volna, a szekerek hosszú sora porzott kifelé a faluból különféle mezei és dülő utakon, de valamennyi egy irányba: a falutól pár kilométerre fekvő náderdős mocsarak felé.

Ott, az általuk jól ismert gázlókon áthatolva bevették magukat egy nádasoktól jól elfedett réti tisztásra, hol szekértábort ütöttek, vigyázókat állítottak ki és lovaiknak sást lökve, maguk pedig kenyéren tengődve nyugodtan várták: mi lesz? Nyugodtan, mert szinte öntőnszerűleg érezték, hogy most az ősi magyar föld védő karjai közé kerültek! Nyugodtan vártak, mert tudták, hogy nincs az Istennek rajtuk kívül olyan teremtménye, aki bemerészkedjen utánuk a süppedő, dágványos vizeken.....

Ki tanította őket arra, hogy így cselekedjenek?

Lehet, hogy nagyapáik szájából hallottak bizonyos rabló kozákokról, akik mikor 49-ben a szabolcsi partról orditoztak a hidas áterestése iránt a tiszai révésznek, ez hason csuszva hagyta el a partot, mire a falubeli férfiak, a megrémült fehérnépek az ingoványba menekültek.

De veszedelem idején kinek jut az ilyen eszébe?! Talán senkinek! Nem is történt itt most sem egyéb, mint az, hogy az ősi magyar föld, az áldott és szent rög, a széles sik vizek, a titokzatos nádasok, a domború hátu lápi erdők, hosszú csendesség után felocsudva – mint valami mesebeli nagy dobosgém – mentő szózatot hallattak ujra bajba került, ezerextendős gyermekeiknek.....

És én akkoron és azóta is, különösen történelmi tanulmányaim, olvasmányaim alapján százszor is megbizonyosodtam affelől, hogy ma talán egy magyar ember se élne már, ha nem lettek volna náderdős rejtő ingoványaink, járhatatlan őserdőink, melyek véreinket eltakarták, megvédték annyi századon át irtó ellenségeink ellen.....

E-gondolatban annyi mérő igazság van hogy lehetetlen észre nem vennünk azt a csodálatos belső össze függést, mely a magyar őserő és a magyar föld természeti viszonyai között fenn áll....

Ezt a vaserejű összefüggést, mely izzó fészke és magja az élni akaró ősöztönnek, a munkának, az alkotó szellemnek.... a röghöz való ragaszkodásnak..... Fajtánk vére, lelke és verejtéke cirkulál az áldott sikság minden rögében, mely elfed és termel, él és ügyel, megszólal és véd, tanit és hősöket nevel.....!

Köteteket lehetne irni a magyar föld és a magyar őserő egységéből kisarjadzott bámulatos műveletekről. Ezerszer kellene feltenni a kérdést: ki tanitotta fajtánkat arra, hogy igy és úgy cselekedjenek? De az ezer és ezer kérdezett közül ki tudja feltámasztani — mondjuk példáúl — Rátoni Tánost, Rákóczi fejedelem vitéz gyalog kapitányát az 1708-ik esztendőben Görgény várának ama hős védőjét, aki — mert nem lévén ágyúit mivel megtölteni —, Cserei Mihály Historiája szerint a „mocsárról sok zsákkal csere makkot hozata, azt erősen megfőzeté, azután pokrócokra teregetvén, megszáraztatá, sok kárt is tett azzal a németekben, mert az ágyúkot, toroczkokat azzal tölteté s a németekre úgy sütögette."

Avagy ki tudja ma már feltámasztani azt az ágrul szakadt szegény mezei lovast, hogy elmondaná, hol és kitől tanulta a geografiát akkor, amikor Ocskay úram kommendója alatt Morvában drágaságokkal dagadtra tömvén a tarisznyát, egy éjjel csak elhagyta a tábort és merre, merre nem, az ellenséggel elárasztott hazán keresztül lopakódva, egy hét múlva már a Tiszaháton kocogott a Pejkó és a nyolcadik napon, úgy virradat felé, már meg is kopogtatta tarpai házacskájának hólyag-ablakát, csendesen beszólva az alacsony náderesz alól:

— Asszony hé!?

És — hogy végül tárgyunkra térjünk — ki tudná ma már feltámasztani és még a sirját is megmutatni annak a sok-sok híres magyar fundáló

Milyen volt a magyar palánk-vár

A debreceni Déri-Múzeum panyolai ásatásai.

A magyar palánkkal okmányok és régi metszetek alapjá újabb kutatóink közül *Takáts Sándor* foglalkozott legbehatóbban. Tőle tudjuk meg, hogy már a középkorban kifejlődött építési mód újra való alkalmazásával, különösen a török világban, a XVI. és XVII. századokban még a kőből épült várakat is, a lovasság elhelyezése végett, palánkkal vették körül. „Valóban csodálat fogja el az embert — írja Takáts — s kénytelen elismeréssel adózni a magyar paraszt ügyességének és találékonyságának. De elismerés illeti azokat a magyar udvarbírákat és kapitányokat is, akik . . . a magyar várak és palánkok építését tervezték . . . Többnyire névtelen emberek ezek, akiknek életéről és működéséről igen keveset tudunk."

Ahol sem kő nem volt, sem út, amelyen a követ szállíthatták volna, ott az egész erősséget az ú. n. *fundáló mesterek* fából és földből építették és ezt nevezték szerte a világon *„magyar módra"* épült várnak.

Ennek az építési módnak alapformája az ősi magyar *sövény* vagy *rekesz*, amilyet faluhelyen udvarok, kertek kerítéséül ma is készítenek. Ugyanis várépítésnél külső védelemre hatalmas, hegyezett tölgyfakarókat vagy hasított cölöpöket vertek sorban egymás mellé a földbe és mint a régi ábrázolások mutatják, felül kötelékkel összefogták őket: ez volt az *egyszerű palánk*. Ha már most egymással párhuzamosan, egymástól 15—30 lábnyira készült két ilyen palánkot erős sövényfonással láttak el; a szemben álló karók hegyét kötelékkel fogták össze; a két palánk közét pedig földdel — agyaggal meghordták: előállott a *„kettős töltött palánk"* azaz a *magyar várfal*.

Az összefogó kötelékeket fiatal tölgyfából csinálták, amely állítólag olyan erős volt, mint a vas. A külső sövényfonást rendszerint *besározták*, azaz tapasztották, amikor is úgy hatott, mintha kőfal lett volna. Mind a falakat, mind a hasonló módon épített kerek bástyákat az esővíz ellen zsindellyel, náddal vagy — szükségből — szalmával fedték. Ha nagyon széles és erős kettős töltött palánkot akartak építeni, akkor karók helyett hatalmas tölgyeket raktak a palánkba sövényfonás nélkül és a vízzel feleresztett agyagtölteléket fabunkókkal döngölték a két rekesz közé.

A magyar palánknak sok előnye volt. Így elsősorban is az építőanyag az erdőkben mindig készen állott. Az ellenség ágyúgolyója nem sok kárt tett benne, de ha tett is, éjjel könnyűszerrel kijavították.

Fontos volt mindig az, hogy minél kevesebb *víz* érje a sár- vagy agyagfalat és hogyha a faalkatrészek meglazultak, eirothad tak, idejében cseréljék ki azokat, különben a palánk kidőlt, szétmállott. Így maradtak írásban olyasféle panaszok, mint pl. *Tokaj* várából. Így maradtak írásban olyasféle panaszok, mint pl. *Tokaj* várából, ahol egy időben a falra lóháton lehetett felmenni, vagy az *önodi* várról, amelynek dülledező palánkjain át farkasok jártak ki és be.

A víznél nagyobb ellensége volt a palánknak a *tűz*. Az ellenség, ha csak tehette, különösen erős szélben, igyekezett a palánkot meggyujtani. Ez sokszor végzetessé vált még a vastagon sározott palánkoknál is, de a jól döngölt tiszta agyagfal a tűzben átégve még szilárdabbá keményedett, bár csupaszon maradva, az idő végül is legyűrte.

A szatmármegyei panyolai tölgyfaépítmény felfedezésének él háromrendbeli feltárásának ma már hosszú története van. 1931 nyarán a Tisza magyarhoni legfelső szakaszában parti őstelepes után kutattam és akkor fedeztem fel *Panyola* község határában, a szakadt partban, a felszín alatt 7 m. mélyen kiálló tölgyfatörzseket. A végtelenül érdekes lelőhelyet tiszaháti kutatásaim kiválóan lelkes barátja, *levelti Kozma György* zempléni főispán, akkor vásárosnaményi főszolgabíró és mások, így a magyar kir. honvédelmi minisztérium, ezeken kívül pedig sok lelkes támogatóm és főleg a debreceni Déri-Múzeum áldozatkészségével feltártam az itt képekben bemutatott tölgyfaépítményt, melynek ép részét a legpontosabb felvételek, megfigyelések, számozások, jelzések és százakra menő fényképfelvételek elvégzése után gondosan felszedtem és részben a panyolai községháza udvarán, részben a part közelében helyeztem biztonságba. A talajtani vizsgálatokat dr. *Scherf* Emil m. kir. osztálygeológus több mint két heti munkával hajtotta végre.

A képeken látható faalkotmány ma már csak töredék, rom, amelynek megértéséhez két régi topográfiai állapot elgondolása szükséges: az egyik az, hogy akkor, amikor ezt a faalkotmányt készítették, a medrét örökösen változtató Tisza távol folyt ettől a helytől; a másik az, hogy a faépítmény készítése idején annak a vidéknek az volt a felszíne, amelyen az építmény mindmostanáig feküdt, tehát 7 m.-rel mélyebben a mai felszínnél.

Bár a panyolai építmény rendeltetésének végleges meghatározását és korát a további kutatások lesznek hivatva eldönteni, mégis eddigi megfigyeléseim alapján már most az a meggyőződésem, hogy *a panyolai tölgyfaépítmény nem egyéb, mint egy régi magyar kettős töltött palánk döngölt agyagfalának megmaradt talapzata a lecsonkult karókkal; az egész építményt két oldalról összetartó nagy cölöpökkel és a talapzat végéhez csatlakozó egyszerű palánk maradványával.*

Természetes, hogy az agyagfal a rekesz elpusztulásával szétmállott, de épen megmaradt az agyagfal tartására készült nagy talapzat. Ezt ősi konstrukcióban, a fakötések, rálapolások és összeácsolások mesteri alkalmazásával úgy építették fel, hogy egymásután keresztbe helyezett törzsekre hosszanti törzseket fektettek, ezekre helyenként keresztbe törzseket raktak a felsősori hosszanti törzsek tartására. Így ezek a felül összekötött és sövénnyel befont karók se jobbra, se balra nem dőlhettek, szilárdan tartották az agyagfalat, amely rendeltetésükben támogatták őket az építmény két oldalán helyenként levert hatalmas cölöpök, amelyek közül az egyik pl. 240 cm. mélyre volt leverve. A hosszanti törzsek közeit póttörzsekkel és rőzsével töltötték ki. Ezeket husángokkal, helyenként faragott padlódeszkákkal szorították le, amely utóbbiak között átlós elhelyezésű darabok is vannak.

Nagyon valószerű, hogy a Déri-Múzeum panyolai ásatásai olyan *magyar módra készült palánk* maradványait hozták napfényre, már amennyit a Tisza — amely mintegy 25 év óta pusztította ezt a végtelenül becses emléket — meghagyott belőle, *amely palánk mocsaras, lazatalajú helyen állott.* A panyolai ásatások jelentősége tehát abban áll, hogy amit eddig okmányekből és régi sablonos metszetek alapján csupán főbb vonásaiban ismertünk, az most legapróbb részleteiben is nemcsak előttünk áll, de bizonyságot szolgáltat arra nézve is, hogy elődeink hatalmas tölgyfatalapzat segítségével süppedő talajon is tudtak kettős töltött palánkot készíteni vérünk oltalmára és megmentésére!

Dr. Szörgi János

A panyolai tölgyfaépítmény a harmadik feltárás után. Jól láthatók az elpusztult rekesz karók csonkjai, az agyagfal tartására szolgáló talapzat szerkezete, oldalt a nagy cölöpök és az előtérben az egyszerű palánk.

Vitéz Gál Csaba értesítése.

Tragpáp

dr. Szörgi János
"múzeumőr"
Urnak

Debreczen

Déri múzeum

VITÉZ GÁL CSABA

OKL. GÉPÉSZMÉRNÖK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROSI KÖZLEKEDÉSI R. T. FŐMÉRNÖKE

Tanosom Édes!

Azóta megis kaptad a lapot.– A hangulatos rész sajnos kimaradt belőle, azonban már akkor ki volt szedve.–

Gratulálok értékes cikkedhez.–

Kedves Hindunjaratoknak boldog uj esztendőt kíván, és ölel régi hűbarátod

Csabád

933 dec. 31.

mesternek, hogy elmondanák a kiváncsi utódoknak, kitől és mikor tanulták a mesterséget arra, hogy európa szerte elismert, erős várakat építsének ott, ahol vakulástól se volt egy darabkő, egy kanál mész és egy lépésnyi úttest!? Hogy – amint a szatmármegyei panyolai ásatások mutatják – súlyos nagy falakat alkossanak mocsárral áztatott olyan süppedő talajra hol akár a levert cövek már a szélben is kidőlt volna?!

Ki tanitatta őket arra, hogy így cselekedjenek, hogy megteremtsék a „magyar módra" épült alföldi erősség típusát, az u. n. palánkot mely az akkori körülmények között egyedül volt lehetséges, egyedül volt célravezető és amelyre éppen ezért végeredményében senki más, csak az ősi magyar föld sajátságos szelleme tanitatta arra felnevelt fiait, valamiképpen a leleményes Rátoni kapitányhoz és a páratlan szimatú beregi kuruchoz hasonló sok-sok ezer véreinket, kit-kit a saját tudományára....."

Kéziratomnak II-ik részét „Milyen volt a magyar palánk-vár" cím alatt közölte le a „Magyar Otthon", amint azt a mellékelt fénykép nagyitás feltünteti. Elmaradt még a közlésből a következő néhány mondat, a befejezés:

„És éppen ezért legyen áldott a magyar Rög, a magyar Ingovány, a magyar Erdő, akik őket erre tanitották! Legyen áldott az a névtelen Ősmester, aki tervezte, az a sokezer Jobbágy-kéz, aki épitette! Velük együtt legyenek áldottak mind egy szálig a Rátoni gyalogkapitányhoz és a Tarpából való mezei lovashoz hasonlatos Testvéreink! És legyenek áldottak a Tisza és Szamos hullámai, amiért a csodálatos épitményt – mint valami féltett kincset – betakargatták, megőrizték, hogy századok múltával okulásunkra és bünkeségünkre megmutassák nekünk, akik érezzük és tudjuk, hogy miben áll ezért a hála és a kötelesség!!"

—•—

A IV-ik panyolai ásatás tudományos feldolgozásához 1934 január 8-án kezdtem hozzá. Tekintettel az egyre növekedő érdeklődésre és a többrendbeli, egymással nem mindig egyező hozzászólásra, elhatároztam a számba vehető összes elméletek egybevetését magába fogluló nagyobb tanulmány írását, hogy legyen a vitának mindenki által szemmeltartható gerince. Mivel az én feladatom volt, Zoltai Lajos nyugdíjazása óta (1929) az igazgatói évi Jelentés írása is, a tölgyfaépítményről szóló előtanulmányaim hosszas és fáraszto kutatást igényeltek. Közben Debrecen város és Hajdúmegye közönségét is tájékoztattam a Debreczeni Ujság 1934 I. 14. számában közre adott „Milyen volt az alföldi magyar vár? A Déri Múzeum panyolai ásatásainak jelentősége" c. írásommal. (153. oldal).

A tavaszi és nyári hónapok alatt a forrásműveknek egésztömegét kellett átnézni az Előtanulmányok megírásához, míg végül a fényképek, rajzok, klisék, sok gondot igénylő elkészítése után 1933-as Évkönyvünk a nyomdából 1934 őszére kikerülhetett. Ebben jelent meg „Előtanulmányok a panyolai tölgyfaépítményhez" c. 60 oldal terjedelmű tanulmányom, melynek I. fejezete „A negyedik panyolai ásatás 1933 aug. 31–szept. 10-ig" címet viseli, a II. fejezet pedig leírja az építmény szerkezetét és technikai kivitelét.

Dolgozatom a Déri Múzeum Régészeti Osztályának ismeretterjesztő közleményei sorozat 6. füzete képpen különlenyomatban, németkivonattal is megjelent, melynek 1 példányát idemellékelem, hogy az olvasó a különféle elgondolások megismerése után a palánkeröditmény-elmélet helyességét minél jobban érzékelhesse (159. old.).

Az 1933-as Évkönyv illetve a különlenyomat szétküldése 1934 okt. és nov. havában történt.

Milyen volt az alföldi magyar vár?

(A Déri Muzeum panyolai ásatásainak jelentősége)

Irta: dr SŐREGI JÁNOS.

A régi hadi erkölcsök lényegükben nem sokat változtak. Gyilkolás, rablás és pusztitás jár karöltve ma is a hadviseléssel, akár a régi világban. Csakhogy a régi világban jobb dolga volt a népnek, mint amilyen lesz majd a későbbeni háboruban, mert hajdanában a nép a hadak durva rablásai és öldöklései elől a mocsaras ingoványok rengeteg nádasai, erdői közé menekült, vagy pedig, ha arra ideje és alkalma volt, a közeli várakban, erősségekben huzta meg magát és ott várta sorsának jobbra vagy rosszabbra fordulását.

*

Ha a mai embernek várat emlegetnek, rendszerint sziklás magaslatokra épült, tornyos és bástyás, kőből épült erősségre gondol, amilyen volt valamikor Buda, vagy Eger vára és azt hiszi, hogy a régi világban az Alföldön is kőfallal bekeritett várak néztek szembe a különféle ellenséggel. Mert arra már senki sem gondol, hogy vajjon mimódon lehetett ott kőfalat épiteni, ahol messze vidéken vakulástól sem volt egy darab kavics, egy kanál mész és egy lépésnyi uttest sem, melyen követ lehetett volna szállitani!? Inkább csak utirányok, járatok voltak, mint utak, melyeken tavasztól télig könnyebb teherrel is alig boldogultak, de ha beköszöntött az esős idő, vagy árvizek jártak, a tengelyig süllyedt járművek előtt hasig dagasztották a szegény párák. Egy 1853-ból származó leirás szerint pl. Szolnoktól Nádudvarig 10 napig tartott az utazás, üres szekéren, 3 lóval, de közben voltak olyan helyek, hol 15 ló vonta a szekeret. Jellemző, hogy ugyanez az utas Nádudvar szélétől a templom közelébe, mely körül hegyes orru csolnakok voltak kicövekelve, 4 óra alatt gyalogolt be. (Bernát, Alföldi utazás. Kubinyi-Vahot, Magy. és Erd. orsz. képekben 1854. II. 14. l.)

És ilyen, ma már alig elképzelhető nehézségek dacára a magyar Alföldön már a középkorban és még a XVI. és XVII. században is olyan várakat tudtak épiteni, melyek mint „magyar módra" épült erősségek az egész Európában hiresek voltak és jobban megfeleltek a célnak, mint a tanult német és francia hadi mérnökök által nagy precizitással és még nagyobb költséggel épült kővárak. De hol és kitől tanulták mindezt és milyen volt ez a magyar vár?

*

Valóban csodálatos, hogy ez a sajátságos, szeszélyes természetü, de nekünk áldott magyar föld, a magyar ingoványok, a magyar erdők nagy veszély esetén nemcsak megvédték és megtartották véreinket, hanem meg is tanitották arra, hogy hogyan tartsák fenn magukat, gyermekeiket, jószágaikat olyan helyzetekben és körülmények között, melyekben minden más avatatlan náció nyomorultul elpusztult volna! Igy pl., hogy a sok-sok eset közül egyet említsek, melyik nemzet hadtudománya jegyzett fel olyan találékonyságot, mint amilyet Rátonyi János gyalogkapitányról Cserei Mihály históriája hagyott emlékül. Ez a vitéz kuruc mikor 1708-ban Görgény várába szorult és nem volt mivel ágyuit megtölteni, nem esett kétségbe, hanem mint a magyar föld tanitványa „a mocsárról sok zsákkal cseremakkot hozata, azt erősen megfőzeté, azután pokrócokra teregetvén, megszáraztatá, sok kárt is tett azzal a németekben, mert az ágyukat, tarackokat azzal tölteté s a németekre ugy sütögette."

Valahogy ilyen formán tanulta meg az alföldi magyar nép azt is, hogy hogyan kell és lehet várat épiteni ott, ahol a szó szoros értelmében és különösen mai fogalmaink szerint nincs is miből várat épiteni. Valahogy ilyenformán jött rá a magyar nép, hogy abból kell menedéket épiteni, ami van: fából és földből. Ez pedig volt, amennyi kellett és igy született meg az alföldi magyar erősség, a fából és földből készült u. n. palánk-vár.

*

Az alföldi várakkal okmányok és metszetek alapján Takáts Sándor foglalkozik legbehatóbban „A magyar erősség" c. tanulmányában. Ebből megtudjuk, hogy már a középkorban kifejlődött épitési mód ujra való alkalmazásával, a török világban még a kőből épült várakat is palánkkal vették körül, hogy a lovasságot el tudják helyezni. De voltak olyan alföldi erősségek, melyeket az u. n. fundáló mesterek tisztán fából és földből épitettek és ezt nevezték szerte a világon „modo hungarico" épült várnak.

Az ilyen váraknál a várfalon kivüli külső védelemre megelégedtek azzal, ha hegyezett tölgyfakarókat vagy hasitott cölöpöket vertek sorban egymás mellé a földbe és felül a karókat kötelékekkel összefogták. Ez volt az egyszerü palánk, ami azonban még nem szolgálhatott várfal gyanánt, legfeljebb portyázó csapatok, rablók, ideiglenes feltartására volt jó.

A várfal épitése körülményesebb volt. Mindenki ismeri az ősi magyar sövényt, vagy rekeszt, melyet faluhelyen udvarok kertek kerítéséül ma is készitenek 1—2 méter magasságban. Tessék most két ilyen, de hatalmasabb, legalább is 3—4 méter magas, egymással párhuzamosan futó rekeszt vagy sövényt elképzelni, melyeknek köze 4—5 méter. Ha már most a szemben álló rekeszkarók hegyét több helyen fiatal tölgyfából sodort kötelékekkel összefogták és a két rekesz közét földdel-agyaggal jól meghordták: előállott a „kettős töltött" palánk", az az a magyar várfal.

A zsenge tölgyfaguzs állitólag olyan erős volt, mint a vas. A külső sövényfonást rendszerint „besározták", azaz betapasztották, amikor is ugy hatott a várfal kivülről, mintha legalább is szürke márványkockákból épült volna. Innen van, hogy a régi alföldi várakról készült metszetek szinte megtévesztik a nézőt. Mind a falakat, mind a hasonló módon épült kerek bástyákat esővíz ellen zsindellyel, náddal vagy szükségből szalmával fedték be. Ha nagyon erős és széles falat akartak épiteni, akkor rekesz helyett hatalmas tölgyfa palánkot állitottak rőzsefonás nélkül és a vizzel feleresztett agyagtölteléket fabunkóval döngölték közé.

A magyar palánk-várnak sok előnye volt. Az épitőanyag a „bárdos" erdőkben mindig készen állott. Az ágyu nem sok kárt tett a falban, de ha tett is, éjjel kijavitották, mert rőzse és agyag sose hiányzott. Fontos volt, hogy a meglazult vagy elrothadt faalkatrészeket idejében kicseréljék, mert ha ezt elmulasztották, az agyagfal szétmállott. Igy jegyezték fel Tokaj váráról, hogy falára egyidőben lóháton lehetett felmenni, az ónodi vár düledező palánkjain pedig farkasok jártak ki és be.

Hátránya volt a palánk-várnak az, hogy az ellenség könnyen felgyujthatta, bár a jól döngölt agyagfal a tüztől még keményebb lett, azonban ha ugy maradt, az idő végül is legyürte. Feljegyezték még, hogy renyhe német zsoldosok, gyülevész hadak télen mind a palánkot, mind a javitáshoz tartalékolt fa- és vesszőanyagot könnyelműen eltüzelgették.

*

Amit Takáts Sándor elsárgult okmányok alapján az alföldi magyar erősségekről összegyüjtött, az a Déri muzeum szatmármegyei panyolai ásatásai nagy valószinüség szerint egy ilyen palánkvárnak a földalól feltárt maradványaival egészitették ki.

A panyolai tölgyfaépitmény felfedezésének és négyrendbeli feltárásának ma már hosszú története van. Aki eziránt közelebbről érdeklődnék, a Déri muzeum 1932. évről szóló Jelentésében 8 mulappal illusztrált ismertetésemet találja, mely külön füzetben is kapható.

A panyolai épitményt a medrét változtató Tisza hozta napfényre ezelőtt már vagy 25 esztendővel s én csak 1931. nyarán fedeztem fel a lecsonkult maradványokat, amikor már csak egy kis része volt megmenthető a Tisza szakadó partjában, 7 m mélyen a mai felszin alatt.

Tiszaháti régészeti kutatásaim lelkes barátja, leveldi Kozma György dr. ma már zempléni főispán ur támogatásával, a m. kir. Hadügyminisztérium, a Magyar Távirati Iroda és a Déri muzeum anyagi áldozatával feltárt nagyobb szabásu faalkotmány nemcsak azért igen becses, mert részleteiben is megmutatja a régi magyar fundáló mesterek keze alkotását, hanem azért is, mert az alföldi magyar várépités történetéhez uj adatokat is szolgáltat.

Ugyanis a panyolai faalkotmány olyan régi magyar kettős töltött palánk döngölt agyagfalának megmaradt alsó része, amely agyagfal laza talaju, mocsaras helyen mesterien összeácsolt tölgyfa-talpazatra épült. E tény megállapitásában rejlik a panyolai ásatás legfőbb jelentősége.

Természetes, hogy az agyagfalat két oldalról tartó rekesz elpusztulásával a fal szétmállott, de megmaradtak a rekeszkarók földbevert csonkjai és teljes épségben megmaradt a tölgyfatörzsekből rakott nagy talpazat mintegy 22 méter hosszuságban, amely t. k. a sulyos agyagfalat tartotta, hogy az a laza talajon le ne süppedjen. Ezt a talpazatot ősi konstrukcióban ugy épitették meg, hogy a fal hosszirányára keresztbe, 5—6 méterre egymás után vastag törzseket fektettek a földre. Ezekre helyezték a hosszanti nagy törzseket, 6 fő és néhány pótgerendát, melyekre ismét keresztörzseket raktak s a fakötések mesteri alkalmazásával ezek tartották a még feléjök helyezett felsősori hosszanti törzseket. A kétoldali rekeszek karóit pedig igen elmésen a két emeletben fekvő hosszanti szélső törzspárok között verték le az altalajba, ugy, hogy azok valóban szilárdul állottak, se ki, se be nem dülhettek. Ezeken felül még kétoldalt levert hatalmas cölöpök tartották össze az egész alkotmányt, melyeket pompásan kihegyezve 2—3 méter mélyen vertek le a talajba. Érdekes még, hogy a talpazat végéhez, azzal derékszöget alkotva, csatlakozott egy egyszerü palánk, s igy a feltárt rész az erősség egyik sarkának tekinthető.

Megemlitem még, hogy az épitményről rengeteg fényképfelvétel és felmérés készült. A lelőhely geológiai viszonyait dr. Scherf Emil osztálygeológus három hétig tanulmányozta, az összes alkatrészek pedig megszámozva felszedettek s jelenleg a Panyola községben várják további sorsukat.

A Tisza partot nagy áradások alkalmával tovább szaggatja s igy minden évben uj részletek kerülnek napfényre. Az épitményen kivül eddig más tárgyi anyagot nem találtunk, de reméljük, hogy véreink oltalmára és megmentésére készült emez ősi magyar épitmény, melyet itt csak legfőbb vonásaiban ismertettünk, egy most készülő szakfeldolgozás keretében igy is becsületére fog válni a gyönyörü magyar elődök ma már sok tekintetben feledésbe merült sajátszerü kulturájának!

A „DEBRECZENI ÚJSÁG" 1934 JANUÁR 14.-KI SZÁMÁBÓL.

1934 jul. 16-án Kozma György főispánnak írtam Sátoraljaujhelybe, hogy a Déri Múzeum 1933 évi Évkönyve a Debreceni Hét miatt csak 1934 szeptemberben fog megjelenni, „Előtanulmányok" c. dolgozatom is csak most kerül nyomdába.

Kérdeztem tőle, hogy hol volt az a beregi úri ház, melynek fundamentuma, egy korábbi említése alapján, egy nagy tölgyfagerenda volt? A falu és a tulajdonos pontos megnevezését kértem. Dolgozatomban hivatkozom rá.

A panyolai kutatások folytatására kb. 1934 aug. második felében kerül sor, amely ről pontos értesítéssel leszek. (391/1934 DMsz).

Kozma főispán pastafordultával az alábbi eredetiben mellékelt válaszát küldte:

1934 VII. 17.

KOZMA GYÖRGY FŐISPÁN LEVELE

A BEREGSURÁNYI BAY-HÁZRÓL.

1934 jul. 16-án Kozma György főispánnak írtam Sátoraljaujhelybe, hogy a Déri Múzeum 1933 évi Évkönyve a Debreceni Hét miatt csak 1934 szeptemberben fog megjelenni, „Előtanulmányok" c. dolgozatom is csak most kerül nyomdába.

Kérdeztem tőle, hogy hol volt az a beregi déri ház, melynek fundamentuma, egy korábbi említése alapján, egy nagy tölgyfagerenda volt? A falu és a tulajdonos pontos megnevezését kértem. Dalordámban hivatkoztam rá.

A ganyalai kutatások folytatására kb. 1934 aug. második felében kerül sor, amelyről pontos értesítéssel leszek. (391/1934 Dllsz).

Kozma főispán gyors fordultával az alábbi eredetiben mellékelt válaszát küldte:

Sátoraljaujhely, 1934. julius 17.

Kedves Barátom!

Julius 16.-án kelt 391 számu leveledre értesitelek, hogy Beregsurányban a ludányi és csomaji Bay család házánál észleltük néhány évvel ezelőtt azt, hogy a fundamentum alatt egy nagy tölgyfagerenda volt.

Szivből üdvözöl

igaz hived:

Kozma

Zemplén vármegye főispánja

1934

Nagyságos

Sőregi János urnak

muzeumőr

Debrecen.

Déri muzeum.

HIVATALBÓL
DIJ ÁTALÁNYOZVA

Lelkes pártfogónk, támogatónk és barátunk leveldi Kozma György zempléni főispán szellemileg is igyekszik a panyolai rejtély megoldásához hozzá járulni. Helyes történelmi érzékkel a Pauler Gyula két kötetes nagy munkáját böngészte át és annak kijegyzett adatait velem az alább mellékelt levélben közölte. (156. old.)

Kozma főispán levelére a következő választ küldtem:

„Méltóságos Uram! Kedves Barátom! Május hó 10-ikén kelt becses leveledet, az abban közölt históriai adatokat nagyon köszönöm. Magam is azt vallom, hogy Panyola történelmi szerepének megfejtése a már megjelent közép- és újabb-kori Okmánytárak, különféle forrásművek és még kiadatlan levéltári anyagok átbuváralása nélkül nem lehetséges még abban az esetben sem, ha a további ásatások folyamán esetleges korhatározó tárgyakat, eszközöket vagy sírokat találnánk.

Mert tényleg lehetetlen, hogy valahol valami nyoma ne maradt volna az okmányokban!

Én okmánykutatásokkal nem foglalkozom, mert az szorosabban nem is az én feladatom. Különféle forrásműveket elolvastam már és olvasok is, hogy az építmény rendeltetéséről alkotott nézetünket analógiákkal alátámasszam és elfogadhatóvá tegyem. Ha azonban érzed, hogy jó nyomokon jársz a történelmi szerepet és megfejtést illetőleg, méltóztass a témával foglalkozni és eredményeidet egy tanulmányban lefektetni.

Az említett II. Endre-féle adománylevélben dőforduló várerdő alatt szerintem várhoz tartozó erdő értendő, bár az okmányt teljes szövegében

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Sátoraljaujhely, 1934. május 10.

K E D V E S B A R Á T O M !

Köszönöm kedves megemlékezésedet és miután reám olvastál, sietek megirni azt, amit már hónapokkal ezelőtt akartam.

A panyolai ásatások idejében többször kifejezést adtam annak a véleményemnek, hogy a hajdani Zsaróvár dolgában a hisztorikusoknak is kellene kutatást eszközölniök. Véleményemet mosolygással fogadtátok. Most megirom Neked, hogy Pauler Gyulának a "Magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt" cimü munkájából milyen adatokat véltem találni a Zsaróvárra vonatkozólag.

A II. kötet 52. oldalán olvassuk, hogy II. Endre Sándor ispán atyjának Huntpáznán Tamásnak adomá-

II. Endre adománylevele, hogy Tamás ispán rénére adja:
a Szatmár vára hatalma alól kivett fentős erdőt
az azon erdőt őrző ember falujának földjével együtt
amely föld a Cserep nevű királyi erdő, őrének hasonnevű
falujá vel egy-

Arp. Uj. Okmt. XI. 231. l.

nyozta az északkeleti határ közelében levő "Szatmár-fentős" vár-erdőt. Ez a várerdő azonos lehet azzal a várral, amelynek alapjait a Zsarókertben találtuk meg, s amely várat én az egyszerüség kedvéért Zsaróvárnak nevezek. A 133.lapon olvassuk, hogy ezt a birtokot később Béla ifjabb király elvette Huntpáznán Tamás fiaitól Sándortól és Sebőstől.

A 146. és 147. lapon olvassuk, hogy II.Endre 1231-ben ladoméri győzelme után megsemmisitette Béla ifjabb királynak azon itéletét, amellyel a szóbanlevő birtokot a Huntpáznán családtól elvette.

A Zsaróvár környéke olyan, hogy a tatárjárásban minden valószinüség szerint igen alkalmas buvóhelyül szolgálhatott. Ez valószinü azért is, mert a tatárjárás utáni időben is még fennállott. A 448.lapon olvassuk ugyanis, hogy IV.László uralkodása ide-

„1 Ze erdőt Pápa várához birtak és Várerdőinek hitták"
Várerdő = várhoz W-ol – a györi káptalan W-ale 1669-tól.
Tagányi, U.E. Okmt. I. 568.

A pirossal alá-húzott gyorsírás olvasása:
Az mely
fantozo erdő
fanu vallatása

melyben

mellett feksik,

jében a Szamosmente tele volt rablóvárakkal.

Az utolsó adatot az 533.lapon vélem megtalálni, ahol azt olvassuk, hogy IV.László megöletése után Őböl fia Mihály legidősebb gyermeke István birtokának egy részét olyan módon igyekezett ellenfeleitől megmenteni, hogy szinleges vallomást tett a váradi káptalan előtt, amellyel Panyolát, Kért és egy rombadölt várhelyet a Szamos mellett Kaposznak adta el. Azt hiszem nem csalódom, ha Panyola és Kér közelében jelzett szamosmenti rombadölt vár a mi Zsaró kerti várunk volt.

Egy hozzáértő hisztorikus Pauler jegyzetein elindulva kétségtelenül értékes, érdekes és az ásatások eredményeit kiegészitő adatokat tudna produkálni.

Ha a nyár folyamán ötödik ásatásra készülsz, légy szives megirni, hogy ugyanakkor én is kirándul-

hassak a Zsarókertbe.

Egyébként a Zemplénvármegyei Muzeummal kapcsolatban is vannak terveim, amiket Veled szeretnék megbeszélni.

Szivből üdvözöl

igaz hived:

Zemplén vármegye főispánja

SÁTORALJAUJHELY 934 MÁJ. 11. 16. R

HEGYALJAIHOZ SÁTORALJAUJHELYEN MAGYSÁGOS

DEBRECEN 934 MÁJ. 17

SŐREGI JÁNOS URNAK,

muzeumőr

HIVATALBÓL DU ÁTALÁNYOZVA

DEBRECEN.

Déri muzeum.

kellene elolvasni. Azonban hasonló kifejezések számos középkori okmányban elő fordulnak. Nincs kizárva azonban, hogy a becses leveledben említett nyomok tényleg jó irányban mutatnak és azoknak megtárgyalására nagy gondot fogunk forditani.

Jelenleg Evlia Cselebi török történetiró magyarországi útazásait olvasom (XVII. század közepe), melyben rengeteg leirás és adat található a magyarhoni palánkvárakról. Aztán jön Szirmay: Szathmár vármegye leirása 1809-ből és igy tovább.

Most ugyan sok minden mással kell foglalkoznunk a Debreceni Hét miatt, levelem is emiatt késett.

Az V-ik ásatásról idejében foglak értesiteni. A mi pedig a zemplén vármegyei múzeumat illeti, a legnagyobb örömmel és készséggel állok mindenkor rendelkezésedre!"

Szerettem volna, ha dr. Scherf. Emil osztálygeológus barátom 1933-as múzeumi Évkönyvünkbe elkészítette volna a panyolai Zsarókertben végzett kutatásának összefoglaló eredményét és én Előtanulmányok c. dolgozatomhoz csatolhattam volna. Mellékelt levelei (1934 VI. 5, 1934 IX. 6) és 1 lev. lapja (1934 XII. 31) igazolják, hogy nagy elfoglaltsága miatt erre időt nakitani nem tudott.

Feladó neve és lakása: Dr Scherf Emil
Budapest VII. Stefánia út 14. Földtni Intézet
CARTA VÁLLALAT BUDAPEST
ZÁRT-LEVELEZŐ-LAP
Törvényileg védve 40742 sz. Utánzása tilos!
Ára 4 fillér
Ngs.
Dr. Söregi János
múzeumi őr úrnak
Debrecen.
Déri-múzeum.
Válasz mert VI. 7.
Használható, helyi vidéki és külföldi levelezésre megfelelő levélportó felragasztása mellett.
BUDAPEST 1934 JUN. 10 MAGYARORSZÁG 10 f BU 12 BU
BUDAPEST 1934 JUN. 10 MAGYARORSZÁG 10 f BU 12 BU

TARTALMA:
1. LEVÉL 1934 IX. 6.
2. KÉPES LAP 1934 XII. 31.
Nagyságos
Dr. Söregi János úrnak
múzeumi őr
Debrecen
Déri-Muzeum.
Feladó: Dr Scherf Emil
Földtni Intézet.
Budapest VII. Stefánia út 14.
BUDAPEST 1934 SEPT. 20 MAGYARORSZÁG 20 f BU 12 BU

Budapest, 1934. VI. 5.

Kelves János Komám!

A Mezőgvadasági Museum átrendezése alkalmából kértek tőlem fényképeket, melyek a geológus munkáját mutatják az Alföldön. Azt a Tisza-parti képet is szeretném odaadni, melyet Pangolán felvettem és az ásatás irat jelentésedben közölted is. (á propos, nem adhatnál ebből a jelentésből 5-6 darabot?) A negatív inkes nálam, kell hogy Nálad legyen a többi pangolai negatívval együtt. Légy szíves küldd őket vissza, különösen pedig a a Tisza-parti kép negatívját, az alóbbit gyorsan, a többi ráér. – Ne haragudjál, hogy az ásatáshoz irandó kis cikkemhez még hozzá sem fogtattam, ezer más dolgom van, ami nem várhat. Az idén valószínűleg Biharba, a Körösszabályozáshoz kell menem. Kedves Felesegésdnek kézcsókom, Téged baráti szeretettel is dvszol

Emil

TARTALMA:
1. LEVÉL 1934 IX. 6.
2. KÉPES LAP 1934 XII. 31.

Nagyságos

Dr. Sörégi János úrnak

múzeumi őr

Debrecen

Déri-Museum.

Feladó: Dr. Scherf Emil
Földtani Intézet.
Budapest VII. Stefánia út 14.

BUDAPEST 20 f MAGYARORSZÁG

Boldog Uj évet
kivánok Neked, jó Janósom és kedves

Családodnak, igaz barátsággal!

A legjobb úton vagyok, hogy az ilyen moccos öregúrrá váljak, mint ez a lap mutatja; amiyi mindenféle kellemetlenség nyomja kedélyemet. Azt hiszem, még megsem körzöntem II. pongolai munkákat és az érkönyvet! Honnan vessed az időt, ehhez az alapos, mélyen járó munkához? Sok szíves üdvözlettel, illetőleg kézcsókkal: Emil

Bodi bátyánk Pongolázót nyaralásra invitál.

Felelő: Dr. Scherfluis, Bpest. VII. Stefánia út 14. Fölelt. Intézet.

Ngs.

Dr. Söreghy János

múzeumi őr úrnak

Debrecen

Déri Múzeum

ad 136

Budapest, 1934. september 6.

Kedves jó Tánosom!

Örültem a kedves életjelnek! Vén diplomata, — azt hiszem kedvesebben és finomabban alig lehet valakit figyelmeztetni, hogy tudományos tartozása van. A kézirat bizony még meg sem született!

Kedves Tános, — a dolog úgy áll, hogy megszutyogtattak az Évi jelentés számára adandó kézirattal, mely az 1925-28 (!) évi működésről szólna. Hát neki is vetkőztem, de amint az már lenni szokott, az anyag nőtt-nőtt és bizony a magyar kéziratom éppen négyszer akkora lett, mint amekkorának gon-

doltam. Közben még jobban redukálták a felhasználható teret, a mémét resumináára pedig 1 (Egy) oldalt akartak adni! Ilyen körülmények közt egyelőre lemondtam az Évi jelentésben való közlésről és valószínűleg a „Geologische Rundschau" számára fogom átdolgozni az egészet. Hát ez is még a nyakamon van!

Tunicisban Máramarosban voltam, ahová egy szakvéleményre hivtak (szén- és ére-kutatás); meglehetős sikerrel dolgoztam egy hétig, úgyhogy most 3-4 hétre akarnak hivni. Miután igen érdekes munka és last not least a konyhára is hoz valamit, el akarom vállalni és lehet, hogy még szeptemberben odamegyek. Azonban az is lehet, hogy az idén nem lesz ebből semmi és szeptember közepén felvételre kell utaznom. Az idén a jenzhiány miatt ugyanis még nem voltam kint és a mondot okokból

nem is nagyon forcirosztam a kimenetelt. Előreláthatóly október végén jövök csak vissza. Azt sem tudom, hová fogok menni? Dorogma és Sibalom közt fogok-e szelvényezni Borsodban, vagy pedig a Körösvölgybe menni talajviszkútak ügyében? Hogy Debrecen felé vetődöm-e, azt sem tudom. Mindenesetre szeretnélek megint látni, kedves Tanósom és eldiskurálni Veled. A panyolai kéziratra tehát még jócskán várnod kell; restellem és kérlek, ne vedd érdeklős hiányának. Hiszen most is szenzációs új részleteket közölz. Csak arval nem vagyok tisztában, hogy az új felfedezések alapján most már milyen korba tessed a lakóhelyet? Utóljára úgy látszott, hogy valamilyen tatárjáráskorabeli földvár maradványairól van szó, most pedig „cölöplakások"-ról irz, ami még sokkal érdekesebb volna. Hát Cégénydányádon történt-e valami?

Ha Ponyolán újra ásatnál, figyelembe ajánlom a Tár holt medrében való kutatást a meder jobb partján, ahol fúrásainknál famaradványokon átfúrtunk. Úgy érzem különben, hogy annyira az ásó-kapa-munkáé itt a döntő szó, hogy fúrásaink inkább csak egy Neked szóló intern jelentés alapját képezhetik és messzebbmenő követhesletésekkel még várni kell. Persze a helyszínrajzra, melyet felvettem nagy szükséged volna! Hát még egy kis türelmet János! Van még sok minden dolgom! Veszekedés a kinistári jogügyi igazgatósággal peres ügyek szakértőségéből kifolyólag stb. Úgylátom Ti muzeumi emberek sem vagyok kimélve mindenféle háborúságtól. Érdeklődéssel olvasom az újságokban a szegediek harcát a Nemzeti Múzeummal az újonnan felfedezett aranykincsért. Ast hiszem Neked is volt ilyen harcod? Teljesen a szegediek pártján vagyok. — Mégegyszer köszönöm szíves lebeledet! Da capo! da capo! Kedves Feleségédnek tintetteljes kézcsókomat s a kislánynak puszit küldök. Igaz barátsággal ölel Emil

Szarka Boldizsár úrannak szíves igaz lélekből jövő üdvözletemet!

E BORITÉK TARTALOM JEGYZÉKE:

1. SŐREGI: Előtanulmányok a panyolai tölgyfaépitményhez. VIII TÁBLÁVAL és 9 KÉPPEL. Debr. 1934. Klny. —
2. Sárospataki Ref. Főiskola; M. Nemz. Muz. Népr. Tára Bp.; Tisza István Tud. Egyetem könyvtára; Magy. Mérnök és Épitész Egylet könyvtára, Bp.; Generaldirektion der Nationalbibliothek in Wien; Bibliotheque Nationale, Paris; Pázmány Péter Tud. Egyet. könyvtára Bp. köszönő lapjai az „Előtanulmányok" megküldéséért. Összesen 7 db.
3. Leveldi Kozma György zempléni főispán levele 1934. IX. 8. Sátoraljaújhely.
4. Leveldi Kozma György főispán köszönő levele 1934 X. 16. u.o.
5. Streicher Andor Alispán köszönő levele 1934 X. 20. Máté-szalkárál. 1934 III. 29. koponyát és őskori cserepeket hozott a Déri M-ba.
6. Leveldi Kozma György főispán köszönőlevele 1934 X. 25, Aggházy erredes-muz. ig.-ra vonatkozó adatokkal.
7. Hóman Bálint kultuszminiszter köszönő levele 1934 XI. 15. Bp.-ről
8. Dr. Mónus Ferenc postatörténész levele Miskolcról 1934 XI. 30.
9. André Oszkár mérnök (Wien XII. Tivoligasse 56) a Technisches Museum tisztviselőjének köszönő levele és elismerő megjegyzései az „Előtanulmányok"-ról.

A Hadügyminiszterium Elnöki Osztályának 1934 XI. 8-án az Előtanulmányokból 5 példányt küldtem azzal a kérelemmel, hogy 4 példányt a magyar katonai nevelő intézetek tanári könyvtárai részére küldje el (574/1934 DUsz). A Honvédelmi minister 8492/1934 eln. sz. leiratban 1934 XI. 12-én köszönetét fejezte ki (597/1934 DUsz.).

Idézett ügyiratok a Déri Múzeumban.

10. A boriték 3-ik oldalán Szarka Boldizsár levele 1934 III. 17 és 2 lev. lapja 1934 II. 12 és III. 27. dátumokkal,

— 159. —

A DÉRI MÚZEUM RÉGÉSZETI OSZTÁLYÁNAK ISMERETTERJESZTŐ KÖZLEMÉNYEI.

6. FÜZET.

ELŐTANULMÁNYOK A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNYHEZ.

(AZ 1933. ÉVI NEGYEDIK ÁSATÁS.)

VIII TÁBLÁVAL ÉS 9 KÉPPEL.

ÍRTA:

Dr. SŐREGI JÁNOS múzeumőr,
A RÉGÉSZETI OSZTÁLY VEZETŐJE.

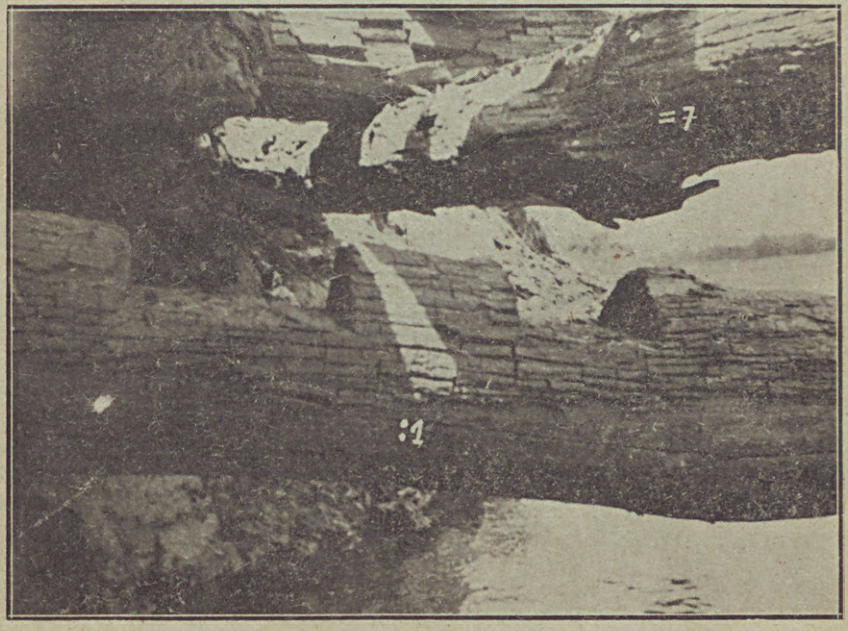

VORSTUDIEN ZUM PANYOLAER EICHENHOLZBAU.

(DIE VIERTE AUSGRABUNG IM JAHRE 1933.)

Mit VIII Tafeln und 9 Abbildungen.

Von Kustos Dr. J. SŐREGI,
Leiter der Archaeologischen Abteilung.

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN. 1934.

A DÉRI MÚZEUM RÉGÉSZETI OSZTÁLYÁNAK ISMERETTERJESZTŐ KÖZLEMÉNYEI.

6. FÜZET.

ELŐTANULMÁNYOK A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNYHEZ.

(AZ 1933. ÉVI NEGYEDIK ÁSATÁS.)

VIII TÁBLÁVAL ÉS 9 KÉPPEL.

ÍRTA:

Dr. SŐREGI JÁNOS múzeumőr,
A RÉGÉSZETI OSZTÁLY VEZETŐJE.

VORSTUDIEN ZUM PANYOLAER EICHENHOLZBAU.

(DIE VIERTE AUSGRABUNG IM JAHRE 1933.)

Mit VIII Tafeln und 9 Abbildungen.

Von Kustos Dr. J. SŐREGI,
Leiter der Archaeologischen Abteilung.

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN. 1934.

TARTALOM.

Oldal

Bevezető 5

I. **A negyedik panyolai ásatás 1933 aug. 31—szept. 10.** 7
II. **A panyolai tölgyfaépítmény leírása. Szerkezet és technikai kivitel** 13
III. **Adatok a panyolai tölgyfaépítmény rendeltetésének problémájához különböző vonatkozásokban** 21

Előtanulmányok:

1. *Pártvédelmi elgondolás* 22
2. *Az úttestelmélet* 24
3. *A régi magyar malomgát* 29
4. *Az ősi cége a rekesztőhalászatban* 36
5. *Hajóépítő telep és kikötő a XVI. és XVII. században* . . . 36
6. *A palánkerődítmény-elmélet:*

a) Általános jellemzés. Szakirodalom 38
b) Őskori nyomokon 40
c) A természeti népek bizonyságtétele 42
d) Széttekintés az ázsiai őshaza környékén 43
e) Analógiák a magyar középkorból 45
f) Palánkerősségek a XVI. és XVII. századi forrásművekben 46
g) Régi várábrázolások tanuságtétele 50
h) Következtetések. A régész és historikus együttes munkája 52

Jegyzetek 55

Deutscher Auszug: Inhaltsverzeichnis, Benennungen der Tafeln und Bilder und kurzgefasste Erklärung 62

Bevezető.

Fig. 1. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény felszedése. A felvonógép láncát az egyik fatörzsre szerelik. Fénykép után rajzolta ifj. Kovács János festőművész.

A szatmármegyei Panyola község határában, a Tisza szakadó partjában feltárt tölgyfaépítmény mind helyzeténél, mind szerkezeténél fogva régészeti különlegesség számba megy. E végtelenül érdekes alkotmány felfedezésének és 1932-ben végrehajtott háromrendbeli ásatásának történetét részletesen ismertettem nyolc tábla fényképábra kíséretében a Déri-múzeum 1932. évről szóló Jelentésének 35—50. lapjain, amely dolgozatom a régészeti osztály ismeretterjesztő közleményei c. sorozat 5. füzeteképpen különlenyomatban is megjelent.

Az ásatás még távol áll a végleges befejezéstől, merthiszen ki vállalkozhatik ma arra, hogy több száz $\square^2$, részben erdővel borított területről 6 m. magas földréteget letaroljon és ezáltal siettesse a Tiszának úgyis abban az irányban működő partromboló munkáját. Bár senkisem tudhatja, mi rejlik a part alatt, mégis tekintettel az általános érdeklődésre, az építmény rendeltetése felől közreadtam a harmadik ásatás alapján megalkotott ideiglenes elgondolásomat. Ezt két okból tettem: egyrészt megakartam könnyíteni a mások hozzászólását, másrészt eleget akartam tenni a türelmetlen közérdeklődésnek, mely az ilyen eseteknél az ásatást vezető nyilatkozatát mindig elvárja.

A harmadik ásatás után az eleinte úttestnek gondolt építményről azt a feltételes megállapítást nyilvánítottam, hogy az

nem egyéb, mint mocsaras helyen fából és földből épült valamely erősség maradványa éspedig a nagy alépítmény egy kettős töltött palánknak a talpazata, melynek felső végéhez derékszög alatt egy egyszeres palánk karósora csatlakozik. Így az erősségnek egyik külső sarkát találtuk volna meg. Természetesen ezt is csak romokban, amennyiben maga a sövényrekeszek közé döngölt föld- vagy agyagfal a rekeszkarók lecsonkulásával már akkor szétomlott, mielőtt a Természet védő takarót borított volna reá. Azonban épen maradtak a nagy tölgyfatalapzat és az annak végét bezáró karósor, hogy hosszú századok múlásával a medrét változtató Tisza napfényre bontsa a multnak ezt a sajátságos és eddig nálunk páratlanul álló emlékét.

Jelen dolgozatunk egyenes folytatása a már fentebb említett leírásunknak. Ezúttal feladatunk az, hogy a panyolai tölgyfaépítmény 1933 nyarán végzett negyedik ásatásának lefolyását elbeszéljük és utána röviden — egy bővebb leírás kivonataként — ismertessük az építmény szerkezetét, technikai kivitelét. Tekintettel az ásatás befejezetlen voltára, egyelőre ennyivel kellene megelégednünk. Azonban azt tapasztaltam, hogy a feltárt építmény a maga valóban egyszerű szerkezeti megnyilvánulásában nemcsak szakemberek, de számos művelt érdeklődő hozzászólását is kiváltotta. Az egyes nézetek közt nagy eltérések mutatkoztak, ami érthető is, merthiszen a panyolai faépítmény a maga nemében olyan természetű lelet, hogy az annak egykori rendeltetését tárgyaló tanulmány az úttörő munkálatok jellegét látszik magán viselni. Legfeljebb csak megközelítő, de a panyolaival egyező ásatási eredmények nem állanak rendelkezésünkre. Saját józaneszünkre vagyunk utalva, amikor tőlünk telhető körültekintéssel vizsgáljuk a hatalmas tölgyfatörzsek összehordott tömegén az alkotó szellem és kéz elgondolásait, a rendeltetés, a kor és a geológiai alakulás rejtélyeit. Így előtanulmányképpen felsoroljuk mindazokat az eshetőségeket, melyekkel kapcsolatban a panyolai építményről — ha csak némi vonatkozásban is — egyáltalában szó lehet. Így gondoljuk legcélszerűbben elérni azt, hogy az olvasó maga is elbírálhassa: melyik elgondolás vet legtöbb világosságot a panyolai faépítmény rendeltetésére?

I. A negyedik panyolai ásatás 1933 aug. 31—szept. 10-ig.

A harmadik ásatást 1933 okt. 9-én fejeztem be. Ez alkalommal az építmény összes kisebb, könnyen elmozdítható alkatrészeit és egy kivételével a felsősori hosszanti törzseket felszedettem, majd a faluba szállíttattam. In situ hagytam az összes keresztörzseket, az alsósori hosszanti törzseket, melyekről gondoltam, hogy a Tiszának semmiféle áradása nem képes helyükből kimozdítani. Biztosítás céljából reájok helyeztettem, egészen a parttőre az egész építmény leghatalmasabb darabját, a : **1** jelzésű kereszttörzset, melyet az építmény már ismertetett kettévágásakor a panyolai gazdáknak adott részből visszatartottam. Továbbá a kereszttörzsek végeit még mindig a parttőben hagytam, hogy alámosás esetén az építmény ne egykönnyen billenjen alá. Számításomban nem csalódtam. Bár a téli és tavaszi árvizek a talajt meglehetősen elhordták az építmény alól, a törzsek mozdulatlanul kiállották a hullámok ostromát. Egyedül a legkülső : **2** jelzésű kereszttörzs merült a mélységbe. Az építményt ebben az állapotában mutatja a VII. T. 1. kép.

A szükséges hivatalos és magánjellegű értesítések és előkészületek után augusztus 31-én utaztam Mátészalkán keresztül Fehérgyarmatra s onnan szekérrel Panyolára Szarka Boldizsár ref. lelkész vendégszerető házához. Másnap reggel az ő kíséretében hűséges fuvarosommal elhagytam a szamosparti ősi falut. A Túr-folyón áthaladva megszemléltük a régi Túr-erdő még lábonálló maradványait. Innen a tiszaparti Zsaró-kertbe hajtottunk, hol pár lépésre a szakadt parttól, a már ezelőtt is sokat emlegetett öreg szilfák alatt felütöttem a sátorom.

Szeptember 2-án kilenc emberrel kezdtem meg a munkát. Ezenfelül most is felfogadtam Gulácsról id. Szőke Sándor kishalászt csolnakával együtt, aki egyúttal sátoros tanyámnak gondviselője és éjjeli őre.

Miután a lezajlott áradások az építmény melletti símára nyesett partot és lépcsős lejáratot teljesen elrongálták, a fatörzseket részben beiszapolták, elsősorban biztonsági munkálatokat kellett végeznem. Így a rogyó partot megfelelő hosszú-

ságban újra lenyesettem, a partban új lejárást faragtattam, úgyszintén kikötőt a csolnak részére.

A meredek partot annyira nyesettem le, hogy a keresztörzsek végei, az iszap és part alól kiszabadíthatók legyenek, továbbá megakartam tudni, hogy a **VIb** (hatodik baloldali) számú cölöpnél a palánk karósora véget ér-e vagy sem? Már a délutáni órákban bebizonyosodott, hogy ez az egyszeres palánk tovább halad a meredek part alá. Ugyanott az építmény belső oldala mellett egy nagy fekvő törzs tűnt elő.

Szeptember 3-ika vasárnapra esvén, a munkát 4-én folytattuk. A part ferde lenyesését befejeztük és az építményt a partomlás és a part alól felszabadítottuk. A parttőben az **Vb** és **VIb** jelzésű cölöpök között egy megdőlt újabb cölöp került elő, mely $\mathbf{Vb_1}$ jelzést kapott. Továbbá a **VIb** cölöp megett is egy nagy ágasfejű oszlop került elő a partból, a $\mathbf{VIb_1}$ jelzésű, az egyszeres palánk pedig, mely eddig 33 drb karóból állott, két újjal, a **34.** és **35.** számúval szaporodott.

A mai napon a parttő alól kibontottuk azt a hatalmas, csonka ágasbogas tölgyfatörzset is, mely alsó vastagabbik végével ráfeküdt az **— 1** (= egyvonás egy) jelzésű hosszanti törzsre úgy, hogy az $\mathbf{Vb_1}$ jelzésű cölöpöt oldalt döntötte. Ez a görbe nagy törzs szerkezetileg nem igen tartozott az építményhez, de vágott töve ellene mondott annak, hogy parttól szakadt uszadékfának tekintsük, azért később valamelyes rendeltetést fogunk róla feltételezni.

A faépítmény teljesen kibontott maradványáról pontos vázlatrajzot és fényképeket készítettem, melyek a konstrukciót, valóban az egész alkotmány fundamentumát, a legvilágosabban tüntetik fel. (VII. T. 2. és VIII. T. 1. és 2. kép.)

Szeptember 5-én virradóra váratlanul áradást kaptunk, mely az építményt csaknem elborította. Munkásaimat kettő kivételével kénytelen voltam hazaküldeni. Az egész napot az építmény és a Zsaró-kert felmérésével, fényképezésekkel és néprajzi jegyzetek készítésével töltöttem.

Miután estére apadás mutatkozott, munkásaimat értesítettem s másnap, szeptember 6-án megkezdtem a hatalmas tölgyfatörzsek felszedését. A panyolai malomból acéllánccos emelőgépet kölcsönöztem ki, melyet már a harmadik ásatásnál bevált módszer szerint, a partszélen felállított hatalmas bakra szereltünk fel (4. kép). Az összes alkatrészeket a víz alá süllyedt nagy **: 2** jelzésű keresztörzs kivételével, melyből most semmi sem látszott, a partra emeltük. Ez a nehéz és sok óvatosságot igénylő munkálat megszakítás nélkül szeptember 9-ének délutánjáig tartott.

Hogy a parttőben szabad tért nyerjünk, elsősorban az ágbogas nagy törzset, utána a hatalmas **: 1** jelzésű kereszt-

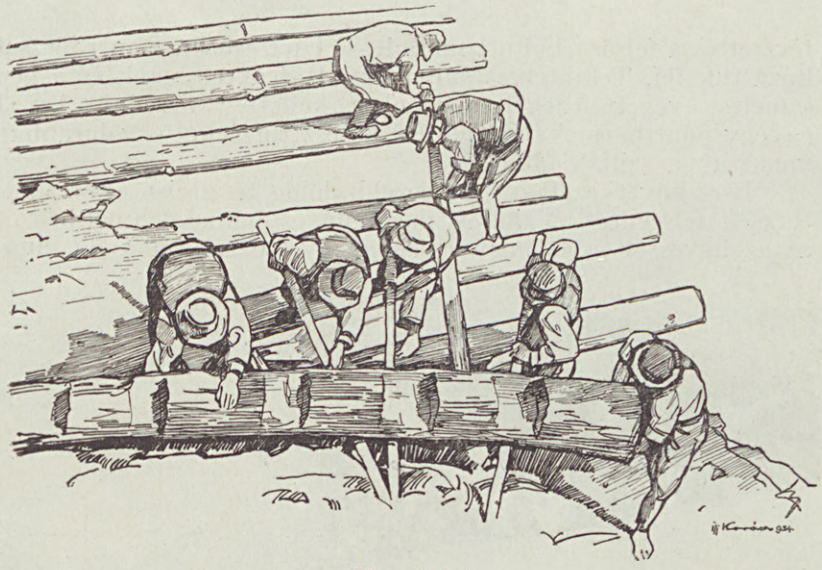

Fig. 2. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény szétszedése. A munkások az **·3** jelzésű keresztörzset csapófák és emelőrúd segítségével a parttőhöz hengergetik, hogy a felvonó gép láncát reáköthessék. — Sőregi fényképfelvétele után rajzolta ifj. Kovács János.

Fig. 3. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény szétszedése. A munkások fordítókapocs, emelőrúd és kötél segítségével kimozdítják helyéből a **=7** jelzésű alsósori hosszanti törzset. — Sőregi fényképfelvétele után rajzolta ifj. Kovács János.

törzset és a felsősorból ott maradt — **1** jelzésű hosszanti törzset húzattuk fel. Tekintélyes súlyuk miatt s az emberek és a gép kimélése végett ezeket darabokra kellett fűrészelni. Az **·3** (= egy pont három) és **·4** jelzésű kereszttörzseket egy darabban vonattuk a szilfák alá.

Erre következett a legnehezebb dolog, az alsósori hosszanti törzsek felszedése. Valóban megkapó és bámulatraméltó volt az az ügyesség és leleményesség, mellyel derék panyolai mun-

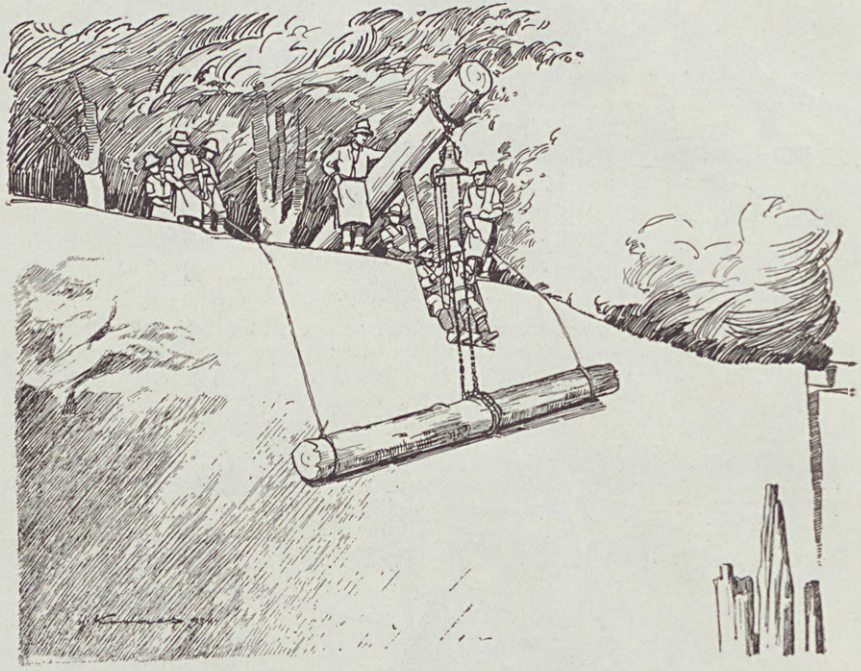

Fig. 4. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény felszedése. A nagy bakra szerelt felvonógéppel a súlyos törzseket partra emelik. A végeire hurkolt kötelekkel a törzset egyensúlyban tartják. Sőregi fényképfelvétele után rajzolta ifj. Kovács János.

kásaim az örvénylő víz felett lebegő törzseken állva azokat kötelek, láncok, csapórudak, fordítókapcsok (2. kép) alkalmazásával helyükben megmozgatták és a meredek part tövére hengergették (3. kép). Itt az emelőgép leeresztett láncát derékban ráhurkolták a törzsre úgy, hogy a felhúzásnál az átlag 10—12 m. hosszú darabok lehetőleg egyensúlyban maradjanak. Hogy az esetleges féloldali lebillenést ellensúlyozzák, a felvonandó törzsek két végére egy-egy kötelet kötöttek és fent

a parton kézben tartották. Némileg az emelőgép terhén is könnyítettek, de a főcél mégis az volt, hogy mikor a törzs partszín felé emelkedett, a vastagabbik végét a kötélnél fogva hátrarántsák. A hatalmas szálfákat fenn a parton görgőkön juttatták hátra (4. és 5. kép.)

A baloldali cölöpök tövét körülásták, locsolták és láncos csapórúddal emelték fel a ragadós kék agyagból. Ha nehezen ment, az emelőgépet is igénybevették hozzá. Legutoljára maradt az alól fekvő :3 jelzésű kereszttörzs. Ennek külső végére kötelet hurkoltak, ezt az emelőgép láncához kötötték és ennek segít-

Fig. 5. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény felszedése. A munkások a partszín fölé emelt törzs vastagabb végét, a kötél segítségével hátralendítik és görgőkön tovább húzzák. Sőregi fényképfelvétele után rajzolta ifj. Kovács J.

ségével fordították be part alá. Majd felhúzatván ez utolsó darabot is, az összes alkatrészeket a szilfák között helyeztem el úgy, hogy az árvíz sodra ne árthasson nekik. Különben is ezek az elfeketedett, vízzel telített öreg törzsek nem úsznak a vizen s így nem volt szükséges ezeket az ártérből kiszállítani.

Az egyes alkatrészek, különösen a kereszttörzsek pontos felmérését szeptember 9-én délután és 10-én délelőtt végeztem el. Ugyanakkor tanyát bontottunk és délben ismét a panyolai

lelkész úr vendége voltam. Délután visszatértem a Zsaró-kertbe, honnan hűséges emberem, id. Szőke Sándor és hasonnevű fia csolnakon vittek Vásárosnaményba, a gyurgyalag szavától hangos Tisza folyásán.

A negyedik panyolai ásatás lefolytatását a m. kir. Hadügyminisztériumnak még a mult év folyamán adományozott megtisztelő és kitüntető 500 pengő ásatási segélye tette lehetővé. Hogy ez állami támogatásból a Déri-múzeum 1932. évi Jelentésében az első három ásatásról kiadott részletesebb leírás és képanyag költségeit is fedezhettem, ezt részben *Streicher Andor dr.* mátészalkai alispán úrnak köszönhetem, akinek kezdeményezésére és utasítására *N. Szabó Tibor* fehérgyarmati főszolgabíró úr kellő számú inséges munkásokat ajánlott fel.

Az előkészítés munkájában ezúttal is kivette részét az ügy iránt lelkesedő s magamat szeretetével elhalmozó *Szarka Boldizsár* panyolai ref. lelkész úr, aki kérésemre a tél és tavasz folyamán többízben meglátogatta a faépítményt és annak állapotáról, a víz romboló munkájáról levélbeli pontos értesítéseket küldött. Ugyancsak segítségemre volt mind az előkészítésben, mind a negyedik ásatás lefolytatásában *Somogyi Zsigmond* nábrádi körjegyző úr, aki az épitmény ásatás előtti állapotáról egy becses fényképet küldött (VII. T. 1. kép) és a panyolai inségmunkásaim ügyét adminisztrálta.

A panyolai ásatások megindítója és leglelkesebb barátja, leveldi *Kozma György dr.* vásárosnaményi főszolgabíró úr még azon év tavaszán Zemplén vármegye főispáni tisztségét foglalta el a kormány bizalmából és Sátoraljaújhelyre költözött. De e távolabbi helyről is, nagy elfoglaltsága dacára sem feledkezett meg a panyolai ügyről. Szeptember 3-án délelőtt a beregi Tiszaháton át autón érkezett az ásatás színhelyére, a munkálatok menetének megtekintésére. Egy napig tartó megtisztelő látogatása után szeptember 4-én ő is a kellemes víziutat választotta a Zsaró-kerttől Vásárosnaményig.

E helyen is mind a magam, mind a Déri-múzeum nevében a legmélyebb tisztelettel és leghálásabb szívvel mondok köszönetet felsorolt nagyrabecsült pártfogóimnak, úgyszintén tanácsadóimnak, főképpen Bátky Zsigmond h. főigazgató és Györffy István egyet. tanár uraknak és rajtuk kívül mindazoknak, akik az én személyemen és szerény munkálkodásomon keresztül a legkisebb mértékben is a magyar kultúrát vélték szolgálni!

II. A panyolai tölgyfaépítmény leírása.

Szerkezet és technikai kivitel.

Panyola község Szatmár vármegye fehérgyarmati járásában, a Szamosközön fekszik éspedig a Szamos-folyó jobbpartján, annak torkolatától visszafelé számítva 8 és ½ klm.

Fig. 6. kép.

Panyola és környéke az 1 : 75,000-es katonai térkép után. Az egykori Túr-erdő ÉNy-i sarkánál, a Kis-Túr torkollata szögében ×-tel jelölve a panyolai tölgyfaépítmény lelőhelye. Tőle jobbra 130 m. távolságra a Tiszába torkolló Holt-Túr-meder, valamint az új balparti védtöltés nincs feltüntetve.

távolságra. Határát, mely észak felé a Tiszáig, sőt egy szabályozási átvágás óta azon túl is terjed, a Túr-folyó szeli keresztül. Ezt a sík területet a Tisza és a Túr árvizei 1928-ig, a Tisza

balparti védőgátjának elkészültéig szabadon járták, melyek ellen a falu ősi módon a ma is még meglévő kettős nyúlgáttal védekezett.

Annak a hatalmas tölgyerdőségnek, mely egykor a Túr és Tisza között tenyészett, ma már csak itt-ott vannak nyomai.[1] Ennek a katonai térképen még feltüntetett Túr-erdőnek nyugati határa a Túr-folyó egyik ága, mely északi irányban haladva, a panyolai rév közelében ömlik a Tiszába. Azonban folyását a védgát megépítésekor elzárták és azóta holt-ág. A nép ezt az ágat Kis-Túrnak nevezi. A védőgáton belőli ligetes, árnyas medrét az áradások ma már meglehetősen feltöltötték, de még mindig jól kivehető. E medertorkolattól[2] DNy-ra, tehát a vízfolyással szemben visszafelé 177 m. távolságra egy másik holt-meder torkollata látszik, mely azonban a katonai térképen nincs feltüntetve (6. kép).[3] A nép ezt a medret Holt-Túrnak nevezi.

Az a szöglet, melyet a Kis-Túr a Tiszával alkot, az ú. n. Zsaró-kert, a panyolai tölgyfaépítmény lelőhelye. Itt rejtőzött ez a hatalmas tölgyfaépítmény, Panyolától É—ÉK-i irányban, légvonalban 3 és ½ klm. távolságra. Rajta 6 m. vastag földtakaró volt. Az építmény legkülső ÉNy-i sarka a Kis-Túr medrének középvonalától 47 m. távolságra esett. Miután az építmény hossztengelye ÉNy—DK irányú volt, ez a vonal az ÉNy-i irányban folyó Tisza partszélével hegyes szöget zárt be, amely körülmény az ásatásnál a lebontandó földtömeg roppant nagyságát és a feltárt építmény eleinte ideiglenes helybenmaradását tekintve, felette kedvező volt.[4]

A lelőhely és környékének geológiai felvételét hivatott szakember, dr. Scherf Emil m. kir. osztálygeológus többheti helyszíni munkával végezte el. Ami tehát a panyolai építményt ebből a szempontból illeti, azt az ő tollából fogjuk majd végleges dolgozatunk függelékében megismerni.

Mielőtt azonban az építmény leírásába kezdenénk, kénytelenek vagyunk mégis két fontos körülményre reámutatni, melyekkel ha az olvasó nem számol, az építmény rendeltetése felől teljesen ferde nézeteket alkot magának, amint azt annyit volt alkalmam tapasztalni. Az egyik az, hogy a Tiszának valamikor az építményhez csak annyiban volt köze, amennyiben az építmény a Tisza árterületében állott; a másik pedig az, hogy akkor, amikor ez a tölgyfaalkotmány épült, az egész környezet átlagos nívója az lehetett, vagy nem sokkal magasabb annál, amelyen az építményt találtuk, tehát átlag 5—6 m-rel alacsonyabb a mainál. A geológus feladata lesz majd, hogy ennek lehetőségét megmagyarázza egy olyan területen, melyet a legutóbbi évekig a Tisza áradmányai szabadon jártak.

Az azonban magától értetődik, hogy a medrét változtató

Tisza, mióta ez az építmény fennáll, most jár először azon a helyen. Mert ha már egyszer is járt volna ott, az egész faalkotmány menthetetlenül szétomlott volna, mint ahogy most is nagyobbik része kb. 25 évig szolgált állandó martalékául a partját romboló folyó hullámainak, a télire tűzifát gyüjtögető falusiaknak, barkácsoló halászoknak és szemfüles mezőcsőszöknek.

Ami az 1931. évi felfedezésem után a további rongálás hatósági letiltásával feltárásra került, az kb. csak egyötöd része annak, ami azon a helyen lehetett, amit még később tárgyalni fogunk.

Az építmény leírásának megértését az eredeti jelzéseket feltüntető fényképek és rekonstrukciós vázlatrajz nagyban megkönnyítik. (I—VIII. T. és 9. kép) Amit az ábrákhoz alkalmazott pontos mértékegységek az építmény terjedelméről, az alkatrészek nagyságáról a figyelmes olvasónak maguktól is elmondanak, a szövegben feleslegesnek tartom részletesebben felsorolni.

Bizonyos, hogy az egész alkotmány valamely mélyebb fekvésű, mocsaras helyen épült, melynek lágy talaján több helyen az építmény alá fagallyakat, rőzsét, fadarabokat helyeztek, hogy az alkatrészek süllyedését ezáltal is akadályozzák. A terep mocsaras voltára lesznek még más bizonyítékaink is, melyek mind nagyon fontosak, mert különben nem tudnánk megérteni a nagy törzsekből összeácsolt talapzat rendeltetését.

Az egész faalkotmány anyaga, néhány külső cövek és rőzse kivételével, tölgyfa. Szerkezetét tekintve két részből áll: az egyik a *nagy talapzat*, melynek vízfelőli végét, amennyire a szakadt partból mindig kiállott, durván lecsonkították és amely alámosás következtében szétlazult; a másik az a karósor, mely a földbe verve a nagy talapzat ÉNy-i végét, azzal derékszöget alkotva, teljesen lezárta és amelyet ezután a régi szokásos elnevezéssel *egyszeres palánknak* fogunk nevezni.

A nagy talapzatnak folytatása a palánkon túl nincs, ellenben ez eredetileg is az 1. sz. kis karóval kezdődött és karói még tovább haladnak a magas part alá.

A nagy talapzatot a következőkép építették fel: az alaptalajra, mint már említettem, helyenként fagallyakat és két helyen egy-egy kurta fatörzset is raktak és ezekre helyezték az építmény hossztengelyére keresztben a legalsó nagy törzseket, melyekből összesen három darab maradt meg. Ezeket balról jobbra : **1**, : **2** és : **3** jelzésekkel láttuk el (olvasandó : két pont egy, két pont kettő stb.). Közülök kettőnek vastagabb vége ékalakú, ami azt mutatja, hogy a törzseket kétoldali baltacsapásokkal tőben döntötték ki, míg vékonyabb végüket, a : **1**-nek pedig mindkét végét, merőlegesen fűrészelték el.

A : 1-nek egész hossza 685, kerülete két végén 160, illetve 138 cm. A : 2 ennél csak valamivel volt kisebb, ez elsüllyedt, míg a : 3 hossza már csak 579, kerülete két végén 160, ill. 102 cm. Ez utóbbi a feltárt rész közepe táján feküdt és csak kevéssel nyult túl az építmény oldalain. Ezeket tekinthetjük az építmény talpának (7. kép).

Erre a három kereszttörzsre fektették az alsósori hosszanti törzseket. Részint azért, hogy a törzseknek oldalra való elmozdulását megakadályozzák, részint pedig azért, hogy az egyenlőtlen, csak kevéssé bárdolt törzsek elhelyezésével vízszintes felszínt nyerjenek : mind az alsó kereszttörzsek felületét, mind a rajtuk fekvő hosszanti törzsek alját az érintkezéseknél a szükséges nagyságban bevagdosták és az alkatrészeket úgy illesztették egymásra. Más szóval az építőmester az egyszerű fakötések alkalmazásával élt.

Hogy a nagyon fontos vízszintes felszínt minél tökéletesebben megtarthassák, a hosszanti törzsek lehelyezésénél gondosan vigyáztak arra is, hogy ahol az egyik törzs a vastagabb végével feküdt, a mellette fekvő következő a vékonyabb végével legyen és így tovább. Ugyanez az elrendezési mód áll a kereszttörzsekre, úgyszintén az egész építményre is, miáltal az egész alépítmény romjaiban is vízszintesen, szilárdan állott, míg a hullámok a talajt ki nem mosták alóla. Hogy ez az egyenetlen, görbés és görcsös tölgyfa törzsekből ennyire sikerült, ebben nagy gyakorlattal rendelkező mesterek kezemunkáját kell feltételeznünk.

Az alsósori hosszanti törzseket, miután a negyedik vájatban két vékony törzs együtt feküdt, = 1-től = 7-ig terjedő jelzésekkel káttuk el (olvasandó : kétvonás egy, kétvonás kettő stb.). Miután a kiálló végeket lecsonkították, azok eredeti hosszúságát nem ismerhetjük. Átlag 15—25 m. hosszúak lehettek, vastagabb végeiknél 100—130 cm. kerülettel. Ezek a három kereszttörzsön nyugvó hosszanti törzsek alkotják tehát az építmény alapját, a talapzat alsó részét, amelyet megismételtek.

Ugyanis az alsórészre az ábrákon látható elosztásban ismét kereszttörzseket fektettek, melyeket balról jobbfelé ·1-től ·4-ig terjedő jelzésekkel ellátva (olvasandó : egy pont egy, egy pont kettő stb.) felsősori kereszttörzseknek nevezünk. Ezek az építmény igen fontos alkatrészei, melyek közül az ·3 jelzésűt önállóan is bemutatjuk (7. kép). Ezek a kereszttörzsek ugyanis mind az alattuk fekvő, mind a reájok helyezett hosszanti törzsekhez a fakötés alkalmazásával illeszkedtek, s ezért alsó és felső részükön a megfelelő helyeken eszközölt bevágások láthatók. Ezeknek nagyságát két körülmény szabta meg : a beleillesztendő hosszanti törzs vastagsága és az a másik fontosabb körülmény, hogy az építmény felszíne vízszintesen maradjon. Hogy ezt minél tökéletesebben elérhessék, az érintkezési helyeken a felsősori

hosszanti törzsek alját is bevagdosták, bemélyítették, hogy a törzs kellő mélyen süllyedjen le, vagy ha ezenfelül még szükséges volt, ennek felületét egész hosszában lefaragták. Így kaptak egyenletes, vízszintes felületet, amely az építmény rendeltetésére nézve döntő jelentőségű.

A felsősori kereszttörzsek az alsóknál valamivel kisebb méretűek mind hosszúságban, mind vastagságban. Ezek a kereszttörzsek a kettős fakötés alkalmazásával az egész alkotmányt összefogták, összetartották, amire — mint alább látni fogjuk — igen nagy szükség volt. Az ·1 jelzésűt halászok csonkították meg. A legérdekesebb köztük az ábrán is bemutatott ·3, melynek hasán hat, hátán kilenc bevágás látható. Hossza 575, kerülete két végénél 128, ill. 107 cm. (7. kép).

Az építmény felszedésekor került ki az ·5 kereszttörzs is a palánk közelében, tehát a nagy talapzat vége felé. Ez azonban fakötés alkalmazása nélkül feküdt az alsósori hosszanti törzseken,

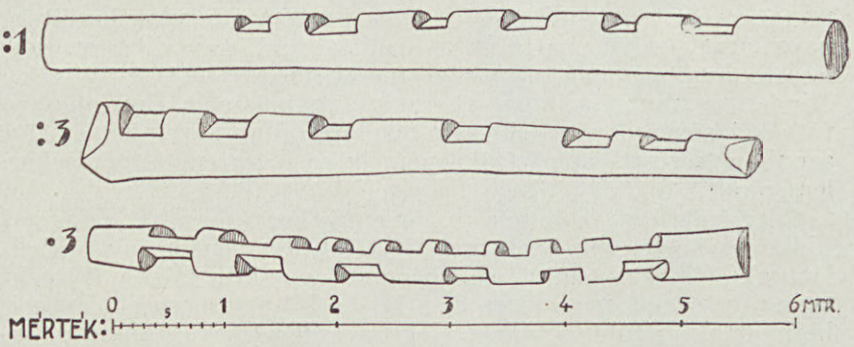

Fig. 7. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény két alsósori és egy felsősori kereszttörzse az egyszeres illetve kettős fakötéshez szabályosan bevagdosva. A törzseket fűrésszel és éles baltával munkálták meg. Az eredeti felmérések alapján készült rajz.

a $=1$ és $=6$ jelzésűek között. Mellette pótlásképpen egy hegyezett karó és egy dorong hevert.

A most leírt felsősori kereszttörzsekre helyezték a felsősori hosszanti törzseket, melyeket — **1**-től — **6**-ig terjedő jelzéssel (olvasandó : egy vonás egy, egy vonás kettő stb.) láttunk el. Mint már említettük, megfelelő bevágásokkal illesztették a kereszttörzsekre, az — **1** és — **5** felületét pedig laposan lefaragták, hogy egyenletes, vízszintes felszínt nyerjenek. Miután a hat felsősori hosszanti törzsek között nagyobb hézagok voltak, a törzsek közé kisebb-nagyobb póttörzseket helyeztek. Ezért van az ·3 jelzésű kereszttörzs hátán kilenc, míg hasán csak hat

bevágás. Itt említjük meg, hogy a panyolai nép az ilyen bevágást *zselép*nek, az eljárást *zselépezés*-nek nevezi.

Az — 1 jelzésű felsősori hosszanti törzs, mely a negyedik ásatáskor is in situ volt még, talán eredeti hosszúságában maradt meg. Vége rálapoláshoz volt alávágva. Hossza 21 m.

A kétszer keresztben és kétszer hosszában, tehát négy emeletben egymásra helyezett nagy törzsek közeit, hézagait az építők rőzsével és agyaggal töltötték ki, sőt a felsősori hosszanti törzsek közti agyagrétegre fonott sövénydarabokat fektettek, amint azt a III. T. 1. kép feltünteti.

Ha most képeinkre tekintünk, azt látjuk, hogy az egész talapzat szélső hosszanti törzspárjai között, melyeknek ketteje a vertikális síkban mindig pontosan egymáson fekszik, combvastagságú hegyezett karók vannak leverve mélyen az altalajba. A jobboldalon, a víz felől 21, a baloldalon 24 karó maradt meg, melyekhez a kibontáskor még néhány teljesen lecsonkult járult. Mindkét karósor tövén végig rendes sövényfonás maradványa mutatkozott. Azok a karók, melyek az ásatás folytán kerültek napvilágra, tehát hátrább a palánk felé, kevésbbé voltak lecsonkulva, egyesek a másfél méter magasságot is elérték. Mindez azt mutatja, hogy itt rendes, egymással párhuzamosan futó két sövénykerítéssel vagy rekesszel állunk szemben, mely azonban jórészt elpusztult, némelyike egészen a törzsekig lecsonkult.

Az építmény felületén kb. egyenlő elosztásban hat faragott hidlásdeszka fekszik, melyeket **H1**-től **H6**-ig terjedő jelzésekkel láttunk el. Ezek közül az első hármat lecsonkították. A **H3**-nek csak a partfelőli vége maradt, a **H1** és **H2**-nak a vízfelőli végei hiányoztak, a többiek épek. Hogy a hidlásdeszkák biztosan és vízszintesen feküdjenek, a hosszanti törzseken szükségszerint bevágásokat készítettek és valamennyit a szélső törzsekhez fúrott lyukon át egy vagy két faszöggel erősítették.

A hidlásdeszkák rendszerint a sövénykarók között nyultak túl az építmény törzsein és csak kevéssé voltak rövidebbek a felsősori kereszttörzseknél. Ha a rekeszkaró véletlenül a hidlásdeszka útjába esett, ennek oldalát kissé kifaragták (**H5**-nél), vagy pedig lyukat vésték rajta és azon át verték le a karót az altalajba (**H6**-nál). A **H6** vízfelőli végén két ilyen lyukat is vésték. Úgy látszik, a külsővel elszámította magát a mester, mert ez feleslegessé válván, még egyet kellett beljebb vésnie, melyben a karó állott. (VI. T.)

A hidlásdeszkák az építmény megmaradt felületét hat részre tagolták. A 4. és 5. részben átlósan is feküdtek faragott deszkák. A **H5** és **H6** partfelőli végén, a rekeszen belől egy hosszabb dorongot és egy hegyezett karót, a **H3**, **H4** és **H5** vízfelőli végén pedig egy hosszú dorongot találtam. (V. T.)

A talapzat egész felülete, a hidlásdeszkákon felül, hosszában egész ritkásan rőzsével volt beborítva, melyben karvastagságú suhángok is voltak. Ezt a gallyburkolást keresztben husángokkal szorították le, melyek egymásután 30—40 cm. távolságra lehettek s végeiket a sövénybe dugták (III. T. 1. kép).

Az egész konstrukció világosan mutatja, hogy az egész faépítmény olyan teher eltartására készült, amely teher reá felülről gyakorolt nyomást. Ennek eltartásához kiegyensúlyozott, vízszintes helyzetben álló felület és olyan szerkezetű széles talapzat kellett, amely a nagy nyomás alatt sem szét nem mállott, sem pedig alá nem süllyedt.

Hogy a nagy teher az alépítményt szét ne nyomhassa, főleg pedig hogy a mindkétoldali sövénykarók függőleges helyzetben maradhassanak, két oldalt hatalmas hegyezett cölöpöket vertek le, mélyen az altalajba, közvetlen a szélső gerendapárok mellett, melyeknek semmi más hivatásuk nem lehetett, mint az, hogy mind az alépítményt, mind a rajta fekvő felépítményt oldalról összetartsák.

Ezeket a cölöpöket a jobboldalon **Ij, IIj, IIIj,** a baloldalon pedig **Ib, IIb, IIIb, IVb, Vb, Vb_1, VIb** és **VIb_1** jelzésekkel láttam el. Valamennyi lecsonkult, valamennyi éles bárddal szabályos négyéleűen volt kihegyezve. Legnagyobb volt köztük a **IIj** számú, mely 240 cm. mélyen volt a talajban.

Feltételezem, hogy ezek a hatalmas, egymással szembenálló cölöpök legalább 3 m. magasra nyultak az építmény fölé és a szemben állók hegyei gerendák vagy erős tölgyfa-gúzsok segítségével voltak összefogva. Erre pedig azért volt szükség, mert feltevésem szerint a két sövényrekesz köze agyaggal, földdel volt kitöltve, azaz a nagy cölöpöknek az volt a rendeltetésük, hogy egy kettős töltött palánkot és az ezt tartó hatalmas talapzatot oldalról tartsanak össze. Az is lehetséges, hogy az erősebb rekeszkarók szembenálló csúcsai is össze voltak kötve, mert a taposott, döngölt agyagfal oldalnyomása ezt az óvintézkedést a cölöpök közében is megkövetelte.

A panyolai építmény másik alkatrésze a felső végéhez csatlakozó *egyszeres palánk.*

Az az elgondolásom, melyszerint az egész építmény nem egyéb, mint egy mocsaras helyen készült kettős töltött palánknak romja az épen megmaradt nagy talapzattal, a harmadik ásatás alatt alakult ki bennem. Ugyanis akkor találtam meg a talapzat végét és ugyanott nagy meglepetésemre azt az egyszeres palánkot, mely földbe vert tölgyfa-karóival ott kezdődik hat méternyire az építmény külső sarkától. Innen kis könyököt alkotva egyenesen a part felé halad és az építmény végét szorosan lezárva ma még ismeretlen távolságban halad tovább a magas part alatt.

Míg ez a palánk nem került szemünk elé és a talapzaton csak a rekeszek egészen alacsony karóit ismertem kb. a 14. számúig, mocsaras helyen átvezető úttestre gondoltam. Ezt az elméletet megdöntötte a palánk, mert hogy egész rövid legyek, nincs olyan közlekedési út a világon, mely egy el nem mozdítható szerkezettel el legyen zárva, hogy azon senki végig ne mehessen.

A palánkból eddig 35 karó ismeretes. Vannak köztük hasított deszkaszerű, hengeres és faragott darabok, mint a sövényben is. Valamennyi szabályosan hegyezett. Kezdetben alacsonyak, később 2 m-en felül is érnek. Helyenként a karók tövén sövényfonás törmeléke mutatkozott.

A palánk déli oldalán, a 4. és 11. számú karók mellett egy-egy négyélű oszlop állott, melyeket IE és IIE jelzésekkel láttunk el. Mind a kettőt dőlt állapotban, egymásfelé hajolva találtam. Rajtok egy hatalmas tölgy korhadt oldalrésze feküdt, mely talán egykor az eldőlést is okozhatta. Lehetséges, hogy ezek a szétforgácsolódott fejű, hegyezett oszlopok a palánkot erősítették, de más célra is szolgálhattak.

Abban a szögletben, melyet a palánk a talapzattal bezár, valamint a palánk északi oldalán több helyen kar- és lábvastagságú cövekek voltak leverve. Egy közöttük horgasfejű (lásd elől id. füzetem VII. tábláján jobbszélen!). A cövekek közt részint rendes, részint rendetlen fekvésben husángok, dorongok hevertek, melyek alatt rengeteg rőzsetörmeléket találtam. Ebben makkopáncs, csiga-, kagylóhéj, helyenként szélesélű baltával vágott tölgyforgácsok és néhány faék volt elkeveredve. Egy helyen kisebb ragadozó állat koponyáját s két helyen cserépdarabkákat találtam. Abban a reményben, hogy a belső települt részből kapunk még valamelyes leleteket, ezekkel más alkalommal foglalkozunk.

Ezek a cövekekkel és husángokkal leszorított rőzsekötegek arra mutatnak, hogy az erősségnek ezt a sarkát víz vette körül. Tudjuk, hogy erős szélben milyen romboló hatása van a hullámzó víznek, melynek eróziós ereje idővel sziklát tüntet el. Szerintem ezek a leszorított rőzsék nem lehettek egyebek, mint hullámfogók, hullámtörők a palánk és az építmény védelmére. (VI. T.)

Ezek a jelenségek, a cövekekkel lefogatott rőzsék a nagy talapzat vízfelőli oldalán, a IIj cölöpön túl már nem voltak megfigyelhetők. Továbbá mind a három jobboldali cölöp tövénél köréje és egymás felé rakott fatörzseket találtam, 1—2 m. hosszúakat, melyeket bizonyára a cölöpök megerősítése végett helyeztek oda. Ami pedig ismét jellegzetes, mindezek a cölöpök tövét erősítő fadarabok, mind a hullámtörő rőzsék

Phot. Dr. Scherf Emil.

A panyolai tölgyfaépítmény a második ásatás után. A felvétel az építmény jobboldalát mutatja az északi palánktól nézve. Jól látszanak: az alsósori kereszttörzsek (**: 1**, **: 2** és **: 3**), köztük a **: 1** lebillenve; a hosszanti törzsek közt (**=7** és **—6**) kinyuló felsősori kereszttörzsek (**· 2**, **· 3** és **· 4**); a hídlásdeszkák végei (H_4, H_5 és H_6); a jobboldali három cölöp **(Ij, IIj és IIIj)**; a jobboldali lecsonkult rekeszkarók a szélső törzspárok között és az előtérben az északi egyszeres palánk kezdetének karóhegyei. — Az építmény közepén biztosítás végett a parttó rajtahagyott része fekszik.

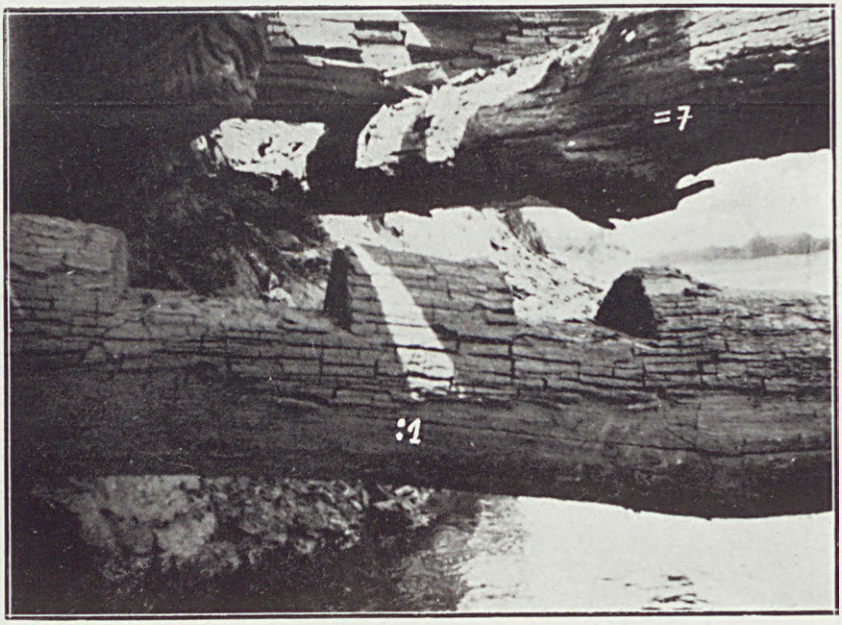

Phot. Dr. Sőregi.

1. Részlet a panyolai tölgyfaépítményből az ásatások megkezdése előtt. Az 1932. évi tavaszi nagy árvíz után az alámosott : **1** jelzésű alsósori nagy kereszttörzs lebillent. Rajta a fakötések alkalmazásához szükséges szabályos bevágások látszanak.

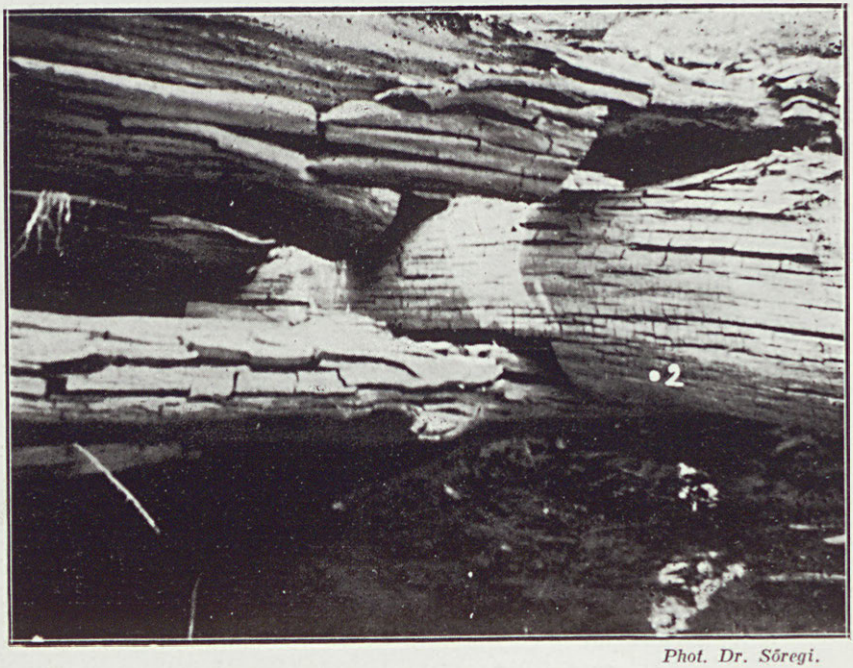

Phot. Dr. Sőregi.

2. Részlet a panyolai tölgyfaépítményből. Kettős fakötés alkalmazása az · **2** jelzésű felsősori kereszttörzsnél.

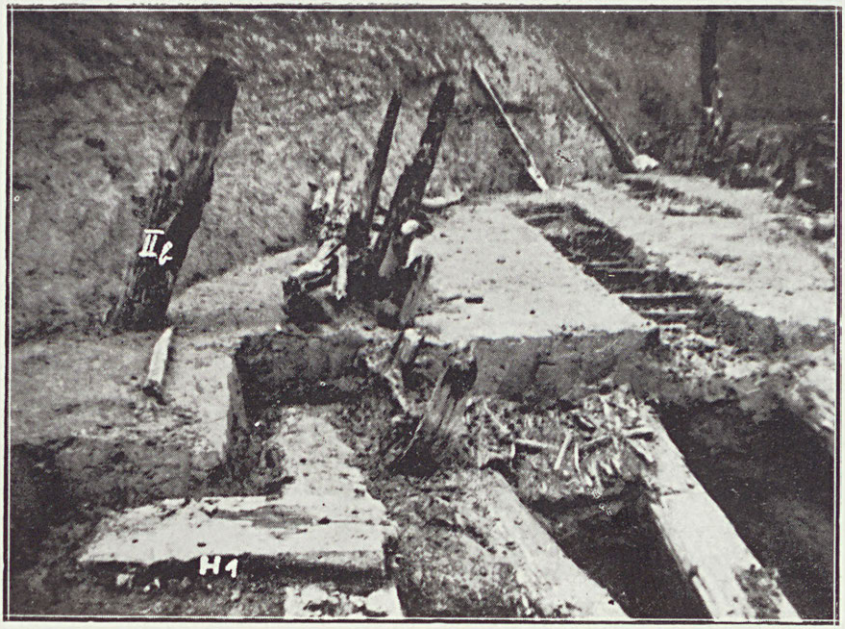

Phot. Dr. Sőregi.

1. Részlet a panyolai tölgyfaépítményből. A felszín szerkezete. A hosszszanti törzsek közt rőzse- és agyagtömés, rajta a kibontott fonott sövény egy darabja. Hátul a felárkolt részben a gallyborítást leszorító keresztsuhángok látszanak. Balra elől a **H1** jelzésű lecsonkított hidlásdeszka megmaradt vége.

Phot. Dr. Sőregi.

2. Részlet a panyolai tölgyfaépítményből. Az **Ij** cölöptől jobbra az 5. sz. rekeszkaró kibontott alsó vége látszik. Mindkét felvétel az első ásatásból.

Tafel IV. tábla.

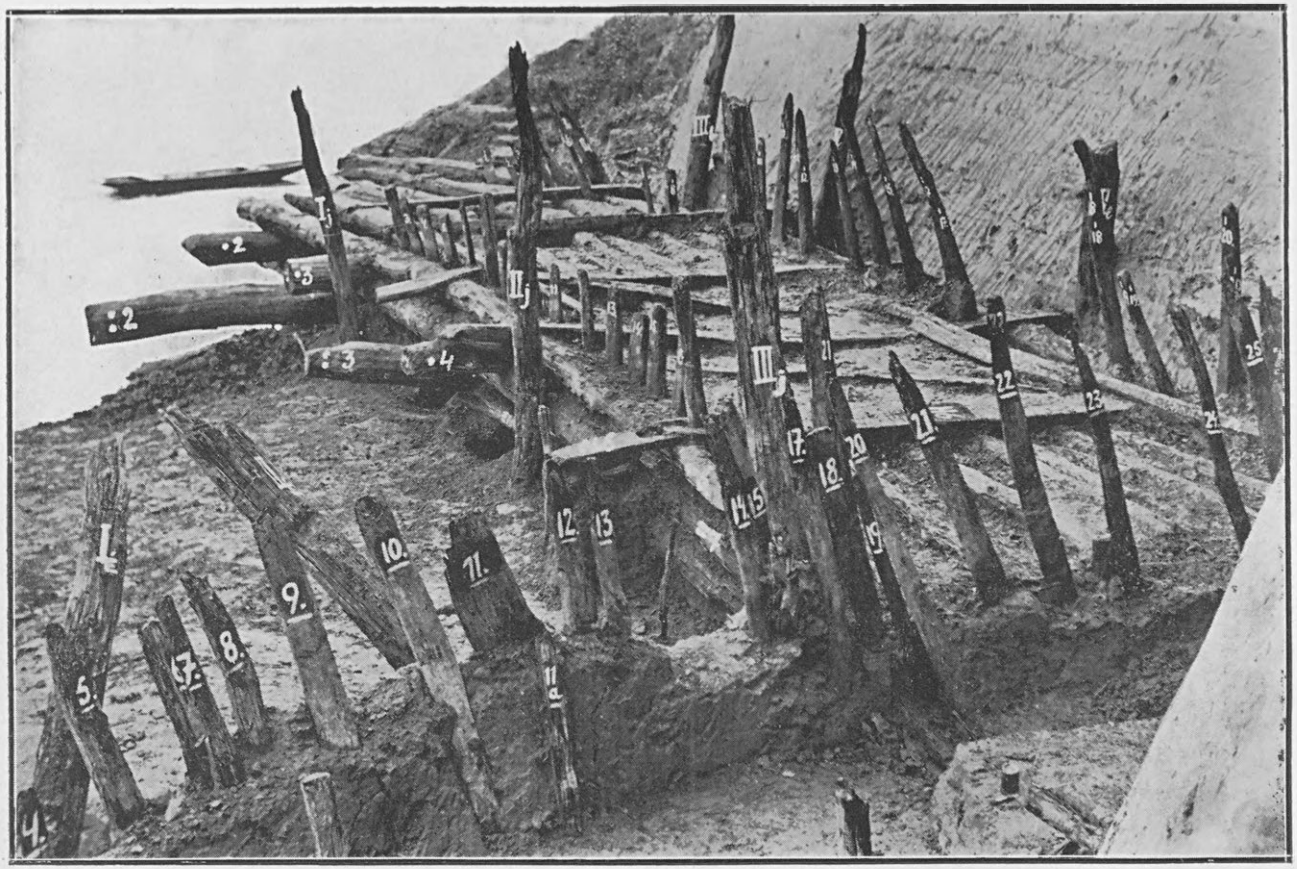

A panyolai tölgyfaépítmény a harmadik ásatáskor, a kettévágás előtt. *Phot. Kozmann.*

a baloldalon teljesen hiányoztak. Egyébként az építmény jobb és baloldala között lényegileg semmi eltérés nem mutatkozott.

Mindez azt mutatja, hogy az építmény külső, Tisza felőli oldala annakidején vízjárta hely volt, mocsár vagy áradástáplálta sík víz, a belső, a baloldal, a települt rész pedig száraz. Ezt a részt a Tisza, ha rombolási irányát megtartja, néhány éven belül napfényre hozza.

Itt említem meg, hogy a feltárási munkálatok alatt mind az építményen, mind annak két oldalán elrothadt, gally- s vesszőtörmelékkel keveredett nehézszagú agyag feküdt, melynek eltakarítása próbára tette derék gulácsi és panyolai munkásaim erejét. Ez a keveredett agyagtömeg a döngölt fal szétmállott maradványa volt.

Végül a negyedik ásatás alkalmával előkerült nagy csonkaágbogos törzsről kell megemlékeznem, mely valamikor az Vb_1 jelzésű cölöpöt oldalra nyomta. Hossza 12 m., tőben baltával volt kivágva. Valamikor talán mint feljáró törzs lehetett a töltött palánk belső sövényfalához ferdén támasztva az **Vb** és Vb_1 cölöpök között. Mikor a sövényrekesz elpusztulásakor az agyagfal szétömlött, a hatalmas reátámaszkodó törzs utánahanyatlott és súlyával ránehezedett az Vb_1 cölöpre. (VIII. T. 1. és 2.)

Az is lehetséges, hogy vastagvégével volt a földbe ásva, amikor is messzelátó szerepét tölthette be. Sem az egyik, sem a másik feltevést nem tudjuk bizonyítani. Az azonban tény, hogy sem az Vb_1, sem a VIb_1 cölöpnek a szemben lévő oldalon párja nincs s így ezek rendeltetését illetőleg az ágbogas törzzsel hozzuk kapcsolatba. Így is eléggé bizonytalanságban maradunk.

Mielőtt ismertetésünket befejeznénk, megemlítjük még, hogy a nagy talapzaton a sövényrekeszek köze nem egyenletes, amennyiben szélessége a palánknál 4·20 m., míg az **Ij** cölöpnél már csak 2·80 m. Ez azonban a három póttörzs behelyezése miatt tudatos cselekedetnek látszik. Valószínű, hogy a sarkon tágasabb felszíntért akartak nyerni.

III. Adatok a panyolai tölgyfaépítmény rendeltetésének problémájához különböző vonatkozásokban.

Előtanulmányok.

Az alábbiakban egy készülő, tehát még be nem fejezett dolgozatom előtanulmányait adom. Szokás ellenére azért teszem ezt, hogy amint már a bevezetésben említettem, meg akarom könnyíteni mások hozzászólását. Módot akarok adni arra, hogy az üggyel kapcsolatban esetleg olyan elgondolások is felmerül-

hessenek, melyekhez ez én szerény ismereteim és egy vidéki városnak szakkönyvtárakban való szegénysége miatt magam el nem juthatok. Éppen ezért eddigi megállapításaimat csak feltételesen közöltem, mert érzem, hogy nagyon óvatosnak kell lennem s a végleges döntést egyrészt a további ásatásoktól, másrészt a szakirodalomban való további búvárkodástól teszem függővé. Különösen az utóbbi terrenum az, melybe minél inkább behatolunk, annál inkább növekszik a kutatandó terület, a járatlan utak és a helytelenül megfigyelt jelenségek száma. Éppen ezért ha itt-ott okfejtéseimben hézagok mutatkoznak, ez a jelenség a még be nem fejezett kutatás természetéből folyik.

*

1. Partvédelmi elgondolás.

A panyolai tölgyfaépítmény a Tisza meredek partjából, partomlás következtében került napfényre a nyári rendes vízállásnál kb. 1 méterrel magasabban, a mai földfelszínnél pedig 6 méterrel mélyebben. Akik a mai modern partvédelmi munkálatokat legalább látásból és legtöbbször már csak kész állapotban ismerik, az első látásra a panyolai építmény folyóparti helyzetéből következtetve hajlandók abban ősi partvédelmi művet látni, melynek hivatása volt, hogy szembeszálljon a folyó víz romboló erejével és azon a helyen a partrogyást feltartsa, megakadályozza.

Mérnökök, kik ármentesítéssel és partvédelemmel foglalkoznak, első pillanatra látják, hogy ez a faalkotmány sohasem lehetett partvédelmi mű, hanem csak most került a Tiszameder eltolódása folytán a meredek partba. Ha valamikor mégis az lett volna és hivatását hűen teljesítve maradt volna fel az utókorra, úgy most, amikor a folyó hozzámenve ismét alkalmat adott neki az ősi hivatás teljesítésére, nem omlott volna évről-évre alá az ostromló hullámok és örvények ölébe.

Ismeretes, hogy a partvédelmi művek létesítését nagyrészt csak újabban az árterületeknek földgátakkal való összeszűkítése hívta életre. Valamikor a több ágban folydogáló és messze szétterülő folyók mederpartjaival nem sokat törődtek. Az egyes községek földgátakkal védték művelt földjeik, gyümölcsöseik és lakóhelyeik területét, amilyenek Panyola községet pl. két gyűrűben ma is körülveszik. A külső alacsonyabbat csak a kisebb tavaszi-nyári áradások ellen húzták, de a nagy árvizeket csak a belső magasabb gátgyűrű tartóztatta fel. Ilyen körülmények között nem törődtek azzal, hogy bizonyos irányban a partomlásokat megakadályozzák és ennek nem is lett volna értelme.

A XVII. századból azonban már ismerünk partvédelmi munkálatokat, melyek azonban eredményre csak alig vezettek,

különösen ha csak cölöpökkel, fatörzsekkel operáltak. 1570 körül „a dunai jégtáblák szét tudták szaggatni a *komáromi* és *győri* várak lőréseit, képesek voltak megingatni a hatalmas falakat" írja *Takáts Sándor*.[6] Hogy lehet akkor feltételezni a panyolai faépítményről, hogy az partvédelemre készült?

Igaz, hogy partvédelmi célokra sokszor hatalmas nagyságú tölgyfatörzseket használtak. Így mikor a komáromi várat veszedelem fenyegette, III. Ferdinánd sietve rendelte el a partvédelmi munkálatokat, „melyekhez a nagymennyiségű fát *Pozsony* város tölgyfaerdői szolgáltatták".[7] 1653-ban a Duna régi medrét elhagyva a győri várnak tartott. Egy bizottság szállt ki a helyzet megvizsgálására, melyben résztvett Mosony vármegye alispánja, *Kerekes Menyhért* is, aki akkor folyamszabályozási kérdésekben tekintély volt. Ez a bizottság kimondta, „hogy a győri partszakításokat cölöpépítményekkel kell megvédeni. Az utóbbi célra azonnal 400 óriási tölgyfát rendeltek Pozsony város erdeiből. A munka végrehajtását Kerekes Menyhértre bízták. A rendkívül költséges és nehéz munka nem hozta meg a kívánt eredményt .... Győrnél a partszakítás .... tovább tartott és a Duna lassan-lassan a vár falai alá ásta magát."[8]

Hogy ezeket a hatalmas tölgyfatörzseket miképpen használták partvédelmi célokra, erről id. forrásaink tájékozatlanul hagynak, hogy pedig nem vezettek eredményre, az a kezdetleges technikai elgondolásnak köszönhető. Még annak a kornak legkiválóbb vár-, illetve vízépítő mérnökei, mint az olasz Francesco *Wymes* és Francesco *Fatinelli* sem tudtak ezen a téren maradandót alkotni. Mindketten I. Lipót szolgálatában állottak. Wymes építette a komáromi és győri új várakat és az ő tervei szerint készültek a Vág-vonal és a Csallóköz védelmi művei. Fatinellinek volt akkoron valamely találmánya is a vízben való munkálatokhoz, melyet a győri vízműveknél próbáltak ki először. Munkálataik közül bennünket itt az érdekel, hogy ők már akkor „kőhányással és cölöpökkel megerősíték a Győr vára előtt elterülő partokat. A nagy munkán 1668 december haváig dolgoztak. A köveket Pozsonyból szállították hajókon... a következő év nyarán nagyjában elkészült a munka". Wymes és Fatinelli tervei szerint Pozsonynál 1668-ban „a jobb parton keletkezett fokoknál a vízömlést kettős cölöpépítménnyel" akadályozták meg. „Ugyanott egy új ágat sarkantyúval zártak el".[9] Wymes mérnök szabályozási tervrajzán azonban hiába keressük a kettős cölöpépítmény technikai kivitelét, egy 3 mm. széles vonalnál egyebet nem kapunk.[10] Azonban a megnevezés is mutatja, hogy ez a különben nem sokáig tartó védmű két párhuzamosan futó és az altalajba vert sűrű cölöpsorból állhatott, melynek közét földdel és kővel töltötték meg, hogy a

víz folyását feltartsák. Lényeges itt tehát az altalajba vert cölöpsor, hogy az építmény az egyoldali víznyomásnak ellenállhasson. Tehát nem egyeztethető össze a panyolai alkotmánnyal, melynek technikai kivitele felülről reányomakodó teher tartására vall.

Cölöp- és rőzseépítményekről olvasunk közelebbi részletezés nélkül a Sebes-Körös medrének kiképzésekor, amikor is azokat Nagyváradtól a szakáli hídig partomlások és zátonyos képződések ellen alkalmazták.[11]

A felsorolt adatok mutatják, hogy partvédelmi intézkedések már a XVII. századtól kezdve ismeretesek. Az összefoglaló szakirodalom után eddig nem kutattam, de mind az itt említett adatok, mind a dolog természete és a mai modern partvédelmi munkálatok sejtetik velünk, hogy régebben is partvédő mű csak az lehetett, mely a támadási oldalon mélyen az altalajba hatolva, a védendő parttal szerkezetileg összefüggött.[12]

A panyolai tölgyfaépítmény mindkét oldalán egyforma kivitelű, szabadon álló alkotmány, melynek ritkasorú cölöpjei mindkét oldalon megvannak és a hozzácsatlakozó egyszeres palánkot is figyelembe véve, nyugodtan állíthatjuk, hogy az semmiféle partvédelmi mű szerepét nem tölthette be.

2. Az úttest-elmélet.

Ezt a felfogást a panyolai építmény rendeltetése felől magam bocsátottam a nagy nyilvánosság elé akkor, amikor az építmény első két ásatása után országszerte, sőt külföldön is élénk érdeklődés támadt. Véleményadásomat a további ásatásoktól tettem függővé, merthiszen senki sem tudhatta, hogy az építménynek mi lesz a folytatása a föld alatt? ! Semmiféle ásatási analogia nem állott rendelkezésünkre s így józan felfogással annak vallottuk a leletet, amihez első felében tényleg hasonlított : valamely mocsaras helyen átvonuló fa-úttestnek. A jobboldali csaknem egyenletesen lecsonkult rekeszkarók sora mintegy az úttest karfájának látszott. A keresztbefektetett néhány hidlásdeszkát és az arra alkalmazott gallyburkolást megfelelő földréteggel elegendőnek hittük ahhoz, hogy rajta valamikor járóművel közlekedhessenek.

Ha azonban a dolgot közelebbről vesszük szemügyre, egyenesen követelménynek látszik, hogy minden fából készült úttesten, hidon vagy hasonló rendeltetésű építményen a felső burkolat faalkatrészei szorosan egymásmellett, az útirány hossztengelyére keresztben feküdjenek. Mert ha arra gondolunk, hogy az úttestre földet raktak, azzal is számolni kell,

hogy esős időben a földburkolás felázott s így a járhatóság csakis a faburkolás mikéntjétől függött.

A panyolai faépítmény felsősori hosszanti törzsei, melyek tehát a menetiránnyal párhuzamosan futnak, már elegendő bizonyítékok az úttestelmélet ellen még akkor is, ha a törzsek közti gally- vagy rőzsetömést az útelmélet javára írjuk. De legfőbb bizonyíték ellene a harmadik ásatás eredménye, az északi palánk. Ez a karósor az építmény végét teljesen lezárja; bizonyára részben vagy egészben sövényfonással volt ellátva: más szóval a faépítményen nem lehetett végigmenni, tehát a panyolai faépítmény nem lehetett úttest.

Ettől eltekintve, meggyőződésünket érvekkel is bizonyítjuk.

Gazdag vízhálózatú alföldi területeken, amilyen Magyarország is, a földgátak építésének ismerete a messze múltba nyúlik vissza. A földgátak feladata volt elsősorban az ármentesítés, de a műveltségi állapotok fejlődésével úttesteket is építettek földgátakhoz hasonlóan.

Már a XIII. századi oklevelek a *Rábának* iztrákkal (= gátakkal) való szabályozását említik.[13] Az 1569. évi országgyűlés a *Csallóköz* már meglévő ősrégi gátjait rendelte megerősíteni, majd 1615-ben II. Mátyás és később 1653-ban egy bizottság erős töltések hányását mondja ki a győri vár és a magyaróvári uradalom megmentése végett.[14] Az árterületeken lévő községek a lakosság gyarapodásával rendszerint leszorultak az ősi ülésekről, dombokról, földhátakról és szükségessé váltak a falvakat körülvevő körtöltések, melyeket a lakosság ősi tapasztalatok alapján maga készített el. Belvízszabályozásokkal kapcsolatban egyes nagybirtokosok saját földjeik biztosítására elkülönítő töltéseket építettek rendszerint a kisbirtokosok kárára.[15] *Huszár Mátyás* mérnöknek 1820-ban készült vízszabályozási terveiből is kitűnik, hogy a földgátak építése mindenfelé közismert bevált módszer volt.[16] Egyes városok nagy összegeket áldoztak árvíz elleni töltések fenntartására. Így pl. *Szatmár* városa a XIX. század elején „tízezer ölekre nyúló töltéseket" volt kénytelen karban tartani.[17]

Veszély esetén földtöltéseket rögtönöztek is[18] s általában a mult század közepén a rendszeres védtöltések tervei „a régebbi időkben már létesített töltésezések felhasználásával" készültek.[19] A földtöltéseket az elmosatás ellen fűzfadugványokkal biztosították,[20] sőt partok védelmére is emlegettek fűzfaágak leszúrását és karók leverését.[21]

Miután a földgátak, mint ármentesítő építmények ennyire közismertek voltak, mi sem természetesebb, hogy idővel közlekedési célokra is gátakhoz hasonló földhányásokat építettek. Ehhez nem kellett sem erdőirtás, sem építőmester. Árterületeken, mocsarakban találkozunk földből hányt gátakkal, melyek

annyira egyenesen közlekedési célokra készültek, hogy az árvizek lefolyását is gátolták. A biharmegyei *Szerep* községbe mindkét oldalról náddal szegélyezett földsávon lehetett bejutni.[21a] Továbbá olvassuk a Tiszavölgyi Társulat 1847. évi pesti nagygyűlésének jegyzőkönyvében, hogy „a' *padéi* révhez vezetendő töltés, melly a' Tisza folyó árterét keresztül gátolja, 's az árvíz lefolyását megakadályozza, ... szigorúan tilalmaztatik".[22] Füzesgyarmattól K-re volt a *siskási* gát, melyet tulajdonosa, miután az egész vidék csak nádat termett, a nád kihordása végett építette. Ez a gát eleinte hidakkal volt ellátva, de a hatvanas években a nagy szárazságban eltávolították. A hetvenes években beköszöntött vizek lefolyását ellenben erősen akadályozta.[23]

Ezek a földépítmények egyéb célra is beváltak. Így a régi magyar halastavak mesterséges keretjei belől fával megbélelt földgátak voltak, melyeket gondosan szemmel tartani és az elkorhadt részeket örökösen újjal pótolni kellett.[24] Halastavakhoz hasonlatosak voltak azok a gátas vizek, melyeket vízben szegény városok tartottak fenn jószágfürösztésre, itatásra. Így *Zoltai Lajos* kutatása szerint *Debrecen* városa 1657-ben elrendelte, hogy „a gátas vizeket procurálni kell. Apafi fejedelem 1681-ben *Kondoros* nevű gátas víz mellett ütött tábort. Midőn ugyanezen fejedelem 1668-ban vásári vám szedését engedélyezi a debrecenieknek, ezt azzal is indokolja, hogy a vásárra marhákat adni-venni bejövő idegenek a debreceni polgárok *tóvizeit*, amelyeket ezek folyók hiányában nagy munkaerővel töltések között tartanak fenn, szabadon használják". A Kondoroson kívül ilyen gátas víz volt a *Tócó* is. Alkalmasak voltak haltenyésztésre, vízimalmok hajtására, sőt a gubacsapók kallásra is használták.[25]

Ahol a földből épített úttestek ereken, patakokon, folyókon mentek keresztül, ott már a középkorban hidakat építettek s rendszerint vámot szedtek, mint a réveknél. Sőt egyes földesurak ott is vámot szedtek, ahol ilyen töltések, hidak nem voltak. Az ilyen „száraz vámok" eltörléséről már Nagy Lajos király intézkedett az 1351. VIII. tc.-ben.[26] Viszont egyes földesurak engedélyt kaptak az uralkodótól, hogy „vizes és mocsaras helyeken hidakat építhessenek, töltéseket csinálhassanak és azokon az általmenő utasoktól ... vámot szedhessenek". Ilyen engedélye volt pl. a *Mikolay*-családnak 1574-ben öt helyen Mikola község határában.[27]

Egészen természetes, hogy ezek az úttöltések, melyek akár hidakkal voltak ellátva, akár pedig révekhez vezettek, árterületeken mesterséges lefolyású akadályokat alkottak, különösen ha a hidak szűk nyilásúak voltak. Az ilyen hibákat a vízszabályozási munkálatok kezdetén számba is vették. Így pl. a bizott-

ságok kifogásolták a *gyomai*, *szarvasi* és *kunszentmártoni* közúti hidak kis nyilásait és az *endrődi*, *szentandrási* és *öcsödi* révekhez vezető úttöltéseket.[28]

Az elmondottakból — azt hiszem — leszűrhetjük a bennünket érdeklő eredményt. Ez pedig az, hogy a panyolai tölgyfaépítmény, miután az altalajra volt építve, azon feküdt, sőt cölöpjeivel és karóival abba be is hatolt; különösen pedig mert keresztül el volt rekesztve: nem lehetett úttöltés hídja és nem lehetett út. Mert ha híd lett volna, akkor alól nyilásának kellene lennie, ha pedig révhez vagy hídhoz vezető úttest lett volna, akkor nem annyira fából, mint inkább földből építették volna.

E kijelentéssel szemben nem fogjuk elhallgatni azokat az adatokat sem, melyek nem úttöltésekről és hidakról, hanem mocsaras, járhatatlan helyeken épített palló-utakról és fából készített egész útszakaszokról szólnak. Amazok gyalogjárók, emezek járóművek, hadicsapatok részére.

Közismeretes *Anonymus* 12. fejezetének az a része, mely szerint a honfoglalók előtt *Halics* vezére rendeletére 2000 nyilas és 3000 paraszt a Havas-erdőn át a *hungi* határig utat készített. *Pauler*, A Magyar Nemzet Tört. II. 154. lapon olvassuk, hogy a tatárok előtt is „nagy tömeg fejszés ember (40,000 ?) járt, vágta az erdőt, bokrot; egyengette előtte az utat, hárítá el az akadályokat" ... „a torlaszokon, melyek roppant fenyvek és tölgyek halmazából voltak építve, könnyen áthágtak... összetörték, felégették..."

Ez emlékeztetés után nézzük a közelebbi századok adatait a pallókra és úttestekre vonatkozólag.

A zemplénmegyei bodrogközi *Ricse* községben a XVIII. században „szárazon sohasem lehetett bemenni; 400 vagy 500 lépésnyi pallókon járnak a gyalog-emberek; a marhák is három helyen úsztatva ... lakosai ábrahámi életet élnek".[29] A beregmegyei *Déda* község határában a *kirvai* földvárhoz átgázolhatatlan posványon át 3—400 lépésnyi palló vezetett, melynek tölgycölöpei még a hatvanas években látszottak.[30] Ugyancsak cölöpmaradványok hirdették a XVII. században szerepelt zalamegyei Szent-Grót vár ingoványos, vizenyős belterületén az utcákon épített egykori hídszerű utakat.[31]

Debrecen város főutcáján, a közlekedés lebonyolítására építették kb. a XVII. század elején az ú. n. *nagy hidat*, melynek anyagát a Debrecen környéki tölgyerdők szolgáltatták. Ez a szárazföldi nagy híd a Hatvan-utca torkollatától a Miklós-utcáig terjedt. Hossza 360, szélessége 3 és ½ bécsi öl volt. Esős időben szekerek jártak rajta, nyáron lezárták. Vastag cölöpjei csak a kezdetén emelkedtek egy-két lábnyira a föld színe fölé. A cölöpökön gerendák feküdtek hosszában és azokon a fából készült úttestek szerkezetének természete szerint keresztbe

fektetett két sor vastag hidlásdeszka alkotta a burkolást. Ebből következik, hogy középen is, a végeikkel érintkező hidlásdeszkák alatt egyes vagy páros talpgerenda futott lehetőleg itt is cölöpökön. Az úttestnek elől, a Csapó-utca torkolatátig karfája volt, azon túl itt-ott egy-egy fabakter állott mellette. 1732-ben meg kellett újítani, azonfelül is gyakran kellett javítani. Gyalogjárók részére a templomkaputól a városházáig egy keskenyebb palló is volt. A nagyhidat 1824-ben bontották el. Ábrázolás is maradt róla.[32]

Ismeretes, hogy a XVI. század közepén a mocsárral körülvett *Temesvár*ba csak hosszú hidakon keresztül lehetett menni. „Egyszerű cölöpök, melyek fatörzsekkel egybekötvék", írja róla Pesti Frigyes.[33] Az *ecsedi* várnak is voltak hidjai. Ugyanis „a fővárat külső erősségek is vették körül, őrházak, vigyázó dombok stb., melyek mindnyájához csak hidakon át folyt a közlekedés".[34]

Evlia Cselebi XVII. századi török világutazó és történetíró Magyarországot is bejárta s útjáról részletes leírást hagyott hátra.[35] Így pl. 1663-ban *Belgrádban* járt. Lelépte a Száva-folyón épült hajóhidat, mely 400 lépés volt. „E híddal összefüggőleg — írja Evlia — a Száva-folyó mocsarain és Zimony síkján százezernyi tölgyfakaróval összeállított 4000 lépés hosszú fahídon a katonasággal együtt mentem át, hol a mocsár szélén sátorainkkal megállapodtunk".[36] Ugyancsak leírja az *eszéki* hidat a Dráván, annak levert vastag tölgyfagerendáit.[37]

Evlia 1664-ben a Rába mentén járt. „Magyarország földje néhol hepe-hupás — írja — és téli időben ezeken a hepe-hupás helyeken járni igen fárasztó. A katonaság megúnván ezt a felfelé, lefelé menő utakon való járást, az erdőket letördelte s fából és levelekből hidakat készítve, nehéz utazást végzett."[38] Mikor ugyancsak 1664-ben követségi járatban volt Bécs felé, *Óvár* táján „éjnek idején, fáklyavilágítás mellett öt órán át mocsaras helyek hidjain mentünk keresztül."[39] Közelebbi leírást kapunk hasonló úttestről egy francia tábori pap naplójából, aki résztvett az 1664. évi szentgotthárdi csatában. „A mocsárral körülvett *Locknitz*-ból kivezető út a falutól mintegy 200 lépésnyire be volt szakadva s azért hosszabb megállásra volt szükség, míg rőzsekötegekkel kijavították. Innen 400 lépésnyire egy ingoványos térséghez vagy mocsaras helyhez érkeztek, amelyen keresztbe helyezett fenyőtörzseken át vezetett az út; még emberi hullákon is át kellett taposniok. Körülbelül egy jó ¼ mérföld volt az átjáró hossza, amelyen nagyon nehezen ment az átkelés... A gyalogosok vízben jártak, a lovak csak nehezen haladhattak előre, a járóművek pedig szörnyen döcögtek a rossz padlón."[40]

Ez a leírás is mutatja, hogy az úttest járófelületét az út

irányára keresztbe fektetett törzsek alkották. Ami természetes is, mert hosszában fektetett törzseken, mint a panyolai, esős időben járművel menni nem lehetett.

Miután a panyolai építmény kétszer keresztbe rakott tölgyfatörzsek emeleteiből áll, szerkezetileg még leginkább hasonlít az olyan gerenda-hidakhoz, amilyet pl. *Szrinagar*-ban, Kasmir fővárosában ezelőtt harminc évvel bontottak le és amelyen a mi Kőrösi Csoma Sándorunk is járt. Ennél a hídnál a lábak keresztberakott gerendákból állottak.[41]

Elődeink különben nem igen szerették a nehéz tömegű fahidakat. Az egyes vidékeken a legutóbbi időkig fennmaradt kisebb-nagyobb alkotmányok meglehetős karcsútestű, vékonylábú magas hidak, melyek hamar rászolgáltak a rozoga nevezetre. Kevés munkával és kevés anyaggal minél hamarább célt érni: talán ez jellemzi a régi magyar fahidakat. Célszerűnek látom itt felhívni a figyelmet a Szirmay Antal leírásában fennmaradt ú. n. *lábbó-hídra*, mely elmés szerkezeténél fogva valóban tökéletesen alkalmazkodott a nyugtalan természetű, örökösen változó vízállású alföldi folyókhoz.

Történt ugyanis, hogy 1670-ben egy Szatmár városát ostromló kuruc-sereg a Szamos egyik kanyarulatában ütött tábort. A folyóhurokba való keskeny bejáratot „hetelő szekerekkel" zárták el, „magoknak pedig a' Szamoson keresztül az Szathmári földre *lábbó-hidat* kötöttek ki. A' lábbó-híd illy formán készült: veszszőbül fontak két kötelet, vagy *czajtát*, mint a' mellyel a' hajós malmokat szokták kikötni, ezen két czajtát illendő meszsziségre egymás mellett által kötötték a' Szamoson, úgy hogy az egyszersmind a' víz színén is feküdgyön, ezt bé rakták deszkákkal, és ha a' víz áradt, fellyebb tekerték, ha apadt, lejjebb botsátották, hogy a' mindenkor a' víz színén légyen, és a terhet a' víz tarcsa..."[42]

Ez a lábbó-híd valóságos lerögzített tutaj, melyben a könnyű hídépítés technikája kulminál. Az az elgondolás, mely egy ilyen s ehhez hasonló alkotásban kifejezésre jut, éles ellentéte annak az elgondolásnak, mely a panyolai faépítményt létrehozta. Amazok a szabad járás-kelés céljára különféle formákban kifejezett valódi utak, emez éppen a szabad járás-kelésnek mesterséges gátja, az embert és vagyonát minden idegen elem ellen védő nehéz, nehezen elmozdítható és nehezen elrombolható építmény.

3. A régi magyar malomgát.

A régi magyar malmokról, azoknak különféle fajtáiról, a faragó- és őrlőmolnárok életéről igen becses tanulmányok állanak rendelkezésünkre.[43] A panyolai építménnyel kapcsolatban

át kellett kutatnom a vízimalmokra vonatkozó, egyéb szétszórtan megjelent adatokat is, hogy megvizsgáljuk, vajjon a gátas vízimalmok fenékgátjai hozhatók-e valami vonatkozásba a panyolai tölgyfaépítménnyel?

E helyen tehát főleg azokat az adatokat vesszük figyelembe, melyek a fenékgátak, a keresztüláltal való gátak építésére, szerkezetére vonatkoznak.

Geológusok azt tanítják, hogy pl. az Ecsedi-láp nem volt egyéb, mint a Nyírség diluvialis platója és a Szamos feltöltött partjai közé szorult tespedő víz.

Hogy ez a folyamat mikor ment végbe, hogy a folyó partjának feltöltődését mi siettette, errenézve érdekes adatok állanak rendelkezésünkre. 1778-ban a Kraszna tisztogatásakor több helyen ásás közben kilenc láb mélyen a part alatt hajóroncsokat és teljesen megfeketedett hatalmas égerfa-törzseket találtak.[44] Bizonyos tehát, hogy valamikor nem mocsár volt azon a helyen. Az ecsedi uradalom urbariumai messze terjedő termőföldeket és népes községeket emlegetnek a XVII. században ott, ahol egy századdal később nádtenger volt. A XVII. század vége felé és a XVIII. elején teljesen elmocsarasodott a vidék. A falvak elpusztultak, a lakosok elköltöztek. „Az elmocsarasodás oka — írja Takáts — az emberek gondatlansága volt. A gátak, pokolmalmok építése, halastavak ásása, zsallók, rekeszek emelése és a medertisztítás teljes elhanyagolása megbosszulta magát."[45] A medrét változtató folyóba hatalmas törzsek szakadtak, melyek a medret eliszaposították. Kihúzásukkal senki sem törődött. Szatmár városa alatt 600 fát számláltak meg a vízben, melyek közt voltak olyanok is, hogy huszonnégy ökörrel sem bírták helyéből kimozdítani.[46]

Bármennyire is akadályozták ezek a mederbe szakadt törzsek a hajózást, a halászatot és a vizek szabad folyását, mégis ezeknél sokkal nagyobb károkat okoztak a *gátasmalmok*, melyeket a németeredetű hajósmalmokkal szemben „*magyar malmoknak*" neveztek. „Némely folyóvizünk medrét a sok gátasmalom annyira elzátonyosította, hogy a körülötte támadt hatalmas mocsárban a folyó igazi medrét felismerni sem lehetett. Így keletkezett a Szamos és Kraszna-folyóból az Ecsedi-láp, a Berettyóból a Sárrét stb."[47] Ugyanezt hangsúlyozza Gallacz is, aki a Berettyó, Sebes-Körös sárrétjeit a malomgátaknak tulajdonítja. „Különböző célszerűtlen építmények, különösen malmok és azok fenékgátjai folytán a legnagyobb visszaélések követtettek el" s így a folyók valósággal elfajultak. Ha valamelyik folyó régi ágyát elhagyva új mederalkotáshoz fogott, az új folyáson azonnal malomgátakat emeltek és így az új meder képződését megakadályozták.[48]

Az alföldi problémák alapos ismerője *Kaán Károly* is azt

vallja, hogy a török-időben a közgazdasági élet visszafejlődését a közigazgatási rend felbomlása mellett a folyókon tetszésszerint létesített halászalkotmányok és az önkényesen és helytelenül beállított számtalan malomgát okozta.[49]

Hogy a gátasmalmok elszaporodását számokban is megvilágítsuk, megemlítjük, hogy a Szamoson 1771-ben 60-nál több gátasmalom volt, az erdélyi részeken is kb. 70, holott azelőtt az egész szakaszon csak néhány volt. Egy szolgabíró 1774-ben *Farkas-Aszótól Szent-Mártonig* 36 gátasmalmot talált. A gátak hossza 60—75 öl volt.[50] A Fekete-Körösön összesen 14,[51] a Sebes-Körösön 5,[52] a Fehér-Körös felső szakaszán és a Csigérpatakon 36, a középső szakaszán 5 malom volt.[53] Nem sokkal lehetett kevesebb a Berettyón, mert jóformán minden parti falunak megvolt a maga malma. Medrének a malomgátak miatti elmocsarosodását élénken ecseteli Gallacz János.[54]

A felsorakoztatott adatok bizonyítják, hogy a magyar gátas-malmok az Alföld, közelebbről a Tiszántúl vízrajzi viszonyaira döntő befolyással voltak. Míg a nagyobb folyókon (Duna, Tisza) a kevésbbé kárt okozó őrhajós-malmokat építették, a gátasmalmok a kis folyókra, folyásokra szorítkoztak. A törökvilág előtt a tisztán tartott kis folyókon is lehettek őrhajósmalmok, melyek mellett a megrakott sószálak nyugodtan úszhattak el, mindez azonban a török-háborúk kezdetével nagyon megváltozott éspedig a minden háborút nyomon kísérő két természetes körülmény folytán : az egyik a közigazgatási rendnek már fentebb említett megszűnése, a másik a hadak élelmezéséhez szükséges magasabb lisztszükséglet. Az első oknál fogva a folyókkal senki sem törődött. A parti erdők a mederbe düledeztek. Rájok rakódott a porondiszap ; zátonyok keletkeztek, miáltal a víz járása meglassúdott és ha voltak is rajta itt-ott őrhajós-malmok, a lassú és elsekélyesedett vízben többé nem váltak be.

Egyidejűleg az erdőkbe és mocsarakba húzódó nép a maga élelmezése végett kizárólag hal- és vadfogásra kényszerült és a felesszámmal elszaporodott halászok keze nyomán a rekesztőhalászat sokféle zsallói, szegyéi és cégéi szelték a folyásokat.

A másik ok, a magasabb lisztkereslet folytán a bajbajutott vízimalmok úgy segítettek magukon, hogy először valószínűleg oldalgátas, majd keresztülérő fenékgátas malmokká váltak. Mert míg az őrhajós-malom nagy és mély vizet igényel, a gátasmalom a kis vizet gyüjti, hogy a gát zúgóján, varátáján keresztül hajtóereje legyen. Miután a problémát megoldották, a malmok egyre-másra épültek. Ezeket a török nem csak hogy kímélte, de maga is építette, mert a sok katonának sok kenyér kellett és a kenyérsütés a gyulai, váradi és szolnoki várak törökjei számára jövedelmező foglalkozás volt a Tiszántúl lakosságának.

A panyolai faépítmény helyzetét, fekvését tekintve, nyugodtan lehetne egy ilyen régi malom fenékgátjának maradványa, azonban szerkezete, felépítése, technikai kivitele, a hozzácsatlakozó palánk e feltevést nem látszanak támogatni. Mielőtt e kérdést közelebbről megvizsgálnánk, nézzük meg, hogy milyen anyagból és hogy épültek a vízimalmok fenékgátjai?

Nagyon valószínű, hogy levéltárakban nemcsak a malmoknak, hanem gátjaiknak is vannak tervrajzai, hiszen pl. a Fekete-Körösön még 1858-ban is voltak működő malmok (rippai, tenkei, fickói és feketetói), melyek közül az utóbbinak lezárt tiltója okozta 1856-ban azt az árvizet, mely a Köles-éren Nagy-Szalontáig húzódott.[55]

Evlia Cselebi XVII. századi török világutazó a magyar malmokat megbámulta ugyan, de közelebbi ismertetésükkel nem sokat törődött.[56]

Várakat ábrázoló régi metszeteken feltüntetett malomházak inkább csak sablonos ábrák. 1825-ből ismeretes Torda vármegye erdőfelügyelőjének javaslata, melyben többek között ez áll: „ami a gerendákból köttetendő gátakat illeti, azoknak formájukat és összeköttetések módját szükség lészen az erdőinspektorok által megkészítendő rajzolatok és nyomtatott írások által közönségessé tenni, hogy azokat akármely csak olvasni tudó malommesterek is megérthessék és elkészíthessék".[57]

A magyar malmok gátjait — Takáts Sándor kutatásai szerint — a molnárok építették, akiknek első és főfoglalkozása nem az őrlés, hanem a malomépítés volt. A magyar molnár tehát elsősorban faragómester volt. Gátkötő, bárdos- vagy faragómolnároknak nevezték őket, akik mesterségükön felül értettek mindenféle ács-, asztalos-, hajóépítő- és kerékgyártómesterséget, továbbá várépítéshez is felhasználták őket. Később a molnároknak nevezett faragómesterek eltanulták az őrlés mesterségét, maguk is őrlésre fanyalodtak és a malomépítés mesterségét átengedték az ácsoknak. Ettől kezdve a *molnár*-szót az őrléssel foglalkozó mesterekre alkalmazták.[58]

„A magyar- vagy gátasmalmok szerkezete — írja Takáts — a víz nagysága s a gátak építési módja szerint többféle volt. Némelyik malomnak a háza a parton volt, a másiké meg a varrátával szemben egy-egy hajón állott. Eszerint a gátas- vagy magyar-malmok között hajósmalmok is akadtak ugyan, de a hajtóerőt ezek is gátnyíláson át kapták kerekeikre, így tehát lényegesen különböztek a dunai (német módra készült) malmoktól. A gátak között ezek voltak a legközönségesebbek: öreg és fiókgátak, vízvetők, oldalgátak, fenékgátak, koronásgátak, hidasgátak, keresztül által való gátak. A gátak tölgyfából faragott őrkarók vagy fenékkarók leverésével készültek. —

A karókat berkével egymáshoz fonták, aztán gallyal, ganéjjal és hanttal megtöltötték. Néha felül meg is padolták, amikor is a gátat hidasgátnak nevezték. A hajón álló gátas-malom cöjtit a gátak őrkaróihoz erősítették. A gátak készítésénél a gátkötő-molnárok az ú. n. gáttöltő-saraglyákat használták.

Egy-egy derékgátnak elkészítése nagy munkába került. Az ónodi malomról írják pl., hogy „az malom gátjára kellett azelőtt 320 ember munkája és 350 szekér galy, hant és ganéj".[59]

Ha a malomgátak valóban így készültek, akkor a panyolai faépítmény a fenékgátakkal szerkezetileg semmiféle vonatkozásban nem áll. De ne hagyjuk figyelmen kívül a malomházakat sem. A malomház, mely vagy a parton, vagy a zúgóval szemben hajón állott, mindig fából készült. A szárazon álló malomházat palánk kerítette. „A XVI. és XVII. században kőből épült malom alig egy-kettő akadt az országban. A legtöbb malomház és molnárház az ősrégi magyar sövényépítés módjára készült. A *bőcsi* malomról pl. ezt olvassuk: az malomház sövénnyel fonott, kívül-belül tapaszos. A tűzhely felett rács, kin fát száraztanak. Felszerelése közt karóverő bak szerepel."[60]

Lehetett-e a panyolai lelet valamely malomház fundamentuma?

Elsősorban is a panyolai építmény túlságos erős ahhoz, hogy valamely partonálló malomház vagy molnárház alapját lássuk benne. Aztán a feltárt rész maga 21 m. hosszú. Hetvennyolcvan éves öregek bevallása szerint a nagy törzsek kb. huszonöt év óta mutatkoznak és rogyadoznak a Tiszába s így számításom szerint a nagy talapzat kb. 100 m. hosszú lehetett. A molnárház paticsfalának fundamentumául egy-egy szélesebb tölgyfatörzs is megfelelt volna a négy fal alatt. Ilyen tölgyfatalpon álló házról olvasunk *Görgény* várában 1688-ból. „Az udvarház mellett tölgyfa-talpra sövényből font és tapasztott ház áll, mely Őnagyságok ottlétében a papok háza."[61] Ilyenformán építkezhetett a XVI. és XVII. században a végvárak hadi népe, mely a városokban a polgárság mellett a katonavárost alkotta. Házaikat magyarmódra, sövényépítés útján maguk készítették és szalmával fedték.[62] Bereg megyében ma is állanak még öreg úriházak, melyeknek fundamentuma alatt nagy tölgyfagerendák vannak.[63] A panyolai alkotmány a maga nagy tömegével semmiképpen nem tekinthető valamely ház fundamentumául.

Az adatoknak egész sora tanuskodik arról, hogy a malomgátak részint vesszőfonással készültek, részint pedig hatalmas cölöpöket vertek le és csak ritkán építettek kőgátakat. Miután a fából készült fenékgátak fenntartása, örökös tatarozása rengeteg erdőpusztítással járt és felette nehéz munka volt, igyekeztek minél tartósabbat és szilárdabbat építeni, hogy annál

kevesebb baj legyen velök. Különösen a XIX. század elején az erdőrendtartási és erdővédelmi javaslatok a nemesebb faanyag védelme szempontjából erősen harcolnak a vesszőből kötött malomgátak ellen. Így Marosszék egyik javaslata 1800-ból a füzes berkek telepítését javasolja, melyek az erdőknek nagy segedelmére volnának. Mert amellett, hogy a fűzfák szőlőkötő vesszőt, szőlőkarót, kerítést szolgáltatnak, de „ami a legnevezetesebb, a hazában a gátak, melyek egyébiránt az erdők nem kevés pusztításokkal tartatnak és köttetnek, fűzfavesszőkkel köttethetnének".[64] *Szolnok* vármegye 1812-ben határozatilag kimondja, hogy a nagyobb birtokosok gátjaikat kőből vagy keményfából, ne pedig vesszőből állíttassák fel.[65] Ugyanígy intézkedik a nagyobb birtokosokkal szemben az erdélyi főkormányszék körrendelete, mely a vesszőkből font gátak helyett kő vagy keményfa zúgós-gátakat követel.[66] *Torda* vármegye erdőfelügyelője is az erdőt és jövedelmet pusztító vesszőmalomgátak helyett a gerendákból vagy kőből való tartós gátakat javasolja építeni a „hydrotechnika útmutatása szerint".[67]

Ahol azonban nem tehetős földbirtokosokról volt szó, ott az erdőrendtartási javaslatok és feliratok engedékenyebbek. Meghagyják a régi vesszőgátakat, de elrendelik, hogy a malomtulajdonosok malmaik környékén nyár-, nyír-, éger-, kőris-, akác-, szil és fűzfa-berkeket telepítsenek, „amelyek a fennálló malmot mindennemű gátmateriákkal bőven eltarthassák és ebben az esetben is bátorságos tutaj járható zúgók nélkül ne építhessék, hogy a tutajos kereskedők ne legyenek majd minden esztendőben több számmal a mostani veszedelmes gátak áldozatjai".[68]

Kőből épült malomgátakról ritkán történik említés. Ilyen kőgát volt pl. a veszprémmegyei *Palota* mezőváros egyik taván, „mely sok malmokat forgat szüntelen folyamattyával; vize régi időben nagy faragott kövekből rakott gáttal fentartatván, igen nagy halas és madaras tót szolgáltatott".[69]

Hogy a malomgátak építése milyen nehéz és fáradságos munka volt,[70] erről és némileg a gátak felépítéséről tájékoztanak a már fenntebb elmondottakon kívül azok az adatok, melyeket a malomgátak hatóságilag elrendelt szétrombolásakor jegyeztek fel. Nem az 1670—1711-ig terjedő időszakra gondolunk, amikor a beszállásolt császári hadak a magyar malmokat elpusztították, felégették, hogy a népet és a szabadságért küzdőket gyengítsék,[71] hogy a malomgátakat mint átjárókat és a hajós-malmokat mint átkelő alkalmatosságokat[72] eltüntessék; hogy valamennyit, mint a bujdosók menedékét,[73] továbbá mint cipó, kalács és pogácsasütőket s nem utolsó sorban mint sertéshízlaldákat is megsemmisítsék.[74] Hanem gondolunk a XIX. század elején, a 20-as években megindult, majd

a szabadságharc után nagyobb mérvben kifejlődött vízszabályozási munkálatokra és az ezekkel kapcsolatos intézkedésekre, melyek a kuruc-háborúk után újraépült magyar gátasmalmoknak halálát jelentették.

Már az ötvenes években megindult — malomcsatornák ásásával mentve a legszükségesebb malmokat — a gátasmalmok és egyéb, a folyók medreit összeszűkítő és a víz szabad lefolyását akadályozó építmények eltávolítása.[75] *Gyula* határában a Fehér-Körös medréből 23,486 öl hosszúságban 190 drb cölöpöt húztak ki. A városban egy régi vízimalom gátjának 800 drb cölöpmaradványát ásták ki. *Gyulavári* határában 176 drb cölöpöt szedtek ki a Fehér-Körösből.[76] A *tarjáni* malomgát utolsó maradványait 1888-ban távolították el a Sebes-Körös medréből.[77] Egy *Csermák Antal* nevű mester 12 nap alatt 260 emberrel 1677 drb malomcöveket húzatott ki bizonyos favontató masina segítségével, amilyet a tiszaháti nép ma is ismer.[78] Több helyen, hogy a gátak szétszedésének és a cölöpök kihúzásának szörnyű munkáját elkerüljék, inkább átvágásokat készítettek.[79]

Önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy ezeket a hatalmas cölöpöket mind a gátasmalmoknál, mind a panyolai építménynél, valamint a cejtes vagy cöjtös hajósmalmoknál a mély víz fenekére vert malomszögeket milyen módon verték le? A régieknek meg volt errenézve a különleges eljárásuk, melynek tárgyalásától e helyen el kell tekintenünk.[80]

A felsorolt adatok után világosabb képet alkothatunk magunknak a fenékgátakról. A malomgátak szétrombolásakor kihúzott cölöpök nagy száma arra mutat, hogy azokat meglehetős szorosan verték le egymás mellett éspedig ha valóban erős és vizet át nem engedő gátat akartak építeni, akkor két sorban, hogy a közét a már említett anyagokkal kitölthessék. Az ú. n. hidasgátakat másképen nem is lehet elgondolni.

Vesszőgátaknál az őrkarók, illetve sövénykarók a sövényfonásnak megfelelő távolságra állhattak egymástól. A fenékgát olyan hosszú volt, mint amilyen széles a folyó, melyet keresztül fogott. Elérte a 75 öl hosszúságot is. A magasság a víz mélysége szerint 1—2 öl közt váltakozott. A hajók és a sószálak részére a gátak közepén elzárható nyílást hagytak *(selyép*, selyépfej, *zsilip)*.[81] Ha a zsilip *ászokfája* magasan állott, akkor a gát mellett összegyűlt víznek két lábnyi esése is volt a zúgóban, amely körülmény a sószálakra könnyen veszélyessé válhatott, mert sebes árral vagy örvénybe sodródtak, vagy a partnak vágódtak.

Miután a malmok is gyakran a gátak nyílásai előtt állottak, a sószálak közeledésekor azokat is el kellett a part felé vontatni, nehogy a sótalpak a sebes vizen a malom alá kerüljenek, ami

könnyen megesett, ha a malom nem hajón, hanem *tombácokon* állott. Éppen ezért a közeledő tutajosok, hajósok figyelmeztetésére a gátnyílásoknál 2—2 háromöles rudat állítottak fel.[82]

Magától értetődik, hogy ha a gátak kötéseire nem vigyáztak, különösen áradások alkalmával; ha azokat örökösen nem javították, akkor könnyen átszakadtak, veszendőbe mentek. — Az ilyen gátaknál tehát az volt a fontos, hogy a folyóvíz, mely reá egy oldalról gyakorolt nyomást, át ne szivároghasson rajta. Ebből következik, hogy a fenékgátnak a vízfolyással szemben levő oldalon erősebbnek, tömörebbnek kellett lennie, mint a vízfolyás utáni oldalán. Ez volt rendeltetésének egyik alapfeltétele.

A panyolai faalkotmányon sem ezek a jelenségek, sem a fentebb felsorolt alkatrészeknek a maradványai nem figyelhetők meg, mert a panyolai építmény nem malomgát volt. Nem hogy azokat a jellegzetességeket nem találjuk meg rajta, melyek a gátaknál célszerűek és rendeltetésüknek megfelelőek, hanem éppen azoknak ellentmondó tulajdonságok egész sora késztet bennünket arra, hogy a malomgát-elmélettel kapcsolatos vizsgálódásunkat negatív eredménnyel zárjuk.

4. Az ősi cége a rekesztő halászatban.

Tagadhatatlan, hogy a magyar malomgátak közeli rokonságban állanak a rekesztő-halászat egyik legősibb alkotásaival, a cégékkel. Itt főleg csak azért említjük meg ezeket is, mert lehetséges, hogy az első malomgátépítőknek a rekesztő-halászat emez ősi formái szolgáltak mintául, olyanok, amilyeneket *Herman Ottó* magyar honból,[83] *Jankó János* az európai és ázsiai Oroszországból,[84] finn és román szerzők pedig saját hazájukból írnak le.[85]

A panyolai építmény feltárt részének legfeljebb északi palánkját lehetne cégének tartani, de ez a nagy építménynek csak egyik tartozéka.

5. Hajóépítő-telep és kikötő a XVI. és XVII. században.

A panyolai faalkotmány a Túr-erdőnek nevezett ősi tölgyesek vidékén került napfényre, tehát olyan helyen, hol a régiek hajóépítéshez könnyen kaptak anyagot. Vessünk azért egy pillantást arra az eshetőségre, mely a panyolai faépítmény és egy hajóépítő-telep, avagy kikötő között esetleges összefüggést szülhet.

A hajóépítés fellendülését mind nálunk, mind a külföldön a sókereskedés kifejlődése okozta. A máramarosi és erdélyi sót a Tiszán, illetve Szamoson és Maroson már ősidők óta hajókon

szállították. A törökvilág ezeknek járását erősen megcsappantotta, de ugyanakkor elterjedt gátasmalmok elszaporodása pedig csaknem megszüntette. Az elmocsárosodott folyókon a XVI. és XVII. században, amikor lehetett, a sót is szálakon, tutajon szállították.[86]

A hajókat, naszádokat, sajkákat a hajóépítő-telepeken az ú. n. *schopper* (super) mesterek készítették. Az elnevezés mutatja, hogy a mesterség Nyugat felől került hozzánk. A dunai hajóépítő-telepek között, Bécstől Nandorfehérvárig, a *komáromi* volt a legnagyobb. A Tiszán *Titelnél*, *Becsnél*, *Szegeden*, *Szolnokon*, *Máramarosban*, továbbá a felvidéken *Bártfán* s a XVIII. században más helyeken is találkozunk hajóépítő-telepekkel.[87] Állítólag *Zápolya* Jánosnak a Tiszán 1528-ban hajóhada állomásozott.[88] *I. Ferdinánd* a tiszai naszádokat Felsőmagyarországon, *Máramarosban* építtette *gmundeni* mesterekkel, akik 1552-ben 30 naszádot szállítottak, amikor is 140 új naszádra kaptak rendelést. Ezek azonban *Szolnok* eleste miatt nem készültek el. Azonban tény, hogy a német mesterek több vidéken betanították a magyar ácsokat a hajóépítés mesterségére.[89]

A hajóépítéshez sok és válogatott faanyag kellett. A XVI. és XVII. században a hajóépítő telepekre a faanyagot gyakran messze vidékről szállították, így pl. Bécsbe a Dráva és Száva közti tölgyerdőkből. Azonban már a XVIII. században a hajóépítő mestereket küldték az elegendő és jó anyagot szolgáltató erdőségekhez. Így került 1718 körül *Máramarosszigetre* tizenkét mester, akikhez később újakat is küldtek.

Egy-két esztendő se telt el, már 1722-ben *Csap* közelében, *Tárkányon* négy hajómester és egy csomó ács működik. Az egyik gmundeni mester Máramarosszigeten fűrészmalmot készített és a hajózást *Tárkánytól Tiszaújlakig* berendezte. Hajóépítőtelep volt *Bocskón* is, hol 1735-ben harminc tanult mester dolgozott. 1739-ben *Tokajban* Szeged részére *kompokat* készítettek.[90]

Kérdés, hogy milyen berendezésűek voltak ezek a régi hajóépítő-telepek a Tiszaparton? Szolgálhatott-e a panyolai faépítmény ilyen célra vagy sem?

Valóban semmi vonatkozást nem találunk a hajóépítés és a panyolai építmény szerkezete között. Az északi palánk, a kétoldali rekeszkarók, a talapzat rőzseborítása, a hidlásdeszkák teljesen ép, horzsolás nélküli felülete, a faragásból származó forgácsok igen csekély volta stb. mind-mind ellene mondanak egy hajóépítő-telep elgondolásának.

Még kevésbbé szabad valamely folyami kikötőre gondolnunk, amilyenekről különben tudomásunk van. Általában a folyami hajórajok erdős kanyarulatokban vagy szigetek mögött húzódtak meg. Ahol ilyenek nem voltak, ott mesterséges torlaszokat, folyamparti palánkot építettek, melyek a hadihajók-

nak segítségül szolgáltak.[91] *Szentkláray* Jenő megerősített *kikötőkről* beszél *Esztergomnál*, *Pozsony*, *Komárom*, *Buda* és *Belgrád* városoknál, azonban *Takáts* állításait éles bírálat alá veszi.[92] Ha ilyen mesterséges kikötők valóban voltak is, mély vizet igényeltek, melyet kedvező partalakulatok enyhében, a megkívánt nagyságban levert fenyőcölöpök sorával keríthettek be. Talán *Evlia Cselebi* látott valamelyes kikötőt Esztergomban, mert nem egészen világosan ezeket írja : „a külváros falán kívül, a Duna partján, a fal tövében... egy sorompó és egyszerű palánkafal is van, melynek összes karói a Dunába levert tölgy- és cserfakarók, melyeknek mindegyike 10 rőf magas és oly vastagok, mint az ember dereka... E sorompó a vár falát védelmezi... ha az ellenség a Dunán hajókon jön, a hitharcosok ezen sorompók mögé menve harcolnak."[92a]

6. A palánkerődítmény-elmélet.

a) *Általános jellemzés. Szakirodalom.* Eddigi okfejtéseink menetéből kiviláglik, hogy előtanulmányul szánt jelenlegi dolgozatunknak kizárólagosan körülnéző, vizsgálódó feladata van. Igyekeztünk reámutatni arra, hogy a panyolai építmény nem partvédelmi mű, nem úttest, nem malomgát, nem hajóépítő-telep, hanem a legnagyobb valószínűség szerint olyan erősségnek a maradványa, melyet általában favárnak, palánkvárnak, *palánkerődítménynek*, vagy egyszerűen csak palánkának, palánknak szoktunk nevezni. Ásatásunk tárgyát tekintve töretlen úton járunk, ami megokolja szélesebb körültekintésünk.

Ha ez a reámutatásunk tényleg sikerülni fog és ami a legfontosabb, a további ásatások is támogatni fognak feltevésünkben, akkor tesszük csak feladatunkká azt, hogy a panyolai építmény keletkezésének idejét meghatározzuk, építőit kikutassuk és amennyiben volt, történelmi szerepe után okmányok alapján is tudakozódjunk. Mert lehetetlen, hogy egy ilyen nagyobbszabású építménynek akár még a föld alatt tárgyi-, akár nyilvános és magánlevéltárakban írott korhatározó emlékei ne legyenek !?

A palánkerődítmény lényegéről a rendelkezésünkre álló szakirodalom alapján ma már világos képet tudunk alkotni.[93] Az adatok és különféle bizonytalan elnevezések összevetéséből célszerűnek látjuk leszögezni, hogy tulajdonképpen van *egyszeres palánk* és van *kétszeres* vagy *kettős töltött palánk*. Az egyszeres palánk a cölöpkerítés, cölöpsor egészben vagy részben sövényfonással, esetleg anélkül. A két párhuzamos palánk közé döngölt agyagfal pedig a kétszeres vagy kettős töltött palánk, az az a kőfalat helyettesítő várfal. Alkalmazásukat a terepviszonyok szabták meg.

A palánkfalaknak nagy veszedelme volt a tűz, azért kívülről vastagon besározták. Gyorsan épült, hirtelen közeledő veszedelem ellen megbecsülhetetlen volt, de fenntartása többe került a kőfalénál. A reáhulló ágyúgolyó nem sokat ártott neki, de ha meg is rongálta, éjjel könnyen kijavították. Örökösen gondozni, elkorhadt alkatrészeit cserélni, tavaszra elmállott tapasztását pótolni kellett. Ha elhanyagolták, sőt télen még tüzelgették is, tavaszra helyenként ki-beomlott, úgyhogy lóval lehetett rámenni, vagy a farkasok is átkullogtak rajta.[94] Bár az agyagtölteléket vizesen döngölték, taposták, gerendakötésekkel is erősítették, mégis célszerű volt esővíz ellen mind a falakat, mind a bástyákat zsindellyel, náddal, vagy ha más nem volt, szalmával fedni. Minél szélesebb volt a döngölt fal, annál erősebbek voltak faalkatrészei, melyeket a bárdos tölgyerdők szolgáltatták. Szemben vagy egymás mellett álló cölöpök, karók kötésére, összefogására fiatal tölgyfákból font köteléket használtak, mely a vassal vetekedett. A palánkvár legnagyobb erőssége azonban a környező mocsár volt, mely többet ért, mint a vizes árok vagy akár a folyó, miután a mocsár, ha száraz nyárban sem szikkadt ki, embernek, állatnak, hajónak, tutajnak járhatatlan volt.[95] Különben a palánkvárat nem sokra becsülték. Egy kuruc vitéz „szarkafészeknek" csufolta,[96] míg ha áthatolhatatlan ingovány övezte, még ostrom alatt is lakodalmat tartottak benne.[97] Előfordult, hogy magaslaton épült kővárakat a lovasság elhelyezése végett, második védelmi vonalként kettős töltött palánkkal, legkívül pedig az egyszeres palánk egyik nemével, a sövényfonás nélküli, csupán rablók feltartására szolgáló „*latorkert*"-tel vették körül.

Takáts Sándor szerint a külföldön sohasem járt magyar *fundáló* mesterek a XVI. és XVII. században fából és földből épült emez erősségeket „magyar módra" épült várnak nevezték szerte a világon, tehát magyar találmány.[98] Ezzel szemben *Pataki Vidor* arra az eredményre jutott, hogy a palánkmunka nem magyar találmány és nem is magyar specialitás. Idegenek, főleg olaszok hozták be ezt az „új módszert" : a kőépítkezés mellett a gyors és olcsó palánk-építkezést, mely hazánkban sok eredeti vonást nyert. Eszerint a magyar várvédők praktikus újításait mondhatjuk csak magyarnak, miket azonban még fel kell kutatni. Pataki Vidor az egész palánkerődítményből magyar specialitásnak csak a latorkertet tartja, melynek külföldi váraknál nyoma sincs.[99]

A két tudományos eredmény szembeállítására azért volt szükségem, mert az általam feltárt panyolai építmény tárgyalása folyamán módomban lesz rámutatni arra, hogy sem az egyik, sem a másik tudós szerzőnek nincs teljesen igaza. — A palánkerődítmény valóban nem magyar találmány, de

ugyanúgy nem német vagy olasz, tehát nem importált várépítési rendszer, hanem lényegében az emberi művelődés egyöntetű fejlődésének örök törvénye alapján az egész világon elterjedt védelmi mű.

A fából és földből készült erődítmények nyomait megtaláljuk mind az őskorban, mind a ma élő természeti népeknél; magyarföldön és némethonban egyaránt. Az viszont ismét más kérdés, hogy a közös alapformához az egyes nemzetek mennyiben járultak hozzá? Mi benne a magyar specialitás?

*

b) *Őskori nyomokon.* Földből és fából készült erődítményeket, tervszerűen átgondolt emberi védműveket már az őskor *neolithikus* szakaszából ismerünk, melyek különféle kultúrkörökhöz tartoznak.

A külföldi szakirodalomból példaképpen kiragadjuk a a németországi *michelsbergi* kultúrkörhöz tartozó *mayeni, goldbergi, urmitzi* stb. sáncárkokkal körülvett erődítményeket, mint a legjellegzetesebb és legerősebb őskori ilynemű emberi alkotásokat, melyeknek sáncaiban megtalálták az egyszeres palánkok cölöpsorának nyomait.[99a] Akár telepek, akár csak refugiumok voltak ezek a kezdetleges erődítmények, bizonyos, hogy Európában a palánképítkezés alapformáit, az egyszeres palánk ősét ilyen lelőhelyeken kell keresnünk.

Ez az egyszeres palánk azonban már az őskorban eljutott arra a fejlődési fokozatra, melyen túl lényegében a XVIII. században sem ment.

Schuchhardt Berlin mellett, a Lehnitz-tó egyik félszigetén egy bronzkori erődítményt tárt fel, az ú. n. *potsdami római sáncot*, melynek fala a szó szoros értelmében vett kettős töltött-palánk volt. Az erősség átmérője 125, ill. 175 m. Három m. magas, 3 és ½ m. széles fala kívül-belül palánk, melynek köze földdel volt kitöltve. Ezt a földfalat belehelyezett fatörzsekkel erősítették meg. Három kapuja volt.[100] Eredetileg kettős töltött palánkja volt a Mecklenburgban, *Malchin* mellett feltárt „*Wargentiner Berg*" néven ismeretes, a bronzkorszak végéről származó erődítménynek.[101] Fagerendákkal erősített földfalak és palánkok nyomait találták Keletporoszországban (*Wőhlitz, Tolkemita* Ebert ásatásai 1925—1926-ban), továbbá *Rittershausen* mellett (Hessen—Nassau),[102] a *buchaui* hallstattkori víziárosban.[103] A patsdamihoz hasonló palánkerődítményeket figyeltek meg bizonyos szláverősségeknél.[104]

Egyenesen a középkori várak éspedig az alsórajnai vízivárak előfutárának tekintik a híres „*Hunnenschans*"-t Hollandiából az *uddeli* tengerpartról, melyet *Holwerda* tárt fel. Az egészből bennünket annyi érdekel, hogy főfala t. k. kettős

töltött-palánk volt azzal a helyi jellegzetességgel, hogy homokkal töltötték meg. Magassága 3, szélessége 5—7 m. volt. A Kr. u. VII—X. századokban települt hely. Neve későbbi korból származik.[105]

A magyarhoni régészeti ásatások egyik legérdekesebb és talán dolgozatunkra nézve egyik legtanulságosabb eredménye az a téglakeménységre kiégett agyagsánc, melyet a kelták által alapított *Scrabantia*, a mai Sopron helyén Bella Lajos tárt fel és írt le az Arch. Ért.-ben. Ennek a 6—8 m. magas, függőleges lyuksorokkal keresztben tagolt égett földsáncnak az építését Bella igyekszik megmagyarázni. Szerinte — igen helyesen — a fal minden lyuka egy-egy fatörzs helye. Ugyanis a sáncépítők nyirkos agyaggal dolgoztak. Lefektették a 24 cm. átmérőjű fatörzseket úgy, hogy belülről kifelé némileg emelkedtek. Ezeket agyaggal betakarták és feléjük újabb törzseket raktak. Így ment a munka a kívánt magasságig. Bella szerint most vagy kihúzták a fatörzseket és nagy tüzet rakva a lyukas sáncot kiégették, vagy pedig benne hagyták a fatörzseket és úgy égették ki a falat. Az így megmaradt üregeket aztán nyers agyaggal kitöltötték.[106] Szerintem helyesebb magyarázat ez: a várfalépítők a fatörzseket mint az agyagfal alkatrészeit alkalmazták, ellenben később ezek az alkatrészek tűz által pusztultak el akár az ellen részéről, akár más oknál fogva, amikor is a törzsek helyére idővel behatolt a föld. Ha az ásató ezzel a felfogással figyelte volna az építményt, bizonyára akadt volna olyan nyomokra is, melyek a konstrukciót még bővítették volna.

Bizonyos, hogy ez az építmény a fából és földből épült erődítményeknek egy igen érdekes válfaja, mely hosszabb tapasztalaton alapulhatott. Ugyanis az agyagfal hosszába fektetett törzseket az ellenség könnyen kibonthatná, míg a végeikkel kifelé néző és kissé emelkedő hatalmas szálfákat kimozgatni, kihúzni nem igen lehetett s valóban csak a tűz emészthette el.

A *szabolcsi földvár* sáncában *Jósa András* tőből kivágott gallyas fákat észlelt éspedig „három irányban, t. i. fennállóan, hosszában, koszorúként és keresztben a sánc hosszával, nyilván azon célból, hogy a laza föld szét ne omoljon, hanem meredek sáncot alkosson". A földtöltelékben itt-ott nagy köveket is talált.[107] A *bihari földvár*, eltekintve a későbbi reáépítkezéstől (?), a szabolcsihoz hasonló szerkezetű védőfallal rendelkezett. Az ásatók „gerendákkal és gallyakkal összekötött" taposott, vert földsáncról beszélnek.[108] A megfigyelések egyik esetben sem kielégítők, mert a kutatók akkor még nem ismerhették azokat az irányelveket, melyek az ilyen erődítmények feltárásánál elsősorban szem előtt tartandók.

Ugyanezt mondhatjuk pl. *Neudeck* Gyula leírására a

muntjanai földsáncról,[109] ahol bizonyos, hogy egy tűzben elégett hatalmas kettős töltött palánk maradványáról van szó, míg Neudeck leírása ezt mondja : „a földsánc félhold idomú, előtte mély árok... mely 5 m. mély, a sánc 7 m. magas, felül 2 m. széles. Felületét agyag borította, melyet tűzzel megkeményítettek. A sáncon eszközölt átmetszés 15—20 cm. mélységig égetett agyagtömböket vagy pörkölt agyagréteget tűntet fel és ezekben karóktól maradt mélyedéseket látni, melyek védelem céljából épült cölöpfal vagy cölöpökre épült faházak nyomai lehetnek. A töltés oldalának pörkölése arra szolgált, hogy az időjárásnak inkább ellenálljon és hogy az ellenség kapaszkodását rajta megnehezítsék". Természetesen ez mind téves elgondolás, mert a kutató az építmény jellegét nem ismerte fel.

Példaképpen felhozunk egy másik esetet. *Mihalik* József így ismerteti az *abosi földvárat* : „a külső körsánc paliszádokkal volt megerősítve, a belső tér kerülete pedig sövénnyel védelmezve".[110] Ez sem lehet egyéb, mint a külső „paliszád" és a belső „sövény" közé döngölt föld- vagy agyagfal.

Az ős- és népvándorlási korból felsorolt analogiák bizonyító erejét kíséreljük megnövelni más úton is.

*

c) *A természeti népek bizonyságtétele.* A természeti népek telepeiket, falvaikat általában rőzséből és fatörzsekből készült torlaszokkal, cölöpkerítéssel, árkokkal és sáncokkal védik. Keletafrikában a hódító *bontu*-törzs és mások is erődítményeket is készítenek, melyeket töviskerítéssel, cölöpsorokkal és néha árkokkal és agyagsáncokkal vesznek körül. Egyes törzseknél belül egészen sajátszerűen kiképzett telepek, erődítmények vannak. Ezek a törzs egyéni hozzáadásai az általános alapformához, melyek reánk most nem tartoznak, de amelyeket kívülről rendszerint cölöpkerítések, árkok és falak öveznek.

Délamerikai természeti népek a cölöpkerítések, bambusztorlaszok alkalmazásával építik erődeiket. A *chibcha-települések* cölöpkerítéseiket bambuszfonadékkal látják el. A főnök palotáját háromszoros kerítés veszi körül. A cölöpök beverése vallásos cselekedet.[111]

Végtelenül érdekesek az *újzélandi* földből és fából épült *maori-erősségek*. Ezeknél az egyszeres palánk cölöpjeit vagy vastag fatörzseit mélyen a földbe verték vagy ásták, egymástól két-három rőf távolságra. Erre kisebb törzsekből vagy hasított fákból készült keresztrácsozatot kötöztek. Az ilyen palánk földsánc nélkül is elég erős volt a védelemre és számos változatban fordul elő.[112]

Íme itt is megtaláljuk az agyagsánc és az egyszeres palánk különféle változatait.

*

d) *Széttekintés az ázsiai őshaza környékén.* Ha a bennünket közelebbről érdeklő Ázsiába irányítjuk tekintetünket, a palánkműveket, favárakat, általában földből és fából készült erősségeket, mindenütt megtaláljuk részint romokban, részint ősnépek hagyományaiban.

Vámbéry Ármin középázsiai utazásai alkalmával a perzsa *Tebriz* városában magas agyagkerítéseket,[113] *Khivában* földfallal kerített *kirgiz-telepet* talált.[114] Ugyanő írja, hogy a krími tatárok lakásának udvarát kőfal vagy kívülről sárral tapasztott sövény veszi körül.[115] A *jakutoknál* az oroszok a XVII. század első felében sánckarókkal megerősített védelmi műveket építettek (osztrog).[116]

Ha a világhírű Ázsia-kutató, *Stein Aurél* műveit olvassuk,[117] főleg a középázsiai *Takla-Makán* sivatag déli részén, a *nijai* romhelyeken feltárt lakóházak és Kína legnyugatibb határán talált *limes* világosan mutatják egyrészt a favázas, vesszőfonásos falaknak, másrészt a földből és nádból készült ősi határfalazatnak maradványait.

Stein Aurél a kínai *limes*-t így írja le: „Ősi ösvényeken Ázsiában" c. (Bp. 1934. Magy. Tud. Akad. kiad.) művének 120. lapján: „Egy kis szemlélődés után kétségtelenné vált, hogy csakugyan fal maradványaira bukkantam. A futóhomok sekély rétegét eltakarítva egyszeriben kibontakozott előttem a döngölt agyagból és szabályos közökben vízszintesen közéje rakott nádkötegekből épült fal. A falon átitatódott só megszilárdította az egész építményt. A fal közé rétegezett nádkötegeket kívülről merőlegesen rakott nádkötegekkel támogatták meg, rőzsenyalábok módjára csomózva s ilyképpen mintegy külső burkolatot adva az egész falnak.

A nádkötegek vagy rőzsenyalábok mind arasznyi vastagok voltak, hosszúságuk egyformán körülbelül harmadfél méter... Egy feltűnően jó állapotban maradt falrész vastagsága harmadfél méter, oldalai teljességgel sértetlenek és két méternél nagyobb magasságig is állott még a fal... A rőzse és a döngölt agyag váltakozó rétegei a talaj só- és víztartalmától csaknem kőszilárdságúakká váltak...

A szilárd, csaknem függőleges homlokzatú fal láttára önkéntelenül elfogott a csodálat a régi kínai mérnökök iránt. A messze terjedő sivatagban, ahol ... jórészt még a víz is hiányzik, rettentően nehéz feladat lehetett ennek a tömör falnak a megépítése..." (122. oldal.) Ez a határfal 650 klm. hosszú. A Kr. sz. e. I. sz. körül épült.

Ugyancsak Stein Aurél 1914-ben a *Lop-nor* sivatagban talált egy ősi erődöt, melynek fala az ősi kínai limes módjára épült: „egy réteg rőzsekéve, egy réteg tömített sár váltakozva". Ez az erőd a Kr. u. IV. században néptelenedett el.[118]

Egy másik, kínai csapatok részére épített *castrum*-ról ezt írja: „Vályog- és nádköteg-rétegekből rakott falai feltűnően jó állapotban élték túl a két évezred viszontagságait. Építésmód tekintetében tökéletesen megegyezett a régi kínai határfallal, ...Az erődítmény Kr. e. 104 körül keletkezhetett... Ugyanazoknak a kínai mérnököknek mesterműve, akik az ősi *limes*-t építették. Öröm volt látni, hogy a kitűnően rakott nádkévés falak mily hatalmasan ellenállottak a szél-erozió rettenetes romboló erejének."[119]

Még közelebbről kell, hogy érintsenek bennünket az *Uraltól* K-re, a *Felső Ob*, *Irtisz* és mellékfolyóinak vidékén élő finn-ugor népek favárai.

Hajdanán az *osztják* és *vogul* fejedelmek, éppen úgy mint a tatárok, favárakból és töltésekkel kerített helyeikből uralkodtak vidékeik felett. Az orosz hódítás idejéig ezek a váracskák szép számmal voltak és rendszerint kisebb folyók torkolatánál, az ott kiemelkedő földfokokon húzódtak meg. Nagyságuk 70—180 □-öl volt, kellő védelmi és elővigyázatossági felszerelésekkel ellátva.[120]

A vogul és osztják földváraknál, ha a terep úgy kívánta, a földművek tetejébe még erős fakerítést is készítettek éspedig sűrű karó- vagy cölöpkerítést, azaz egyszeres palánkot, melynek cölöpjeit egyenként verték a földbe. A jobban megerősített váraknál több sor cölöpkerítés volt és a kaput reteszrúddal zárták el.[121] A meredek sánc oldalán lépcsős ösvény vezetett fel vagy fahágcsó. A sáncon kilátót, őrtornyot említenek, a folyón, honnan az ellent várták, dróthuzalos csengős vészjelzőt és hegyes karókat a vízben, mely a hajók fenekét átdöfte stb.[122] Ha az ellenség közeledett, a palánkot kijavították. A védők nyilaztak s gerendákat dobáltak az ostromlókra. A győzők a faalkatrészeket vagy elégették, vagy a folyóba dobálták, a várat megsemmisítették.[123] A vogul és osztják hősi énekek, melyeket elsősorban kiváló magyar, aztán finn és orosz tudósok mentettek meg a végpusztulástól, sokszor emlegetik s részben le is írják egykori híres, erős faváraikat.[124]

A felsorolt adatokhoz szinte felesleges kommentárt fűzni. Bizonyos, hogy amikor honfoglaló őseink a Tisza—Duna tájain megjelentek, mocsarakban és folyó torkolatok szögeiben már készen találtak itt olyan fából és földből épült, refugiumszerű favárakat, amilyeneket ők az őshazából, vándorlásaik útján már ismerhettek, merthiszen ismerte a világ minden népe és amilyenekre nekik, legalább is a nemzetségek fejeinek mind ott, mind itt szükségük volt. Az is bizonyos, hogy a harci sikerek és a jólét nem késztették őseinket az erődítmények jókarban tartására, de nagy veszedelmek közeledtére ösztönszerűleg feltámadt bennük a hagyományokból vagy emlékek után

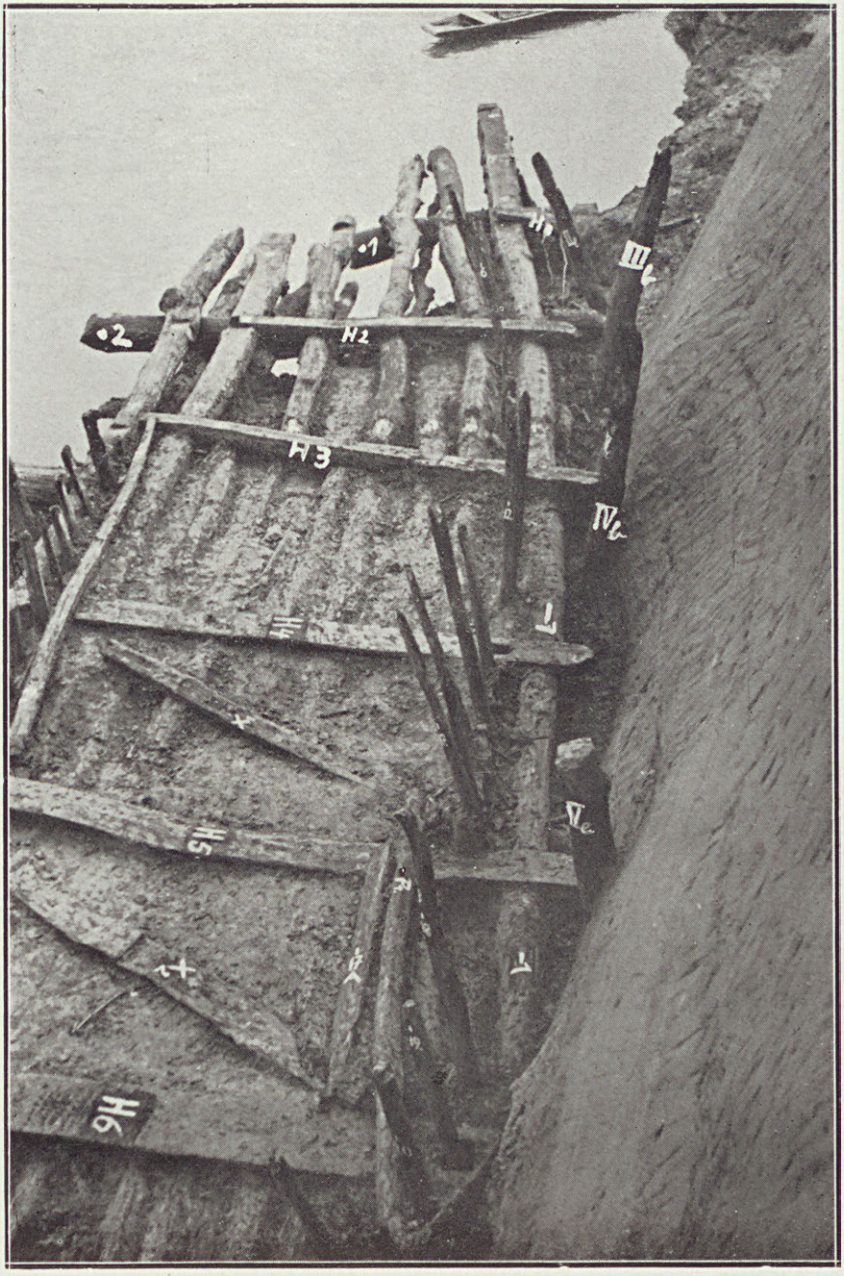

Phot. Kozmann.

A panyolai tölgyfaépítmény a harmadik ásatás után, felülről nézve. A gallyborítás eltávolításával tisztán látszanak a faragott hidlásdeszkák, a hosszanti törzsek közti póttörzsek és a baloldali rekesz közel 2 m. magas karói.

Phot. Kozmann.

A panyolai tölgyfaépítmény felső vége, a harmadik ásatás után. Felvétel a partról. Az egyszeres északi palánk szorosan lezárja az alkotmány végét. Tőle balra a hullámtörő rőzsék leszorító cövekjei. Jól látszanak a **H6** két végén áthatoló rekeszkarók.

Phot. Simonyi Zsigm.

1. A panyolai tölgyfaépítmény 1933 tavaszán, a negyedik ásatás előtt. A harmadik ásatáskor kettévágott és jórészben felszedett építményt az áradások alámosták s részben betemették. Az in situ maradt alkatrészeken a parttőnél az odahelyezett : **1** nagy kereszttörzs fekszik.

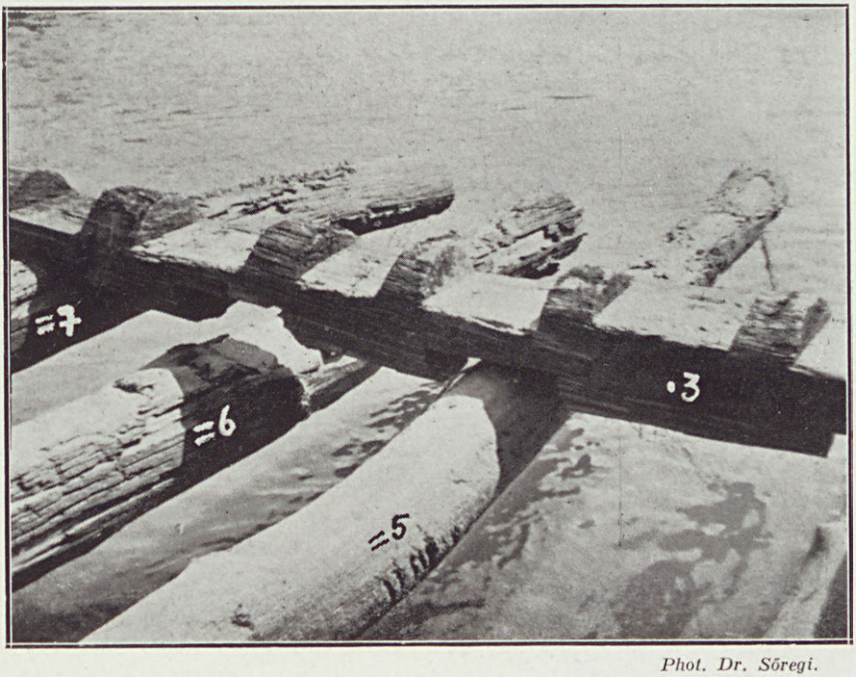

Phot. Dr. Sőregi.

2. Részlet a panyolai tölgyfaépítményből a negyedik ásatás előtt. A · **3** felsősori kereszttörzs és három alsósori hosszanti törzs.

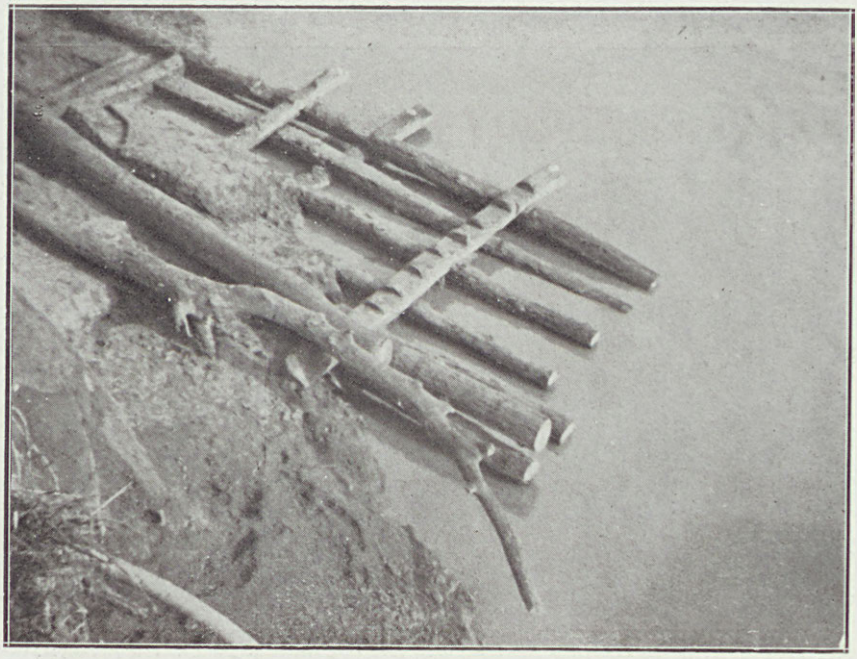

Phot. Dr. Sőregi.

1. A panyolai tölgyfaépítmény a negyedik ásatás után. A parttőben látszik a nagy ágbogas törzs fele. Mellette a **: 1** kereszttörzs és amellett a felsősorból in situ hagyott **— 1** hosszanti törzs.

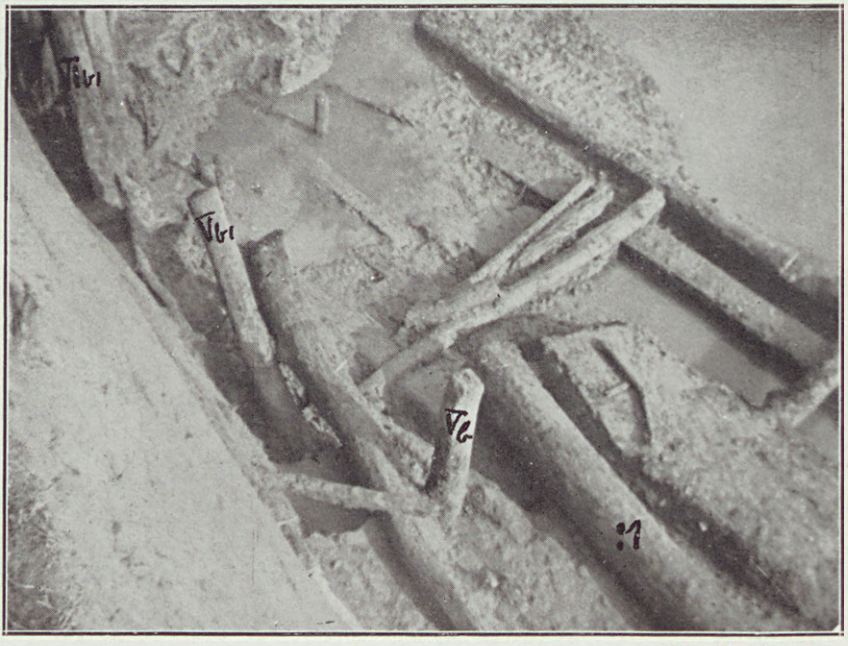

Phot. Dr. Sőregi.

2. A panyolai tölgyfaépítmény felső vége a negyedik ásatás után. Az ágbogas törzs alsó fele elnyomva az Vb_1 cölöpöt, ráfekszik az építményre. Alóla nyulik ki az **· 5** rövidebb kereszttörzs.

ismert védelemnek ősi, gyors és olcsó módja, amire őket nem kellett a behívott német vagy olasz mérnököknek tanítani!

Abban, hogy Magyarországon a XVI. és XVII. században azok az idegen várépítő-mérnökök megjelentek, nem látok egyebet, mint az adminisztratíve is szervezettebb és fejlettebb nyugati hatalmaknak e téren is térhódító igyekezetét. Ez az akkori adminisztrációs viszonyoknak is a legtermészetesebb következménye. Így pl. ha a bécsi udvar a tőle távol eső Szatmárban várat akart gyorsan és olcsón építeni, nem tölthette az időt azzal, hogy azon a vidéken előbb megkeresse a magyar várépítőmestert, hanem küldte egyenesen a bizalmas környezetében élősködő olasz vagy német mérnököt a munka azonnali megkezdésére.

Innen van az, hogy sokszor csak az ú. n. tervező-mérnökök idegenek, de a munkások, akik a bárdos erdőt irtották, hordták, faragták az alkatrészeket; bunkóztak, sövényt fontak és a szörnyű nehéz földmunkát végezték, azok mind magyarok. Amazokra — szerintem — nem éppen volt szükség, legfeljebb az óolasz vagy újolasz várépítő stílus érvényesítéséhez, emezek nélkül ellenben semmire se mentek volna. Így én, Pataki Vidorral ellentétben, ezen a téren igen csekély érdemet gondolok juttatni a Habsburg-dinasztiának!

*

e) *Analógiák a magyar középkorból.* Szakíróink rendszerint csak a XVI. és XVII. századi palánkerődítményekkel foglalkoznak, amikor ez az ősi várépítési módszer a hadiviszonyok következtében nálunk tulajdonképpen csak újra fellendült. Az a feladat, hogy középkori okmánytárainkat és a bel- és külföldi levéltárak még kiadatlan és feldolgozatlan anyagát valaki ebből a szempontból is átvizsgálja, még megoldásra vár.

Itt csak néhány példával rámutatunk arra, hogy már a honfoglalók idejében épültek folyók partján, torkolatoknál várak. Ilyen pl. *Csongrád*, melyet a szlávok építettek a honfoglaló *Ond* vezér idejében, amely körülményt a név is mutatja.[125] *Szent-István* uralkodása alatt mocsárban épült vár volt *Mosony*, *Karakó*, *Fehérvár*, továbbá *Csanád* a Maros mellett, *Békés* a két Körös összefolyásánál, *Szolnok* a Zagyva torkollatánál stb.[126] Akár a vogul vagy osztják favárak a felső *Ob* vidékén!

Ilyen helyeken másról, mint földből és fából épített erősségről beszélni nem igen lehet. Valóban a tatárjárásig földsáncokkal és palánkokkal erősített táborhelyek voltak csupán és csak a tatárjárás szomorú tapasztalatain okulva, a XIII. század végén kezdik az erősebb várerődítéseket és hegyi várakat felkeresni.[127]

A téglát mint várépítő anyagot csak a tatárjárás után használják.[128] De nehezen megközelíthető sík helyeken, pl. az Ipoly egyik szigetén a XIII. sz. végén is favárat építettek, ugyanúgy nagy valószínűség szerint a Szamos mentén és az Ecsedi-lápon is.[129] A Szabács viadaljáról szóló híres énekünk (1476) 91. sora is említi a „*sok kötést*", amely kifejezés minden bizonnyal a töltött palánk cölöp-gúzsaira vagy a sövényfonásra vonatkozik.[130] Nincs kizárva, hogy az ugyanazon korból említett aradmegyei *Töviskvár* Márki Sándor értelmezése szerint csakugyan olyan földvár volt, „hol tüskeborona és vesszőkerítés közé gyömöszölték be a sánc földét."[131]

*

f) *Palánkerősségek a XVI. és XVII. századi forrásművekben.* Ha mind felakarnánk sorolni azokat az adatokat, melyek a XVI. és XVII. századi hazai és külföldi históriai művekben a palánképítkezésre vonatkoznak, köteteket lehetne velök megtölteni. Ezen a téren kutatásainkat még nem fejeztük be. Az eddig rendelkezésünkre álló anyagból annyit közlünk, amennyit egy előtanulmány keretébe beilleszthetőnek vélünk. Ha a további kutatások és ásatások feltételezett állásfoglalásunkban meghagynak, tárgyalásaink ez utóbbi csoportja fogja alkotni idevonatkozó kutatásaink zömét. Mert a magunk részéről, mint azt már első beszámolónkban is nyilvánítottuk,[132] ez elmélet felé hajlunk. Szerintem a feltárt panyolai építmény ezt a felfogást súgallja minden részletében és különösen meggyőző, világos bizonyítékokat szolgáltatnak a XVI. és XVII. századi írott és ábrázolt forrásművek.

Bocskay fejedelem kortársa, *Szamosközy István*, *Rerum Ungaricarum* c. művéből vesszük az első idézetet, mely leírja a palánkerődítmények készítésének módját. Ungvár várának megerősítéséről lévén szó az 1560-as években, Szamosközy ezeket írja: „Svendi Lázár faanyagot vágatott, gerendának kifaragtatta, miután az árkot kiásatta, a sánc előtt rendben felhordatta. A falnak ez az építési módja a magyar népnél, mikor nagyobb munkával kell erődíteni, közönséges és használatos. Ezen módon megy végbe. Az egyes gerendákat egymástól egyenlő távolságban a földbe verik, ezek egymástól 2 lábnyira állanak; hogy szét ne szakadjanak, sövényfonással összekötözik. Mivel pedig ez a fal egyedül az ellenség támadásának feltartóztatására gyengébb volna, mint kellene, belől 12 lábbal más sor sáncot csinálnak, melyet hasonló módon fiatal tölgyhajtásokkal fonnak be. Ez a sor másfélszer alacsonyabb. Hogy ez a sövényfal magától el ne düljön vagy ágyúkkal szét ne szaggattassék, erős, keresztbe fektetett gerendák a középen egybefogják és lekötik, azáltal a sánc úgy összekötöztetik, hogy az

ágyúgolyóknak sokáig ellenállani képes. A falakat kívül jól összetaposott sárral betapasztják, nehogy a meztelen sövényfonás az ellenség támadásának áldozatul essék."[133]

Ehhez a leíráshoz kiegészítésül szolgáljon Wesselényi László *szendrői* főkapitány levele Csáky Ferenchez 1669-ből: „a romlott palánkok építésére ...építőmestereket küldvén, még télen, az jó úton hordassák az palánk fáját, vesszejét és Isten adván békességesen meg érniök a kikeletet, mindjárt munkához foghassanak".[134] A felhasznált faanyag mennyiségére jellemző Chernel György jelentése az *ónodi* végvár állapotáról, melyben ezeket találjuk: „...az mostan hordott új palánkfákat megolvastam, 572 szál ... ehez képest megítélhetni, az palánkfák nem elégségesek, mivel circiter minden öl palánkra esik legalább 6—6 szál karó..."[135]

Ahelyett, hogy a magyar forrásművekben és egykorú levelezésekben szórványosan található rövid feljegyzéseket tovább is számon vennénk, mindjárt reátérünk a XVII. századi magyarhoni palánkerődítmények valóságos lexikonára, Evlia Cselebi török világutazó már említett művére, melyet Karácson Imre dr. fordításában a Magyar Tud. Akad. két kötetben adott ki. Evlia bejárta az 1660-as évek elején az ország nagy részét. Résztvett a rendes csapatok menetelésében, kalandos rablócsapatok portyázásaiban, ütközetekben, követségben s így alkalma volt a magyar várakat és városokat is alaposan megfigyelni, leírni. E tipikus keleti történetíró mai értékeléséről már beszéltünk. Ennek figyelembevételével itt reánk csak azok a megfigyelések tartoznak, melyek a palánkerődítményekre vonatkoznak. Ezeknek rendszerint lelépte a kerületét, a töltött palánkok szélességét. Nagyotmondó túlzásai végeredményében nem annyira az alaptényeket és formákat, mint inkább a mennyiséget és minőséget illetik. Éppenezért Szekfű Gyula túlságos lebecsülése mérséklendő!

Evlia Cselebi Magyarországon a palánkműveknek jóformán összes formáit egyidőben figyelte meg. Leírja művében a legkezdetlegesebb, őskori mintájú *sáncárkot* (tábor, tatárvár), a *torlaszt (kirinti)*, a *sorompós árkot*, az ős kínai limeshez hasonló *fa- és földfalat*, az *egyszeres palánkot*, a *kettős töltött palánkot* vizes árkokkal és árkok nélkül különféle változatokban és végül a téglafallal kombinált rekeszes tömésfalat is *(szánduk)*.

Evlia az egyszerű árokkal és sánccal körülvett, rendszerint egyik oldalával valamely folyóra támaszkodó helyet *tábornak* nevezi, ostrom esetén a harcot *táborharcnak*. Ilyet figyelt meg a Duna-parton *Újvár* földjén, melynek szárazföldi oldalán földbástyákkal védett két kapuja volt.[136] Nagyadorján után felkeresett egy földből összehányt erődítményt, melyről azt írja, hogy „mikor a magyarok Ázsia közepéből Magyarországba

jöttek, ...ilyen földből készült várat építettek. Mivel ...csupán földárkai vannak, azért nevezik Tatárvárnak".[137]

Hogy mennyire a szükség és az alkalom szabja meg az egyes védelmi formákat, bizonyság reá az a sorompós tábor, melyet Evlia csapatteste *Valpó* vára elhagyása után a Dráva-parton az ellenségtől való félelmében készített. „...a hegyekben fákat vagdaltunk le és egy szempillantás alatt sorompókat készítettünk; a lehetőség szerint árkokat ástunk s azok közé vonultunk."[138]

Ehhez hasonló, de sokkal nagyobbszabású, hatalmas torlaszokkal mindenfelől megerősített, az erdős hegyes-völgyes terepet védelemre kihasználó *székely tábort* ír le Evlia a „*Kutuk*"-szorosból.[139]

Végtelenül érdekes annak a hatalmas, fatörzsekből épült határtorlasznak a leírása, melyet Evlia Zrínyi Miklósnál jártakor a Dráva-folyótól a Száváig látott és *kirintinek* nevez. „Sem várhoz nem hasonlít, sem tábori sánchoz. A kirintiben levő égig érő fákat nem vágták le s így egész erdővé tették. Ezek magukra hagyva már 800 év óta meg vannak, azért most évenkint néhány ezer ember ide összejön s százezernyi fát letördelve, az előző évben letördeltek fölé hegy módjára felhalmozzák és innen nevezték a tartományt Kirintinek."[140] Más helyen azt mondja ugyanezen a vidéken látott sáncárokról, hogy a „sánc felé fát és rőzsét raktak és többszörös védősáncokat építettek."[141]

A sáncárkok és torlaszok után fejlődésben az egyszeres palánkfal következik. *Evlia* írja *Eszék* külvárosáról: „vastag fagerendákból készült egyszeres palánkfallal övezett".[142] Világos megkülönböztetés a kettős tölöttt palánktól.

Jelentéktelen kis menedékhelyek ilyen egyszeres, esetleg sövényfonásos és tapasztásos palánkkal is megelégedtek.

A kettős töltött palánkkal és mocsárral körülvett alföldi erődítmények közül a legrészletesebben írja le Evlia Cselebi *Temesvárat* és *Kanizsát*. Az előbbinél azt is megmagyarázza, hogy miért épült fából. „Ez a vár — írja Evlia — a Temes-folyó mocsarában oly módon áll, mintha teknősbéka feküdnék a vízben; négy lába a négy nagy bástya, a belső vár a feje, teste pedig a vár egész terjedelméhez hasonlít; ötszög alakja van. Sem tégla, sem kő nincs benne, hanem az egész vastag tölgyfából készült erődítmény. Fonott sövénykerítése olyan, mintha vékony, fényes falkerítés lenne. Az ügyes építőmester ezt a kerítést vadszőllőből készítette s gipsszel és mésszel bevonva fehérszínű várat épített. A belső tömésvár kettős magas cölöpsor, melynek közét az ügyes mester cementtel, mésszel, gipsszel oly tömötté tette, hogy az ágyúgolyók, ha a falak közé mennek is, az ágyúk repesztéseitől éppen semmit sem kell félni, mint a

kővároknál. Azt mondhatná ugyan valaki, hogy a vár falát felgyujtják ; ámde a tengernyi víz és mocsár miatt nem lehet megközelíteni, a környező ingovány miatt nem lehet ostromsáncokba menni... Azt is vethetné valaki ellen, hogy a favár idővel nem rothad-e el? Az egyes korhadó cölöpöket 40 éven át egyenként mind kihúzzák s helyükre más fát tesznek, mivel ezek kijavítására hetven falu van rendelve, de különben is a mocsárban minden gerenda lassankint olyan lesz, mint az ébenfa s oly kemény, mint az... acél... A fal szélessége 50 láb, némely helyen 60 láb is van ; ha fölötte a lovasok *dsiridet* (gerelydobás s annak lóhátról való elkapása) játszanak, még akkor sem szűk a hely." „Azt mondhatná valaki : ha e várra ily nagy gond van, miért nem épitették kőből és téglából? Ámde ebbe a tartományba messze távolból kell a követ hozni s ez a kő sem állhat ellen az ágyúnak ; ha téglából készítenék is, mivel a sok esőzéstől és az árkokban lévő nagy folyónak süppedékes földjétől ez sáros hely, azért a kőépület néhány évig sem maradhatna meg, hanem a föld alá süllyedne ; az előrelátó és okos építőmester tehát e várat cölöpkerítésből készítette."[143]

A méretek és a töltött palánkfallal kapcsolatos szokások megismerése végett adjuk *Kanizsa* leírását is 1664-ből. „Egy tóban fekszik — írja Evlia — négyszögalakú és kerülete 1800 derék lépés. ... Árka nincs. Falainak szélessége 40—50 láb s erős, tömésfalak. Két oldalról, a falakon belül és kívül az ember derekának megfelelő vastagságú tölgy- és cserfák vannak, melyeknek magassága 15 építészeti rőfre feljön. A mesteremberek ezeket a fákat furfangosan egymáshoz kötötték s azok belsejét tüskés borz bőre gyanánt tömésfölddel kitöltötték úgy, hogy ha néhány százezer ágyúgolyót belelőnek is, a golyók a fagerendákon bemenvén ... földbe süllyednek s ott maradnak. E várfalon itt-ott a város előkelőinek kertecskéi vannak, szintén e várfalon vannak az ostrom idején vértanuságot szenvedett emberek sírjai is. A jelvények, zászlók zöld deszkából vannak..."[144]

Hatvan várában Evlia háromszoros palánka és tömésfal kerítést látott és e falak közt vízzel telt árkot. Azontúl körös-körül mocsárt és ingoványt.[145] Mélyfekvésű váraknál, hol a környező mocsárok átjárhatatlanok voltak, természetesen az árkok hiányzanak.

Különleges kettős töltött palánkja volt *Új Zrínyi-vár* erősségnek, a Mura-folyó partján : „tömésfalának szélessége — Evlia szerint — 50 láb, magassága 50 rőf. A vár fái közül némelyik ott termett fa lévén, leveleivel a vár falából kinőtt gyökeres nagy fa, amely hosszú ideig meg nem romlik. A gyökeres tölgy- és cserfák közé földet tömtek s a vár falát abból készítették. A szárazföld felől hét bástyát készítettek stb."[146]

A különlegességek közé soroljuk a téglafalú *Eszék-várnak* a törökök által való kijavítását. Evlia így írja le : „az alacsony falra vastag tölgyfa-gerendákból készült *szándukokat* (= láda, a vizenyős helyeken és vízi építkezéseknél használt *caissont* jelenti) tettek, minden oszlop helyére tömör szánduk illesztetett be, az erős tégla fölé pedig rácsozatos szándukot helyeztek s mész- és gipszcementtel töltötték ki ; ...mellvédjei nincsenek ... a Drávaparti oldalakon csupán egyszerű tömésfalkerítés van".[147]

A felépítés alatt és kész állapotban levő palánkvárak[148] ismertetése után nézzük meg a rombolás, az ostrom lefolyását is, hogy a falak szerkezete annál inkább világosabban álljon előttünk.

Evlia Cselebi és *Pecsevi Ibrahim* többszöri leírásai alapján[149] a palánkerődítmények ostromát könnyű rekonstruálni. (8. kép.)

Az ellenség, hogy a falakat megközelíthesse, az árkok vizét igyekezett lecsapolni. Ezeken vagy a környező mocsarakon keresztül rőzséből, gerendákból, ganéjból, földes zsákokból stb. utat csinált. A palánkot természetesen ágyúval törették lehetőleg oldalról, mert a ráhulló golyók nem sokat ártottak neki. A jól irányzott ágyúütésektől a sározás, a tapasztás lehullott, a fal „tollváza gyanánt" repült a levegőbe. Az így támadt réseket megrohamozták, bár a védők törekedtek mielőbb két sor karót verni a hézagokba és azt rőzsével, földdel — sokszor tűzben is, de rendszerint éjszaka — mihamar betömték. Ha az ellenség a palánkfal tövén védett állást foglalt, a karókat, cölöpöket, sövényfonást tördelte, vágta, zúzta, kidöntötte. Ha kellett, a fák héját lefejtették, naftával, kátránnyal bekenték és meggyujtották, vagy csak egyszerűen a fal tövére szurkot öntöttek és úgy perzselték fel a palánkot. Így ez „egy karószálig" elégett, csupán a kiégett tömésföld maradt. Bizonyos, hogy az ágyú ezt az égett falat már könnyebben törte, míg a nyerset csak erősítette.

Ez a várostrom-rendszer, különösen a tűzzel való operálás kitermelte a maga messze földön híressé vált szakemberét. Ugyanis egy *Gábor* nevű ferencrendi szerzetes olyan gyujtószert talált fel, mellyel a lőtt réseken készített cölöp- és karógátakat olthatatlanul fel tudták perzselni. Így többek közt *Buda* 1686-i ostrománál a döntő roham előtt ezzel a szerrel semmisítették meg a törökök által hősies elszántsággal épített cölöp- és karógátakat. A szerzetest találmányáért *Tüzes Gábornak* nevezték és később a budavári tűzérség főnöke lett.[150]

*

g) *Régi várábrázolások tanuságtétele.* A forrásművek leírásával egyenlő értékűek, sokszor még szemléltetőbbek is azok

az egykorú metszetek, melyek a XVI. és XVII. század erődítményeiről, ostromairól ezer és ezer számmal maradtak fenn. A XVI. és XVII. századi históriai művek egész tömege telítve van ezekkel a metszetekkel, melyek hű kiegészítői és sokszor

Fig. 8. kép.

Részlet Hatvan várának 1596. évi bevételét ábrázoló XVII. századi metszetből. Balra a szétrombolt kettős töltött palánkon és az előtte feltöltött vízárkon keresztül támadnak az ostromlók. Jól kivehetők a palánk kihuzgált cölöpjei-karói. Az előtérben védett ágyúállás földsánccal és vesszőfonásos földbástyákkal. (Ortelius redivivus et continuatus, oder der Ungarischen Kriegs-Empeorungen etc. Nürnberg 1665 c. mű I. köt. 198. l. után közölt metszetről fénykép másolat.)

megmagyarázói a leírásoknak. Sok köztük teljesen értéktelen, mert sablon szerint, elképzelés alapján készült, soknak históriai becse tagadhatatlan.

Ez előtanulmány keretében csupán megemlítjük, hogy ezeken a metszeteken feltaláljuk a palánk-építkezéseknek mindazokat a formáit, melyeket forrásművek alapján már felemlegettünk. Szemünk elé tűnnek rajtok a legegyszerűbb latorkertektől kezdve felfelé az összes fából és földből készült védművek, a hatalmas cölöpök közé fogott kettős töltött palánkig és a vesszőfonásos töltött bástyákig. Van olyan is, melyen az olasz stílusú kőbástyák mellett ott van még emlékeztetőül egy vesszőbástya is.[151]

Azokon a szakmunkákon felül, melyet jelen dolgozatunk 93. jegyzetében felsorolunk, a magyarhoni várábrázolásokat XVII. századi német és olasz szerzők műveiben egész tömegével találjuk. Ezeknek, valamint hazai és külföldi tudományos intézetek tulajdonában lévő metszet-gyüjteményeknek számos darabjával modern magyar történelmi művekben állandóan találkozunk.[152] Tárgyalásukat fődolgozatunk keretébe tettük át.

*

h) *Következtetések. A régész és historikus együttes munkája.* Kitűzött feladatunkhoz híven részben végérvényesen, részben előrebocsátott vázlatként felsoroltuk mindazokat az eshetőségeket, melyek a panyolai építmény rendeltetésének megoldását illetőleg a legkisebb vonatkozásban is szóbakerülhetnek. Amazokra többé nem fogunk visszatérni, emezek viszont éppen azért vázlatosak, mert még bőven fogunk velök foglalkozni. Kialakult, határozott állásfoglalásról most még nem lehet szó, ezt beismerem, de azt is remélem, hogy most már nem éppen járatlan ösvényre léphetnek azok, akik a panyolai építmény problemájához akarnak hozzászólani. Magam mutattam meg a különböző útirányokat, hogy ez az ügy mielőtt biztos célhoz juthasson.

Ambiciómat mindenkor nagyban növelte az a támogatás és megtisztelő érdeklődés, melyben ez üggyel kapcsolatosan részesültem, de ezenfelül engem határtalanul lelkesít a feladat: megoldani egy olyan problémát, mely a magyar föld kérgéből szinte misztikusan került napfényre, magán viselve egy letűnt világ hangulatát!

Ha visszatekintünk dolgozatunk fejezeteire és feltesszük újra a kérdést, hogy melyik az az elgondolás, mely a panyolai tölgyfaépítményre a legtöbb fényt veti: részemről hajlandó vagyok ismét csak a palánkerődítmény-elmélete mellett kitartani.

Ha a későbbiek folyamán ez valóban be is fog bizonyulni, úgy e kutatás jelentőségét abban látom, hogy azt, amit eddig okmányok, leírások és sablonos ábrázolások alapján ismertünk,

a magyarhoni palánkerődítményt: íme egy régészeti ásatás által, mint tárgyi emléket, apró részleteiben is megismerhetjük.

Továbbá tárgyalásaink folyamán érintettük azt a kérdést is, hogy a palánkerődítményben mi az eredeti magyar és mi nem az? Az egyik szakíró szerint az egész magyar találmány, a másik szerint csak a *latorkert* magyar, maga a kettős töltött-palánk nyugatról került hozzánk. Részünkről új megvilágításba

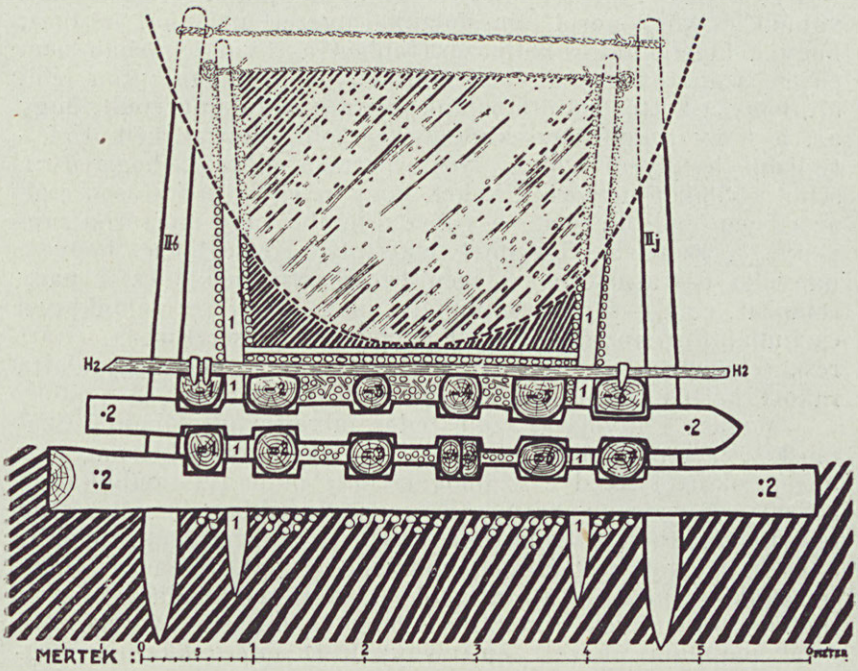

Fig. 9. kép.

A panyolai tölgyfaépítmény keresztmetszete. Szerző által készített szerkezeti rekonstrukció, mely világosan mutatja a felépítés technikáját. A törtvonalon felüli rész, a tulajdonképpeni döngölt agyagfal, a kétoldali rekeszkarók és cölöpök felsőrészei a vesszőfonadékkal és guzsokkal elpusztultak. Ellenben épen megmaradt a rekeszkarók és cölöpök nagyobbik alsó részeivel együtt a nagy talapzat, mely az agyagfalat a bizonyára laza talajon tartotta.

helyeztük a kérdést, mely szerint egyik felfogás sem lehet helytálló, amennyiben a palánkerődítési módszer közös az egész emberiséggel. Feltaláljuk nyomait az őskortól kezdve minden időben, a primitív népeknél és szerte a világon mindenfelé.

A nemzeti sajátságokat tehát csak az alapforma továbbfejlesztésében, rendszerint egyes részleteiben kereshetjük.

Pataki Vidor szerint a palánkerődítési módszernél magyar találmány a *latorkert*. Én a panyolai építmény alapján szeretnék ehhez egy másik magyarhoni találmányt is adni éspedig a kettős töltött-palánk sajátszerű *talapzatát*.

Evlia Cselebi csak egy ízben emleget ilyen talapzatot éspedig Kaposvárról. „Hosszúkás négyszögalakban fekszik — írja Evlia —. Egész építkezésének az alapján nagy fagerendák vannak és körös-körül tömésfalakkal övezett palánka."[153] Igaz, hogy a fagerendák alkalmazása ebben a rövid leírásban nem eléggé szabatos. A panyolai építménynél azonban vitán felül áll, hogy a kettős töltött palánk olyan laza talajon épült, hogy az, a nagy tölgyfatörzsekből összeácsolt talapzat nélkül, feltétlenül lesüllyedt volna. Nem merném állítani, hogy ilyen sehol a világon nem volt. Lehet, hogy az egykorú források csak azért nem említik, mert ez a rész a földbe vagy mocsárba süppedve a szemlélő figyelmét elkerülte. Kétségtelen, hogy a panyolai ásatásnak egyik igen becses eredménye ez a nagy talapzat, ez a mesteri ácsmunka, a maga egyszeres palánkjával és hullámtörő rőzséivel. A 9. képen megkíséreltük a feltárt rész rekonstrukciós keresztmetszetét adni a mocsaras talajra rakott kettős töltött-palánk elgondolása szerint.

Magára Panyolára, szomszédos falvaira, általában a Szamosközre, a panyolai építmény környékére vonatkozólag már a középkortól kezdve számos eredeti okmányt publikáltak a Szatmár vármegyét ismertető monografiákban és szétszórtan okmánytárakban, folyóiratokban stb. Ezek a források, továbbá a családi levéltárak és más nyilvános levéltárak a mi szempontunkból még átkutatatlanok. Historikus feladata lesz az illetékes okmányok átvallatása, hogy lehetséges-e a régészás által napfényre hozott építményt írott emlékekkel is megvilágítani? !

Mindenesetre figyelemreméltó, hogy pl. a lelőhelytől pár kilométerre, a Szamos és Kraszna régi összefolyásánál az *olcsvai* palánkot 1561-ben ostrommal foglalták el,[154] de a mi favárunkról ebben az időben nem esik említés.

A földrajzi adataiban gyakran megbízhatatlan Evlia Cselebi is járt azon a környéken, így pl. 1661-ben Vásárosnaményban,[155] a Szamosközön, a Túr-folyó mentén, Ugocsában.[156] A szatmári hadjárat ismertetésekor leírja többek közt tízezer ellenségvadászó tatárnak portyázását, akik elől a magyarok egy mocsaras tó mögött tábort sáncoltak és abba menekültek. Az árkot faágakkal és rőzsével zárták el. A tatárok azonban kicsalták őket és nagy részüket rabszíjra fűzték, majd a Szamos-parton leöldösték.[157] Ilyesféle históriai adatok

mások is környékezik a panyolai építmény rejtélyét, azonban ezekkel szemben óvatosaknak kell lennünk. A források kimerítő átvizsgálása hozhatja csak meg az eredményt. Itt csupán felötlő, hogy a XVII. századi Evlia írásaiból semmi pozitívumot nem lehet kihámozni. Előrébb jönni annyi világos oknál fogva nem igen lehet! A történikusnak visszafelé, a korábbi századokba kell tekintenie és nincs kizárva, hogy mind a régész, mind a történész még olyan adatok birtokába fognak jutni, melyek döntő érvényűek lesznek.

Jegyzetek.

Rövidítések: i. m. = idézett mű; l. = lapon; ll. = lapokon; A. É. = Archeologiai Értesítő; GtSz = Gazdaságtörténeti Szemle; HtK = Hadtörténelmi Közlemények; MEO = Magyar Erdészeti Oklevéltár; Száz. = Századok folyóirat; Rl. = Max Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte.

[1] Sőregi, A panyolai tölgyfaépítmény háromrendbeli ásatásának tört. Debrecen, 1933. 1. ábra. — [2] U. o. III. tábla 1. kép. A Kis Tur torkolata a kép jobboldalán tisztán látszik. — [3] A közölt katonai térkép nyílvántartás alapján 1925 VIII. 22-ig részben helyesbítve. — [4] Sőregi, A panyolai tölgyfaépítmény i. m. IV., VI. és VIII. táblák, valamint e füzetben közölt összes képek az építmény alkatrészeit világosan szemléltetik. — [5] Fekete Zsigmond, Magyarország vizei multjának és vízépítésének történelme etc. Bp. 1882. 191. l. Az avar sáncokat vízszabályozási műveleteknek tartja. E munkát élesen támadta Ortvay Száz. 1883. évf. 168. l. — [6] Takáts Sándor, A dunai hajózás a XVI. és XVII. században. GtSz. 1900. évf. 105. l. — [7] Takáts S., A Szamos szabályozása. GtSz. 1898. évf. 547. l. — [8] Takáts S., A dunai hajózás i. m. 98—99. ll. — [9] U. o. 102—103. ll. — [10] U. o. 102. lap. — [11] Gallacz János, Monografia a Kőrös—Berettyó-völgy ármentesítéséről. Nagyvárad, 1896. II. Rész. 592. l. — [12] A partvédelem ősi hazája Németalföld, hol még a régi művészi ábrázolásokon is láthatjuk a partvédelem alaptípusát, közvetlen a parthoz vert cölöpöket. Ilyen pl. Jakob von Ruisdael festménye Die Mühle von Wyk az amsterdami Reichsmuseumban. — [13] Kovács—Bogdánffy, Vízépítészet az 1896. évi ezredéves Orsz. Kiállításon Bp. 1897. Id. Kaán, Magyar Alföld. 37. l. — [14] Takáts, A Szamos szabályozása id. m. Gtsz. 1898. évf. 546. lap. — [15] Gallacz, Monografia i. m. II. 304—305. ll. — [16] U. o. I. 366. l. — [17] Szirmay Antal, Szathmár vm. leírása. Buda, 1809. I. 214. l. — [18] Gallacz, Monografia i. m. I. 245. l. — [19] U. o. I. 432. l. — [20] U. o. I. 393. l. — [21] Takáts, Az Ecsedi-láp eresztése. GtSz. 1899. évf. 21. l. — [21a] Osváth Pál, Bihar vm. sárréti járása 1875. — [22] A' Tiszavölgy könyve. Kiadja a Tiszavölgyi Társulat. Pest, 1847. 15—16. ll. — [23] Gallacz, Monografia i. m. II. 248. l. — [24] Eszterházy Miklós utasítása lánzséri tisztartójához 1615-ben. GtSz. 1903. évf. 458. l. — [25] Zoltai Lajos, Debrecen a törökuralom végén. Bp. 1905. 118. l. — [26] Iványi Béla, Bihar és Bars vármegyék vámhelyei a középkorban. GtSz. 1905. évf. 81. s. köv. ll. A XVI. sz. elejéről fennmaradt Bihar vm. vámhelyeinek összeírása. A Bizottság Debrecenben és Derecskén száraz vámot talált. — [27] Szirmay, Szathmár vm. i. m. II. 293. l. — [28] Gallacz, Monografia i. m. I. 410. l. — [29] Vályi András, Magyarországnak leírása Buda, 1799.

III. köt. 197. l. — [30] Pesty Fr., Magyarország vízhálózata a régi korban Száz. 1867. évf. 71. l. — [31] U. o. 71. l. — [32] Zoltai Lajos, A piacutcai nagyhíd. Egyéb hidak, pallók és az első burkolás Debrecenben. Debreceni Újság—Hajdúföld, 1934 ápr. 29. szám. A nagyhíd képe, Szűts István, Debrecen város tört. II. 530. l. után a régi városháza épületét ábrázoló mellékleten. — Evlia Cselebi szerint Kanizsa, Csanád, Hatvan utcáit deszkapadlóburkolat fedte. Lásd dr. Karácson Imre, Evlia Cselebi török világutazó Magyarországi utazásai 1660—1664. Bp. 1904. M. Tud. Akad. kiadása. I. 507. és u. a. 1664—1666. Bp. 1908. II. 108. és 223. ll. — [33] Pesty Fr., Temesvár. Száz. I. évf. 196. l. — [34] Pesty, Magyarország vízhálózata i. m. 71. l. — [35] Evlia Cselebi értékelését lásd Szekfű Gyulától a „Török történetírók" III. köt.-hez (Bp. 1916. Akad. kiadása) írott Bevezetésében. Eszerint a tipikus keleti író túlzott és költött leírásaiból nem lehet kihámozni a történeti igazságot ; munkája „nem történeti kútfő". Ha azonban az utakra, palánkokra, városokra vonatkozó megfigyeléseit nézzük, azokat lényegében elfogadhatóknak vehetjük, mert pl. megsokszorozhatta a városok házainak számát, a várfalak és tornyok nagyságát, de nem volt semmi oka arra, hogy az egyes részleteket másképpen adja elő, mintahogy azt tényleg látta. Egykorú okmányok állításainak valódiságát sok esetben igazolják is. — [36] Evlia Cselebi id. m. I. 173. l. — [37] U. o. I. 189. l. — [38] U. o. II. 54. l. — [39] U. o. II. 148. l. — [40] Kropf Lajos, Francia adatok az 1664. évi szentgotthárdi csatához. HtK. 1915. évf. 166. l. — [41] Dr. Baktay Ervin, Kőrösi Csoma Sándor útja. A földgömb 1934. évf. 4. sz. 126. l. — [42] Szirmay, Szathmár vm. i. m. 172—173. ll. — [43] Takáts Sándor dolgozatai : A magyar molnár. Száz. 1907. évf. 52—56. ll. ; A magyar malom u. o. 143—160. ll. ; A magyar faragó molnárok. Rajzok a török világból Bp. 1915. Akad. kiad. II. köt. 422—463. ll., egy képpel. — Lambrecht Kálmán, A magyar malmok könyve. Történeti anyag. Iparosok olvasótára XXI. évf. 1915. 8—9. sz. Bp. Lampel. 1915. — Bennet—Elton, History of corn milling. Liverpool, 1898—99. I—II. Ismerteti : Kropf Lajos GtSz. 1899. évf. 188—191. ll. — A felsorolt munkákban a további irodalom. — [44] Takáts Sándor, Az Ecsedláp eresztése. GtSz. 1899. 13. és 27. ll. — [45] U. o. 2—3. ll. — [46] U. o. 552. l. — [47] Takáts, A magyar faragó molnárok i. m. 445. l. — [48] Gallacz, Monografia i. m. I. 407—8. ll. — A 203. lapon olvassuk Huszár Mátyás megfigyeléseit, melyeket Dissertatio Hydrografica regionis fluviatilis quator Crisonum et Berettyo Pest, 1823. című munkájában közölt. Elmondja, hogy a Berettyón olyan gátas malmokat talált, melyeknél, bár nem őröltek és az árvíz már szétterült a gátak előtt, mégis a zsilipet teljesen zárva találta. Szerinte is a Sárrét keletkezését a malmoknak lehet betudni. — [49] Kaán Károly, A magyar Alföld i. m. 48—49. ll. — [50] Takáts, A Szamos szabályozása i. m. 552. és 563. ll. Itt említjük meg, hogy valamikor a folyókon az ú. n. „rucalápozás" volt szokásban, mely abból állott, hogy a folyó partján összegyüjtött 100—200 öl tűzifát kedvező vízálláskor hasábonként a folyóba lökték, melynek sodra 50—100 km.-re is elvitte s a rendeltetési helyen kihalászták (Gallacz, Mon. II. 380. l.). Finnországban lényegében ma is megvan. — A hegyekből az Alföldre futó folyókon kősót is szállítottak. — Szirmay Antal Szathmár vm. c. munkájában beismeri, hogy a gátas malmok miatt sokszor a lakosság érett vetése elpusztult, de azzal vigasztalja magát, hogy a földet zsíros iszap fedte be és jójzű kecsegék és potykák kártalanították a lakosokat (I. Rész. 17. l.). Sokan szeretnek arra hivatkozni, hogy a XVII. sz. körül a magyar népet az elmocsarasodott Alföld mentette meg a végpusztulástól. Oda menekültek az üldözöttek, a bujdosók, nyomorultul tengetve életüket. — [51] Gallacz, Monografia i. m. I. 422. l. — [52] U. o. I. 431. l. — [53] U. o. II. 81. l. —

[54] U. o. I. 436. l. A Berettyó völgye több helyen mocsárrá vált, melyben az egész vízmennyiség elterülve folyt. Medre inkább csak vízinövényekkel benőtt vízárok volt, mely a völgyben ide-oda kanyargott. — [55] U. o. II. 380. l. — [56] Evlia Cselebi i. m. I. 89., 95., 371. II. 109., 117. és 118. ll. — [57] Tagányi, MEO. III. 339. l. — [58] Takáts, A magyar faragómolnárok i. m. II. 422. s köv. ll. — [59] U. o. 445—446. ll. — [60] Takáts, A magyar malom i. m. 155. l. — [61] Jakab Elek, Görgény vár és a görgényi kastély a multban. Száz. 1883. évf. 418. l. — [62] Takáts, A magyar gyalogság megalakulása. Bp. 1908. Tud. Akad. kiad. 54. l. — [63] Leveldi Kozma György dr. zempléni főispán úr levélbeli közlése, melyszerint Beregsurányban a ludányi és csomaji Bay-család házának egyik fala alatt hatalmas tölgyfa-gerenda feküdt, mint talapzat. — [64] MEO. i. m. II. 718. Deés város erdőrendtartási javaslata szintén füzesek telepítését ajánlja, u. o. 768. l. — [65] U. o. III. 151. l. — [66] U. o. II. 890. l. — [67] U. o. 284. l. — [68] Torda vm. erdőfelügyelőjének véleménye 1825-ből. MEO. III. 339. l. — Udvarhelynek felirata 1808-ból, u. o. III. 5. — [69] Vályi András, Magyarország leírása. Buda, 1799. III. 13. l. — [70] A deési nemesség és polgárság közt már 1613-ban kötött egyezségben olvassuk: „A gátcsinálásra magunkat semmiképpen nem kötelezzük, mert vámmal fizetünk az őrlésért." GtSz. 1895. évf. 37. l. — Az erdélyi fejedelmi utasításban 1670-ből a balázsfalvi udvarbíró részére ezt olvassuk: „az lisztelő malmokat is építse, ha mi hijjak volna, gátjokat csináltassa, köttessen mind ősszel, tavasszal ...emberhalál ne essék". Gtsz. 1899. évf. 264. l. — [71] Takáts, A dunai hajózás i. m. 258—9. ll. — [72] Evlia Cselebi említ már ilyen átkelést a tatai kapitány malmainak hídján. I. m. II. 133. l. — Szirmay i. m. I. 30. l. írja: „Mikolánál csak a' malomi gáton van az általmenetel" — Rákóczi Ferenc Vásárosnaménynál 1709-ben malomhajókon kelt át a Tiszán. Közli Walther Imre Száz. 1874. évf. 400. l. Károlyi Sándor emlékiratai a Rákóczi-háború kezdetéről. — Továbbá lásd Szatmár és Németi városok 1617-i egyezsége. GtSz. 1899. évf. 317—8. ll. — [73] A vízimalmok nem csak fenékgátjaikkal tettek sok kárt, hanem „a tolvajoknak és rablóknak is menedékül szolgáltak". Gallacz, Monografia I. 383. l. — [74] Alsó Lendva és Lenti várak udvarbírájának utasításában ezt olvassuk: „az malmokban tiszttartó uram domozokat (törökszó domuz = disznó) hízlaltasson mindenkor". GtSz. 1898. évf. 99. l. — Az erdélyi fejedelmi utasítás a balázsfalvi udvarbíró részére 1670-ből elrendeli, hogy „az malmokban sertésmarhákat vétessen, ...igen reá vigyázzon, mivel tartják; arrul rovást tartván, ratiójában fel írja". GtSz. 1899. évf. 264. és 266. ll. — A vasmegyei malmosgazdák rohonczi szövetsége 1698-ban ezt mondja: „ha a malompor a molnáré, azért tartozik sörtélyest hízlalni". Gtsz. 1895. évf. 129. l. — U. o. 1897. évf. 514. l. — Molnárkalács-, molnárpogácsa-, czipó-, pogácsasütés malmoknak adott utasításokban már a középkortól kezdve előfordulnak. Száz. IV. évf. 390—1. ll. — GtSz. 1897. évf. 514. l. — U. o. 1989. évf. 149. l. és 1900. évf. 39. l. — [75] Gallacz, Monografia i. m. I. 339., 402., 444. ll. II. 100., 387—8. és 574. ll. — [76] Gallacz, Monografia i. m. I. 394. l. — [77] Gallacz, Monografia i. m. II. 591. l. — [78] Takáts, A Szamos szabályozása i. m. 570. l. — [79] Gallacz, Monografia i. m. I. 395. l. A sikulai határban és a székudvari malomzsilipnél. — [80] A cölöpverő alkalmatosságot és eljárást fődolgozatunkban fogjuk tárgyalni. A czejte vagy czöjt nyers tölgyfa ágakból font kötél, melynek segítségével kötötték ki a hajósmalmokat a malomszeghez. Lásd Takáts, A magyar faragómolnárok i. m. 442. l. — [81] Gazdasági viszonyok Thököly fejedelem uradalmában 1684-ben. Gtsz. 1894. évf. 157. l. — [82] Takáts S., A Szamos szabályozása i. m. 557—8. ll. — A beregi Tiszán is voltak tombácos malmok. A malomház négy hatalmas, vályúszerűen kivájt tölgyfatörzsön úszott, kereszt-

gerendák alkalmazásával. A tombácok nyílását szabadon hagyták, hogy az esetleges bajokat kijavíthassák. Gulácson (Bereg m.) ma is van még két bödönbélésű kút. Bélésnek a tombácokat használták fel úgy, hogy a kétvégét lefűrészelve, a nyílást betoldva állították be az ásott kútba. Az egyik kút Király Sámuelé, a másik Szabó Istváné. — Itt említjük meg, hogy a malomgátak megett összegyűlt a vízhozta mindenféle hab, gaz, gally, uszadékfa, iszap, amely törmelék áradáskor, ha védte is, különben rothasztotta a gátat. — A panyolai építmény egyik oldalán sem mutatkozott ilyen törmelék, csupán a jobboldali cölöpök tövére helyeztek fatuskókat. — [83] Herman Ottó, A magyar halászat könyve. Bp. 1887. I. 150. l. — [84] Jankó János, A magyar halászat eredete. Bp. 1900. Zichy Jenő gróf III. Ázsiai utazása. I. köt. 168. s köv. ll. — [85] Manninen, Die Sachkultur Estlands. Tartu, 1931. I. 223. s köv. ll. — Sirelius, Suomalaisten kalastus. Helsinki, 1908. III. 358. s köv. ll.; Antipa, Pescaria si Pescuitul. Bucarest, 1916. 579. s köv. lapok; Hans Findeisen, Die Fischerei im Leben der altsibirischen Völkerstämme. Berlin, 1929. A 37., 38., 39. ll. az ősi cégék ábráival. A cége általában husángból, karókból, gerendákból vagy patakokon kövekből készült rekesztés, mely az egész folyót átfogja. Két fő fajtája van. Az egyik rendszerint egyenes, csak a halak feltartóztatására szolgált, a másik pedig egyenes vagy V-alakú halfogásra is. Ez utóbbi az ágnyalábos vagy varsás cége. — 1544-ben a halászok Bécs körül három helyen zárták el a Dunát, hogy a halak Magyarországba ne úszhassanak. Lásd Takáts, A bécsi halkereskedők kiváltságai Magyarországban 1328—1724. GtSz. 1902. évf. 61. l. — A szegye vagy cége más formájára vonatkozólag lásd még Takáts, A komáromi vizahalászat a XVI. században. GtSz. 1897. évf. 442. l. — Nincs kizárva, hogy Szatmár megyében a Kölcsei Kende György báró cégénydányádi kastélya mellett, a Szamos medrében napfényre került, a Báró úr által és részünkről is megvizsgált cölöpmaradványok valamely ősi cégének, de az is meglehet, hogy malomgátnak megmaradt tanui. Közelükben néhány őskori, de nagyon sok középkori cserép hevert a mederben. Megvizsgálandó volna, hogy a falu neve Cégény és a cége közt van-e valami összefüggés? Szirmay említi, hogy a dányádiaknak (Cégénnyel egy falut alkot) „malmok helyben vagyon" (Szathmár vm. i. m. II. 222. l.) — [86] Takáts, Hajóépítők telepítése Magyarországba a 16., 17. és 18. században. GtSz. 1904. évf. 83. l. — [87] Dr. Szentkláray Jenő, A dunai hajóhadak története. Bp. 1885. 335. l. — [88] U. o. 115. l. — [89] Takáts, Hajóépítők telepítése i. m. 95. s köv. ll. — Így jutott mester a derék kurucoknak is. II. Rákóczi F. a Csallóköz védelme céljából megbízta Bottyánt, hogy a Dunára sajkákat csináltasson. „Ha most hirtelen nem szabatná is deszkából Bottyán a hajókat — írja Bercsényinek 1704 júl. 2-án —: ne contemnáljuk in hoc casu necessitatis a sövényből font és náddal töltötteket is, melynek csak elhitettem magammal, hogy jó hasznát vehetnénk." Thaly, Arch. Rak. I. k. 141. lap. — II. k. 289. l. — Szentkláray is említi magyar tiszai pallérok által készített hajóhadát a fejedelemnek, melyhez anyagot Heves m. tölgyeseiből hozatott. A dunai hajóhadak tört. i. m. 242—3. ll. — [90] Takáts, Hajóépítők telepítése i. m. 103—111. ll. — A bocskói mestereknek neve is fennmaradt. A Bocskón készült hajók méretei: 19 bécsi öl hosszú, 2 öl 5 hüvely széles; vastagsága 4 hüvely, magassága 2 láb és 11 hüvely. U. o. 11. l. — Kompépítő telepet láttam 1933-ban a szatmármegyei Olcsva-Apátiban, a Szamos jobbpartján. — [91] Szentkláray, A dunai hajóhadak i. m. 345—6. ll. — Szentkláray félreérti egy XVII. századi író, Wagner, Historia Leopoldi c. műve 97—98. lapjairól vett idézetet. Nem folyamparti, hanem egyszerűen kettős töltött palánkról van szó „uti fluviatiles fere aggeres molimur", tehát nem mondható,

hogy a hajóknak segítségére szolgált. — [92] Szentkláray, A dunai hajóhadak i. m. 346—7. ll. — Takáts bírálata, A magyar gyalogság megalakulása i. m. 181. l. — [92a] Evlia Cselebi i. m. I. 275. l. — [93] Nemcsak a magyarországi palánkerősségekre, de azokra a viszonyokra nézve is, melyek ezeket a favárakat egyre-másra szülték, a Szekfű Gyula által felállított irányelvek figyelembevételével (Török tört. írók III. köt. Bevezetés) igen tanulságos olvasmány Evlia Cselebi i. m. I—II. és az imént említett III. köt. Bp. 1916. — Czobor Béla, Magyarország középkori várai. Száz. 1876. Már helyes értelmezését adja a kettős töltött palánknak : „a kiásott mély árkokból a hányt földet sáncca tömörítve mindkét oldalról fatörzsekkel tűzdelték körül, felső színét pedig felhantolták". — Bárczay, A hadügy fejlődésének tört. I—II. Bp. 1895. Akad kiad. A palánkról vajmi keveset tud. — Könyöki József, A középkori várak. Bp. 1905. — Takáts S., A magyar gyalogság kialakulása. Bp. 1908. Akad. kiad., de különösen „A magyar erősség" c. hosszabb tanulmánya (Rajzok a török világból Bp. 1915. Akad. kiad. II. köt. 1—132. ll.) igen becses úttörő munkálatok. — Pataki Vidor, A XVI. századi várépítés Magyarországon. A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve. Bp. 1931. 98—132. ll. — Takáts S. felfogását módosítva a palánkerődítményekre nézve is rövid, világos áttekintést és leírást ad, melyet mi is felhasználunk. — Varjú Elemér, Magyar várak Bp. 1932. Egyet. Nyomda. Rövid összefoglalása a palánkerősségek keletkezésére és szerepére is világot vet. — A HtK. 1930., 1932. és 1933. évfolyamaiban számos becses tanulmány főleg az olasz várépítő mesterekről. — Dr. Borbély Andor, Adatok a magyar várak és városok ábrázolásához. 1932. évf. 171—186. ll. c. tanulmányát, továbbá dr. Florio Banfi és Maggiorotti szerzők neveit említjük. A felsorolt művekben a bel- és külföldi közelebbi szakirodalom feltüntetve. — [94] Takáts, A magyar erősség i. m. 25. l. — [95] Varjú Elemér, Magyar várak i. m. 209. l. — [96] Milith Pál kuruc vezér írja 1703-ban Károlyi Sándornak : „én várat venni nem jöttem ; mert nemcsak illyen szarkafészek alá akarom conserválnom magamat". Száz. 1873. évf. 28. l. — [97] Ecsed várát 1564-ben János Zsigmond ostromolta. Báthory Miklós, Ferdinánd híve, szabolcsi és szatmári főispán ezt annyira semmibe se vette, hogy várbeli kapitányának lakodalmi mulatságot engedélyezett. Szirmay, Szathmár vm. i. m. I. 103. l. — [98] Takáts, A magyar erősség i. m. 10—14. ll. — [99a] Pataki, A XVI. századi várépítés i. m. 130—131. ll. — [99] F. Behn, Festung A Europa. Rl. III. 234. l. — [100] Schuchhardt, Alteuropa. 2. kiadás. Berlin, 1926. 197—8. ll. u. i. jó rajz a fal keresztmetszetéről. — Lásd még Rl. III. 246. l. és Rl. XI. 154. l. — [101] R. Beltz, Wargentiner Berg. Rl. XIV. 254. l. — [102] Rl. IX. 294. ; XI. 148. — [103] Reinerth, Germania 1923. évf. 103. l. — Itt említjük meg, hogy voltak az anyagot tekintve komplikált szerekezetű várfalak is, így pl. kőből, földből és fából vagy kőből és fából rakott falak. — [104] Slaven. Rl. XII. 268. s köv. ll. „Die Holzsubstruktion ist an dem Walle am Riewend-See deutlich.. Die Herstellung einer steilen Wandfläche durch Absteifung mit Holzbohlen ...darf wohl als Regel angesehen werden..." (270. l.) — [105] E. Rademacher, Hunneschanz. Rl. V. 411—412. egy táblával. — [106] Bella Lajos, Kelta sáncok égetett földből. A. É. 1896. évf. 224. l. — [107] A szabolcsi földvárról Dobozy F. jelentése A. É. 1870. évf. 236. l. — Dr. Jósa András, Szabolcs vm. őstört. Bp. 1900. 27. l. és a helyszínrajza ugyanattól A. É. 1914. évf. 171. l. — [108] Tóth—Szabó Pál, A bihari vár. Száz. 1900. évf. 547—551. lapok. — Dr. Karácsonyi János, Ásatás a bihari földvárban. A. É. 1901. évf. 72—74. ll. — Továbbá Könyöki, A középkori várak i. m. 225—227. ll., u. o. irodalom 1905-ig. Ebben a műben lásd erődgát (palánk), cölöpfal, pogányvár, favár, elevensövénygát, gátárok stb. címszavakat !

[109] Neudeck Gyula, Régiségekről az Alduna vidékén A. É. 1893. 258—259. ll. — [110] Mihalik József, Az abosi földvárról A. É. 1895. évf.68. l. — [111] Thurnwald, Festung. E. Naturvölker. Rl. III. 271—272. Haberlandt és Krickeberg dolgozatai alapján összeállítva, melyek Buschan, Völkerkunde. 1922. III. kötetében jelentek meg. — [112] Thurnwald, Technik §. 20. Befestigung. Rl. XIII. 241. l. — [113] Vámbéry, Középázsiai utazás. Pest, 1873. 2. kiad. 44. l. — [114] U. o. 214. l. — [115] Vámbéry, A török faj. Bp. 1885. 634. l. — [116] U. o. 199. l. — [117] Stein Aurél ázsiai kutatásainak legújabb összefoglaló feldolgozása, Ősi ösvényeken Ázsiában Bp. 1934. M. Tud. Akad. kiadása ; u. o. korábbi művei felsorolva. — [118] Stein, Indiából Kínába. Harmadik utam Belső Ázsiába. Bp. 1923. A 12. kép, melyen jól kivehető az ősszerkezetű rőzse- és agyagfal. Előtte a sok sövényfoszlány, cölöp, karó hirdeti, hogy a szélpusztította sivatag egykori kultúrája a fa- és földművek több változatát ismerhette. — [119] U. o. 65—66. ll. — [120] A felsorolt adatokat a következő művek után közlöm : Hunfalvy Pál, A vogul föld és nép. Pest, 1864. 58. és 66. ll. — Pápay József, Osztják népköltési gyüjt. Bp. 1905. Bevezetés LXXV. l. — Munkácsi Bernát, Vogul népköltési gyüjt. II. 1. Rész 0560., 0565—0569. ll. Patkanov orosz tudós kutatásai alapján. Patkanov a tobolszki kerületben 63 várnak találta meg nyomait. A berjozovi kerületben Abramov 40 vár omladékáról szerzett tudomást, „noha e vidéken a hozzáférhetetlen vadonokban és mocsarak közt épült várak jelentékeny részének helye ismeretlen lehet". (Patkanov művéből id. Munkácsi u. o. 0556. l.) — Munkácsi maga húsz vogul várat sorol fel, köztük „vessző-várat", „vadászkerítéses várat" és a vogul énekekben említett osztják várak száma is közel húsz ; u. o. felsorolva 0559—0560. ll. — Pápay József az Irtis és Konda folyók partján több osztják várat látott, de azokat nem írja le. Lásd Nyelvészeti tanulmányutam az éjszaki osztjákok földjén. Bp. 1905. 8., 13. és 21. ll. — [121] Munkácsi, Vogul népk. gyüjt. i. m. II. 1. 0562—0563. ll. — [112] U. o. 0565—0569. ll. — [123] U. o. 064. l. — [124] Egynéhány kifejezést kiragadunk : „kérges vörös fenyőből ácsolt város" ; „vízi szörnyeteges sáncú város" (Pápay osztják gyüjt.) ; „vörös fenyőkarós kerítés" ; „aranyos lábú lábas vár" ; „karmos evetnek meg nem mászható vár" stb., stb. (Munkácsi vogul gyüjt.) — Ostromkor a hős a friss fából készült palánkot „rénbika váll lapockája nagyságú" fejszével vagdossa. Munkácsi, Vogul népk. gyüjt. II. 1. 0624. l. — [125] Pauler Gyula, A magy. nemzet tört. az Árpádházi királyok alatt. Bp. 1899. I. 55. l. — [126] U. o. 53—57. ll. — [127] Erre már Ipolyi Arnold rámutatott Besztercebánya városa műveltségtörténeti vázlata c. dolgozatában. Száz. VIII. évf. 672. l. — [128] Varjú, Magyar várak i. m. 209. l. — [129] Ipolyi, Magy. okmányérdekességek. Száz. I. évf. 132. l. Hivatkozik a Cod. Dip. V. 3. 500. és X. 3. 269. — Könyöki, A középkori várak i. m. 38—39. ll. több középkori okmányt felsorol. Pl. IV. László 1284-ben a Máriasyak, 1285-ben a Kállayak ősének Mihálynak (de genere Balog-Semjén) várépítést engedélyezett. Utóbbi anyagot szállító hajói a Szamoson vámmentesen járhattak. — Róbert Károly 1334-ben engedélyezett az Ecsedi-lápon várépítést, amikor a Kraszna folyót régi medréből odaterelték (Takáts, Az Ecsedi-láp eresztése. GtSz. 1899. évf. 1. — Hasonló adatok bizonyára nagyszámmal középkori okmányinkban. — [130] Thaly Kálmán, Szabács viadalja (1476). Szövegközlés. Száz. VI. évf. 19. l. : „Az helről kezdék szörnyen veretni, — Mind környről nagy erőssen töretni. — Jóllehet afelől volt sok kötés." — [131] Márki, Arad középkori hadtört. HtK. III. évf. 497—499. ll. E tanulmány szerint Arad vármegyét a vegyes házbeliek korában a Maros mellett épült 21 vár védelmezte. — [132] Sőregi, A panyolai tölgyfaépítmény i. m. 15. l. — [133] Szamosközy, Rerum Ungaricarum liber secundus. Monumenta

Hungariae Historica Scriptores XXI. 74—75. ll. Balogh I. ford. — [134] Száz. 1872. évf. 697. l. — [135] HtK. XIV. évf. 283. l. Kemény Lajos közlése. — Egyéb érdekes adatok: Bálinth Gábor, A magyarországi török hódoltságról a XVII. sz.-i török források szerint. Száz. III. évf. — Száz. V. évf. 424. l. — HtK. XII. évf. 31. s köv. ll. Gyalokay, N. Várad ostroma 1660-ban. — HtK. XIV. évf. 446. l. Gyalokay, Rákóczy László. — HtK. XIV. évf. 170. l. Kropf, Francia adatok az 1664. évi szentgotthárdi csatához. — [136] Evlia Cselebi i. m. I. 285—286. ll. — [137] U. o. II. 240. l. — [138] U. o. I. 478.—9. ll. — [139] U. o. 125. lap. — [140] U. o. 47. l. — [141] U. o. 521. l. — [142] U. o. 183. l. — [143] U. o. 9—11. ll. — [144] U. o. 505—6. ll. — [145] U. o. 108. l. — [146] U. o. I. 512. l. — [147] U. o. 181. l. — [148] Evlia Karácson-féle fordításában a „palánk vár" kifejezést Lugosról találjuk, u. o. 65. l. — [149] Evlia i. m. I. 382. l. Nógrád ostroma 1663-ban; u. o. 487. l. Szigetvár osztroma 1566. Az ostromnál jelen volt atyja elbeszélései alapján és u. o. 515—6. ll. Zerinvár ostroma. Továbbá lásd Pecsevi Ibrahim Tarikhjából, A Szigetvár ellen intézett hadjárat. Szekfű, Török tört. írók III. Bp. 1916. 78. l. — [150] Némethy Lajos, Adatok Tüzes Gáborról. Száz. 1882. évf. 415. s köv. ll. — Thaly Kálmán, Tüzes Gábor valódi neve u. o. 852. l. Lásd még. Száz. 1883. évf. 597. l. — [151] Ilyen Nagyvárad a XVI. sz. végén. Braun, Civitates orbis terrarum c. 1582—1596. műve egyik metszete. Közli: Veress Endre, Izabella királyné. Bp. 1901. 434. l. után. — [152] Bubics Zsigmond, Magyarországi várak és városoknak a M. Nemz. Múzeum könyvtárában létező fa- és rézmetszetei. Bp. 1880. Kir. Egyet. Nyomda c. mű előszava igen jó áttekintést nyujt az anyagra és a szerzőkre vonatkozólag. A II. Rész pedig 78. tétel alatt felsorolja azokat a XVI—XVIII. századi műveket, melyek telve vannak magyarhoni vonatkozású, bennünket érdeklő metszetekkel. Legismertebbek Ortelius, Krekwitz, Wagner stb. művei. Lásd a 93. jegyzetet! — [153] Evlia i. m. II. 35. l. — [154] Dr. Lukinich Imre, Az északkeleti várháborúk történetéhez 1561—65. HtK. 1913. évf. 383—4. és 584. ll. — [155] Evlia i. m. I. 96. l. — [156] U. o. 91—94. ll. — [157] U. o. 81—83. ll. — A Hóman—Szekfű, Magy. Tört. V. kötete színes térképen tünteti fel az 1658—1662. évi török hadjáratokat erdélyi területen. E térkép szerint is a török csapatok 1661-ben Aranyos-Medgyestől kiindulva végigmentek a Szamosközön, átkeltek a Tur-folyón és két helyen a Tiszán, kb. közel ahhoz a helyhez, hol a panyolai építmény napfényre került.

Deutscher Auszug.

Vorstudien zum Panyolaer Eichenholzbau. Von Kustos Dr. J. Sőregi, Leiter der archaeologischen Abteilung. Mit VIII Tafeln und 9 Abbildungen.

INHALTSVERZEICHNIS :

	Seite
Einleitung	5
I. **Die vierte Panyolaer Ausgrabung vom 31-ten Aug.—10-ten Sept. 1933**	7
II. **Beschreibung des Panyolaer Eichenholzbaues. Konstruktion und technische Ausführung**	13
III. **Belege zum Problem der Bestimmung des Panyolaer Eichenholzbaues in verschiedenen Beziehungen**	21
Vorstudien :	
1. *Die Uferbefestigungstheorie*	22
2. *Die Strassenkörpertheorie*	24
3. *Die Stauwehr bei den alten ungarischen Wassermühlen.*	29
4. *Die uralte Fischwehr bei der Sperrfischerei.*	36
5. *Schiffsbauansiedelung und Hafenplatz im XVI. u. XVII. Jahrhundert*	36
6. *Plankenfestungstheorie :*	
a) Allgemeine Charakterisierung. Fachliteratur	38
b) Auf urzeitlichen Spuren	40
c) Beweise der Naturvölker	42
d) Umschau im Kreise der asiatischen Urheimat	43
e) Analogien vom ungarischen Mittelalter	45
f) Plankenfestungen in den Quellenwerken des XVI. u. XVII.-ten Jahrhunderts	46
g) Beweise der alten Festungsdarstellungen	50
h) Konsequenzen. Notwendigkeit der Zusammenarbeit des Archaeologen und Historikers	52
Anmerkungen	55

BENENNUNGEN

der im ung. Texte befindlichen Abbildungen und Tafeln :

Fig. 1. (Seite 5) Aufzug der Bestandteile des Eichenholzbaues. Die Arbeiter befestigen einen Baumrumpf an die Kette des Flaschenzuges.

Fig. 2. (Seite 9) Zerlegung des Eichenholzbaues. Die Arbeiter den Querrumpf. ·3 zur Kette des Flaschenzuges schaffen.

Fig. 3. (Seite 9) Zerlegung des Eichenholzbaues. Die Arbeiter rücken den grossen Längsrumpf = 7 von seiner Lage hinaus.

Fig. 4. (Seite 10) Aufzug der Bestandteile. Der Flaschenzug in Tätigkeit.

Fig. 5. (Seite 11) Aufzug der Bestandteile. Die Arbeiter den aufgezogenen Rumpf mit dem Seil nach rückwärts bewegen.

Die Bilder 1—5 sind Zeichnungen des Malers J. Kovács nach photographischen Aufnahmen des Verfassers.

Fig. 6. (Seite 13) Panyola und Umgebung. Die Fundstelle des Eichenholzbaues am linken Ufer der Theiss mit × eingezeichnet.

Fig. 7. (Seite 17) Bestandteile des Eichenholzbaues. Drei charakteristische Querrümpfe von der unteren (: 1, : 3) und oberen (· 3) Reihe. Die Rümpfe sind mit Säge und scharfem Beil bearbeitet.

Tafel I. (nach Seite 20) Der Panyolaer Eichenholzbau nach der zweiten Ausgrabung. Die Aufnahme zeigt die rechte Seite des Baues von der nördlichen Planke gesehen. Gut sichtbar sind: die querliegenden Baumrümpfe der unteren Reihe (: 1, : 2 und : 3), hievon : 1 sich hinunterbeugend; die Querrümpfe der oberen Reihe (· 2, · 3 und · 4), welche zwischen den unteren und oberen Längsrümpfen (= 7 und — 6) herausragen; die Enden der Querbretter (**H4**, **H5**, **H6**); die rechtseitigen drei grossen Pfähle (**Ij**, **IIj** u. **IIIj**); die Reste der rechtsseitigen Pflöcke zwischen den zwei äusseren Längsrümpfen und im Vordergrund einige Pflöcke der nördlichen Planke.

Tafel II. 1. Teilansicht vom Eichenholzbau vor dem Beginn der Ausgrabungen. Der grosse Querrumpf : 1 von der unteren Reihe hat sich nach der Frühjahrsüberschwemmung im Jahre 1932 heruntergebeugt. Daran sichtbar zwei Einschnitte zur Holzverbindung.

Tafel II. 2. Teilansicht vom Eichenholzbau. Die Holzverbindungen beim Querrumpf der oberen Reihe · 2.

Tafel III. 1. Teilansicht vom Eichenholzbau. Konstruktion der Oberfläche des Baues. Zwischen den Längsrümpfen sieht man das zur Füllung verwendete Reisig und Rutenflechtwerk. Links vorne die Reste des Querbrettes **H1**.

Tafel III. 2. Teilansicht vom Eichenholzbau. Vom Pfahl **Ij** rechts unten die aufgedeckte Endspitze des 5-ten Pflockes.

Tafel IV. Der Panyolaer Eichenholzbau zur Zeit der dritten Ausgrabung, vor der Abtrennung des über das Wasser hinausragenden Teiles, welcher nach der dritten Ausgrabung vor dem Querrumpf : 2 abgetrennt wurde.

Tafel V. (nach Seite 44) Der Eichenholzbau nach der dritten Ausgrabung, von oben gesehen. Gut sichtbar sind die Querbretter (**H1—H6**); die Ergänzungsrümpfe zwischen den Längsrümpfen; die rechtsseitige Pflockreihe und Pfähle.

Tafel VI. Der nördliche, letzte Teil des Eichenholzbaues, nach der dritten Ausgrabung. Aufnahme vom Uferdamm. Die Pflockreihe der nördlichen Planke schliesst das Ende des Baues ab. Links oben sieht man die Pflöcke des aus Reisig gemachten Wellenbrechers. An den beiden Enden des Querbrettes **H6** sind ausgestemmte Löcher, durch die je ein Pflock in den Boden eingerammt sind.

Tafel VII. 1. Der Eichenholzbau im Frühling des Jahres 1933, vor der vierten Ausgrabung. Der *in situ* gebliebene Rest des nach der dritten Ausgrabung abgetrennten Teiles.

Tafel VII. 2. Teilansicht vom Eichenholzbau vor der vierten Ausgrabung. Der Querrumpf **·3** mit drei Längsrümpfen von der unteren Reihe (**=7**, **=6** u. **=5**).

Tafel VIII. 1. Der Eichenholzbau nach der vierten Ausgrabung. Links wurde ein grosser gekrümmter Rumpf mit Zweigresten aufgedeckt.

Tafel VIII. 2. Der nördliche Teil des Baues nach der vierten Ausgrabung. Der grosse neuaufgedeckte Rumpf hat den Pfahl $\mathbf{Vb_1}$ seitwärts gedrückt und liegt mit seinem Ende am Bau. Rechts davon der kürzere neue Querrumpf **·5** mit zwei liegenden Pflöcken.

Fig. 8. (Seite 51) Der Angriff auf die Festung Hatvan im Jahre 1596. Teilansicht einer Radierung vom XVII.-ten Jahrhundert. Links sieht man die Pfähle der aus Holz und Erde gebauten, zerstörten Plankenfestungsmauern. (Nach Ortelius redivivus et continuatus, oder der ungarischen Kriegs-Empeorungen etc. Nürnberg, 1665. Band I. S. 198.).

Fig. 9. (Seite 53) Querschnitt des Panyolaer Eichenholzbaues. Vom Verfasser gemachte Rekonstruktion, welche deutlich die Technik des Aufbaues zeigt. Der obere Teil von der punktierten Linie aufwärts die eigentliche gestampfte Tonmauer, welche selbstverständlich mit den oberen Teilen der Pfähle und der mit Rutenflechtwerk versehenen Pflöcke zusammen zu Grunde gegangen ist. Aber wohl erhalten blieb der grosse Unterbau mit grösseren Teilen der Pfähle und Pflöcke. Dieser Unterbau sollte die schwere Tonmauer am höchstwahrscheinlich sumpfigen Boden halten und vor dem Untersinken schützen.

* * *

Kurzgefasste Erklärungen zur vorliegenden Arbeit. Der Verfasser hat seine provisorische Äusserung über die Bestim-

mung des Panyolaer Eichenholzbaues bereits im *Jelentés* des Jahres 1932 Seite 70 publiciert. Dieselbe Äusserung findet man wieder in dieser Arbeit bei Fig. 9 (Seite 53) bildlich dargestellt. Das vorne gegebene deutsche Inhaltsverzeichnis zeigt eigentlich den Aufbau der jetzigen Arbeit. Nachdem zur Bestimmung des Panyolaer Eichenholzbaues mehrere Fachleute und Interessenten ganz verschiedene und wiedersprechende Meinungen äusserten, sah Verfasser sich genötigt im Rahmen einer Vorstudie die verschieden aufgeworfenen Fragen zu behandeln. Er reiht eine ganze Anzahl beweisender Belege auf, dass der Panyolaer Eichenholzbau keine Uferbefestigung, kein Strassenkörper, keine Stauwehr bei den Wassermühlen, keine Fischwehr und weder Schiffsbauansiedelung noch Hafenplatz sein konnte, sondern höchstwahrscheinlich Reste einer Plankenfestung.

Im Zusammenhange mit dieser Festungstheorie beweist der Verfasser: dass die aus Erde und Holz gemachten Burgwälle schon von der Urzeit bekannt; die Urformen der Planken auch die heutigen Naturvölker kennen; ferners die Magyaren schon im Umkreise ihrer asiatischen Urheimat solche Festungen kennen gelernt haben konnten; Analogien sind aus Urkunden vom ungarischen Mittelalter bekannt; oft beschreiben sie die Quellenwerke vom XVI. u. XVII.-ten Jahrhundert, besonders die türkischen Historiker und sehr viele Darstellungen sind durch die Radierungen derselben Zeit bewahrt.

Da die Ausgrabungen noch nicht beendet sind, kann man hoffen, dass an der Stelle des Holzbaues noch sichere zeitbestimmende Funde vorkommen oder aus Urkunden, welche von diesem Standpunkte noch nicht durchforscht sind, nähere Belege zum Vorschein gelangen werden. *s. j.*

1.

A könyvtárunk részére ajándékképen megküldött 1 drb könyvet megkaptuk és hálásan köszönjük.

Sárospatak, 193 4

A SÁROSPATAKI REF. FŐISKOLA
NAGYKÖNYVTÁRA.

A Sárospataki Református Főiskola nagykönyvtárától, Sáros

Méltóságos
Nagyságos
Tekintetes

Dr. Sőreghy János muz. c. ig.

úrnak — úrnőnek

Debrecen

Déri - muzeum

Főiskolai nyomda, Spatak 512.

2.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI TÁRA
SECTION ETHNOGRAPHIQUE DU MUSÉE NATIONAL HONGROIS
BUDAPEST, X. TISZTVISELŐTELEP, HUNGÁRIA-KÖRÚT ~~[illegible]~~ -- TELEFON: JÓZSEF 438-33

Lalos L40

Kedves Kollega Uram, Hálásan köszönöm hogy, szíves volt megküldni a pangolai 4. ásatásról szóló tanulmányát. Őszinte örömmel késtem hatalmas erőfeszítését, mégis azt kívánom, zárhatta le minél hamarabb azt a kétdést, hogy nagy energiáját egyéb, szintén kifejezetten magyar feladatok megoldására fordíthassa.

Bpest 934 nov. 14

Készséges híve

Bátky Zsigmond

LEVELEZŐ-LAP.

BUDAPEST 13 NOV 10 MAGYARORSZÁG

Nagyságos

Dr Sörégi János

muzeumőr úrnak

Debrecen

Déri Muzeum

Kerlész-nyomda, Karcag.

3,

F. 431-1934.

A debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatósága meleg köszönettel ismeri el a könyvtár gyarapitására küldött: Söregi F: Előtanulmányok a panyolai tölgyfaépitményhez. Debrecen, 1934. c. mü átvételet.

Debrecen, 1934. december 5.

Kiváló tisztelettel és szeretettel

[signature]

egyetemi könyvtárigazgató.

MAGYAR KIRÁLYI TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA • DEBRECEN •

Feladó neve és lakása:

EGYETEMI KÖNYVTÁR

DEBRECEN

LEVELEZŐ-LAP

a helyi forgalom számára.

Nagyságos

dr. Györgi János

múzeumőr úrnak.

Debrecen.

Déri-Múzeum.

Távolsági vagy külfölddel való forgalomban a feltüntetett értéket a mindenkori díjszabásnak megfelelően postabélyeggel ki kell egészíteni.

M. kir. állami nyomda, Budapest, 1931.

Ára 7 fillér.

4.

MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET KÖNYVTÁRA

Budapest IV, Reáltanoda-utca 13—15.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet könyvtára meleg köszönettel ismeri el a könyvtár gyarapítására küldött Ős-tanulmányok a panyolai tölgyfa építményhez. Írta: Dr. Lőrezi János múzeumőr. Debrecen, 1934

című mű átvételét.

*Budapest, 19*34 december hó 10

Kiváló tisztelettel

Dr. Lósy-Schmidt Ede

egyleti könyvtáros.

LEVELEZŐLAP

Nagyságos

Dr. Sötegi János múzeumőr úrnak

a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet tagjának

a Déri-Múzeum régészeti osztályának vezetője

Debrecen

Déri Múzeum

5

GENERALDIREKTION
der
NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN.

Wien, den 13./12. 34.

Die Nationalbibliothek dankt bestens für das ihr überwiesene Geschenk:

Előtanulmányok a Pongolai Tölgyfaépítményhez.

Die Generaldirektion.
i. V.
[illegible]

Österreich

Postkarte

Amtliche Benennung
der absendenden Dienststelle

An Kustos J. J. Szöregi

in Debrecen,

Déri Museum

Ungarn

Zahl ..... /19

Jahresgebühr.

Mil. Lager-Nr. 245. Postkarte zum behördlichen Gebrauch nach P. u. Tel. V. Bl. Nr. 60/1927.
Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei, D. V., in Wien. (St.) 3359 28

6.

BIBLIOTHEQUE NATIONALE

Paris , le 22 Déc. 1934

La Bibliothèque Nationale a reçu l'envoi que vous avez bien voulu lui faire de l'ouvrage suivant, dont vous êtes l'auteur:

"Elötanulmanyok a panyolai tölgyfaépitményhez".

J'ai l'honneur de vous remercier de ce don .

l'Administrateur général .

Julien Cain

REPUBLIQUE FRANÇAISE

CARTE POSTALE

PAR 20 25 19 DE

Monsieur Dr. S ö r e g i

Conservateur au Musée

D e b r e c e n

(Hongrie)

7:

A Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtára.

2457/1935. sz. 1935. T. hó 17. n.

A budapesti egyetemi könyvtár igazgatósága meleg köszönettel ismeri el a könyvtár gyarapítására küldött

Ismeretterjesztő közl. 6.

c. mű *átvételét.*

Kiváló tisztelettel

[signature]

igazgató. h.

ad 669/1916. Kvt. sz.

Kir. m. egyetemi nyomda. 1928.

NYOMTATVÁNY.

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

Dr. Sőregi János úr

múzeumőr

Debrecen

Déri Múzeum.

3./159

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Sátoraljaujhely, 1934. szeptember 8.

K E D V E S B A R Á T O M !

Gratulálok a panyolai ötödik ásatás eredményéhez.

A negyedik panyolai ásatásról szóló jelentést, előtanulmányt örömmel várom. Nékem ebből egy példány elegendő, de talán küldenél még Gömbös Gyulának és Kozma Miklósnak is akik annak idején anyagilag támogatták az ásatást, egyébként a megyebeli propagandát annak idején Streicher alispánnak adtam át, ő nyilatkozhatik tehát a megyebeli szükségletről.

Szivesen gondolok vissza a szép panyolai napokra, sajnos hogy ezidén elestem tőlük.

Kézcsókjaim átadását kérve szivből üdvözöl

igaz barátod:

Kosztolányi

4./159

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Sátoraljaujhely, 1934. október 16.

K e d v e s B a r á t o m !

A debreceni Déri muzeum 1933.-i évkönyvét megkaptam, Fogadd kérlek ezért hálás köszönetemet.

Szivből üdvözöl

igaz hived:

Kozma Endre

5./159

Mátészalka.
34.X.20.

Nagyságos

S Ö R E G I J Á N O S dr.

muzeumör urnak.

DEBRECEN.

A panyolai tölgyfaépitményre vonazkozó füzetet megkaptam s ugy a füzetet,mint a figyelmét igen köszönöm.

Szivélyesen üdvözli és marad igaz hive:

Streicher Andrea

Nagyságos

S Ö R E G I J Á N O S dr.

muzeumör urnak.

DEBRECEN.

Déri muzeum.

MÁTÉSZALKA 934 20 X 20 MAGYARORSZÁG

Streicher alispán 1934 III. 29.én a Déri M.-ban meglátogatta Söregit. Hozott egy őskori koponyát és néhány cserepet Lh. Mátészalka mellett. L. 161/1934 DMsz. ü. iratat! Ignáth-féle bejelentés!

6./159

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Sátoraljaujhely, 1934. október 25.

K E D V E S B A R Á T O M !

A panyolai tölgyfa épitményről szóló tanulmányod dedikált tiszteletpéldányát hálás köszönettel vettem, azt igen nagy élvezettel elolvastam és könyvtáram egyik legkedvesebb darabjaképpen elteszem. Az alapos tanulmányhoz fogadd gratulációmat. Igen nagy meggyőző erővel bizonyitod be álláspontodat és szinte előre veti árnyékát ez a tanulmány annak a tudományos munkának, ami majd nem tudom hányadik ásatás után megszületik és napvilágra jön.

Nem régen Aggházy Kamillal találkoztam és röviden elmeséltem neki a panyolai ujabb meg-

állapitásokat. Nem mondott ellent, csak sajnálkozásának adott kifejezést afölött, hogy Te az ő érzése szerint neheztelsz reá. Igaz, hogy ő képtelen álláspontot foglal el abban a panyolai ásatási ügyben, de végül mégis javasolta annak idején az 500 P-ős honvédelmi miniszteri segélyt. Ezért légy szives meggondolni nem volna-e helyes ha tanulmányod egy tiszteletpéldányát meleg dedikációval neki is elküldenéd. Ennek annál is inkább örülnék, mert bizonyos vagyok abban, hogy Aggházyt meg fogja győzni két év előtti álláspontjának helytelenségéről.

Kézcsókjaim átadását kérve szivből üdvözöl

igaz hived:

Tóth

Nagyságos

S ő r e g i J á n o s urnak,

muzeumőr

D e b r e c e n .

Déry muzeum.

7-/159

M. KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM · MINISTER

BUDAPEST, 1934. november 15.

Kedves Barátom!

A panyolai tölgyfaépitménnyel foglalkozó tanulmányod megküldésével tanusitott becses figyelmedet nagyon köszönöm.

Szives üdvözlettel:

Nagyságos

dr. S ő r e g i J á n o s urnak,

muzeumőr,

D e b r e c e n.

Déry-muzeum.

A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől.

Nagyságos

S ő r e g i J á n o s urnak,

muzeumőr,

D e b r e c e n.

Déry-muzeum.

Hivatalból
Díj átalányozva.

8,/159

Miskolc,1934 november 30.

Kedves Jánoskám,

nagyon lekötelezneél,ha valami uton-módon megtudnád állapittatni,hogy az öreg kollégiumnak az 1799-1800-1801 években volt-e egy Donits András nevü tanulója. Ez a diák Miskolcról levelezett Gvadányi József lovas generális úrral s innen állitólag Debrecenbe ment, "fellyebb Classisokba."-Azt irja Donitsnak Gvadányi: /Debrecenbe/ "Debretzenbe fogsz te inni tsak kerti bort Amelly le-nem mossa az oskolai port Torkodról és ettől nem is bukol főre,Mert jobb s erősb ennél a Miskoltzi lőre." - A generális úr inkább SárosPatakát ajánlja amelynek környékén kiváló bor terem. A hegyaljai bor: "Az vele élőknek testét erősiti,Főkép a tanuló elmét élesiti,Nagy előmenetelt tudományokban tesz,A ki ebből vagy öt-pintet gyomrába vesz." -

Hogy ezek a sorok mennyire igazak,azt az én kedves János barátom is igazolhatja,aki szintén jól ismeri a hegyalja vidékét s akinek elméjét annak idején -ha nem tévedek-hegyalja kitünő bora élesitette gyakorta.

Jánoskám ne haragudj,hogy e sorokkal terhellek, csak akkor nézess a kérdésnek utánna,ha időd engedi és terhedre nincs.

A Déri muzeum legujabb jelentését,értékes kutató munkád külön lenyomatát hálás köszönettel vettem. Nagyon szép munkát végeztek Ti ott Jánoska,itt csodálva - csodáljuk azt a teljesitményt ,helyesebben teljesitményeket amelyeket összefoglalva elénk tártok,évenként. Az évi jelentést elvittem Leszih Andornak,hogy látván-lásson s amikor eléje tettem : elsápadt bele. Szeretettel /és bizonyos irigységgel/ végig lapozta, ilyen félét mormogván:jaj de szép. Azóta sem adta

vissza,de azóta bujdosik előlem,mert tudja,válaszolnia igen nehéz lesz arra a kérdésemre,hogy a Borsod-Miskolci Muzeum évi jelentése mikor jelenik meg ~~Hy~~ ilyen fényes köntösben,ilyen értékes tartalommal?-

Jánoska,minden tisztelet,minden megbecsülés illesse az Avas aljáról a Déri muzeum tudós vezetőit!

Minden nap lesem a Debrecen-t,hogyan is vagyunk hát azzal a~~z~~ balmazi,vagy elepi román-kori templommal? Zoltay bátyánk nem válaszol?

Gyere már el egyszer mihozzánk is Jánoska,meglátod, hogy milyen szeretettel fogadunk és a szivünkbe zá~~z~~va bocsátunk vissza a maradandóság városába,amely hatalmasan rácáfolt erre a sehogysem jó megjegyzésre.

Szeretettel ölel:

Simonffy

dr. SÖRÉGI JÁNOS Urnak,

Múzeumőr

DEBRECEN.

Déri muzeum.

9 1/159

Wien 17/XII. 1934.

Kedves Jancsi öcsém!

Mély sajnálattal és részvéttel értesültünk kedves kis Sárikád súlyos megbetegedéséről, miért is ezennel azon óhajunknak adok kifejezést, hogy Isten segedelmével a szegény kis beteg túl essék minden veszedelmen a karácsonyi ünnepig, és nehéz gond ne zavarja az ünnepi napokat.

Egyuttal szívélyes köszönettel igazolom a pangolai építmény-ről szóló értekezésednek vételét, melyet érdeklődéssel kezdtem olvasni. Habár még nem jutottam a végéhez, de azért mégis meggyőződtem már róla, hogy rendkívül terjedelmes és alapos buvár-munkálkodás elvégzése után állítottad össze becses értekezésedet. Azon nézeteidet is osztom, hogy a faagyag építmények különféle

népeknél párhuzamosan
fejlődtek ki. Bizonyság-
gal szolgálhat saját meg-
figyelésem is a keletafrikai
partvidéken, t. n. az ottani
suaheli törzsek szintén fa-
agyag szerkeztet alkalmaz-
nak házfalaik építkezése-
nél. A szerkezet persze nem
oly széles és tömör mint a
to általad felfedezett vár-
fal, de elvileg mégis nagyon
hasonlik az utóbbihoz. —
Az értekezésed mindenesetre
úgy kulturális valamint

műszaki szempontból fontos
adatokkal szolgál.

Kívánságaimat ismételve
és kedves feleségedet vala-
mint Edit angó sodat
szívélyesen üdvözölve
maradok szerető rokonod

Oszkár

B: Feleségem is szívélyesen
Absender: Dr. Oszkár André kat.
Wien XII. Tivoligasse 56.

DEBRECEN
934 DEC. 10 18

1934 III. 19-én Szarka Boldizsár panyolai paptól nem a palánkeröditményre, hanem a falusi életre jellemző, 3 oldalas levelet kaptam, mely hozzátartozik az én régész életemhez is. A levélre a világtól felre eső falu papja a forgalomból négy kivont bélyeget ragasztott, ami miatt 40 fillér portát fizettem. De a levél igy annál érdekesebb! A levélben említett látogatása 1934 II. 15-és 16-án történt, amikor régiségkalauzoltam a Déri Múzeumban, Kossuth Lajos u. 7. sz. alatti lakásomban pedig csendes beszélgetés közben kedélyesen elbeszélgettünk a gyönyörü panyolai életről és emlékekről. A levelet egy 1934 II. 12-én és egy 1934 III. 17-én kelt cca. lappal együtt mellékelem:

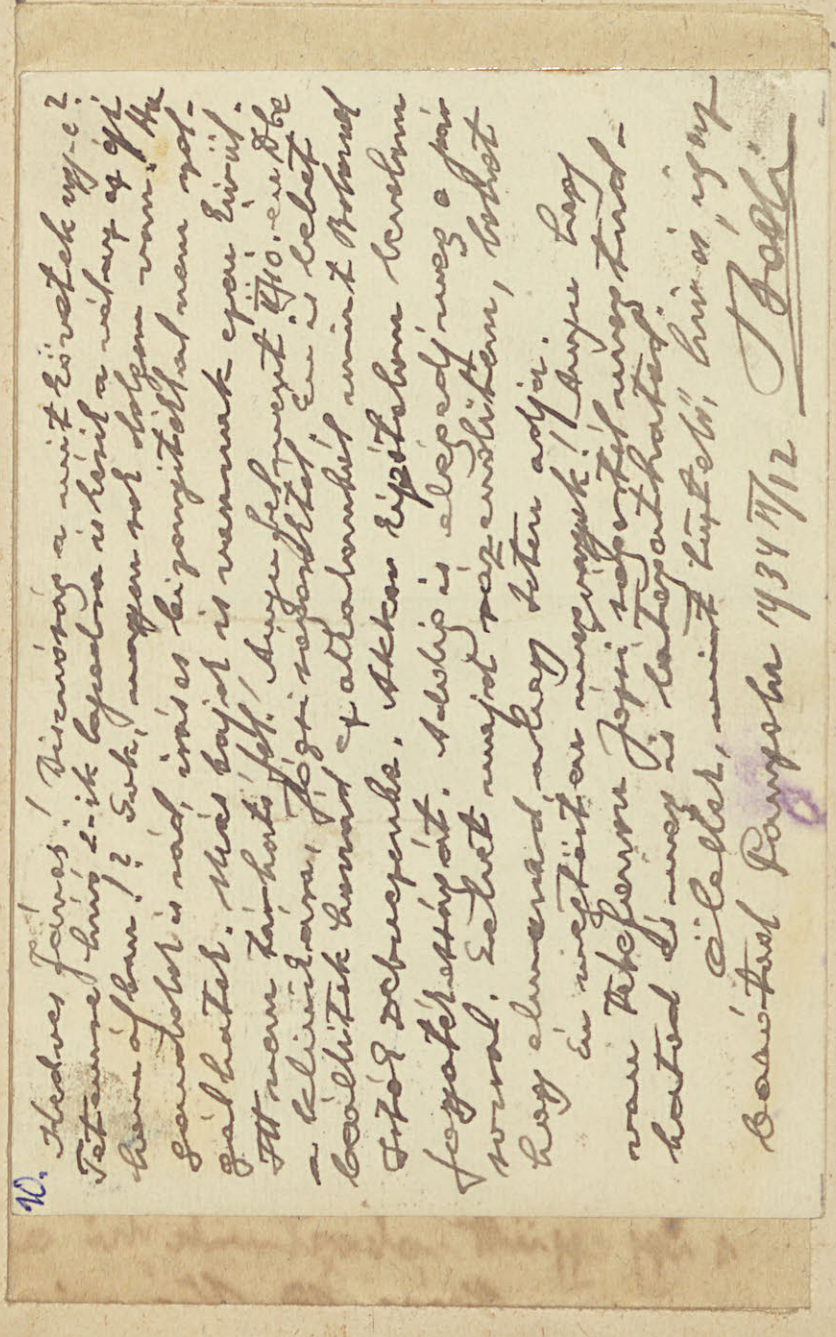

10. Kedves Tanár Ur! Bizonyára a mult évben volt egy-két Tótmegyei kiránduló is, kik Panyolán is voltak a vasut és hajó állomás közelében. Ha nem is panyolai születésü vagyok, de gyermekkoromat ott töltöttem és nagy érdeklődéssel olvastam soraiban a régi panyolai életről. Mint hajdan, ugy most is nagy érdeklődéssel várom Tanár Ur

10.

Kedves János! Disznóság a mit követek ugy-e? Tetemre hívó 2-ik lapodra is kérik a választ ez egy hom áfban!? Sok, nagyon sok dolgom van. Ha gondolok is rád, irás es bizonyitékkal nem szolgálhatok. Más bajok is vannak ezen kívül. Itt nem tárható fel! Anyu felment XI/10. én Dbe a klinikára, Jóczi sógorektól. Én is lehet beállítok hozzád ez alkalomból mint Bolond Istók Debreczenbe. Akkor kipótolom levelem fogyatékosságát. Addig is elégedj meg e pár sorral. Lehet majd rázendítem, lehet hogy elmenőnd, a hogy Isten adja.

Én megtörten megvagyok! Anyu hogy van telefonon Jóczi sógortól megtudhatod és meg is látogathatod.

Ölellek, mint tüztelő, hívés igaz barátod Pangola 1934 XI/12 Bódi

Levelezőlap.

Nagyságos

Dr. Söreghy Jánosnak

múzeumőr

Debreczen.

Déri Múzeum

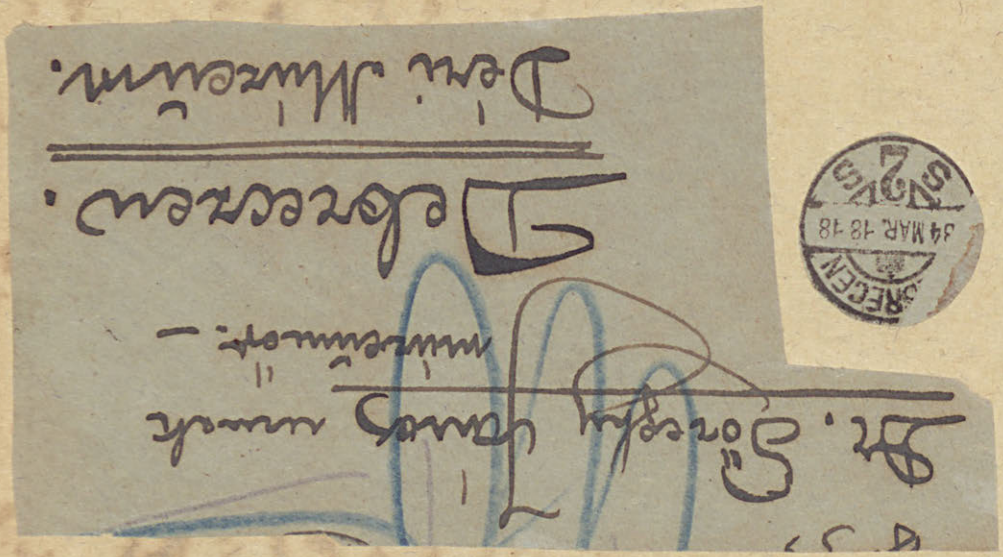

Dr. Görcsy János urnak
múzeumőr. —

Debreczen.
Déri Múzeum.

DEBRECEN
34 MAR. 18 18
2 Vcs

10.

Kedves János!

Hogy le ne maradjak s megelőzzelek szálak horvátos kívánok bóldog huszét nonegeket. Felesége ednek kapcsit csókolva, Sárikát csókolva, téged szeretettel ölellek

Pamyela, ug 34 III/27 Bódi

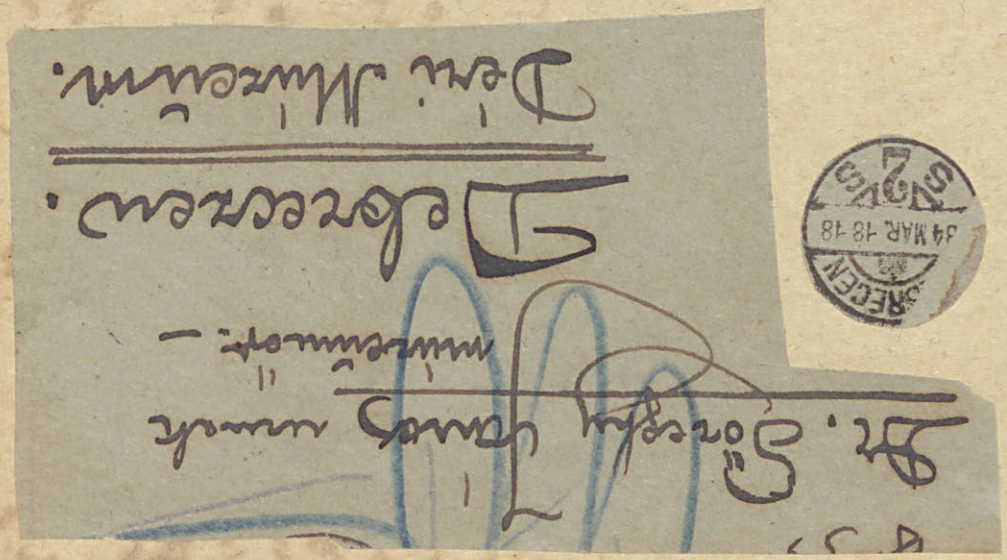

Dr. Görcsky János urnak
múzeumőr. –

Debreczen.

Déri Múzeum.

DEBRECEN
34 MAR. 18 18
SVOVES 2

10.

Kedves János!

Hogy le ne maradjak s megelőzzelek szálak horvátos kívánok bóldog huspét nonepeket. Feleségednek kapcsit csókolva, Sárikát csókolva, téged szeretettel ölellek

Pamyela, ug 34 III/27 Bódi

elepülés.

Nyt.

Dr. Söreghy János

nagyenmőr uznak

Debreczen.

Déri Múzeum

SZARKA BOLDIZSÁR
reformatus lelkész
PANYOLA, Szatmár-m

10.

Kedves Jánoskám!

Alig hogy neked írni akarok, reszem éspre, hogy disznó rossz ez a tell már a sok írástól. Igy most tellcsere jön! No látod, most már vrás a betűvetés, de az új tellnek meg az a baja, hogy nincs meg iskolázva, illetve kezemhez idomítva. — Igy kúsza írásomat bocsátsd meg. Kezdem hát! Ma estve (III. 10.) kaptam két csomagban meg a küldeményedet, épen, hogy szalonnasütéshez készültem. De mivel még az előkészületi parancsolatok kiadásánál tartok, nyomban a postavétel után 1/2 7 órakor leültem, hogy veled szemben tartozó kedves kötelességem bevonásába kezdjek.

Hát elsőben is illessen kedves köszönetem és hálám a könyvkötési szíves transactiódért. Nem is terhéltelek volna, eredeti szándékom szerint, de Nagy Istvánnál zárt boltra találván, Anyu a másod ízbeni kísérletet, mint primus motor nem engedte meg sig nolle-velle téged kellett megnyomorítottnak kiszemelnem, mivel Anyu emlékezett kedves jóretedre s a könyvek kötésénél felajánlott szíves szolgálatkészségedre.

De látod, nem vagy becsületes ember Jánoskám! Mert utánvét nincs. De elég maga ez a kijelentés magyarul, én tovább nem pertraktálom, csak annyit jelentek ki, hogy e kitétel egy millionodrésznyi sértő szándékot sem tartalmaz. Ez csak kispólás és baráti őszinteség. Mert, hát...! Nem az illik diktálja, hanem a lélek őszintesége hajt rá! No most pont! Minden előkészület megtörtént, mennem kell szalonnát sütni s így egyelőre felmondom veled a barátságot!

Jaj! Plenus venter, non studet libenter! Corrigálom! Non scribit libenter! De mégis folytatom, bár nem sokáig, mert most már, szombát lévén lábmosási nap is van s a jó sós forró víz váz zám, lábaimra. Ez is kell a magyarnak, nem csak a száraz tészta! No meg a szalonnasütés

után egy pohár bort megittam, azt elhiheted. Ez a magam egészségére ment. De hogy te se maradjel a jótól, mint a...! A második pohár bort a te egészségedre iszom meg, de hogy üző ne légy, hát most már nem csak tereád gondolok, hanem kedves ti eidre: kis feleséged Ő nagyságára és az én kedves, aranyos kis Sárikámra is. Lehet, hogy az ő egészségök is megihlet és nekem is tisztem őket egy pohár bor ~~az~~ erejéig megillet nem. De ezt későbbre hagyom! Most koncepintási szünetet tartok, hogy hozzád visszatérhessek.

Egy en jó, hogy küldted a könyveket. Tovasz van szükség méhészeti szempontból, belőlük egy kis bölcsességre szert tennem. Igaz, hogy elhelett ő nekik, t.i. méhszimmek nagyobb szükségük lett volna egy kis mézre. De sovány zsebtől mint várhattak? Éhalált. Hungerlehnért dolgozt ak szép sikerrel! 42 családból 15 maradt meg. De ez még nem a vég, csak ábrázolatja a következő dolgoknak!

Szünet! Vége a második felvonásnak. Jó a lábmosás! –

Jetz kommt der dritte Aufzug! Ha nem volna álmos az ember. De bázmenegyire is készséges vagyok hozzád, 3/4 10-re járván az idő, inegyen szólok a haletti énekessel. Az én időm im elmula! Leteszem hét a tollat, wáthát fogni nem akarván, s lefekszem annak a jó paplannak enyhefébe, mefet te is ismersz!

Folytatás: 1934. IIIj 14. dél. Megszakadt levelem. Vasárnap szolgálat és vendégség volna. Hétfő méhszeti babrálás. Kedd Gyarmat fogorvoss más dolgok. Szerda! Márcz 15-re kell készülnöm, de mégis lesz időt, hogy e nagymak indult levelet kurtán-furcsán befejezzem, mert attól félek pár hét is beletelik míg rájuthatok. –

Kezdem hát a rendes mederben. Anyuval minden második nap Gyarmatra kell mennie. Ő

a maga baja gógkezeltetésével én a fogainmal járok. Ő hál Istennek szépen javul és gógyul. Én egy szúszpantásra, ~~Magyar~~ Mirska módjára, minden érzéketlenítés nélkül, hármat kihettem ki. Most kezelésre járok, majd uj fogat csináltatok. Ugyanis, pedig nincs nincs ből! De hát hiába, igaz: Ferm az ernyő, nincs on kas! Hogy nyögöm ki az ernyőtartást magam sem tudom, de viszont fog nélkül beszélni és enni, ha nem is lehetetlen, de nehem probléma. De még nagyobb 400 Pengő. —

Nem keserek, még kevésbbé keserítelek téged. Mindenkinek elég a maga baja. Lástsd: Nem is van. Magadé felett nyúgodj meg. —

Nálatok töltött hosszu időm daczára sem kértem, a vacsorárol. Józsi ségonnal egy villamoson utaztam, de csak ürülésker a végállomás felé találkoztunk össze s így együtt robogtunk ki a Bíldegkertbe per pedes.

Márcz. 17. Végre indul e levél! Nincs is mit irnom már. Mégegyszer köszönöm a könyvek behöttetését és expedialását.

Mozartán! Tegnap vettem egy remonda Remington irógépet vakirásut, 65 P.-ért egy ügynöktől részletletagadásra. Így ezután, ha belejövök a svungba, mint a macska a ..... ezen írok neked.

Mivel pedig közeledik vasárnapelmesen a huszvét szent ünnepe, boldog huszvéti szent ünnepeket kivánok édes mindnyájatokunk.

Kedves feleséged kezeit csókolva, kis Sárikámat szeretettel üdvözölve s csókolva, téged igaz szeretettel ölelve maradtam

Pannyolaug 34. III/17

Bódi

AZ ÖTÖDIK PANYOLAI ÁSATÁS

1934 AUG. 26 – SZEPT. 2.

– ELŐKÉSZÜLETEK. –

Az V.-ik panyolai kutatás előkészítését 1934 aug. 21.-én kezdtem meg. Ezen a napon írtam első sorban a gulácsi főjegyzőnek, Ludescher Antalnak, mely szerint a kutatást aug. 28-án folytatom. Értesítse id. Szőke Sándort, hogy csolnakával és a szokásos felszerelésekkel aug. 27.-én délre menjen ki a Zsaró-kertbe és ott várjon reám (435/1934 DMsz.).

1934 aug. 22.-én írtam Szarka Boldizsár panyolai papnak, hogy 26.-án vasárnap d. u. 15 óra 34 perckor érkezem Fehérgyarmatra. Kiváló szekeresünk, Baranyi Károly jól adjusztált járművével várjon az állomáson. A munkások felfogadását az aug. 27-iki helyszíni szemle után fogjuk megejteni. Ha nyaraló vendégeid vannak, kerits valahol szállást, mert csak 27.-én reggel fogok a Zsarókertben sátort verni (441/1934 DMsz.) Csomagot is menesztettem címére.

Egyidejűleg levélben értesítettem Kozma György főispánt utazásom, terepszemlém és kutatásom megkezdésének idejéről. Jeleztem neki, hogy ezuttal a Kistúr és a Holttúr meder között a törőpartot fogom végig megvallatni, hogy mi mutatkozik a belső települt részben? A Tűrtői-palajon fogok sátorozni. Remélem megtisztelő látogatását (441/1934 DMsz).

Streicher Andor mátészalkai alispántól 1934 aug. 28-tól kezdve 5 napra napi 6-8 inségmunkást kértem a nábrádi körjegyzőség utján (441/1934 DUsz). Erről értesítettem a nábrádi körjegyzőt is. Amennyiben a rendelkezést megkapja, lehetőleg a régi begyakorolt munkásaimat szeretném alkalmazni, Piros Gábort különösen. Ha inségmunkára már nem volna fedezet, pár munkást saját költségünkre fogadunk fel (441/1934 DUsz).

1934 VIII. 24-én Kozma főispán alábbi levele érkezett:

DEBRECEN 9 14 AUG. 24 8

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

20 f MAGYARORSZ.

Sőreghy János urnak,

Debrecen.

Déry muzeum.

1934 VIII. 24-én kaptam választ Szarka Bódi barátomtól is egy lev. lapon, melyet a köv. oldalon eredetiben mellékelek. Bár vaskos 1933-as Évkönyvünk nyomdai előállításával, a német kivonatok korrekturájával és a képes táblákkal rendkívül sok dolgom volt a terebe vett és már mindenkinek jelzett pányolai elutazást tűzön-vizen keresztül nyélbe kellett ütnöm!

Streicher Andor mátészalkai alispántól 1934 aug. 28-tól kezdve 5 napra napi 6-8 inségmunkást kértem a nábrádi körjegyzőség utján (441/1934 DUsz). Erről értesitettem a nábrádi körjegyzőt is. Amennyiben a rendelkezést meghoppja, lehetőleg a régi begyakorolt munkásaimat szeretném alkalmazni, Piros Gábort különösen. Ha inségmunkára már nem volna fedezet, pár munkást saját költségünkre fogadunk fel (441/1934 DUsz).

1934 VIII. 24.én Kozma főispán alábbi levele érkezett:

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Sátoraljaujhely, 1934. augusztus 23.

K E D V E S B A R Á T O M !

Köszönöm az ötödik panyolai kutatáshoz szóló meghivásodat, de engedd meg, hogy ez alkalommal a legnagyobb sajnálatomra távolmaradjak, mert egészen szeptember 10.-ig minden időm zempléni ügyekkel van lefoglalva. Ha valami érdekeset találsz, légy szives engemet arról értesiteni.

Kellemes sátorozást kiván és szivből üdvözöl

igaz hived:

Kozma Kvig

1934 AUG. 26.
– VASÁRNAP –

ÚTAZÁS PANYOLÁRA.

Mintán mindennel elkészültem, 1/2 12 órakor gépkocsin, kis családom kíséretében kimentem a Nagyállomásra és 12⁰¹ órakor a gyorssal Nyíregyházára s onnan Mátészalkán keresztül Fehérgyarmatra útaztam.

Baranyi Károly híres-neves fuvarosom várakozott reám. Kevés szavú komolysággal szoktuk egymást köszönteni, ahogy az a magyar emberhez illik. Aztán körül járva megszemléltem a szekeret. Nem szóltam semmit. Ezután megnéztem a két lovat. Sajnálkozva ingattam a fejemet:

– Károly, ez a két ló igen „csipős"!

Károly hallgatott.

– Károly, ez a két ló „emelős" volt a télen! – folytattam megjegyzésemet.

Erre már választ kaptam:

– Nem vót az! Jobban megy ez, mint a kövér!

Mindezt olyan önérzetesen mondta, hogy kénytelen voltam elhinni.

Menet közben csendes, lassú és ritkás beszélgetést váltogattunk egymással. Fogatunk előrehaladása és diskurálásunk együtemre folyt. A hangulat csak akkor emelkedett felül, mikor Károlynak előhatorásztam a Debrecenből hozott jó pakli dohányt.

Fehérgyarmat, mint jellegzetes alföldi település, rettenetesen poros. A lassu, lépésben való hajtás ezért jobb is. Károly megmutatta azt a diadalkaput, mely alatt Gál Endre képviselőt fogadták.

A Hadügyminisztérium panyolai ásatási segélyéből volt míg 42:52 Pengőm. 50 P-t vettem fel a Déri Múzeum rendes évi államsegélyéből s így ölkesen volt 92:52 pengőm az V-ik ásatásra.

1934 aug. 25-én vettem 3 filmtekercset, beszereztem az 1 hétre való élelmet, dohányt, toilette- és patikaszereket kb. 23 pengő értékben. Biztos számítva Szatmár-Bereg vm. inségmunkásaira, a fennmaradt 70 pengő utazásom, saját élelmezésem a köke bácsi ellátása és szolgálata fedezésére s egyéb apró kiadásokra fordítható.

A továbbiakra nézve eredeti gyorsírásos, naplómat használom fel, lehetőleg változtatás nélkül, hasonlóan az előbbi fejezetekhez.

Kedves Jánoskám! Tegnap estve vettem lapodat. Én is írni akartam már neked nagy kérdőre vonással: „Hol késel az éji homályban? Századok ültenek el,” mióta nem láttalak. Tetemre hívó levelem késése annan ered, hogy egyházi, közíleti és vendéglátási tevékenységgel le vagyok kötve. Józsi sógorék aug. 3 óta itt, 27-én mennek. Gajnálja, hogy nem találkozhat veled itt. Az ő révén a Debreczeni elvasva tudtam, hogy dr. Ecredi távolléte miatt nem jöhetsz, így ez a tudat is altatta levélírási szándékom. No, de az a fő, hogy benned nem aludt el, hanyánk jövő készséged. Így gondolhatod nagy örömmel vettük lapodat, annyival inkább, mert ez az időpont, a múlt tapasztalatai szerint – ékrettem jöveteled idejének számitott nálunk, s mivel késni látszónak láttam, ép ezért akartam már irni. Most már csak azért irok, hogy megnyugtassalak. Mi is vázunk. De ez subiczk! Vár Károly, nagy készülettel. Ma adtam ki a parancsot, hogy

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m

Levelező lap.

MATÉSZALKA
934 AUG. 24.

10f
MAGYARORSZÁG

raportra jelentkezzék. Kellenek egy kis költség: újjasra... stb. Jöveteled pontos idejéről legyedut várva; a Múzeum mult évi jelentésének egy grátis példányát elhozni rem elve; a viszontlátás ig szeretettel ötel és köszont igaz tisztelő barátod:

Panyola 934 VIII/23 Szarka Bódi

Ma estve vettem ajánlott levelesz, Üdvözöl barátod: Nagy Bódi

Nagyságos
Dr. Sőreghy János
múzeum őr urnak

Debreczen.
Déri Múzeum

Mindenrendben csak légy nyugtan s jöjj szeretettel várunk.
P. 934. VIII/23 Bódi

Végül is Károly megbiztatta és megerestette a két „csipőst”! Csipősnek pedig azért nevezem a Károly táltosait, mert olyan soványak, hogy a csipőjükre lehetne akasztani egy-egy tárisznyát. A kifejezést különben Panyolán tanultam.

Kinn a mezőn már szél lengedezett, mely némileg elcsapta előlünk a rettenetes port. Ha azonban hátra néztem a szekérről, az útból semmisem látszott. Nábrádot elhagyva, egy útszéli fa árnyékában megállottunk és én szép virágos Gyujtoványfüvet tűztem balmazújvárosi új kalapomhoz. Semjén alá érve, a töltésről megnéztem a Szamost és az ősi Kállay-kuriát, mely mellett pompás gyümölcsöskert fekszik (170. old.).

Panyolán Szarka Bódi bátyám igen szivelyesen fogadott feleségével együtt. Debrecenből Nagy Jóssi rendőrfőtanácsos, felesége és Babci leánya még ott voltak. Három hetes nyaralásuknak ez volt utálsó napja. Számomra az ebédlőben csináltak fekvőhelyet, hová lepakoltam és a verandán gyülekeztünk össze.

Én bizony Debrecenből rossz híreket hoztam dr. Vásáry István polgármester aug. 24-én történt felfüggesztéséről. Már tudták a nagy eseményt, de a közelebbi részleteket még nem ismerték.

Boldog voltam, hogy ismét olyan jó barátok között lehetek, akik az embert szivesen látják! Este a verandán nagy vacsorát rendeztek. Pompás töltött káposzta, töltött paprika, disznó pecsenye tört krumplival és ugorkával kerültek egymásután terítékre, közben bor és bor egyre-másra!

Vacsora után kénytelen voltam az egész társasággal hangversenyre menni az új Népházba melyet Gál Endre képviselő épittetett a falunak! Egy magát a debreceni zenemüvészeti főiskola növendékének mondó hölgy rendezte a hangversenyt. Ő maga csöditette össze a falu intelligenciáját

és érdeklődő publikumát.

Szereplését bevezető szavakkal inditatta el. Mindjárt eldicsekedett azzal, hogy ő nevéről ismeri a debreceni zeneiskola tanárait és minduntalan reájuk hivatkozva, örökös csacska beszédével arról igyekezett hallgatóságát meggyőzni, hogy az általa most rendezett hangversenyre nem neki van szüksége, hanem a közönségnek.

Végre elővette hegedüjét és előre bejelentett zeneszámokat vagy dalokat kezdett játszani vagy énekelni. Hegedülni jobban tudott, mint énekelni.

Én azonnal felismertem, hogy valami ügyes szélhámos kánnyal állunk szemben, aki faluról falura járva így és még ki tudná, milyen módon keresi a maga kenyerét! Kulturfölényes hivalkodással, ámitó szándékkal még egy Beethoven-szonátába is belefogott, de kudarcott vallott, mert a parasztok bele kiabáltak:

– Inkább játszék valami szép magyar nótát!

Ebből zavar és szóváltás keletkezett. Én magam hirtelen nem tudtam, hogy humorosan fogjam-e fel ezt az egész jelenetet, vagy a művésznő életének szánalmas nyomoruságát érezzem ki panyolai hangversenyéből?! A bizonytalanság hangulatával mi hárman, Bódi bácsi és Nagy Józsi bátyám elhagytuk helyünket, de hölgyeink ott maradtak.

Hazatérve a verandán, gyönyörü holdvilág mellett folytattuk borozgató beszélgetésünket. Ilyen a falusi élet kulturvilága! Olyan, mint a Hold világa! Nincs saját, csak kölcsönzött fénye! Ha egy kis darab felhő elébe szalad, setétségbe borul minden! Avagy nevetségbe?!?

Megvártuk a hölgyek hazajövetelét, Előbb az asszonyok érkeztek meg, akik nem várták ki a hangverseny végét, aztán Babci az ifjakkal. Ők végighallgatták az egész hangversenyt. Elbeszélésük szerint a művésznő nagyon csunyán viselkedett, összeszidta a publikumot, újságcikkekkel fenyegetőzött és hangsúlyozta, hogy bizony ez a Panyola messzeesik Mátészalkától, ahol őt az Alispán úr is végig hallgatta és pedig nem ilyen zajosan, mint a panyolaiak stb.

Az eseményekben szegény magyar falunak napokig lesz núról tárgyalni! Egy ilyen haszontalan szélhámos szereplése forgószélként szokott végig porozni a falu lelkületén! Még szerencse, hogy csak zilál, de komolyabb károkat nem okoz! Ha zagyva műsora helyett régi magyar dalokat ismertetne vagy tával eső órszágrészek nótáival hozakodna elő, milyen élvezettel tudná a falusi nép hallgatni!?! (+)

Még jó, hogy nem hoztuk zavarba a debreceni Zeneiskolára annyiszor hivatkozó álművésznőt annak elárulásával, hogy hallgatósága között négy törzsökös debreceni lakos ül! Ha tudta volna, bizonyára mérsékli zeneiskolai kapcsolatait!

Egy ilyen vándor „művésznő"-nek létjogosultsága a falusi magyar intelligencia kultur-szomjúságán alapszik! Jöhet akármilyen csepűrágó bűvész, nyomorgó vándorszintársulat, hangversenyt rendező, türelmesen meghallgatják, sokszor meg is vendégelik őket! Ezáltal a népnek példát mutatnak!

(+) Ehhez hasonló problémával foglalkoztam 1939-ben, mikor megirtam „A szegény ember és a vásári ponyvairodalom" c. dolgozatomat a Debr. Képes Kalend. 1940 évi kötete részére (Klny, Debr. 1940. 10 l.). Ebben tervet dolgoztam ki, hogy lehetne a nép legalsó rétegeit jó olvasmányokhoz juttatni?

1934 AUG. 27.

KIKÖLTÖZÉS A TÚRTŐI PALAJRA.

SÁTORVERÉS.

Éjjel jól aludtam, de reggel felé a falusi lakások nyári bosszantái, a nagy számmal nyüzsgő legyek már nem hagyták nyugodni. Hat óra körül fel is keltem és inkább kisétáltam az utcára. A ref. templomot szép reggeli napsütésben le is fényképeztem.

PANYOLAI REF. TEMPLOM.

Nagy József rendőr-főtanácsos családjával 10 órakor elutazott. Utána Baranyi Károly állatt elő fogatával, melyre felpakolta a tömött szalmazsákat, a papnétól rendelkezésre bocsátott paplant, párnát, tovább kéritáskámat, sátorzsákomat. Körben a patikával szemben levő Hangya-boltban dohányt és bort vásároltam. Bódi bátyám útitársul ajánlkozott, amin elz felette örültem, mert egyet-mást nyugodtan megbeszélhettünk.

Mikor lassúmenetű, némelykori rövid nekifutást is produkáló fogatunk a Túr hidján áthaladt, Kis Gedus mezőcsősz tanyája előtt megállottunk, vele pár szót váltottunk. Megtudtuk, hogy a Zsarókertben minden rendben van. Rendkívül érdekes, rendben és tisztán tartott kunyhóját velegyütt lefényképeztem (170. oldal).

Út közben feltűnt nekem, hogy a mezők felett mennyi sok varjúcsapat szálldos, lármás kiáltozással színezve a jellegzetes alföldi tájat. Ennyi varjú nincs talán sehol az egész országban mint itt! Még a nyár csak a vége felé közeledik és már is csapatokba verődve járják élelemszerző útjaikat!

Megérkezve a gyönyörű Zsarókertbe, Szőke Sándor gulácsi kishalász Sándor fiával együtt a szilfák alatt hasalva várt reánk. Csolnaka a szokott felszereléssel a meredek part alatt volt kikötve.

Lepakolás után megtekintettem a palánkerőditmény ömerakott alkatrészeit a szilfák alatt, ahogy a IV-ik ásatás után itt hagytam. Hiány nélkül, rendben találtam. Állítólag a tavaly víz alá süllyedt :2 jelzésű nagy keresztörzset Piros Gábor révész elszállította. Kupacba rakva ott van a révkunyhó mellett. Megdolgozhatott érte!

Még odaháza Debrecenben elhatároztam, hogy szép idő esetén most a Túrtói-palajon fogok sátorozni. A szép időt megadta a Természet, azért Szőke bácsi a fiával előbb a csomagokat, szalmazsákat vitte át a palajra, majd bennünket.

Sátorverés előtt bevonultunk az árnyas füzesbe, hol ebédre szalonnát sütöttünk.

A SZAMOS NÁBRÁD ALATT, PARTJÁN A KÁLLAY-KASTÉLY.
FOT. 1934 VIII. 26.-ÁN. ~

KIS GEDUS PANYOLAI MEZŐGSŐSZ ÉS „KASTÉLYA"
A TÚR PARTJÁN.
FOT. 1934 VIII. 27.-ÉN.

A füstölt debreceni tokaszalonna a páratlan finom debreceni-kenyérre csepegtetve Bódi bácsinak is igen izlett, hát még utána a magammal hozott bácsalmási borocska.....!

Ebéd után a palajon magam kerestem ki a sátorverésre legalkalmasabb helyet, pontosan a Kis Túr torkolatával szemben, egy kis fűzbokor mellett. Köröskörül a kis tisztáson Keserű fű, Laboda, Nyárfa cserje tenyéntek, háttérben a parton a gyönyörű füzes!

Ma láttam a füzesben több Barátcinegét, néhány Őszapát és Széncinegét is. Míg ebédeltünk, egész közelre szállottak hozzánk.

Falatozás után, bár rettenetes hőség volt, hozzáfogtunk a sátorveréshez. Csurgott rólunk a verejték, de azért ment minden, mint a karikacsapás. A jó emberek csináltak nekem kisasztalt lócával, két ruha- és egy edényfogast. Utóbbiak földbe ásott ágas-bogas karók.

SÁTORTANYÁM A TÚRTŐI PALAJON. ELŐL AZ ÖREG SZŐKE ÉS GYERMEKEI.

Bódi bátyánk 15 óra tájon haza indult. Csolnakon átkisértem a túloldalra, de már csak úszónadrág

volt rajtam. Alig vártam, hogy a palajra visszaevezzek bevágódtam a Tisza valóságos meleg vizébe. Fürdés után belefúrtam magamat a homokba, mely olyan forró volt, mint a tűz! Erre vágytam már hónapok óta, semmi másra! Leírhatatlanul boldog voltam! Ezt a jó érzést lehetővé tette az az értesülés is, hogy Streicher alispán engedélyezte a napi 6 inségmunkást s így tudok egy hétig dolgozni is. Saját pénzemből bizony nem sokra mentem volna.

Fürdés közben megnéztem, Szőke bácsi hogy rendezte el sátortanyám környékét. Aztán többször leúsztam hanyatt a Tiszán a tutajokkal, melyek egymásután érkeztek.

A fiatal Szőke a meredek part alatt keszeget horgászott, mert apjával ma este megkezdik a süllőhorgászatot. Ezért az öreg vágott vagy 15 db. 130 cm hosszú suhángot, mindegyiket meghegyezte és felszerelte „egyes" horgokkal. Minden horogra egy kis keszeget rak majd este, mikor a nagy part tövében sorban kihelyezi őket.

Fürdés után kis asztalomhoz ültem és megírtam jelen naplómat.

A szunyogok kegyetlenül csipnek. Az embernek örökösen jár a keze-lába.

Most vonul éppen el felettem, hangosan kiabálva, 14 db. Gyurgyalag. Magasan szállnak rajvonalban, egyenesen Nyugat felé. A Zsaró-kert felett meg 2 Bakcsó húz Apáti irányába, kiáltozva kvak-szólásukat.....

Az én két süllőhalászom is, szemben a túlsó part alatt, most ereszkedik csolnakával lefelé. Az egyik kormányt tart, a másik helyenként balfelől kitüzdeli a horogpálcákat.....

Egyre jobban alkonyodik. Gyönyörű, csendes idő van! A nyugati ég alján, világos sárga fényben, foszlányos felhők napoznak..... Idébb, a

panyolaiak révjén örökösen jár a komp ide-oda. Nyár vége közeledik, folyik a betakaritás. Közel 1/2 klm-re van ide a rév, de úgy hallatszik minden emberi szó, mintha csak 10 lépésre volna.... Balra a palaj szélen Havasi partfutók csipognak, benn a füzesben egy kis madárka olyan félénken szól, mint egy eltévedt csibe..... Távolabbról, valamelyik morotvából békazene hangzik.....

Észre se vettem, mikor megérkeztek az én süllőhalászaim, az öreg szöke és a fia. Olyan szótlanúl és nesznélkül közeledtek, mintha itt a Természet ölén másképp nem is illenék viselkedni így este tájon..... A Fülesbagoly azonban nem ismeri ezeket az alkonyati illemszabályokat. Egy a Zsarókertben úgy felhuhogott, hogy talán Jándon is meghallották!? Amint a hangforrás felé tekintettem, abban a pillanatban megpillantottam a Zsarókert felett a Vénus-csillagot -----!

Szöke bácsi már jól ismerte a sátortanyai-rendet, tudta jól, mi a kötelessége! Így hamarosan fellobbant az én első esti tüzem is! Légy áldott Te legöregebb, Te örök Tüzisten! Téged illet egyedül minden élőlény hálaadása, akár a Napból sugárzod az életet, akár a száraz gallyak tüzéből!

Vacsora után az esti tüznél Szöke bácsi arra kért, hogy Debrecenből küldjek majd neki Gulácsra sok parányi keszeghorgot. Feljegyeztem. Aztán elbeszélte, hogy 1934 március elején, egy öt karikás varsájába a Szilvásszegnél, éjszaka két vidra ment belé. Megfulladtak. Az egyik orra hegyétől farka végéig 135, a másik 125 cm volt. Egy zsidó a 2 bőrért 35 pengőt adott. Az ugornyaiak jégmenés után, nálánál valamivel elébb,

ugyancsak varsával, összesen 12 vidrát fogtak, Veres Sándor halász maga 9 darabot.

— Hogy lehet az — kérdeztem — hogy a bajba jutott vidra nem tépi szét élesfogával a varsa hálóját vagy karikáját?

— Hogy mit csinál — válaszolta — azt nem lehet látni. De biztosan úgy tesz, mint a hal: elébb keresi a kijárást, de eközben elfogy a levegője, felmerülni nem tud és mikor már fuldokolni kezd, elhagyja az ereje! A varsa karika meg erős, mert azt kökényfából csinálják. Egy ilyen karika 3 darabból is lehet össze állítva, de ha elég hosszú a kökényfa, egyből is kitelik. A régi halászok a varsakarikát erős szőlővenyigéből hajlitották, de ma már ilyen vastagabb venyige nincs is. — A varsakarikát az érintkezésnél szegelik, ez jobb a drótnál!

VARSAKARIKA SZEGECSELÉSE.

Érdeklődtem Kiss András, a félig vak kishalászmester után. Elmondták, hogy már alig lát szegény. De azért járja a vizet, mert társat fogad maga mellé, aki azonban legtöbbször megcsalja. Jelenleg a Szamoson halászgat.

A Hold lassan kezdett a hátunk megett alvóhelyéről, a füzesből kikukucskálni. A Tisza vize kapott ráhintett fényéből, de mi egy darabig árnyékban maradtunk, melybe tűzhelyünk a csillagok fényével egyesülve belevarázsolta a mi otthonunkat!

A csillagzatok alatt két Bakcsó kiabált: kvak, kvak! Úgy látszik, keringtek a Tisza felett vagy talán a mi szabadtűzü, kandallós hálószobánkra haragudtak!? Mit keresünk mi itt az ő csendes estvéli hazájukban? Pedig ha tudnák, mennyire szeretem és ismerem őket és minden

fajtájukat, bizonyára hang nélkül a két vállamra szállanának.....

Gyönyörű volt ez a holdvilágos este, ez a tűz körüli üldögélésünk! 21 órakor feküdtem le. A tinta, hűvöskés, erdő- és vízillatos levegő egyszerre elaltatott!

1934 AUG. 28.

AZ ÖTÖDIK ÁSATÁS KEZDŐ NAPJA.

Hajnal felé arra ébredtem fel, hogy a sátorom baloldalán a kis fűzbokor gallyainak árnyéka himbálódzik. No - gondoltam - még a mozgó árnyék is fel tudja az embert kelteni! Ennél azonban többet ért számomra az a megállapításom, hogy holdvilágos tinta éj van gyenge parti szellővel, tehát szép időm lesz!

A következő percben a vadkacsa hápogás és szürkegém rikoltása ütötte meg a fülemet. Ebben a pillanatban régi bodrogközi vadászéletem gyönyörű emlékei riantak fel a lelkemben, melyeknek ellenére vadász-ösztönöm sugallatára, hogy nem a táncoló árnyék, hanem a vadrécék és gémek ébresztettek fel az előbb is.....

A sátorból kinézve, a Tisza vize valami egészen érdekes és csodálatos világításban tárult elém, amit a Holdfény és a Hajnal fény egyesülése varázsolt elő a Természet színeinek titokzatos és ismeretlen kohójából..... Ez olyan elbűvölő színjelenség volt számomra, melynek kifejezésére talán nincs is megfelelő szavunk?!?

A kelő Nap előre küldött ibolyás-kékes sárga fénye a sápadó Holdról visszaverődő szürkés-sárga önfényével újra, egyesülve, a folyó víz opálosan kék felületén, egy új színt alkat melynek nevet kell adni, egy új magyar szót kell még gyártani szókincsünk gyarapítására!

A bűvölés mámorától újra elaludtam. Mikor Szőke bácsi beszólt és felkeltem, a fehérre fakult Hold, fogyó állapotában, ott vált még felettünk. A tűz már égett sátorom előtt, a teavíz készen várt. Embereim elmentek megnézni a tegnapeste kihelyezett süllő-horgokat, mert észrevették, hogy az egyik horogpálca mellett egy ember ül, mellette fekete kutya áll. Mikor a csónakkal közeledtek felé, a fekete kutya el kezdett furcsán vonítani. Akart ugatni is, még nem is, biztosan gazdája szólt neki.

Kiderült, hogy az öreg Király Béni mezőcsősz ült a horogpálca mellett. Hátha akadna valami a horogra? Nem tudta, ki helyezte ki?

Én ezalatt borotválkoztam, mi közben odajött hozzám az öreg Piros Gábor révész, mint önsegítőmunkásaim egyike, kezében evező lapáttal. Nekem tisztességgel jóreggelt kívánt, Szőke bácsinak ellenben átkiáltott a túlsó oldalra, hogy ott ne nagyon kereskedjenek, mert ő ott már egy pár napja egy-egy boprács tengerit hányt a halnak!

Szőke vá se hederítve a vén Pirosra, végezte tovább a dolgát és mikor a csónakkala visszatért, hozta a szákban a 2 kép süllőt, még tátogtak szegények. Párszoros levél kíséretében, a fiatal Szőkével, beküldtem mind a két halat Szabó Bódi bátyámnak.

Panyolárál Piros Gáboron felül még 5 munkásom érkezett: Szaniszló István, Simon Gedus, Piros Lajos, Kiss Miklós és Kiss Árpád. A munkát 7 órakor kezdtük meg. Elsősorban a tavaly felszedett nagy ág-bogas törzsből néhány ülőtőkét fürészeltettem a tűzköré, aztán tűzrevalát is és hozzá fogattam a lépcsős lejáró csinálásába.

Igen kedvező időnk van, nagy melegre számítunk. Jókedvű munkásaimat az öreg Piros mulattatja, elbeszélve élményeit a maga humorával.

Egyszer négy fiatal hivőt vitt át a hidason. Azt mondta nekik, hogy ő is törekszik belépni a hivők vallásába. Erre fel kinálták mindenféle jó süteményekkel, amilyen finom jókat soha életében nem evett. Pedig esze ágában sincs vallást cserélni. Ami van, azt se nagyon tartja meg. A papokat mindig szidja. Különben élelmes, vén betyár! Azt mondják, hogy a tavaszon a vizbe süllyedt: 2 jelzésű nagy keresztörzset, amit én a helyén hagytam, a mélyből kiemelte többed magával és az ide felvontatott hidassal vitte el a révbe. Ráhagytam, boldoguljon, nem volt rá szükségem! Tettét fel se említettem neki, pedig az elszállítás mikéntje érdekelt volna!

A Panyolárál visszatérő fiatal Szőkének a tegnapi félnapért és a mai szolgálatért egy napszámat adtam, a két halért pedig az öregnek 2 P-t. Ezenfelül 2 P. előleget kért.

Bódi bácsi felesége délre már el is készítette a beküldött halakat. Kitűnő ebédet küldött ki számomra: savanyú tojáslevest, rántott

süllőt, almás bélest és almát is. A leány hozott még 1 levelet is. Reggel Szaniszlóval is küldtek értesítést a munkásokról és a napszámról, továbbá Máte Lajos panyolai biró egy fizetésletiltást kézbesitett, mert 4 munkásom a Hangya-boltnak tartozott. Mind a három irást eredetiben mellékelem a köv. 179.180. lapon. A kitünő ebédet a füzesben fogyasztottuk el. Szőke bácsinak is jutott belőle.

Az öreg ezuttal elbeszélte, hogy mikor Uray földesúrnál volt első béres, a sarjúban megszúrta a kezét a „csúszószálka". Az egész fél oldala feldagadt, de mikor a szálkát végre kihúzták, meggyógyult.

Aztán beszélt egy „sárga kigyóról", melyet itt a gulácsi szilvásban látott, amely a földön csúsztában „megperzselte a füvet."

Közben hozzánk jött az öreg Piros Gábor is. Ő pedig elbeszélte, hogy valamikor hogy fogták a Túr vizében a rákot. Csináltak egy kis drátkarikát, de a drátot végig húzták előbb egy nagy gilisztán. Akkor a gilisztás drátkarikát, mint a horgot, lelógatták a vizbe. A rák a gilisztát el kezdte rágni, miközben a karikát lassan emelték felfelé. Mikor azonban a rák a vízszintre ért, elengedte a gilisztás drótot, igen ám, de a rákász a másik kezében egy kis meritőt (merettyű) fogott és akkorára a rák alá tartotta.

Piros szerint ilyen formán rengeteg rákot fogtak a Túrban.

14 órakor folytattuk a munkát. A lépcsős lejáró készítésével egyidejüleg az erősen alábaltozott nagy nyesést ki kellett egyenesiteni,

Nagyágos Dr. Söregy János umad

Zsaró-Kert

Kedves János!

Tegnap késő este jött Szaniszló. Béró Urat vele hivattam. Ő még később, 9 órakor jött. Tárgyaltam vele, munkásokról, napszámról. Metve nem is volt mit tárgyalni, mert ő az általa megállapitott névsort, kiket feljáratott mondetta be, 6-ot: öreg Péros Gábor
Péros Lajos
Kis Miklós
Szaniszló István
Kis Árgrád
Simon Gedeon. Ezek vártak is a kapuban.

Napszámot is beszéltem vele. En 1 Pengőt mondtam hivatkozva a Debreczen

megjelent cikkre, mellet
ide mellékelek

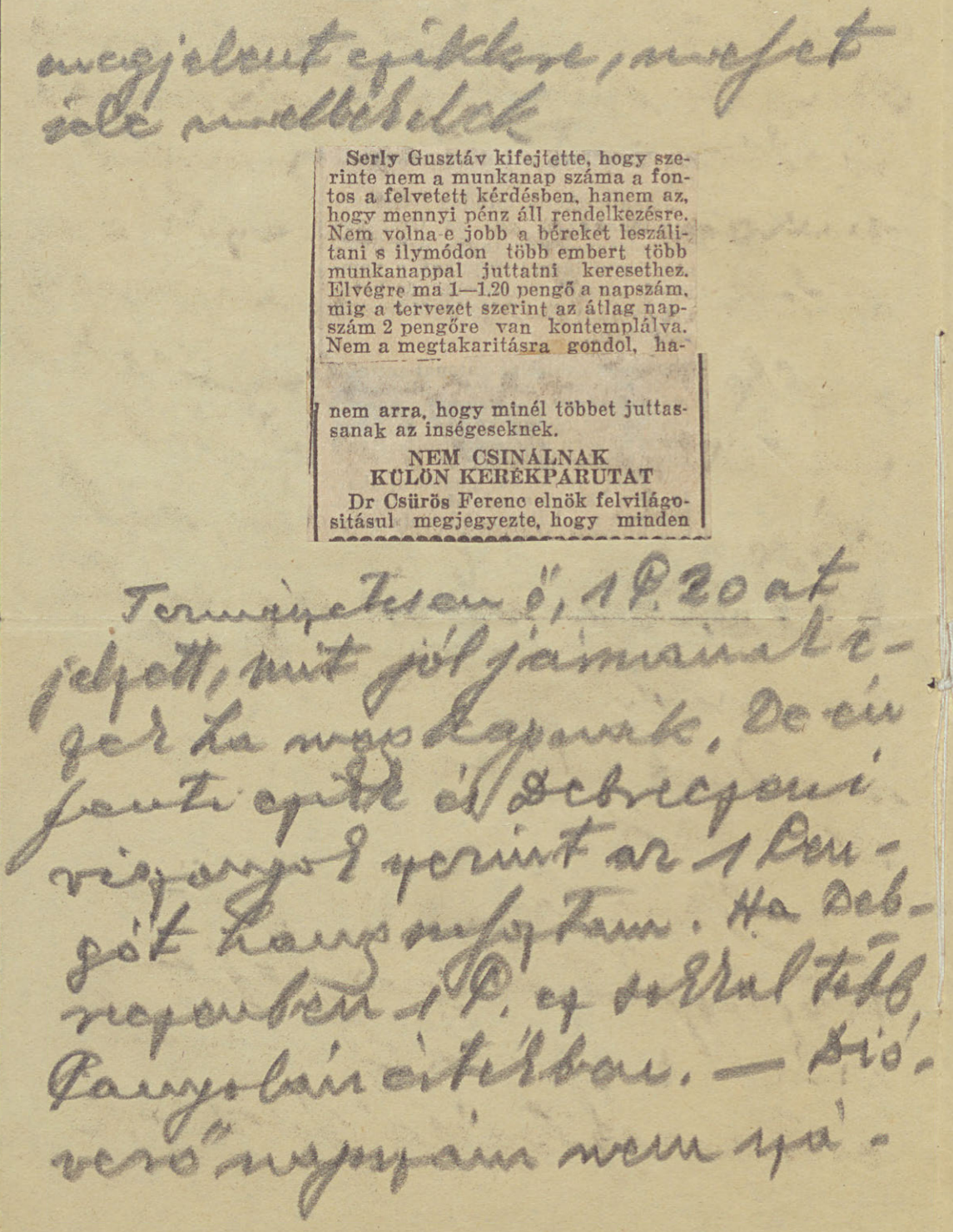

Serly Gusztáv kifejtette, hogy szerinte nem a munkanap száma a fontos a felvetett kérdésben, hanem az, hogy mennyi pénz áll rendelkezésre. Nem volna-e jobb a béreket leszálitani s ilymódon több embert több munkanappal juttatni keresethez. Elvégre ma 1—1.20 pengő a napszám, mig a tervezet szerint az átlag napszám 2 pengőre van kontemplálva. Nem a megtakaritásra gondol, hanem arra, hogy minél többet juttassanak az inségeseknek.

NEM CSINÁLNAK KÜLÖN KERÉKPÁRUTAT

Dr Csürös Ferenc elnök felvilágositásul megjegyezte, hogy minden

Természetesen ő, 1 P. 20 at
jelzett, mit jól jármának e-
zek ha megkapnák. De én
fenti cikk és Debreczeni
viszonyok szerint az 1 Pen-
gőt hangsúlyoztam. Ha Deb-
reczenben 1 P. ez sokkal több
Pangolán értékben. — Dió-
verő napszám nem szá-

mit itt irányadónak, mire
Biró Ur hivatkozott, de maga
is elismerte, hogy az más,
magassági, faraztó és
eletvezéles. Kőmivesek
mellett is az épitkezés ek-
nél itt valunk 1 P. jár
Hogy 1 P. a napszám, azt
különben meg az este
megmondtam listá-
nak s áttala a Ban-
dának.

Bor, viz, meg. Fürész
áró, lapát, kapafej sze
vitdre parancsot
és keresztvágó fürészre

kiadtam.

Jó munkalkodást kívánva s mezőlepő eredményt

Szeretettel köszönvelek.

Pg 34 VIII/28. Bodej

— 180. —

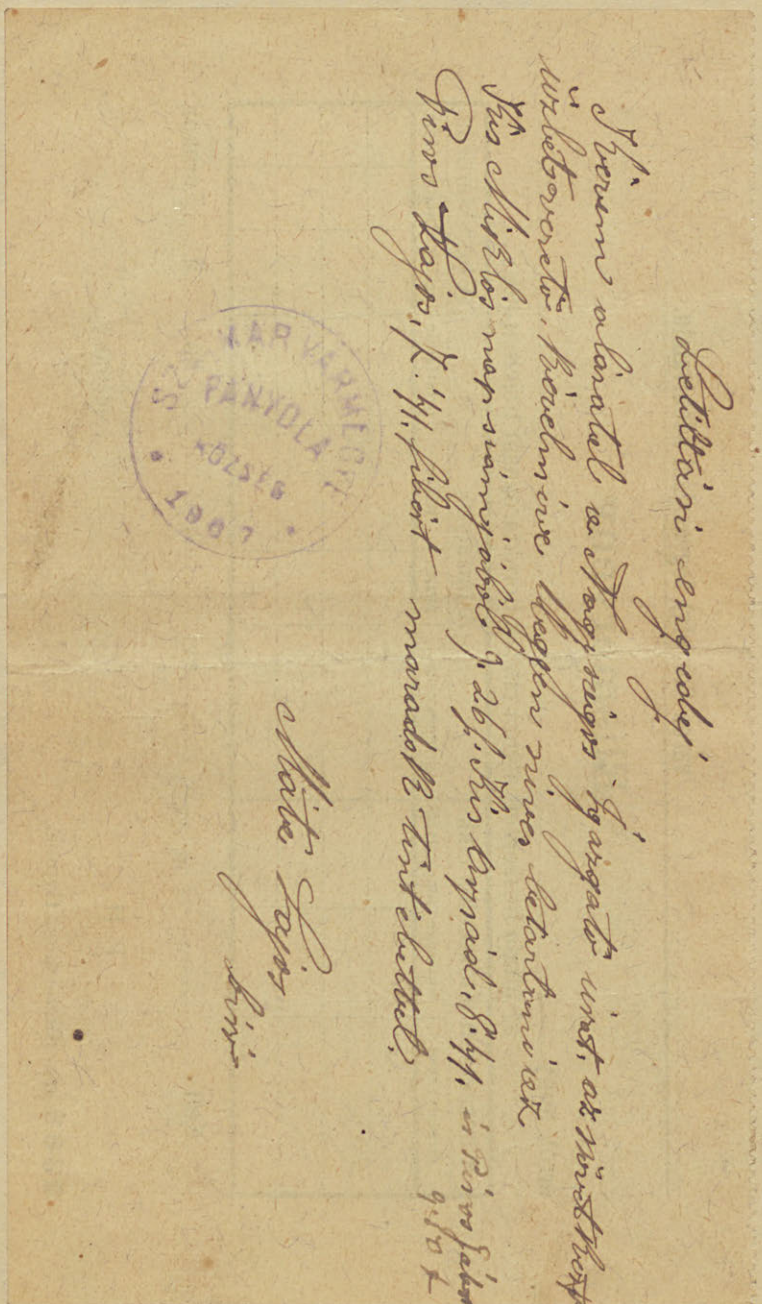

Letiltási engedéj

Kérem alázatal a Nagyságos Igazgató úrat, az növetkezt üzbetvezető, kérelmére leggen nives betartani az Kis Miklós napszámjából J. 26 f. Kis Árpád, 8. 41. és Piros Gábor 9.50 f Piros Lajos, 7. 41. fibért maradok tintebettel.

Máté Lajos
biró

SZARKA BOLDIZSÁR LEVELEI 1934 VIII. 28
KELETTEL ÉS A PANYOLAI BIRÓ NAPSZÁM-
LETILTÓ ÍRÁSA.

— 180. —

Letiltási engedéj

Kérem alázatel a Nagyságos Igazgató úrat, az növetkezt üzbetvezető, kérelmére leggen nives betartani az Kis Miklós napszámjából 9.26 f. Kis Árpád, 8.41. és Piros Jábor 9.50 f. Piros Lajos, 7.41. fibért maradok tintebettel.

Máté Lajos
biró

KÁR VÁRMEGYE SZ. PÁNYOLA KÖZSÉG 1907

SZARKA BOLDIZSÁR LEVELEI 1934 VIII. 28
KELETTEL ÉS A PANYOLAI BIRÓ NAPSZÁM-
LETILTÓ ÍRÁSA.

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

Kedves Jánoskám!

A hal, két süllő küldését /: egyik 70, másik 90 dkg. :/ a legnagyobb köszönettel nyugtázzuk. — Mint üzentem, neked is tökvényes esztáfrészt juttat belőle a nagyrabecsülés és szeretet, meg a küldő iránti tisztelet. Fogadd azért szivesen nemcsak tulajdonjoggal díjegyzett s hű nőm által elkészitett haladat, hanem az ehez kapcsolódó egyszerű, de complett ebédfogásokat. — Szerezték ebédvivőek 10 dzb körtét 25 fillezért, de ezt retúroztam, mert uzsorás bolondeknak, kik profa nélkülick, magamat kiszolgáltatni nem engedem. Józsiságor a mult héten fürdés közben vett egy jó nagy szakasztó korázzal 20 fillerért, négy napig éltünk belőle.

Kovászos ugorkát is küld Anyu. Utasítás hozzá: Lével azért küldte, hogy hadd legyen benne s így nem romlik el, jó lesz a szültszolonnádhoz is, azért az edényt ne küld el vissza.

Anyu parancsa: Evőeszköz, tányér, tarisznya skendő maradjon ott, nyugodtan gondjaidra bizza. Kenyeret, frisset is a napokban viszünk, mi magunk

P. 974 VIII/28. Szerusz Bódi

ARKA BOLDIZSÁR LEVELEI 1934 VIII. 28
ELETTEL ÉS A PANYOLAI BÍRÓ NAPSZÁM-
LETÍLTÓ ÍRÁSA.

mert a felső gyökeres rész eresz módjára csüngött alá és veszélyeztette a munkásokat. Ezzel a lenyeséssel és a lépcsős lejárattal is estére elkészültünk. Ugyanakkor megtaláltuk a IV-ik ásatással jelnek helyén hagyott 35 számú cölöpkarát az északi palánk folytatásában, melyet a leomlott part betakart. Kiderült ezáltal, hogy a meredek parttő tavaly ősz óta ezen a helyen egy arasznyival se változott, felette azonban a part közepe öblösödött be omlás folytán, miáltal ott mutatkozik is néhány fa alkatrész.

A parttövéről az újabb omlásokat, törmeléket, a lenyesett part ereszeket lehányattam a Tiszába. Értelmes munkásaim ezt felügyelet nélkül is rendesen végezték, ezért ugy 15 óra tájon úszkáltam egy keveset le és fel. Majd ki feküdtem a forró homokra és édesdeden elaludtam. 17 óra körül ébredtem fel.

Ma egész nap hallottam a Gyurgyalag hangját. Magosan, csapatosan szálldostak ide-oda.

Felkeresett Kis Gedus mezőcsősz is. Hozott nekem érett szilvát és almát. A papéktól is kaptam gyümölcsöt, ami itt igen becses.

Egy panyolai gazdával is tárgyaltam, aki a Zsarókertben föld-tulajdonos. A munka befejezése előtt a parton várt reám. Tiltakozni akart a partnyesés ellen bizonyára abban a reményben, hogy egy kis pénzt fog kapni. Szépen megmagyarázt am neki, hogy ez miféle kutatás, hogy a miniszterelnök, a főispán és alispán a főszolgabiró utján támogatják munkámat, tehát ellene nem lehet tenni. Megnyugodva távozott.

Természetesen az ilyen beszélgetést a munkások végig hallgatják. Valamennyien szegény emberek lévén, inségmunkások, a jógazdákra görbe szemmel néznek. Mikor eltávozott, ki más, mint a vén gonosz Piros Gábor nyilvánította ki véleményét:

– Az ilyen telhetetlen embert csak meg kéne gyakni egy jó tőgyfa rántóval!

Megmagyarázták, hogy ezen a vidéken a „gyakni" szó a közösülés parasztí neve.

Este a tüznél. Az öreg Szőke egy gyermekkori élményét beszélte el, de olyan sejtelmesen, hogy látszott rajta, ma is még hatása alatt áll. Mikor kisfiú volt, apja, akit szintén Sándornak neveztek, összel magával vitte tengeri törésre. A kutyájuk is velök tartott, mert este a falutól távol nem mentek haza, hanem kinn háltak a tengeri földön. A kutya olyan falusi juhászkutya volt.

Amint feküdtek a leterített gubán, egyszer csak hallja, hogy valahol fenn a magasban muzsikálnak..... Szólt az apjának:

– Édes apám, milyen szépen muzsikálnak!

A kutya is érre vette és kezdett vinnyogni.

Apja rárivallt a kutyára: Csitt!

A gyermek Szőke újra és még közelebbről hallatta a muzsikáló hangot és ismételte az apjának előbbi szavait. De az öreg leintette: Hallgass!

De ő szepegve csak mondta a magáét:

– Édes apám, már itt vannak a fejünknél!

A kutya is vonitott.

– Hallgassatok! – mondta az öreg dühösen.

Aztán csend lett, a muzsikálás elhalt, elszálltak.....

– Mik vótak ezek? – kérdezte a kislegény Szőke.

– Tudod fiam, – magyarázta apja – ezek rossz lelkek voltak! Ha ilyet hallasz, ne szólj semmit, csak hallgass!

Én, mint volt vadászember, a Bodrog közön gyakran gyönyörködtem a húzó vadkacsa csapatok szárnyainak muzsikájában, esteli lesen vagy madarászás közben, de Szőke bácsit a világért se fosztottam volna meg gyermekkori hiedelmétől! Hadd higgyen ő ma is abban, amit neki az apja mondott, hiszen az egyszerű emberek életét az ilyen hiedelmek, babonák, pogányos felfogásból, születő elképzelések és látomások teszik szinesebbé! Apja iránti bizalmát vétek volna lazitani!

*

Az azonban már tiszta merő pogány-hit, amit a vihar felhőkben küzdő, egymást marcangoló sárkányokról beszélt el! Ezt már nem csak gyermekkorában látta, hanem ma is szentül hiszi és látja is, hogy a kavargó, gomolygó felhőkben sárkányok birkóznak egymással életre-halálra! Néha a farkuk, a fejük és a körmük is jól látszik! Himbálóznak az ég alján és ha az egyik a másikat összeveri, akkor itélet idő lesz! Egyszer a saját szemével látott ilyen forogva küzdő sárkányokat! Csüröket rombolt szét, fákat tekert ki a vihar, a gulyák a legelőn szörnyen bőgtek! Mert azok a sárkányok igen vadak!

*

Ugy látszik, Beregmegyében a pogány ősvallás több vonatkozásban is megmaradt. Szőke Sándor apja Hetén, Horváth Mihálynál volt szolgálatban. Tőle hallotta, hogy egyszer egy szótlan, furcsa fiú került az uradalomba, de azért felfogadták. Mikor szántottak, mindig csak az eget nézte, sokáig, mereven. Kérdezték tőle, hogy mit néz? Erre a fiú egy bikát mutatott az égen és azt mondta: ő el fog menni innen, de ha a bikát azután is farral látják az égen, akkor ő többé sohasem jön vissza! Nem is látták többé. Az történt ugyanis, hogy a fiú felhővé változott, felszállott és megküzdött

a bikával. De a bika legyőzte a fiút!

*

Gulácson ha a gyermek megszületik, a bábaasszony ujjal a szájába nyúl, hogy nincs-e foga? Ha van foga, akkor kihúzzák. Mert ha ezt nem cselekszik, a gyermek barangoló lesz, elpusztul!

1934 AUG. 29.

MUTATKOZNAK A TELEPÜLT RÉSZ ELSŐ LELETEI.

A SÜLLŐHALÁSZAT.

Hajnalban arra ébredtem fel, hogy a sátoromat, mint a dobot, pergette az eső. Mivel az időjárással se alkudozni, se vitatkozni nem lehet, belenyugodva a változhatatlanba, befordultam és aludtam tovább. 5 órakor azonban felkeltem, teát főztünk, borotválkoztam az asztalnál, mikor újra megeredtek az ég csatornái.

Odajött az öreg Piros Gábor is. Én bebujtam a sátorba, Piros és Szőke meg a pokróccal takart félcresz alá húzádtak. Én olvasgattam Előtanulmányok c. panyolai dolgozatom korrekturáját, mig nem 8 óra után az eső elállott. Messziről és közelben dörgött az ég.

Munkásaim az esőben is rendesen megérkeztek, de a munkát csak ½ 9 órakor tudtuk elinditani. A partereszeket az eddiginél mélyebben nyesettem le, hogy a parttöben új részleteket tudjak kibontani, a nagy talapzat háta megett. Valóban itt egy cölöp és egy fehvő törzs mutatkozott, miket ki fogunk szabaditani.

A lépcsőfeljáró felé tovább pedig a tavalyi hullámtörő rőzsék cövekjeit és husángjait akárom látni.

Érdekes, hogy itt a Felsőtisza mentén, a nép körében, a Rákóczi-kultusz nyomaival lehet találkozni. Ma is beszéltek munkásaim egy nagy körtéfárál, mely alatt tűzhelyet találtak. Rákóczi fejedelem amellett időzött utáljára. Ezt a helyet egy Szabó János nevű halászának adományozta. (Naplóm nem említi a falut, de vagy Jánd, vagy Gulács emlékezetem szerint).

Munkánkat az eső, délután is, egy óra hosszáig megakasztotta. Én magam felhúztam a nagy esernyőmet és lementem a meredek part alá, a lépcső aljára. Megakartam hallgatni, hogy muzsikál az eső a vizen?

Ami érdekes, a víz szinén nyúlós fényfoltok folynak. A csendesen megeredő eső úgy hangzik a szélcsendben, mint egy szitában a lassan rázott üveggyöngyök. Majd mikor az eső erősödik, úgy csörög a Tisza, mint egy fatálban a száraz tengeri vagy a csörébab. Az eső cseppek egyidejűleg ki is babozzák a víz tükrét és millió és millió karikát gyűrűznek....

Estére munkásaim a régi hullámtörő folytatását, az északi végén, kibontották, a déli végén pedig, a belső oldalon, két új cölöp került elő. Ezeknek felmérését majd akkor csinálom, ha mind ki lesz bontva.

Mikor az eső elállott, fáztam a part alatt, mert csak egy ing volt rajtam és nadrág, a lábamon fürdőpapucs. Átevezetem a palajra, mely viszont jó meleg napsütésben fehüdt, úgy hogy meg is fürödtem. Valami asszony vagy lány a füzes előtt 2 ökröt legeltetett. Nézegettem felé, de igen szegényesnek mutatkozott. Szőke bácsi délelőtt sokat

társalgott vele. Ő ugyanis nem vesz részt a földmunkában. Egyedüli kötelessége a sátortanya őrzése, rendben és tisztántartása, a tűzkezelés, mosás, mosogatás, tüzelőanyag szerzése, halfogás itb. Mindezt csinálja is hűségesen. A kis tűzhelyet körül rakta már ülőtökéhkel és csomóba rakva szárad a felhasgatott tölgyfa.

1/2 18 órakor levelet írtam az én kis feleségemnek Debrecenbe és hazatérő munkásaim egyikével beküldtem a faluba.

Ismét gyönyörű szép időnk van! A leszálló Nap tűzben fürdeti a felhőket.....

Piros bácsi ma néhány Tinóri gombát hozott. Kapott érte egy csupor bort és egy pakli dohányt. Szőke bácsi a gombát már felaprítva vízben ázatta. Én adtam hozzá szalonnát, hagymát, sót. Jelenleg éppen a tűz mellett ül és nagy szakértelemmel készíti hagymás zsírban a gomba-vacsorát.

Vacsorázás közben szóba került az, amit ma Piros Gábor elbeszélt, hogy ő egyszer szivárványban állott, még hozzá a hajójával, szörnyű fényesség vette körül. Igyekezett ki is a partra, hol a fűzfa vesszőt a karjára csavargatta, nehogy a szivárvány fel szívja magába. Hogy ezt megcselekszi, Szőke is tudja róla.

A mai esti tűznél a süllőhalászatról és a sebkezelésről volt szó.

Atighogy a finom tinórigombát elfogyasztottuk, jött a fiatal Szőke Sándor nagy káromkodva, mert a cimborájával, kivel együtt halászott, nem boldogult. Elhozta a süllő-horgokat is.

Az öreg Szőke azonnal fogta magát és mentek együtt a csolnakhoz. A fia 13 kis keszeget hozott a kötőjében. Az öreg a keszegeket a horgokra sze-

velte és evertek a törőpart felé .....

Én magam sétálgattam a palajon, rakosgattam a tűzre; élvezem a Szabad Természet ezer és ezer áldását, melyekért úgy adtam hálát az Örök Főistennek, hogy a víz szélére állva két összekulcsolt tenyeremet a tarkómra nyomtam és belenéztem sokáig a csillagos Ég végtelen mélységébe.....!!

*

A horogkarók kihelyezése után a tűz köré telepedtünk és Szőke bácsi elbeszélése, vallatása után a süllőhalászatról az alábbi feljegyzéseket készítettem:

A Süllőt márciustól hideg őszig mindig lehet halászni. Általában mély vizen, horoggal fogják, de a „viczi halászok" a palajon bemennek kötésig érő vízbe és ott vetik ki a horgot, mert nincs ladikjuk. Palajon kétközhálóval is lehet süllőt fogni. Általában vihar után eredményes a halászat. +

A Süllő ragadozó hal lévén, a part alatt, a lom közt kereskedik. Egy helyen járogat, mert úgy látszik, saját vadászterülete van. Mindig éhes, mindig eszik! A Harcsa megvárja, míg a szájába megy a hal, de a Süllő nagyon éhes, az mindig keresi zsákmányát. A Balying még szorgalmasabban keres, még veszettebb. Szőke fogott egyszer egy 5 kilós Balyingot, tele volt a gyomra kis halakkal.

A Süllő megeszi a kis süllőt is, akár a koca a kismalacát, a macska a kölykét.

Süllőhorgot noppal nem szoktak kihelyezni, mert a Süllő látja, mi van rajta. Körül nézi, a fejét ide-oda hajtogatja, gyanut fog, nem kap hozzá. Ha neki is ugrik, a farkával csap hozzá és ha látja, hogy a kis hal nem menekül, akkor a Süllő már tudja, hogy a behapásból baj származhat. Ezért a süllő-horgot alkonyatkor

+ A dörgéstől fél a hal, elvonul, viszont megéhezik, azért utána gyorsan keresi élelmét, elevenen mozog.

rakják le, mert a Süllő „az esthajnalt nagyon szereti." Áradáskor, zavaros vizben nem lehet Süllőt fogni.

A süllőhalász közvetlen a horogkihelyezés előtti délután, rendes kis pedzős horoggal annyi apró keszeget fog, ahány süllőhorga van.

KESZEG-HOROG.

Miután a rendes süllőhalászat mély vizen történik horogpálcával, egy csolnak és két halász kell hozzá. Az egyik halász mindig csak a csolnakat hajtja, kormányozza, irányítja, a másik pedig a horgat kezeli.

Szükséges hozzá 3 nullás horog, 5-6 m hosszú, kétágból font kender zsinór és 100-130 cm hosszú, hüvelykujjnyi vastag fűzfa „kiskaró", hegyezve, mint a szalonnasütő nyárs. Aztán szükségesek terhelő ólomgolyók, vas vagy rézkarikák, amint azt alább látni fogjuk.

Most az a kérdés, hogy kell felszerelni a frissen fogott kis halakat, keszegeket a süllőhorogra?

A süllő-horog két féle: van egyenes horog és van Kajszahorog, rajz szerint:

Szőke szerint az egyenes jobb, mert a kajszahorog, ha csontba akad, könnyen elhajlik, a hal elmegy. Csak ha a hal gyomrába akad, felel meg tökéletesen, míg a szájban már hamar csontba fúródik. Az egyenes horog ellenállóbb.

A süllőhorog felszereléséhez edzett halászidegek szükségesek, mert ez a művelet nem éppen az Állatvédő Egyesület szabályai szerint történik.

1. ábra.

A zsinórra szerelt horgot először a gerinc alatt átszúrja a halacska testén és keresztül húzza vele a zsinórt. Akkor a kis halat a hátára fekteti és az egyik kopoltyú nyíláson behúzza a horgot és a szájánál kiveszi óvatosan úgy, hogy ne sértse meg. (1. 2. ábra)

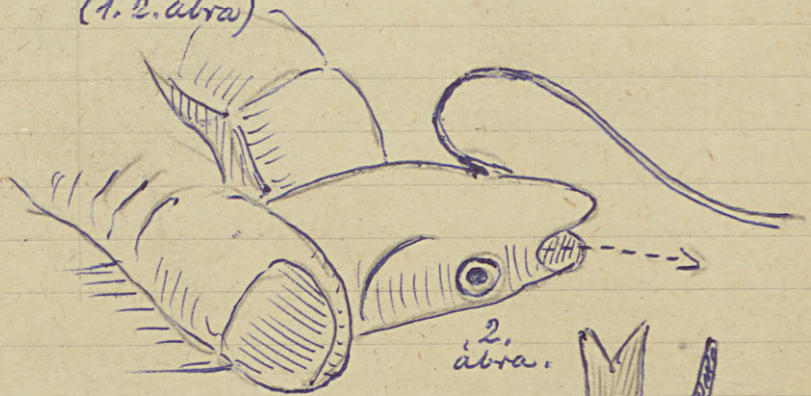

2. ábra.

Ezután visszaveszi a halacskát a farkára, a fejét a horog öblébe tolja és a zsinórt a farkára hurkolja, amint a rajz feltünteti (3. ábra)

3. ábra.

Az a 25–30 cm hosszú vékony zsinór, melyre a horog van kötve, a csuka, ez a fonott horogzsinór folytatása. (4. ábra)

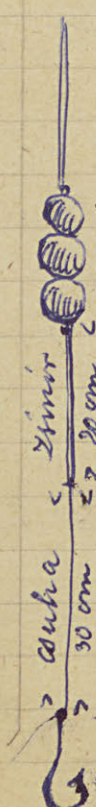

4. ábra

A csuhától 20 cm-re vannak felfűzve a terhelő ólomgolyók. Van egyenesbe vett ólomsúly és van karikába szedett ólomsúly. Az előbbi fekszik a víz fenekén és így a csuhát is fekvve tartja, míg a karikába szedett ólomsúly az alsó golyójával éri a földet és így a horgot kissé felemelve tartja, a víz a kis halat lebegteti. Köv. oldal 6. ábra.

1. ábra.

5. ábra.

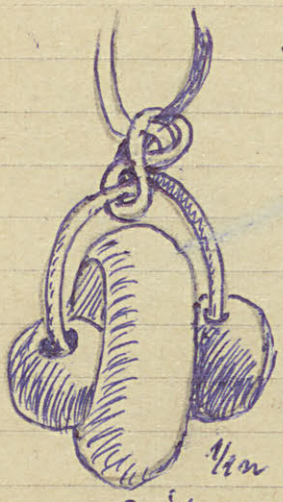

2. ábra.

A karikába szedett ólomterhelőknek több fajtája van: 1, öt ólomgolyó körül a 3-ik érintő a vízfenéket. — 2, két ólom golyó között vaskarika mely a zsinórt nem érinti, tehát nem „rozsdálja", aljával a vízfenéket éri. — 3, négy ólom golyó között alól rézkarika. —

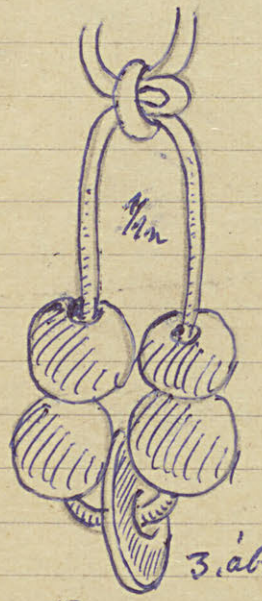

3. ábra.

5, egyenes, ötólomgolyós terhelő, mely feksik a fenéken a csuhával és horoggal együtt.

4. ábra.

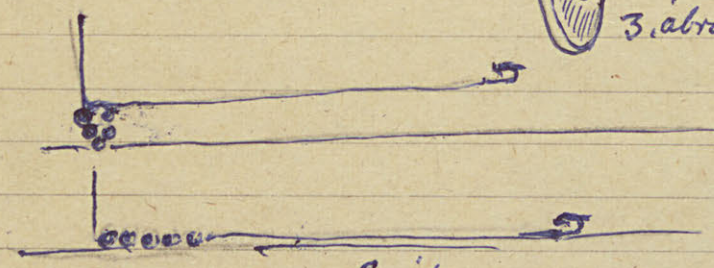

6. ábra.

4, négy ólom golyó között alól rézkarika mely a fenéket érintő.

A karikába szedett ólomgolyós terhelő a küshalas horoggal fenntartja. Ez azért fontos, mert a süllő a fenéken fekvő halat nem kapja (6. ábra).

A horogzsinórt a hegyezett „kis kavó"-ra vagy horogpálcára a 7. ábra szerint hurkoljáke, a hegyétől 25-30 cm-re. A lás karót a halász a víz szín alá dugja le úgy, hogy a zsinór tőve egy kicsit a víz szint felett legyen. A kikarózott zsinórt a haladó csolnakról eresztik a vízbe.

7. ábra.

A süllőhalász a horogkarát rendszerint kis szirtekbe szúrja, sohasem az egyenes partba, „kotyorba". — Ugyanis a kis szirtes sarkak a horgot „bevágják" a víz sodrába, de a kotyorban a horog egyenesen lecsik a fenékre, mert ott csendes a víz, áll.

A horogkarák kirakását megelőzően el kell mondanunk, hogy a halász a felszerelt horogzsinórokat nem lökheti csak úgy be csalnaka fenekére, hanem azokat tökéletes rendbe kell helyeznie.

Már akkor, mikor a halász a kishalakat, keszegeket szereli a horogra, a kötegbe rendett zsinórt egy kis homorú deszkára egymásra rakja. Ez a deszka a halász balláb előtt van, a kis halacskával felszerelt horgokat pedig a csalnak közepén levő deszkára helyezi úgy, hogy a kis halak a horgon a balláb felőli oldalra essenek. A zsinórok a deszkán keresztbe vannak rakva, de ólmos terhelőjük előre kerül.

Ha mindezzel készen van a halász, horogzsinórjai hegyezett kiskarókra hurkolva előtte fekszenek rendben, akkor kezdődhet a horogkarák kihelyezése. Mélyvízen, tehát a meredek part alatt indulnak. Mint a tenyerüket, úgy ismerik annak minden zugát-zugát. Szinte pontosan előre tudják minden kiskarónak a helyét.

Szóke szerint a csalnak „seggel megy le felé", az az aki hajt, az evező „háttal van a vízfolyásnak", aki rakja a horgokat, az azzal szemben.

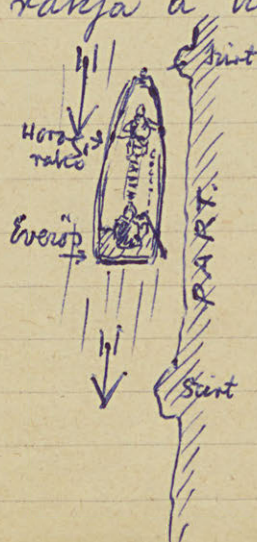

Mikor a halász a szirtbe beszúrja a kis karát, a karikába rendett zsinórt a kezén engedi ki, mert a csalnak halad előre. Mikor eléri a horogzsinór ólomgolyóit, átveszi a jobb kezéből a balba és a horgot le engedi a vízbe. Tehát a horogkarát a halász balkézzel szúrja a partba, jobbjával engedi utána

a zsinórt, de már az ólomterhelőt a csukával és a horoggal balkezével engedi a vízbe.

A horogkarók kihelyezése estefelé, a kiszedése hajnalban történik.

A süllő horgok felszedésének két fontos segédeszköze van: az egyik a szák vagy merettyű, a másik a kurucska.

Mikor a halászok korahajnalban elindulnak az előző nap este kirakosgatott süllőhorgok felszedésére, a post alatt óvatosan is hátrafelé eveszkednek a horogkarók mellett. Az evezősnek a horogkereső int szemmel, mikor kell megállani, vagy legalább is fékezni. Akkor a halászmester a karót két kézzel kihúzza, a zsinórt azonnal levántja róla és a karót bálkézzel a csónakba löki, jobbjában tartja a horogzsinórt.

A halász azonnal észreveszi, hogy van-e a horgon hal vagy nincs? Ha van, akkor a csónak orrában lévő szákat vagy merettyűt a bal kezébe veszi és a halat lassan, óvatosan emelve (gyorsan nem szabad) a szákat szépen alámeríti és a halat a vízből a csónakba beemeli. Akkor kikötnek, most kerül sor a horog kiszedésére. Ez kétféle képpen történik, aszerint hogy a hal kereskedőnek megy vagy saját használatra marad?

Ha a hal saját használatra vagy horgai eladásra kerül és a horog a gyomrában van, akkor előbb a halász a zsinórt egy kicsit megrázza, hogy a gyomor kijjebb jöjjön, majd mutató ujjával a kopaltyuján át benyúl a torkába és mikor eléri a horog szárát, úgy tolja hátrább, hogy lehetőleg a horognak csak a „visszája" szakitson, nem az egész horog. Az ujja mellett a horgot óvatosan kihúzza.

Ha kereskedőnek megy a hal, akkor is egy kicsit megrázzák a zsinórt és a szája előtt elvágják. A horog a hal gyomrában marad.

Ha a horog a hal szájába akad, akkor a halász a zsinór mentén, a szájon keresztül, egy kis fácskát betol, a horgot óvatosan hátranyomja, hogy kevés roncsolást tegyen vele és kiveszi. Gyakran megesik, hogy mikor a halász a süllő szájából a horgot kiveszi, megharapja az ujját és vérzik.

A horogfelszedés másik fontos segédeszköze a kurucska, csáklyaszerű nyeles vashorgas, mely a süllőhalász tapogató csápja. Ugyanis ha a süllőhorog fába, gallyba vagy a parttal leszakadt gyökérzetbe, iszadékfába akad, akkor a halász veszi a kurucskát és a zsinór mentén lenyúl a terhelő álomgolyók felé. Ha rá akad a bajra és lehetséges, az akadályt a kurucskával eltávolítja, de ha ez nem megy, akkor a kurucskával csak az álomgolyókat keresi meg, melyek koccanással jelzik a találkozást. Most a kurucskát kétkezi-hárommkor fordítja, hogy a horogzsinór rátekeredjen és kezdi felfelé húzni.

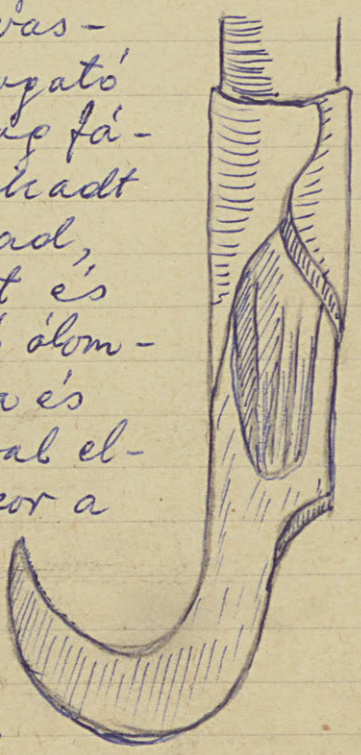

KURUCSKA.

Most két eset lehetséges. Vagy feljön az akadály, melybe a horogzsinór belegabalyodott, a felszínre, vagy elszakad a zsinór és a horog oda vész.

Ez utóbbi bizony gyakran megtörténik, különösen parterőditések, sarkantyúk „pokrócainál", hol az apró halak igen szeretnek „motyárolni", ezért a süllők ilyen helyen bőzsákmányra szoktak találni. Hasonlóképpen a süllőhalászok.

Egyszer Szőke bácsinak a süllőhorga a kurucska segitségével olyan tölgyfatörzset hozott fel a vizből, hogy 1/2 m² fa lett belőle. Az ilyen akadályfát a horogzsinór természetesen csak a viz szinéig emeli fel, mert a vizben könnyű a súlya. Szőke szerint a süllőt se szabad horogzsinórral a viz felé emelni, mert a horog kiszakad a halból és elmegy. Csak szákkal szabad kiemelni, anélkül nem lehet boldogulni.

Adódhat olyan helyzet is, hogy a szákkal nem lehet dolgozni, akkor is jobb, ha a halász be megy a vizbe vagy kihajolva kézzel fogja meg a halat a kopoltyujánál. Szőke maga szivesebben a szeménél fogja meg a halat éspedig úgy, hogy felülről fogva a hal tarkója felől, két ujját a szemébe nyomja.

De ha a halásznak mind a két keze szabad, használhatja, akkor a legbiztosabb az, ha az egyik kezét karikába véve a hal orrára nyomja, a másikkal pedig átfogja a farkát és a két kezét összefelé tolja. Ez jobb, mint a kopoltyú- vagy a szem-fogás, ez a legbiztosabb „halászfogás", a hal nem menekülhet ki.

„HALÁSZFOGÁS"

Az öreg Szőke fogott már 10 kilós süllőt is, de fenékhoroggal. Szőke szerint a süllő „úri hal". Maga a halászfőbérlő Ugornyán 1·40 P-t fizet kilójáért, de itt a falusi úri nép jó ha 1 P-t vagy 80 fillért fizet érte. Ha a halász

olyan szerencsés, hogy egy nagyobb halat foghat, kivált valami szép harcsát, akkor nem fáradozott hiába! „Hej pedig – sóhajtott az öreg – de sok nagy harcsa úgy pusztul el, hogy mikor a part alatt fekszik az „odolyóban", rácsúszik a part!"

Odolyó alatt víz alatti parti odú-t kell érteni.

Szőke bácsi elmondta még, hogy süllőhorgot többféle képpen lehet szerelni. Van olyan halász, aki a csuhát leoldja a horogzsinór végéről és egy kovács által csinált, 15–20 cm hosszú tűvel, mely olyan vastag, mint az esernyődrát, áthúzza a kis halacskán. A száján betolt tű a farkahegyén jön ki. Akkor a csuhát visszaköti a zsinórra.

Bakos István gulácsi halász megint más

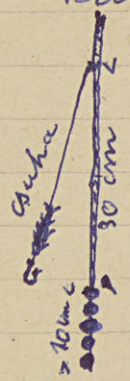

képpen szereli a süllőhorgot. Ő a zsinór végére rakja a terhelő ólomgolyókat, és a csuha a horoggal a zsinór oldalágát alkotja. A csuhát ő is tűvel húzza végig a kis halon.

Különben a kenderzsinórnál sokkal jobb mind a süllő, mind a potykahorgászáshoz a lószőrből font horogzsinór, a cinca. Ez a cinca nem ázik el és a vízben mindig „mozog". A cigányok fonják 8–12 szálból. A szálakat két ágra veszik és úgy fonják mint a rendes kenderzsinórt. Mikor a lószőr véget ér, „kocsis görcsöt" kötnek és úgy fonják tovább.

A cinca felső végéhez egy darab kender zsinórt toldanak, mert ez nem olyan ruganyos és könnyű a rúdra hurkolni, azaz a kis karóra. Tarpán egy muzsikus cigány, Szikszai Berti csinálja a legjobb cincát. A gulácsi cigányok cincája nem olyan jó.

Hogy milyen az a „kocsis görcs", sajnos naplómban nem jegyeztem fel. Csupán a „halász kötés" bemutatására kértem az öreg Szőkét, melynek két fázisát le is rajzaltam. Lehet, hogy ez is az!

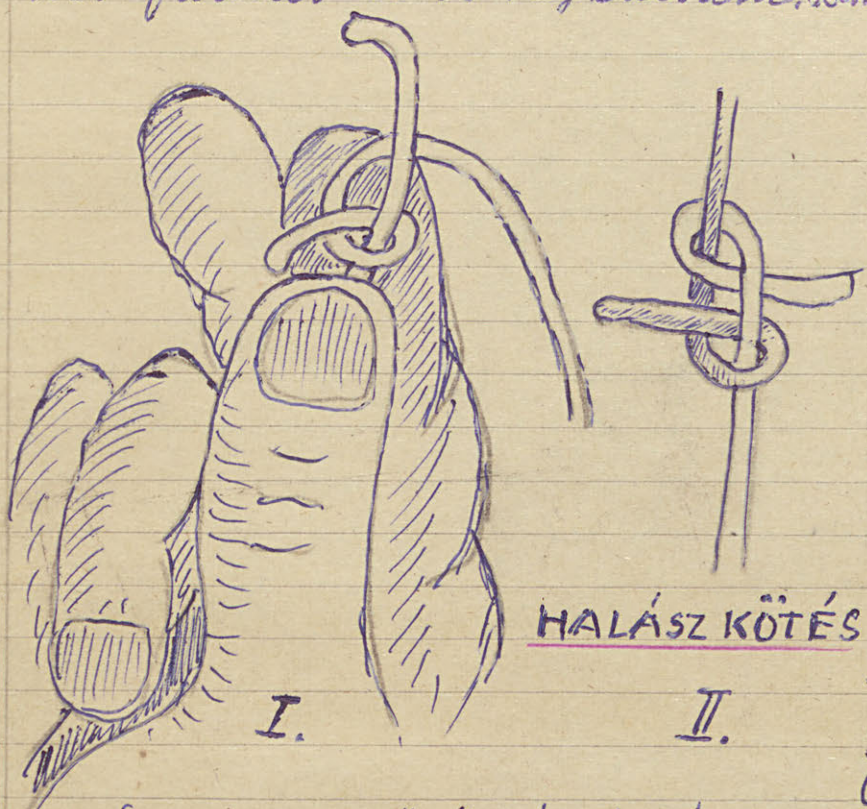

HALÁSZ KÖTÉS

Szőke a fogott halat, a horoggal sebzett halat lehetőleg száraz helyen tartja. A kimult halnak jobb a napfény, mint a víz.

Ha a halat szállítja valahová, akkor csalánba teszi. A szállításhoz leg jobb a vesszőből font háti kosár, mert abban nem törik a hal, ha azonban nincs, akkor megfelel a zsák is.

A halszállításához jó a keserű lapu levele is, melybe begöngyölik, hogy a nap meg ne süsse és így begöngyölve helyezik a hátzsákba.

A halász a közönséges házi vásznonzsákból rajz szerint csinál magának hátizsákot. Ebbe úgy helyezi a halakat, hogy azok a cipelő halász hátához a hasukkal feküdjenek, mert különben a gerinctüskéjük átszúr a vásznon és megsérti a halász hátát, ami igen fájós. A halász hátára veszi elmaradhatatlan tarisznyáját is, mely a hátzsákon alul lóg, kezébe veszi a kis battát és úgy megy a zsákmánnyal Ugornyára. Lásd VIII. 31-én felvett fényképeimet! (198., 199., 200. old.)

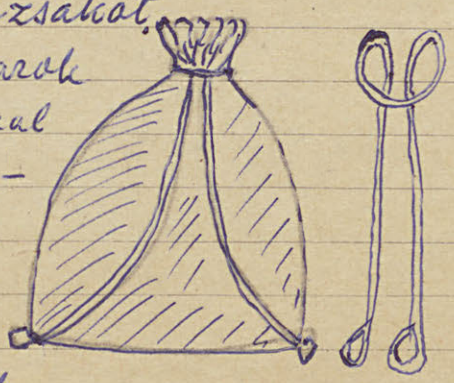

HALSZÁLLÍTÓ HÁTZSÁK.

Kíváncsi voltam arra is, hogy vágott vagy horog által szakított sebet hogy kezelnek, micsoda szerrel gyógyítják?

Az öreg Szőke Sándor, a süllőhalász, a következőket mondta el:

Ha jenékhorog szedéskor a horog a halász markába szalad, akkor vagy kiszakítják a horgot, vagy borotvaéllel vágják ki. A sebre vékony szelet, „sajtalan" (=sótalan) nyers szalonnát tesznek, mely a sebet megszívja és bekötik ruhával.

Fél nap múlva katlankóró (=katángkóró) virágot csomóra összedörzsölnek és azt teszik a sebre. Ezt naponta kétszer is lehet cserélni.

Jó a sebre a pipapor (hamu) és a pókháló. Vágott sebre különösen jó az erős paprika.

Ha mély a seb és nagyon vérzik, akkor lóganéjt sóval keverve kell a sebbe tenni. Ez a vérfolyást elállítja. Mint vérállító szer jó az emberhuggyal kevert föld is. De ez „föveny föld" legyen, nem homokos!

*

De ne menjünk addig — az itteni tiszai halászok szavajárása szerint — „se té, se tova", míg a süllőre vonatkozólag el nem mondjuk, hogy a híres olasz tudós, Marsigli (1658–1730), az osztrák császári hadsereg kapitánya, aki Szegad várának is volt parancsnoka, Magyarországról szóló munkájában pontos képét adja a „Süllo"-nak, tehát 200 évvel ezelőtt is ez volt a neve. (Gaál, Marsigli kutatásai határában. Term. tud. Közl. 1930. 21. szám, 597. lap.)

FÉNYKÉPEIM A SÜLLŐHALÁSZOKRÓL:

SZŐKE ÉS FIA A HOROGZSINÓROK HAJNALI FELSZEDÉSE UTÁN A ZSÁKMÁNNYAL VISSZA ÉRKEZNEK A TÚRTŐI PALAJRA. HÁTTÉRBEN A KISTÚR MEDRE.~

KISZÁLLVA A CSOLNAKBÓL IFJ. SZŐKE A CSOMÓZOTT HOROGZSINÓROKAT A CSIPKEFÁVAL ÉS AZ ESZKÖZÖKET TARTALMAZÓ HÁTIZSÁKOT TARTJA, APJA A SZÁKOT ÉS A HOROG-KARÓKAT KEZELI, MELYEK HOMOKBA SZÚRVA ÁLLANAK MELLETTE.
MINDKÉT FELVÉTEL 1934 AUG. 31.-ÉN KÉSZÜLT

FÉNYKÉPEIM A SÜLLŐHALÁSZOKRÓL:

A SÜLLŐHALÁSZOK KÖZELEDNEK A PALAJON SÁTORTANYÁM FELÉ.

AZ ÖREG SZŐKE BEMUTATJA ZSÁKMÁNYÁT

A FIATAL SZŐKE HÁTIZSÁKBAN VISZI A KÉT SÜLLŐT AZ UGORNYAI FŐHALÁSZ BÉRLŐ RÉSZÉRE, AKI MEGVESZI. AUGUSZTUS 31-ÉN KÉSZÜLT.

MINDHÁROM FELVÉTEL 1934

FÉNYKÉPEIM A SÜLLŐHALÁSZOKRÓL:

SZŐKE SÁNDOR SÜLLŐHALÁSZ SZÁRADÁSRA KIHELYEZETT SÜLLŐHOROGZSINÓRAI ÉS SZÁKJA MELLETT, SÁTOROM KÖZELÉBEN.

HOROGTARTÓ CSIPKEFA, SZÁK ÉS ÓLOMGOLYÓS HOROGZSINÓROK A SZÁRÍTÓ ÁLLVÁNYON.

MINDKÉT FELVÉTEL IDEJE 1934 VIII. 31.

1934 AUG. 30.

A TELEPÜLT RÉSZ FELTÁRÁSÁNAK FOLYTATÁSA.— KÁROLY.

Igen jól aludtam, csak akkor voltam ébren, mikor a Piros Gábor révbeli kakasa zengedezte időjelző harsonáit és mikor Szőke bácsi éjszaka pipára gyújtott.

Ma éjjel tanyánkon aludt a Szőke fia is, Sándor. Mikor a tűz mellé telepedtünk, célozgatott dohány nélküli állapotára, nehéz viszonyaira, arért ajándékoztam neki egy paki dohányt. Ezek a szegényemberek bizony nem nagyon tartalékolnak, ha valamire szükségük van! De hát nekik igazuk van! Ha úr valaki, hát legyen úr és segítsen a szegény emberen!

Munkára érkező pianyolai embereim levelet hoztak feleségemtől és egy hivatalos értesítést Stroicher Andor alispántól, mely máj 1934 aug. 28-án kelt és 50 P. ínségmunkadíj kintalásáról szól. Ha kevés lenne szóljak, az ásatás eredményéről értesítsem (460/1934 DIV/12).

Egy munkásomtól borzencei szilvát vettem.

A munkát 7 órakor kezdtük meg. A munka kezdetekor fényképeztem a hullámtörő folytatását közelről és felülről. Látni a helyzet roppant érdekesen alakul. Eddig 6 cölöp látszik. Egyelőre vázlatrajzot készítettem róluk:

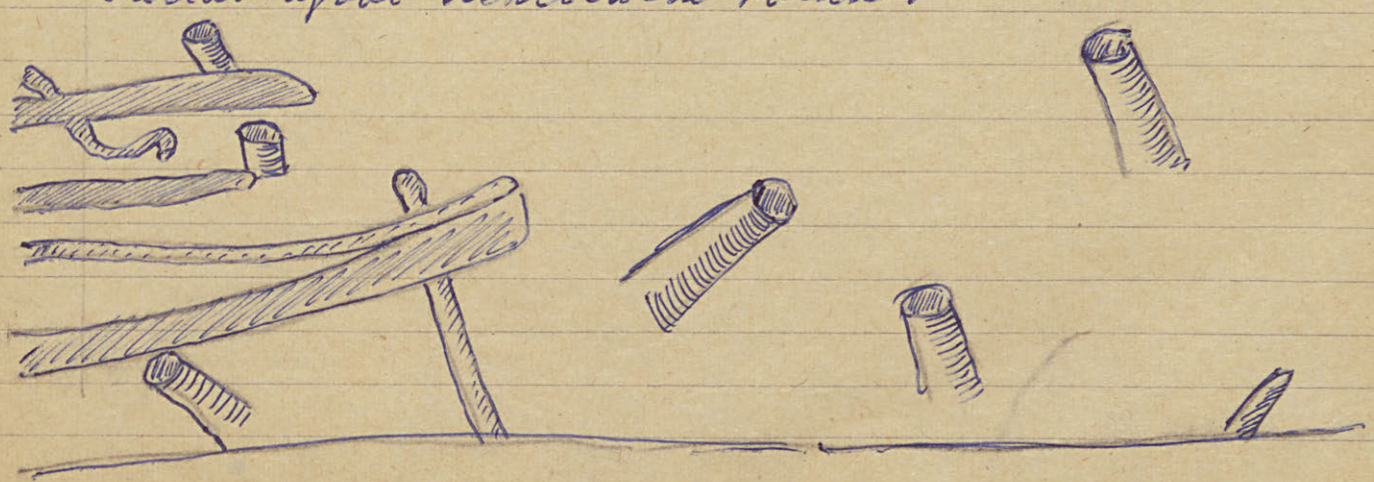

Embereim munkaközben a híres-neves Baranyi Károly fuvarosomról mondtak el jellemző adatokat. Így mindenki tudja róla, hogy „bekötéstől kihajtásig nem hányja ki a ganajt az ólból," azaz ősztől tavaszig. Ilyen a középázsiai turkomán nomádok renghesége is!

Egyszer kivitt a mezőre két zsák búzát, hogy majd elveti. Utközben valaki fuvarba hívta. Károly a két zsák búzat letette a szekeréről ott ahol volt, a mezőre. Rá jött egy nagy eső és Baranyi abban az évben nem tudott elvetni többé, a földje parlagon maradt.

Egyizben késő ősszel szántatta egyik darab földjét. Este az ekét nem vitte haza, ott hagyta a barázdában. Másnap az eke befagyott a földbe. Ez elég ok volt neki arra, hogy amtán ne szántson semmit. Ekéje tavaszig a földben maradt.

Egy ősszel meg répát szállitott haza. Az udvarra lehányta a répát a szekérről, de a szekeret kassal együtt az udvaron hagyta. Rá esett a hó, betakarta és egész télen át, a falu szemeláttára, úgy pihent a Károly amugy is rozoga szekere.

Szinte alig lehet elhinni a Károly viselt dolgait egyes esetekben. Így pl. azt a nem mindennapi eseményt, hogy Károly egy izben csak akkor tudta meg a lova ellését, mikor a kiscsikó kiszaladt elébe az ólból! A lovát szerető, becsülő magyar ember előtt ennél szégyenletesebb hanyagság talán nincs is a világon! Hiszen a derék falusi gazda kiscsikót várandós napokon éjszakáit is az ólban, dikón fekve tölti!

Károly a világháborút követő vajúdó világban sok mindenről ábrándozott, de nem az következett be, amit várt. Az új világban a magyar sors verését érezte. Nincs semmi kedve a földmüveléshez és mégis azt kell neki csinálni?! Ha egy együgyű panyolai asszony megkérdezte, hogy milyen ember az a magyar állam, hogy minden annak kell, még meglehet érteni, de hogy egy katona viselt férfi nem tud okosan számot vetni

a Sors rendelte helyzettel, ezt csak a Károly-féle alakok fura gondolkodásával lehet összeegyeztetni.

Akármilyen ravasz és élelmes észjárásúnak látszik, van, aki túl jár az eszén! Így egyszer Károlynak egyik félreeső földjén, rejtve és titokban elég nép dohánya volt. Már haza is szállitatta, mikor egy ember ráijesztett, hogy jön a finánc! Károly a dohány csomókat hirtelen elvitte a „sütőbe" és ott egy nagy tekenő alá rejtette. Károly várta a fináncot, de az csak nem mutatkozott. Megunva a várakozást, elment a „sütőbe", megnézni a dohányát, de bizony annak csak a hült helyét találta. Környen és sokáig káromkodott. Tudta, hogy az vitte el, aki a fináncra figyelmeztette! De hát az ilyen dolgot nem tanácsos piszkálni, de meg nem is lehet!

Ahány révjárás volt a Tiszán vagy a Szamoson a közelben, Károlynak mindenütt adósága volt, mert a révvámot nem tudta, de inkább nem akarta fizetni. Irják fel, mihelyt lesz pénze, megadja! Így történt, hogy mikor valami úrfélét fuvarozott Kisarban, Apátiban, Olcsván vagy a panyolai révben, a révész csak akkor vitte át, ha előbb a régi révadóságát kifizették.

Aztán ha útközben valahol eltört a korhadt gyenge lőcse vagy szekerének más hibája esett, a fuvarozott útasa kénytelen volt a kovácsnál vagy kerékgyártónál megcsináltatni, hogy tovább útazhasson.

De ez még mind semmi ahhoz képest, amit a fehérgyarmati piacon a sok vásáros népség szeme láttára tett! Befogott és a fejércselédekkel elment Károly is a vásárra. Egyszer csak az egyik lova a piac közepén megmakacskodott, az Istennek nem ment se előre, se hátra! Hol az ostorral, hol a nyelével csápolta, a gyeplőt hol szorosra vette, hol megengedte... nem ért semmit! Le szállott, hogy majd elinditja a kantárszárral,

de a ló csak a fejét hányta, vetette a vad rángatásra ..... Erre Károly dühbe gurult ... józan észe ordítva rebbent ki belőle és úgy beleharapott a lova orracimpájába, hogy a közel álló asszonyok felsikoltottak .... Károly az ülésre ugrott, az ostornyéllel végig vágott a másik ló farán, mely neki ugorva makacs, vérző orrú társát is magával rántotta, ... Még szerencse, hogy a halálra rémült Janka néni, az asszony, ki nem zöttyent az úttestre a szekér hátuljából!

*

Egy kicsit megborzadtam magam is az én fuvarosomtól, a Károlytól, aki ilyen ösember tud lenni haragjában! Állítólag a harapástól néhány első metsző foga is kitört .. Töll adatra nem is voltam kiváncsi!

Ebéd után jó meleg napsütésben fürödtem és keveset aladtam is a forró homokban.

Embereim ez alatt becsületesen dolgoztak és én visszatértem a palajról hozzájuk. Figyeltem a kibontakozó cölöpöket, faalkatrészeket és fényképeztem (204, 205, 206, 207, 208. oldal).

Kis Gedus mezőcsősz köszönt reánk a magas partról.

— No, mi újság Fővadászmester? — kérdezem.

— Hát bizony rossz hírt mondok, — válaszolta. Turai András leesett a diófáról! Összetörte magát!

Mindenki sajnálkozva vette a hírt és mégis valahogy mindenki olyan természetesnek találta.

— Magosról esett le? — kérdezték többen is egyszerre. Kis Gedus elmondta, hogy magosrul, két óra hosszat eszméletlenül feküdt. Szekeren vitték haza. A szájából folyt a vér.

Mikor munkásaim látták, hogy mennyire sajnálom az általam nem is ismert panyolai embert, elbeszélték, hogy az ilyen szerencsétlenség itt nem

AZ V.-ÍK ÁSATÁS.

A PART LENYESÉSE UTÁN ELŐTŰNEDEZTEK A TELEPŰLT RÉSZ OSZLOPMARADVÁNYAI, A CÖLÖPÖS HÁZAK ALKATRÉSZEI. 1934 VIII. 30

A FELTÁRT ALSÓ SZAKASZA FELÜLRŐL NÉZVE.
1934 VIII. 30.

AZ V-IK ÁSATÁS LÁTKÉPE A TISZA KÖZEPÉRŐL.
1934 VIII. 30.

UGYANAZ KÖZELEBBRŐL TEKINTVE A LÉPCSŐ-FELJÁRÓ NÉLKÜL. AZ EGYKORI NAGY TALAPZAT HELYÉN A LEHÁNYT FÖLDTÖMEG TERASZA ALAKULT KI. 1934 AUG. 30.

A TELEPÜLT RÉSZ KÖZÉPSŐ SZAKASZA FELTÁRÁS ALATT, FELÜLRŐL, A PARTRÓL NÉZVE.
FOT. 1934 VIII. 31.

UGYANOTT A FELTÁRÁS FOLYTATÁSA ÉNy. FELÉ,
SZINTÉN FELÜLRŐL FÉNYKÉPEZVE.
1934 VIII. 31.

A TELEPÜLT RÉSZ KÖZÉPSŐ SZAKASZA
A TISZA FELŐL NÉZVE
FOT 193-1 VIII. 31.

UGYANAZ FELÜLRŐL, A MAGAS PARTRÓL
NÉZVE.
FOT. 1934 VIII. 31.

A TELEPÜLT RÉSZ TELJESEN FELTÁRVA, A PARTRÓL NÉZVE. LYUKSOROS LÉTRA FÉLÁGA ÉS A PART ALÁ HATOLVA EGY LYUKSOROS TALPGERENDA KERÜLT ELŐ.

UGYANAZ ÉNY. FELŐL NÉZVE, A VÍZ FOLYÁSSAL SZEMBEN ÁLLVA. A ROMOK LAKÓHÁZAK ALKATRÉSZEI ÉS FELSZERELÉSI TÁRGYAI.
MINDKETTŐ FOT. 1934 VIII. 31.

ritkaság, mert a diófa sima, csúszós és könnyen törik is. Gulácson is azon a napon egy kis leány esett le a diófáról és menten szörnyet halt. Ezt az öreg Piros hallotta. A dióverésnek minden évben meg van a maga áldozata!

A munkát ½ 18 órakor befejeztük. Átevezünk sátortanyámhoz, hol a fiatal Szőke, éppen készülőben volt a süllőhorgokkal a jándi partok felé. Azonban a Zsarókertből Somogyi Zsigmond nábrádi körjegyző közönt át a Tiszán. Igy előbb engem kellett a csolnakon hozzá átvinni. Ifj. Szőke addig apró keszegre horgászott.

A főjegyző Szarka Bódiéktól levelet hozott. Megmutogattam neki az érdekes, mutatkozó új alkatrészeket, kedvesen elbeszélgettünk, derék munkásaimat megdicsértem. Távozta után az öreg Szőke a fia által fogott 17 kis keszeget a már ismertetett módon felszerelte a süllőhorgokra. A nem éppen kedvemre való műveletet újra végignéztem. Velök a leraháshoz azonban nem mentem, sátortanyámon maradtam.

Mikor visszatértek, a vacsora forró hagymás zsírba mártogatott, a szép papné asszony által sütött lágy kenyér volt. ½ 21 órakor feküdtünk le.

1934 VIII. 30.

Nys.

Dr. Sőreghy János urnak

muz. h. igazgató

SZARKA BÓDI LEVELE.
Hozta a kenyérrel Somogyi főjegyző.

A panyolai református lelkészi hivataltól.

..... szám.

Kedves Jánoskám!

Anyuval hadban vagyok, mivel ma reggel elfeledém kiküldeni Pistától a tegnap sült frisskenyeret. Már reggel kerestem alkalmi futárt, de nem akadt ezideig. – Ha akad valami pulya, kiküldöm, azzal a kéréssel, hogy ha maradt a zárazból, azt küldd vissza, a kutyáknak jó lesz. – Ha nem maradt – ugy gondolja Anyu – akkor sincs semmi baj, hál' Istennek, hogy elfogyott. Ezt a friss finomat pedig, kivánjuk, jó gyasztod jó egészséggel. –

Kerestettem nehed körtét, 10 fillér kilója, de of haragos zöld, és ézetlen, hogy mivel tudom előre nem delectáltathatod magad vele, passzivitásba hefezkedtem a vetellel. –

Telesiged s Alispantól tegnap estve jött levelet Pistától kiküldtem: Te, telesigednek küldött leveledet, alkalmi futár, Lengyel uzzal Szalkán feladásra továbbitottam mégma hajnalban. –

Szeretettel üdvözöl,

Panyola 1924. aug. 30. Bódi

1934 AUG. 31.

A TELEPÜLT RÉSZ FELTÁRÁSA. —

FÉNYKÉPEK A SÜLLŐHALÁSZOKRÓL — AZ IGONNYAI HARCSA-KALAND.

Mikor hajnalban sátoromban felébredtem, kiszóltam Szőke bácsinak előbb csendesen, majd erősebben. Nem felelt senki! Akkor jutott eszembe, hogy az én két emberem kora hajnalban elment felszedni a süllőhorgokat.

Gyorsan felöltöztem. Mikor kibújtam sátoromból, a harmatos palaj egy kissé hűvös volt és a folyóvizen lassan haladó kék párázat libegett.....

A palajpart mentén éppen evezték haza felé a süllőhalászok. Az öreg Szőke nagy mosolyogva hozta felém a zsákmányát a szákban: egy hatalmas Süllőt és egy kisebb Balying-at.

Nagy volt az örömünk, mert a két hal legalább 3 kilát nyomott. Szőke mester elmondta, hogy a süllőt a kurucskával kellett felszedni, mert a horogzsinór rátekergődzött egy fára. A szép zsákmány örömére jó rumosteát készítettem mindhármunknak. Hozzánk jött beszélgetni az öreg Piros révész is.

Mikor a reggeli Nap kissé felemelkedett és a palaj napfényes lett, a két süllő halászt felöltöztettem úgy, ahogy érkezéskor voltak; a csolnakban, a csolnak előtt, a tanyafelé menet, a süllőt kézben tartva lefényképeztem s végül úgy is, mikor viszi a halat Ugornyára, a zsidónak. (198, 199, 200 old.).

Kedves János! Tegnap hajnal ki akartunk menni, de nem kaptuk meg károlt, sem más juvarost. Magam fogata s embere nem ér rá. Ily rajnos, nem mehetünk bármennyire sperituál is. Meg károlt is hívtam volna ma és holnap ra magtakarmány hordáshoz, mintkét szekérnek is eleg 2 nap behordami. A változó idő felette sporit bennünket.

Tegnap józsi küldte az Ujságokat, 4 drbban. Küldöm neked. Olvasd el s estve küldd vissza. Tanitó mik is fala tozni akarnak belőle.

Az Ujnagolnasás mi cett Pistát
egy kissé megvárattam. 1/2 6-
kor indítom.

Tegnapi szabódó leveled-
re Anyu meg nyugtató lag
üzeni, hogy az ő tehertételével
ne gondolj sőt fájlalja, hogy
a szorgos mezőgazdasági munk
ka mi cett nagyobb gondja nem
lehet ród.

Szerusz! Szeretettel

P 934 VIII Bi. Bódi

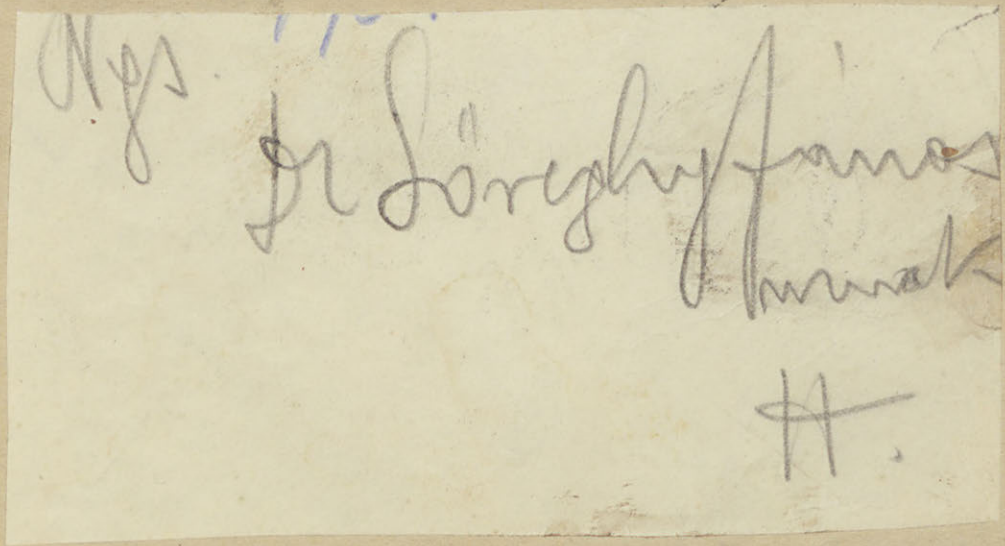

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

Kedves Jánoskám!

Magtakarmányhozdás. – Kázolyt el és befogtam. 4 embernek kaptfőzés. Így Anyu sorou kívül zád is gondol s küld egy kis ebédet. –

Ezenkívül szalonna-sütő miveltedra tekintettel, küld kovászos ugorkát és egy kis (4 drb) hagymát. Anyu paranesa: a kovászos ugorkás szilket tartsd vissza, abban hadd álljon az ugorka, mert egy ébként jóízüt nem eszel belőle. Anyu predig nem azért küldi az ugorkát hogy elzontra akaratos-átpakolásoddal, kiöntsd, hanem hogy egyszeggel napronként fogyatsd a sült szalonnával.

Mégannyit, azért írok ily bőv papiron, hogy te papír-

szükséges leírni, papírosra tenni és nekem azt onnan magamból kitépni. —

Megakarok írni! Az ezekre vonatkozó mindent kihagyásokat. Miben maradt, hadd legyen ott. Ferencnek is azért küldöm leírva, hogy legyen miből mértéket venni és így csak maradjon abban az ezekben.

Szeretnék Kinesumi, de nem lehet a sok munka miatt. Szeretnék. Mesz. Mesz. Mesz

Szarka Bódi bátyánk reggel egy munkással és délben az ebédhozóval küldte ezt a mellékelt két levelet:

csolta viszamaradás,
addig is míg mehetünk
szeretettel üdvözlünk
és baráti szeretettel
maradta

P. 834. VIII/31.

Bódi

Nagyrágos

Dr. Sörechy János uznak

Szarokert

Borotválkozás után fürödtem, a munkát 7 óra felé folytattam 6 panyolai emberemmel. A kellemes nyári meleg miatt magam egy úszónadrágban és gumipapucsban járkáltam közöttük nyakamba akasztott naplóval és fényképező géppel. Ceruzám madzagon lóg a naplóról, melynek tokja az én világháborút végig szolgált térképtartóm.

A délelőtt folyamán sokat fényképeztem felülről a magas partról és alulról is, a mai nap folyamán felszínre került új alkatrészekről. Hatalmas vastag cölöpök mutatkoznak és megettük sok fa és rőzsetörmelék. Roppant érdekesek! (221., 222. old.)

Közvetlen ebéd előtt csolnakáztam és újra fürödtem, mert szörnyű hőség volt. A papéktól küldött finom ebédből a pecsenyét estére hagytam, de a nagyszerű levest és a fött húst krumplival és szósszal elfogyasztottuk.

Ebéd után újra fürödtem, majd az elindított munkát megnéztem, irányítottam, kinek-kinek megmagyarázta, hogy bontsák a cölöpöket, faalkatrészeket. Derék, betanult, értelmes embereim igen szépen dolgoztak, úgy hogy én a nagy hőségben ismét a homokban keveréztem a palajon.

Egyszer csak hallom, hogy Bódi bátyám átkökön a Tiszán. Lengyel s. jegyző egy fogatú kocsiján kijött hozzám feleségével együtt. Hoztak nekem egy nagy, kútban hűtött görögdinnyét. Valami pompás volt!

A kedves, szivélyes szép asszony közben elbeszélte, hogy ő nemcsak a dinnyét, hanem a töltött káposztát, a töltött paprikát és hasonló ételeket a kútba eresztí le megfelelő edényekben, hol kidegen megmaradnak. A kút a faluziak jégszekrénye!

Szarka Boldizsár anyai nagyapja, Sárkány Károly nagypaládi ref. lelkész a félbe szelt görögdinnyéből kipiszkálta a magot, bele öntött egy félliter

bort és úgy ette meg egy ezüst kanállal.

Még javában élveztük a hideg dinnyét, mikor nagy távolból égdörgést hallottunk. A moraj egyre sűrvebben és egyre erősebben hangzott. Bódi bácsiék, se szó, se beszéd, összepakoltak és már is indultak a kocsin haza, különben is csak rövid időre jöttek. Ilyenkor minden perc drága!

Mikor láttam, hogy valami nagy zivataros vihar közeledik, munkásaimat is azonnal elengedtem. Magam is csolnakba szálltam és a lehető leggyorsabb evezéssel pár perc alatt átrepitettem a csolnakot a palajra. A lendület úgy kivitte a vizből a hajómat, hogy csak a fara maradt benne. A vén Piros segitett!

Mire sátoromhoz értem, az öreg Szőke már sok mindent elpakolt a sátorba vagy a félerez alá. De még volt tenni való, mikor Panyola felől szörnyű mohogást hallottunk, mely egyre közeledett,

Mi lesz velünk ?!?

Ilyen félelmetesen még sohasem hallottam a közeledő vihar mohogását! Bebújtam a sátoromba s alig gomboltam össze a nyilását, irtózatos erejű nyugati széllel kitört a vihar! Vezettül belevágott kis sátoromba, nyomta, lebegtette az oldalát, azt hittem, szerte szét szakad az egész!

Egy szétfeszitett kis nyiláson kukucskáltam kifelé a Tiszára, de nem láttam semmit se belőle, mert a lezúdult záporeső úgy pustolt, mint a viharüzte hó.... Majd a rettenetes zúgásba vad kopogás, dobolás vegyült: a jégverés!

A két öreg, Piros és Szőke, éppen hogy meg tudott húzódni a gyenge félerez alatt. Nekik adtam oda esernyőmet és esőköpenyegemet, melyek valamennyire megmentették őket a szétázástól.

A vihar sűrű csattogással egy jó félóráig tartott. A kis sátortanya környéke vizben állott. A zápor a tüzet kialtotta, de a sátoromba egy szem víz nem hatolt be.....

Mikor elcsendesedett a háborgó Természet,

egyre azon aggódtam, vajjon hazaindult munkásaim meg tudtak-e valahol húzódni, a Kis Gedus csőszházában vagy a Túr hidja alatt? És vajjon a Lengyel kocsija be ért-e a pappal és feleségével a falu legszélső házába??

Az öreg Szőke gondoskodásából kis tűzhelyünk a vihar utáni csendességben hamarosan füstöt lökött, délről maradt pecsenyénket elfogyasztottuk és utána a fiával elhajóztak a süllőhorgok lerakására.

Este a tűz melegfényében Szőke bácsit a tiszai vizimalmok felől vallattam.

Szőke elbeszélése szerint a Tiszán, Kisar és Tivadar határában kb. 16 vizimalom volt.

A gulácsiak vizimalma tombácos malom volt, Szilvás-szegnél, a meredek part alatt mély vizen állott. Kalmár Lajos kb. 280 forintért vette Ugornyán, honnan egy hétig tartott a felhúzása a Gulácsi Tiszára.

Szőke bácsi fiatal ember volt, mikor ezt a malmot harmincad magával felhúzták. Nehezen ment a vontatás, mert éppen áradás jött. A szamos árja úgy megkapta a malmot, hogy kivágta a szárazra, honnan alig birták a vizre visszavinni.

A gulácsi tombácos vizimalom ezelőtt 30 évvel pusztult el. A molnár a malomkövet a Tiszába eresztette, ott hagyta vizkereket is. A malomkő most is ott van a Tiszában, de a nagy kereket elhordták.

Ez a „csikó dombácos" vizimalom Szőke fiatal korában működött. Az őrlés sokáig tartott. Télire két kellett szedni, mert a jégzaj ártott neki. Szőke gyakran megfordult a malomban, hol „molnár pogácsát" evett. Egy fa ládába földet raktak, azon tüzeltek és a pogácsát parázsos hamuban sütötték meg.

Varga Lajos volt a vízimolnár. A malomban a rázástól könnyen elaludt az ember.

Egyszer, mikor sok „Kérész" jött a Tiszán Varga molnár a fiatal Szökét elhívta magával harcsát szigonyozni. Felevezetek „Igonnyára", egy gulácsi határrészig, ahol a Tisza „virágzott". Onnan ereszkedtek lefelé a kérészek után.

Szöke hamarosan észre vette, hogy vagy 10–12 harcsa, egymás mellett sorban úszva felfelé, kopdossák a kérészt. Egy nagy harcsa a sor közepe tóján volt.

Mindezt jól látta a csolnak orrából Varga molnár is és mondta Szökének, ki a kormányt tartotta:

– Annak a nagynak vedd a ladikot!

A Varga molnár kezében egy 3 ágú szigonyt tartott, melynek nyelére 30 m kötél volt kötve, ennek másik vége meg a csolnak orrába levő vaskarikába. Maga a kötél is karikába vedve feküdt a csolnak fenekén.

Szöke megfogadta a szót, ráhajtotta csolnakot a nagy harcsára, a mely ilyenkor el van ámélkodva éspedig úgy, hogy a harcsa jobbra maradt a csolnak mellett.

Varga molnár a harcsát egy kicsit engedte maga mellett elúszni és akkor kissé hátra felé döfve a szigonyt teljes erővel belevágta a harcsába, egy kicsit a nyakán felül.

A molnár a szigonyt elengedte és a kötél utána karikázott, a harcsa vitte a csolnakot.

Szöke tartotta ugyan a kormányt, de megszeppent és jobbra-balra tekintgetett: hogy lehetne onnan megszabadulni?!

Egyszer csak a harcsa megállott. Tudták, hogy ott egy nagy fatörzs fekszik a Tiszában, mely alatt a harcsa átvergődött, de ugyanakkor a szigony kiszakadt a testéből másfél kiló hússal.

Mikor a vízimolnár felhúzta a szigonyt, a fiatal Szőke azt mondta neki ravaszúl, hogy tegye ki öt a partra félrevaló dolgára!

A molnár elhitte neki, kiengedta a partra és akkor Szőke elszaladt.

A vízimalom tulajdonosa mindezekről értesülvén, összeszidta a vízimolnárt, mert a szigony kiszakadása után nem törődött többé a harcsával. Le kellett volna ereszkedni a Kismerőszeghez és ott kellett volna a harcsa leúszását megvárni.

Szőke később hallotta is, hogy a Kismerőszegnál, a palajnál, egy döglött nagy harcsát megbüdösödve találtak.....

*

Ez az igonnyai harcsa históriája, mely csak egyike azoknak a sok százra menő eseményeknek, melyek soha senki által fel nem jegyezve lehullanak az Élet fájáról, mint az őszi falevelek, de amelyek a tiszamenti magyar gyermekeket testileg és lelkileg megedzik a küzdelmes életre!

E gondolat jegyében néztem egy darabig mereven a Szőke bácsi jellegzetes magyar arcára.....Ő megérezte, észrevette tekintetemet, de azért vonakodott tőlem megkérdezni, hogy ezt miért teszem.....?

Ha nem egy tölgyfa tőkén, hanem egy kényelmes, karos vesszőzsöllyében ültem volna, bizonyos, hogy az egész éjszakát tűzhelyünk mellett töltöm....! Hátha ott valamelyik régi szellem a sok ezer elfeledett höstörténet legszebbikét elregölte volna álmodó lelkemnek!

Az pedig még bizonyosabb, hogy az öreg hűséges Szőke mellettem marad hajnal hasadtáig!

21 óra felé tértünk nyugovóra.

SZARKA BOLDIZSÁR
szalmatus felkész
PAHYOLA, Szatmár-m.

Kedves Jánoskám!

Leveled vettem, Okosan cselekszel, hogy szelek szárnyára, hullámverésre és esőre is közben, nem bízod magad. Tisza i vizi útnál jobb a vasut.

Karol ép itthon lévén, kikapta a parancsot, holnap 7 és 10 órára Tudomásul vette. Még egyszer majd estve a fülébe rágom.

Tegnap jó volt az Anyu sietése felettébb. Ép toppra és hoppra hazajöttünk az eső előtt. Kegyetlenül diesértük is okosságát, mert jobb volt azt a pohár bort a ki-

ugróban megjöni, mint
ott sitthon megáguni.
Holnapreggeli gives vi-
gantlátásig is gerettel
üdvözöl

Pamjolaiszt 12 Ji

Bódi

Nagyságos
Dr Söreghy János
urnak

1934 SZEPT. 1.

A FELTÁRT TELEPÜLT RÉSZ HELYSZÍNRAJZÁNAK ELKÉSZÍTÉSE.

Örök hála és dicsőség a Nagy Természetnek, hogy ezt a mai napot, itt a gyönyörű Tisza partján engedte megérnem! Ez az én legnagyobb ünnepem, amikor eggyé válok a Napfénnyel, a Levegővel, a Föld és Víz illatával és színig elmerülök a meghatódott, titokzatos emberi lélek és a természeti szépségek közötti kapcsolatok költészetébe!

Mikor én hajnalban 5 órakor sátoromból kibújtam, a csolnakban megborotválkoztam, majd jó meleg teát reggeliztem. Szőke bácsi fiával megérkezett a süllőhorgokkal. Érthetetlen módon ma semmi eredmény nem volt! Lehet, hogy tegnap este a nagy vihar után azonnal ki kellett volna a horogkarókat rakni, de úgy látszik, elkéstek, mert mire ők ezt cselekedték, az éhes rablóhalak már jól laktak.

Panyolai munkásaim rendes időben megérkeztek. Szarka Bódi tól levelet hoztak, mely szerint idejében hazaértek az eső elől. Munkásaim fa alá, híd alá, csőszkunyhóba húzódtak el, volt aki, elázott a tegnapi zivatarban.

Szép idő kerekedvén, szerencsémre el tudtam végezni még hátra levő munkámat. Némi tisztogatás után, pontos felmérések alapján, helyszínrajzot készítettem a feltárt települt részről és külön rajzokat a megmunkált faalkatrészekről. Ezeken

felül fényképfelvételeket is csináltam (223., 224. old.).

Az eredménnyel nagyon meg vagyok elégedve! A településnek jó formán sok nyomát megtaláltam. Úgy látszik, a házakat cölöpökre építették. Ezek maradványai között hevertek a használati tárgyak: egy létrának a fokája; az egyik lyukban a létra fog vége is benne van. Egy másik, lyuksorral ellátott, nagyobb faragott gerenda cölöppel van alátámasztva. Ez bizonyára patics ház alapgerendája volt. Fényképeim, helyszínrajzom és rajzaim a 221, 222, 223 és 224 old. Ha nagyon babonás volnék, egy fényképemmel a palánkvárban elhalt ősvitézek szellemeit örökítettem meg, kiket egy oroszlánfejű ősgyík őriz ....!! (227 old.).

Délben sátortanyámon szalonnát sütöttem, aztán fürödtem. Délután néhány pontos méret felvétele után munkásaimmal felszedettem a felvő albatrészeket, házakat, melyek helyükről elmozdíthatók voltak. Csak 12 cölöp maradt a helyén és azok a felvő gerendák, törzsek, melyek most nem mozdíthatók el. Helyén maradt a felmérések fixpontja, a 35. sz. cölöpház. A nárttőben feltárt földsáv 2 m széles. 17 órára a munkát befejeztem. Munkásaim elköszöntek, haza mentek, magam pedig sátortanyámra vonultam.

Este a tűznél, bár az idő nem kedvezett, sokáig elbeszélgettünk. Az eső csepergett. Hallgattuk a halak „kapását", „csapását" — az öreg Szőke pontosan meg tudja különböztetni a harcsa „kapását" a süllő „kapásától". — Engem is megtanított. Ugyanis a süllő élesen csap, a harcsa tompán, mert a süllő feje hosszú, nyújtott, a harcsáé kerek, kapos.

Körös-körül az ég alján örökösen villámlott dörgött. A nyugati égen, a nagyalaik révjárása felé, pazar piros alkonyati színek díszelegtek melyek végig ömlöttek a Tücsára, egészen a révig! Mi hárman, kis tűrünk fényében, távolabbról nézve bizonyára érdekes alakok lehettünk .... !? Két Szürke —

AZ V.-IK ÁSATÁS FELVÉTELEIBŐL:

A MUNKÁSOK FELÁLLÍTÁSA A MUTATKOZÓ TELEPÜLT RÉSZ FELTÁRÁSÁHOZ 1934 IX. 1.

OSZLOPOK A TELEPÜLT RÉSZ ÉNY-I FELÉBEN. FOT. 1934 IX. 1.-ÉN.

AZ V.-IK ÁSATÁS FELVÉTELEIBŐL:

PANYOLAI MUNKÁSAIM 1934 SZEPT. 1.-ÉN.~

A FELTÁRT TELEPÜLÉS ÉNy. FELŐL TEKINTVE. A TERASZ SZÉLÉN ŰLŐ MUNKÁSOK AZ EGYKORI NAGY TALAPZAT HOSSZTENGELYÉNEK VONALÁBAN VANNAK. FOT. 1934. IX. 1.

A FELTÁRT TELEPÜLT RÉSZ HELYSZÍNRAJZA.

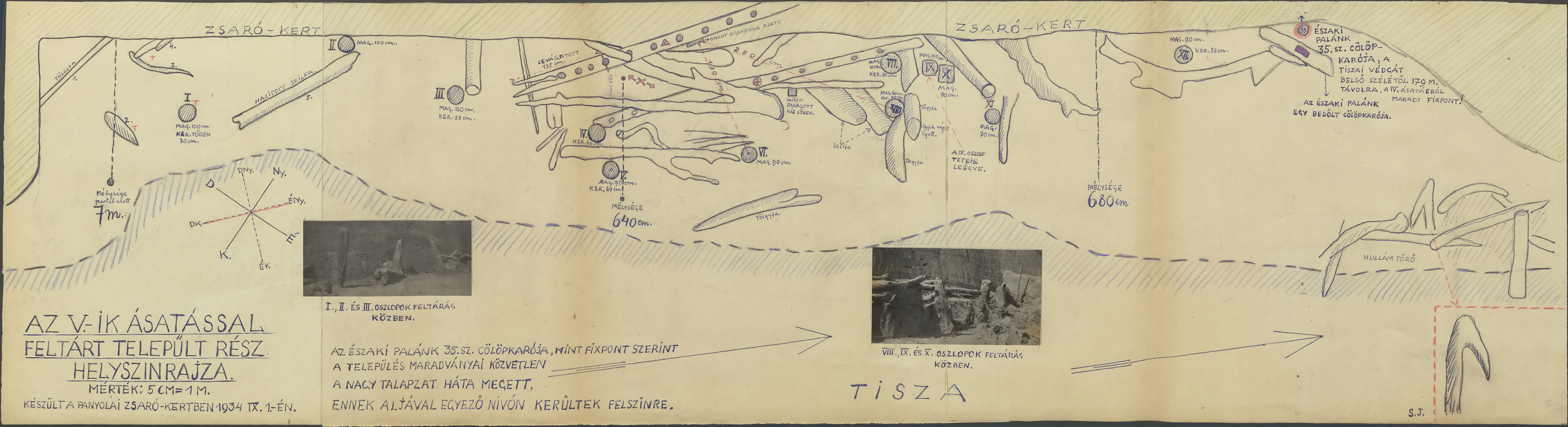

AZ V.-IK ÁSATÁSSAL FELTÁRT TELEPŰLT RÉSZ HELYSZINRAJZA.

MÉRTÉK: 5 CM = 1 M.

KÉSZÜLT A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBEN 1934 IX. 1.-ÉN.

A
FELTÁRT
TELEPŰLT RÉSZ
HELYSZÍNRAJZA.

MEGMUNKÁLT FAALKATRÉSZEK A TELEPŰLT RÉSZBŐL.

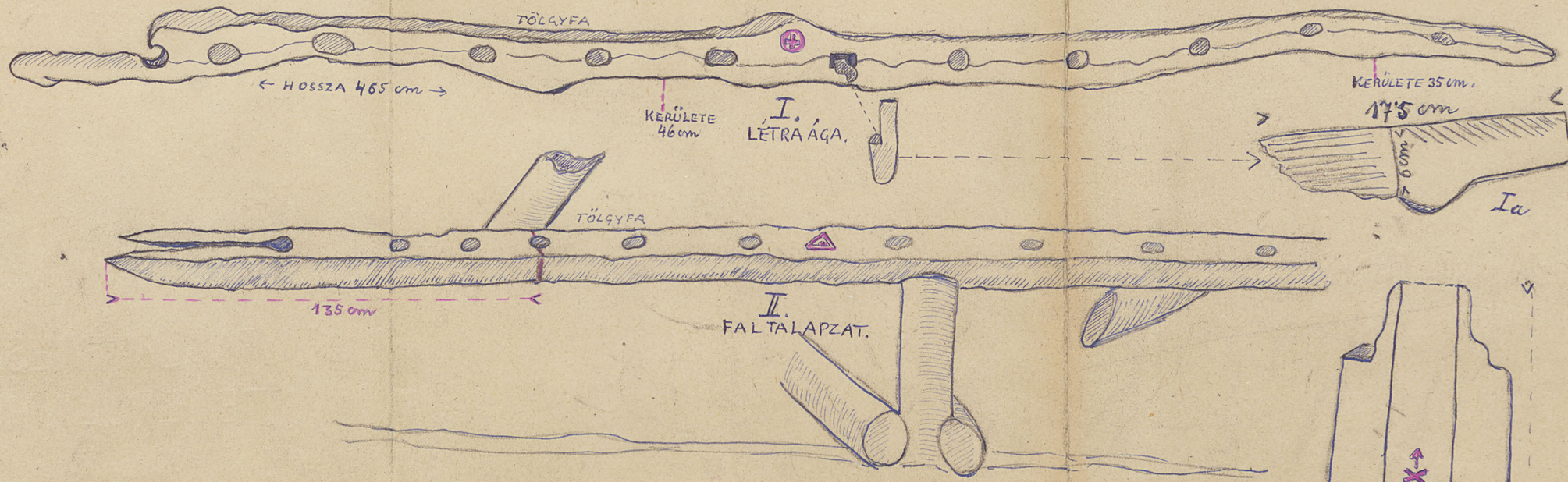

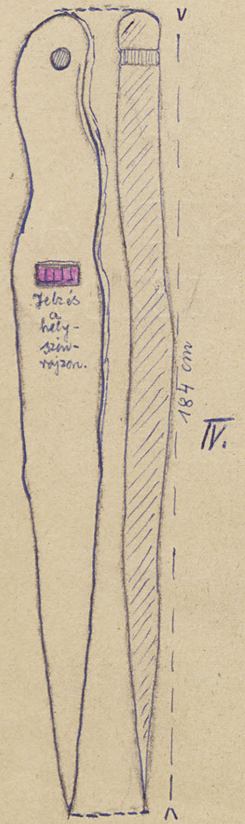

ÉSZAKI PALÁNKBÓL
KARÓ.

MEGMUNKÁLT HÁZFELSZERELÉSEK AZ V-IK FELTÁRÁSBÓL.

I. LÉTRA FÉLÁGA A 7-IK LYUKBAN FOKTŐVEL. (Ia) _ II. PATICSHÁZ FALTALAPZATA LYUKSORRAL, TARTÓ-OSZLOPPAL. _ III. KAPUÁGAS FARACÁSSAL, FÚROTT LYUKKAL. _ IV. KARÓ HEGYEZÉSSEL, LYUKKAL AZ ÉSZAKI PALÁNKBÓL. VALAMENNYI TÖLGYFÁBÓL.

A PIROS JELZÉSEK HELYSZÍNRAJZI UTALÁSOK.

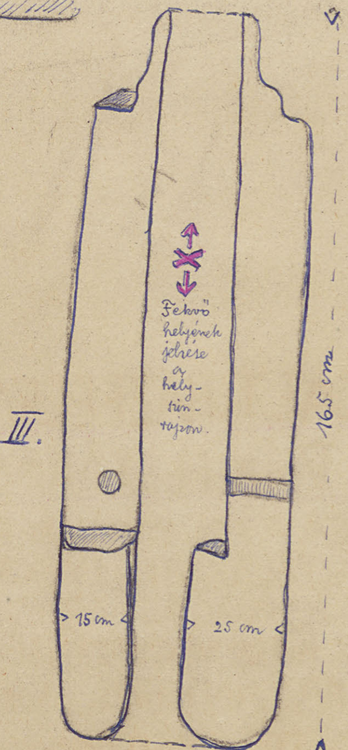

KAPUÁGAS.

S.J.

MEGMUNKÁLT

FAALKATRÉSZEK A
TELEPÜLT RÉSZBŐL.

gém szárnyalt lassan az Alkonyat piros hona. Felé ..... Mikor a Zsaró-kert felett húztak el, pontosan a szilfák felett az egyik nagyot rikkantott .....

A tűznél üldögélve az öreg Szőkének egy bizonyos Uray nevű, régi vágású, csunya szájú, káromkodás magyar úr jutott az eszébe, akinek az volt a szava járása: Bassza a picsáját a szent Isten! Verekedős, vad magyar volt, aki Tisza Istvánnal is párbajozott és aki „Ferenc Jóskának" állítólag azt mondta volna, mikor el akart tőle köszönni, hogy „akad korpára eb!" Egy cigányt, aki felforditott gubában várta, úgy elvert, hogy az meghalást tettetett és bevitette Fejérgyarmatra. Végül egy tisztartója Urayt verte össze úgy, hogy 50 éves korában belepusztult. Micsoda vad élet?!

Este csepergő esőben feküdtünk le, mely egész éjszaka szünet nélkül pergette sátoromat.

Szőke bácsi a fiát küldte a féleresz alá, ő maga le se feküdt, csak tüzelt egész éjszaka. Magam se sokat aludtam, ki-ki néztem a tűzre és többnyire ébren pihentem, mialatt sátorom fényben átvilágitva fehérlett felettem .....

TISZAI TÁJ JÁND FELÉ KÖZELEDŐBEN 1934 IX. 2.

Ebben a misztikus szürke fényben megjelentek egyenként és csoportosan azok a szellemek és démonok az az oroszlánfejű ősgyik és azok a komornézésű magyar vitézek, akiket ma az ásatási hely közelében, a szakadó parton fényképeztem..... Az ősgyik tekintetétől szinte megijedtem!

Úgy látszik, ha az ember a szabad Természet ölén él éjjel, nappal, a környező fauna és flóra társaságában és tiszta merő pogányok vagy félpogányok lelki világa, gondolkozása veszi körül, ezek szemével nézi a sétálgató vagy egymásra szaladó felhőket, a sárga fényt hintő Holdat, a legelésző csillagnyájakat; a felkelő és lenyugvó Napisten melodrámáit pogány fülünkkel hallgatjuk: akkor lelkünkben mi is pogánnyá válunk! Szinte semmivé halvángulnak emlékezetünkben azok a tanitások, melyeket Kossácsy és Harsányi sárospataki derék tanáraink annyi extendőn át csepegtettek belénk.....!

Én, mint természetrajongó és természetismerő erre különösen hajlamos vagyok, hiszen az én áldott emlékezetű Édesapám (1843–1915) volt az utólsó igazi magyar sámán, mert egyszerű falusi népének gyógyitó „csodadoktora", szellemi oktatója és tanácsadója, énekvezére, tanitója, rajongva szeretett és tisztelt bálványa volt.....! Emlékét megörökitő irásom készülőben van!

Hiszem és vallom elhalt őseim reám vigyázó szellemét, gyakran meg is látogatnak nemcsak álmaimban, de sokszor napi munkám körben is, különösen mikor jótanácsukra vagy segitségükre van szükségem! A nagy Természethez gondviselésemet ők közvetitik!

Ezek előre bocsátásával adom a következő oldal fényképes és rajzolt tábláját, melyen az ábrázoltakat minden olvasóm feltalálhatja.

EGY DÉMONIKUS FÉNYKÉPEM A ZSARÓKERT SZAKADT TISZAPARTJÁRÓL. FOT. 1934. IX. 1.

KIRAJZOLTAM A VÍZBEN, FÁBAN ÉS FÖLDBEN INKARNÁLÓDOTT SZELLEMEK ÉS DÉMONOK NÉHÁNY ÁBRÁJÁT.

1933 SZEPT. 2.
— VASÁRNAP —

HAZAUTAZÁS PANYOLÁN, FEHÉRGYARMATON ÁT DEBRECENBE.

Hajnalban 5 órakor élredtem fel. Sűrűn csepergő eső pergette sátoromat, de fel kellett kelnünk mert a sátorbontást, az összecsomagolást el kellett végeznünk.

Elsőben meleg teát főztünk. Közben be-be-bújtam sátoromba, úgy nehi keseredett az eső, csak mikor csendesedett, fogtunk hozzá a pakoláshoz. A sátort nagy búsan, szó nélkül szedtük fel. Ez a szótalanságunk mindennél beszédesebben mondta el bánatunkat..... A sátorlapját vizesen tekertük össze. Én búcsúzóúl a nem éppen meleg, kora reggeli vizben megfürödtem, a levegő is hűvös volt, de jólesően felüdültem.

8 órára készen voltunk az útra, amikor a kirendelt Baranyi Károly alakja feltűnt a Zsarókert szilfái alatt.

Károly nem nagyon kiabálta át érkezését, mert hirtelen eltűnt a meredek partról. Mi tudtuk, mit szokott ilyenkor művelni: répát, tököt szerez a közeli földeken a lovának.

Csolnakon átköltöztünk a balpartra, a Zsarókertbe. Szökbácsinak fizettem 18 pengőt és nehi hagytam minden élelmiszer-maradványt, szalonnát, rizst, teát, cukrot, füszert stb. Mire felcipekedtünk, Károly táltosai már javában ropogtatták a lopott répát. Felpakolás előtt a répát a kasba rejtette.

Mikor Szöke bácsitól búcsút vettem, a hűséges jó ember kezét megszorítottam, az eső újra megeredt, bizonyára az illendőség kedvéért.....

Károly lovai olyan szeliden indultak útnak, hogy alig vettem észre a mozdulatot! Ezt a rendkívül tempós lassuságot a lovacskák se felfelé, se lefelé a rámpán nem változtatták meg..... Bizonyára Bódi bátyám, a falu papja beszélt a lelkére Károlynak: nagyon vigyázzon, ki ne boritson újra hazafelé menet.....

A panyolai határ teljesen elázott. A beborult ég alatt, a csepergős világban, mindenfelé haragos zöld szinek szőnyegként feküdtek a ködszerű, homályos nagy szürkeség alá.....

Kis Gedus mezőcsősz túrparti kunyhója előtt megállottunk. Tanyája környéke tele van varsákkal, a Kis Túr vizén 2 csolnakot is láttam. A derék mezőcsősznek, a volt híres vadásznak ezuttal is a lelkére kötöttem „Atilla sirja" vigyázását. Egy napszámot adtam neki.

Beérkezve a faluba, Bódi bátyám felesége kiadós, finom reggelivel traktált, ebédre is nagyon maraszottak, de én meghagytam Károlynak hogy 10 órakor, akármilyen idő lesz, indulunk a gyarmati állomásra, mert lehet, hogy délután még nagyobb eső jön. Különben a pap engedélyével lovait bekötötte istállójába, hogy indulásig is haraphassanak egy kis szénát.

A helybeli Hangya-szövetkezetben kifizettem 9·54 P. tartozásomat.

Panyolától Nábrádig vert az eső bennünket, de azután csendesedett. Az Isten őrizzen minden halandót a felázott, gyengén kezelt kövesútaktól! Az ember lelkét majd kirázza a szekér, ha pedig lépésben mennek a lovak, nem haladunk! Így a mi vonatunk is már a gyarmati állomáson állott, mire odaérkeztünk. Szerencsére még volt idő a csomagok feladására és a Károly kifizetésére, 7·50 pengőt kapott. Vonatom 12·15 órakor indult. Nyíregyházáról gyorssal 17 órakor Debrecenben voltam kis családom nagy örömére!

1934 SZEPT. 3 – 1935 JAN. 10.

AZ V-IK ÁSATÁSRA VONATKOZÓ ESEMÉNYEK.

1934 szept. 2-án Panyolóról hazaérkezve, másnap már megkezdtem az V-ik panyolai kutatás költségeinek elszámolásához szükséges, szabályszerűen kiállitott nyugták beszerzését és 1934 IX. 4-én már szétküldtem köszönő leveleimet Streicher Andor mátészalkai alispánnak, Szarka Boldizsár panyolai lelkésznek, Somogyi Zsigmond nábrádi és Ludescher Antal guláisi körjegyzőknek, továbbá rövid beszámolómat Kozma György zempléni főispánnak. A főjegyzőket egyuttal felkértem a nyugták aláiratására és vissza küldésére, mely az inséges munkabéreknél elég körülményes (458/1934 DKsz, 459/1934 DKsz, 506/1934 DKsz)

Elszámolásaimat 3 féle fedezet terhére végeztem el 1934 szept. havában. A rendes muzeumi államsegélyből elköltöttem 70·62 P-t, a panyolai alap terhére 22·44 P-t, és a szatmárvármegyei inségmunkadijból 36 P-t (520/1934 DKsz).

Streicher Andor alispán részére készitett beszámoló jelentésemben hangsúlyoztam, hogy – bár a Tisza 1934-ben egyszer sem hagyta el a medrét s igy a partot nagyon kevésse rongálta, – mégis sikerült, 2-3 m. széles sávban a nagy talapzat mögötti részt tovább feltárni, honnan új cölöpök faragott gerendák, egy fél létra, patics falu ház talpgerendája és más épület alkatrészek kerültek elő, tehát bizonyos, hogy a palánkerődit mény belsőrésze települt volt. Az eredmény várakozáson felüli és teljesen kielégitő. —

Hogy egy ásatásvezetőnek mi minden apró bajlódásokkal kell szembenéznie, eredetiben mellékelem

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

— 231 a. —

Iső levél

Panyola, 1934. IX/11 kedd

Festatás is megy a Iik levél!

Bódi

Kedves János!

Szept. 4-én kelt kedves soraidat 5-én vettem s hogy mindeddig elmitézetben maradt, Károlynak, hel ide, – hol sda furvarban en etele, s nehezen megkaphatóságán mult.

Ma fülön fogván, alkalmilag ~~küldöm~~, aláirattam vele s küldöm szintén alkalmilag Gál Lajosi jegész urtól.

A köszönet szavát kű nőm mel együtt szebrezaktuk jóleső érzéssel s azzal a kívánsággal, vajha szolgálhassunk nehed szivünk szerint még évekén át, mind el a diadalomig s nehed pedig a kutató és bűvárló (munkához) kedvet, meg nem lankadó kitartást s mielőbb a rejtés megoldását, adja meg a jó Istar.

Hát jó volt valóban, hogy jó időre nem vártál. Itt egész vasárnap esett az eső szakadatlan. Azóta itt is esik az eső, kis szünetekkel szakadatlan. Harmadik napja, hogy jó idő van.

Józsi levegős korsója elmitézését bálásan köszönöm. —

Ezzel záron is levelemet. Szeretettel köszöntelek téged, feleséged őrvegy-

ságának képeséljeim küldöm, a kis tárihát csókolom, feleségem üdvözletét nehad is szoládodnak is tolmácsolva vagyok, igaz szeretettel hűséges tisztelő barátod

Pannyola 1934. IX/11

Szarkatódi

NB. Levél megírása után!

Szür. nyugta béfegezési kötelezettségét utólag vevén ésere, boltost zavartam éste, mert Lejesiék immár indulnak. Ha lehésik a béfeg, akkor is küldöm pótlólag, mert irni valóm még ugy is van más egyébb is, de most nincs már időm, hefesebben Lejesiék indulását minden perezben várom s igy pontot kell tenni, ha nem akarok is.

Béfeg megjött, 50 fill. felragasztottam.

Folytatom! míg lehet. Károly nekem nem mert panaszkodni, de mástól hallottam panaszát, mikor maczerálták hogy mennyit keresett most is, hogy ő ezek mint udvari fuvaros

a legszükösebbet, számításán alulit kapta
fuvardíj ezimén tőled. Ő igazdó tanmak rám
hivatkozott. Engem gyanusítanak a fuvar-
bér megállapításával és lehuzásával, le-
szófolásával. Mert ő mint közszállítási
vállalat és alkalmi fuvaros egy keddi
gyanati hétivásár alkalmával többet
keres 2 pengőnél, mint mondják. Indni-
illik ő felhajtott Dunyolán mindenkit, ki elad-
ni vinni akar valamit s jó terét összegyűjt.
Gyanatvél hazatérőben vizont mindenkinek,
ki vett, hazni valóját összeharásolja, vagy
galegszeres józan és ítékásembereket
potom pénzért hazaszállít, stöbbre meg
kersete. Nem indokolok tovább. Ő a 7·50 P.
hefett 10-Pre számitott, tekintve a hétfői
egénnapi szarókerti fuvart (: miben teher-
tétel engem is illet :) és a vasárnapi szakadós
esős fuvart, mert én mondom csurom-
bőrig ázva, minden pokróczokkal, ny jött
dő, mint egy poczos egérhaza. Időt is vesz-
tett, meghát meg is szenvedett s magam is
utólag méltónak itélem őt az ő számi-
tása megtalálására, a 2·50 P. pótlásra.
Ha jónak, méltányosnak és valamikegen
teljesíthetőnek találod, közös renü-

ménk érdekében tedd meg, ha nem
ugy jövőre kárpótold. —

Én ugyanis azt mondtam a mu-
czeráb, őt bárgyúnak nevező nyóbe-
nyédeseknek, hogy ez most már el-
mult, majd jövőre kárpótolja a
Nagyságos Ur. — De hát akárhogy van
is a dolog, ha illegitim is, ha tehetet,
kárpótold az idén.

Azt tartozom neked kijelenteni
nyilt, magyar őszinteséggel és bessü-
letességgel, hogy ebből a fuvarpótlási
többletből az én, javamra, illetve a
nekem tett hordási segitségre ebből
egy rézfillér sem esik. Fizetni akar-
ván neki két napi hordási segit-
ségéért, — bárpénzt kináltam neki, —
ő nem fogadott el semmit, azt kérte
tavasszal majd megfizetek neki egy
kis lednek — bükkönyvmaggal.
Ujra felnyólitottam, hogy pénzszük ál-
lapotát hallottam, de erre ő fel
sem jött, csak üzente, neki led-
nek magkell. — Bárminkor szolgálatomra
áll, ha kell. — Pamyela, 1937. szept 11. Bóli

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

231 b.

II-ik levél

Kedves János!

Ez a második, hozzád intézett s az elsővel egyszerre, – kis megszakítással, kelt levelem. Azt már zárni jónak láttam, mert nem gőztem várni a vonatindulásban Gál Lajcsit. – Futárt küldtem hát hirthozni: 1/4 órája már elment. Rámördültem: Ebadta disznója! Hogy megmondtam neki és mégis [illegible]. Gyorsabban akarván indítni a levelet, így késünk tovább: plus deficit, quam proficit!

Ne, így már mindegy, mondok: folytatom tovább, talán nem haragszik meg érte János.

Károly nagyszomorusága feletti jeremiádáim után egy üzenet átadására szorítkozom még s ez az üzenet Győrffy Pista egyet. tanár uré.

Tőle ugyanis szept. 2-án kaptam egy konventiós levelet, a te érkezésed jelző leveled idején küldött levelapomra, melynek reád vonatkozó részét időzőjel között közlöm veled, megbízatásom szerint íme:

„Azt hiszem, hogy János komám a Zsaró kertben megpiszkálja a szőlőpöket. Közöld vele, hogy Szlovenszkóból itt járt nálam a napokban egy magyar fiú, aki <u>település-tanulmányai</u> so-

./.

ván olyan falura talált, ha jól emlékszem, a Tiszaháton, megszált területen, – amelyben a házak lefektetett ezölöpökre voltak építve a sülyedés ellen." —

Im ezt előtanulmányaid rendén vedd füleidbe.

A Baranyi Károly barátunké után most jut eszembe egy újabb gravámen közlése.

Ezt a vén gebüzdüs, az öreg Kis Gedus nyögte el előttem, reggeli utáni állapotában, hogy az öreg Király Béni, az ő kerülőtársa is röridséget szenvedett, mert a fák őrizéséért nem kapott semmit. Kis Gedus megvallotta, hogy ő, két pakli dohányt és egy pengőt kapott, az öreg Béni semmit. Hát pedig mélto volna rá. —

Szóval az ügyefogyottak ügyvédjének nekem kell lennem.

Igen! Azt hiszem, azóta itt feledt kis ásódat és kaparódat megkaptad. Friges hozta be vasárnap délután. Én pedig alkalmilag Debreczenbe vizsgázni mentem. Kis hugom, Zsarsától küldtem el. Vagy ő, Babczyval elviszi meled, vagy józsi elexpediálja.

Anyu a két kisebbik húgát ma vitte vissza a határhoz holnap adja át szüleinek s így most két

nagyig szalmaözvegy vagyok. Nagy strapa ez szegénynek, meg a lovaknak is, de hát hiába. Eddig nem féltettem, de mióta nyavalyás féltem, mert nem neki való. —

Na Jánoskám, azt hiszem meg vagy velem elégedve. Kimeritettem minden témát s most már ismételten szeretettel köszöntelek

Pannyola, 1934. IX/11.

Marka Módi

Kedves Jánoskám!

Ma jött az öreg Krupi, hogy menjek fel Kőrsigházára. Jegyzőkr fizetne, de nincs jegyzik. Felmentem: Főjegyző azt gondolta nálam van.

Küldhazért a nagyszám, illetve fizetési jegyzéket neki, mert mint mondja a jegyzőnek nála, de nélküle nem fizethet. Én nem mondtam zsiga főjegyzőnek, hogy er-

zálisok veked. — Ellenben ő mondta a munkásoknak, hogy irni fog veked, s ha meg kapja töled, mához egy hétre fizet. Küldd el azért nekei. —

Szervusz!

P. g 34 IX/13 esütörtök

Bódi

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

Nagyságos

Dr. Sőroghy János

múzeumőrszerek

Debreczen.

Déri Múzeum

Válasz
Mehet
[illegible]

Szarka Boldizsárnak 1934 szept. 11. és 13.-án írott levelét, melyek egy borítékban érkeztek. Ezek bizonyítják, hogy a falusi szegény emberek igyekeznek élelmesek is lenni, csak az a baj, hogy az eszük mindig vásár után jön meg! Kiállított, helyreszett nyugtákat már nem lehet javítgatni. Ha fizetéskor szólalnának fel, a lehetőség határain belül inkább lehetne kedvüket táltetni! A levelekben Gyöffy Istvánról is van említés!

Én a 2 levélre 1934 IX. 22-én hosszan és keményen válaszolhattam, mert Bódi barátunk már IX. 24-én elküldte visszaválaszát. Tény az, hogy minden munkásom megkapta a hatóságilag megállapított munkabérét. Hivatalos elszámolásra kötelezett pénzekkel gavallérkodni nem lehet, csak a saját zsebünkből, ami pedig elég lapos, hiszen én napidíjat sem igényeltem a magam részére. Szarka ref. lelkész eredeti levelét borítékában alább mellékelem.

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.
MAGYARORSZÁG
10f
MAGYARORSZÁG
10f
NAGYKÁLLÓ
SZATMÁRNÉMETI
SZATMÁRNÉMETI
SZATMÁRNÉMETI

A panyolai református lelkészi hivataltól.

..... szám.

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

Johannes de Seöreghy, care amice, in Domino, qui es et incolas in oppido civitatis Debreczen, et quam custos, stas, scilicet sedes in museo Déri debreczeni[illegible], tibi, quam lectoris salutem!

Vettem szept 22 és leveled 23 án estve. Tenger dolgom közt is rovok rá pár sort. És pedig igen.

Áldott szabadságidőd legyen rád felüdülés boldog ideje, de máskor korábban vedd ki. Me tarts a vénasszonyokkal.—

Nyugtázid, hogy megkaptad — satis tarde quidem — örülök. Ezek kapcsán tett előterjesztéseim csak baráti közlések voltak úgy a Juvarokra, mint más rokon dolgokra. Sajnálom, hogy megírtam, mert nyugszom ki, felettébb a szívedre vetted, mint sorai dból kiveszem. Kedves Jánoskám! Nincs itt sommi hiba. Kiki megkapta a magáét. Ez csak parazti élelmesség, mely az urat nézi s azt nyúzná s kicsőszakolná tőle a lehetőt s azt vámá, hogy mint a bolond óra 1 hefett is 12-őt üssön. — Úgy teljesen nyugodt lelkiismeretedben, miként én, mert irányító áraim, tételeim ma is fenntartom. Ezzel pontot is teszek az ő gravaminális politikájuk után, mint ahogy igen okosan így tettél te is.—

A napszámjegyzék ügye azt hiszem azóta elintéz ést nyert, mert panaszra azóta nálam senki nem jelentkezett. Ebben, meked van igazságod, hogy szintén nem vagy hibás.— Most találkozom egyik ásó napszámossal s mondja: Tegnap megkapták a napszámot. Így ez a dolog már rendben van, nyugodt lehetsz.

az öreg Király Béni szóra sem érdemes. Itt is mint az előbbi 2 esetben 100%-os igazságod van.

Csodálkozom, hogy a kis ásókról, ha nem is Zsazsa, de Babery megfeledkezett s vagy ők maguk, vagy Józsi szolgája utján be nem szolgáltatták. Az azonban megnyugtató, hogy ott van és meg lesz.

Örülök, hogy az ásatás eredményével meg vagy elégedve. Hova-tovább még vele, ugy látom annál tisztább a kép. Adja Isten, hogy minden évvel sok, de legalább egy lépéssel haladj előre, míg megfejted a nagy titkot. — Egyébként a Győrffy Pista utmutatása, hogy nem ismeretlen felőtted s az a Paládságon is feltalálható, ennek is örülök. Ugy szintén a közölt kis vázrajzot is köszönöm. De ezt ezt attól független más alkotmánynak gondolom csak úgy futtában. — No de ez a te dolgod, hogy majd mikor megállapodásra jutsz mostani s majd következő ásatásod rendén. —

Nagyon köszönöm az Évkönyv türelmes vázására intő szavaidat is, Megértem, jó, várok reá nyugodtan!

Itt mines semmi ujság. Megy az őszi takarítás. Sok a dolog és baj!

Sokat unlegetjük azóta is, hogy jól kifogtad az időt az ásatásra, ha a vissza útazásnál ~~[illegible]~~ bele estél is a eseberbe. Még az ősszel, ha lesz rá időm számítok befszini szemlére kimenni a Zsarókertbe hogy majd a tavaszi állapotnál biztosabb ismérvem legyen a Tisza kutató és segélő munkájáról. —

Feleségem szivesen üdvözöl én pedig szeretettel ölellek, mint igaz barátod:

Pannyola, 1934. IX/24. Szarkatkódi

MEGHIVÓ Panyola község 1934. évi szeptember hó 30án délután 2 órakor kezdődő **népházavató jubileumi ünnepségére** és este 7 órakor tartandó **táncmulatságára**

~~Méltóságos~~
Nagyságos
~~Tekintetes~~

Dr. Sőreghy János

urnak

unicornaőr

Debreczen

Déri Múzeum

MEGHIVÓ.

Panyola község ujonnan épitett Népházának felavatása és a panyolai Hangya Fogyasztási és Értékesitő Szövetkezet fennállásának 30 éves jubileuma alkalmából 1934. évi szeptember hó 30-án délután 2 órakor kezdődő

NÉPHÁZAVATÓ ÉS JUBILEUMI ÜNNEPSÉGRE,

valamint este 7 órakor, a Levente Egyesület által a népház nagytermében és a III. számu református iskola termében tartandó

TÁNCMULATSÁGRA

b. cimet és családját magyaros vendégszeretettel meghivja és várja

a RENDEZŐSÉG.

Beléptidij a táncmulatságra személyenként 80 f., családjegy 3 személyre 2 P. — Felülfizetések a népház berendezése céljára köszönettel fogadtatnak. — Az ünnepség befejezése után estebéd. — Egy teriték ára 1 P. Jó zenéről, italokról és fogatok elhelyezéséről gondoskodva van.

Mayer János nyugalmazott miniszter és Dr. Gaál Endre v. államtitkár a panyolai kulturház felavatásán

meg Máyer János nyug. miniszternek és Dr. Gaál Endre képviselőnek azt az önzetlen szeretetet, amelyet a panyolaiakkal szemben tanusitottak és amelynek a gyümölcse a kulturház felépitése volt. A Faluszövetség nevében

Máyer János ny. miniszter

üdvözölte az ünnepség résztvevőit. Beszédében örömének adott kifejezést, hogy e szép ünnepélyen részt vehetett és gyönyörködhet munkájában. Annak idején ő nyujtotta a lehetőséget ahoz, hogy Panyolán kulturházat létesitsenek. A kulturházat Somogyi Zsigmond körjegyző vette át. A szép ünnepély a Himnusz hangjaival záródott. A kulturházavató ünnepségek befejezéseképen a Levente Egyesület táncmulatságot rendezett, az ujonnan felavatott kulturház nagytermében, ahol a fiatalság reggelig táncolt. Máyer János nyug. miniszter egy pár napot Tiszabecsen pihen régi jó barátjánál Dr. Gaál Endre képviselőnél.

Romhányi

ned biztunk..."
:: CXXII. zsolt.

ár, országgyü-

gya üv. elnök.
JÁNOS nyug.

Panyola közs
a panyolai Hangya
30 éves jubile

NÉPHÁZA
valamint este 7 óra
és a III. s

b. cimet és család

Belépti dij a táncmula
2 P. — Felülfizetések
tatnak. — Az ünnepsé
Jó zenéről, italok

TMÁR ÉS L

ZDASÁGI
ASÁRNAP.
RE 2 P 40
FILLÉR.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
Dr. FÁBIÁN SÁNDOR

TÓBER 7. X

tünk. Mivel pedig a nemzet élete nem korlátozódik egyes nemzedékek idejére, hanem az idő végezetéig tart, nekünk is kötelességünk gondoskodnunk hazánk jövőjéről. Az ernyedtségben tespedő kor fiának ekkor van szüksége multra, arra a dicsőséges, könnyes, véres, verejtékes történelemre, amelyben megfürösztheti a lelkét, hogy tuljon a csüggedés, kicsin zés és gyávaság szennyét példáján okulva kell hal kálváriás magyar uton, e meg magunkbaszálltan az gyászünneppé tornyosult é ban uj szint, uj tartalm október 6-át.

AZ ÜNNEPÉLY SORRENDJE:

A vendégeket fogadja Máté Lajos községi biró.

Ünnepi harangszó.

1. **Egyházi áldás:** a) közének: XC. zsolt. 1. vers „Te benned biztunk..." b) megáldás: tartja Szarka Boldizsár ref. lelkész, c) közének: CXXII. zsolt. 2. vers „Légyen Te kő falaidban .."

2. **Avató beszédet** mond Dr. GAÁL ENDRE v. államtitkár, országgyülési képviselő.

3. **Jubileumi beszédet** tart Gál Lajos ny. tanitó, Hangya üv. elnök.

4. **A Faluszövetség nevében** beszédet mond MAYER JÁNOS nyug. miniszter.

5. Hatóságok és testületek kiküldötteinek beszédei

6. **A Népházat átveszi** Somogyi Zsigmond körjegyző.

7. **Közének.** Himnusz.

„SZATMÁR ÉS BEREG"
R. T.
MÁTÉSZALKA

MEGHIVÓ.

Panyola község ujonnan épitett Népházának felavatása és a panyolai Hangya Fogyasztási és Értékesitő Szövetkezet fennállásának 30 éves jubileuma alkalmából 1934. évi szeptember hó 30-án délután 2 órakor kezdődő

NÉPHÁZAVATÓ ÉS JUBILEUMI ÜNNEPSÉGRE,

valamint este 7 órakor, a Levente Egyesület által a népház nagytermében és a III. számu református iskola termében tartandó

TÁNCMULATSÁGRA

b. cimet és családját magyaros vendégszeretettel meghivja és várja

a RENDEZŐSÉG.

Beléptidij a táncmulatságra személyenként 80 f., családjegy 3 személyre 2 P. — Felülfizetések a népház berendezése céljára köszönettel fogadtatnak. — Az ünnepség befejezése után estebéd. — Egy teriték ára 1 P. Jó zenéről, italokról és fogatok elhelyezéséről gondoskodva van.

1934 X. 7. SZATMÁR ÉS BEREG 1934 X. 7.

Mayer János nyugalmazott miniszter és Dr. Gaál Endre v. államtitkár a panyolai kulturház főavatásán

Az elmult vasárnap Panyola községnek illusztris vendégei voltak a kulturház felavatásán. Még a délelőtti órákban autón érkezett meg Máyer János nyug miniszter, a kulturház megalapitója és Dr. Gaál Endre v. államtitkár, a fehérgyarmati járás országgyülési képviselője. A vendégeket Máté Lajos községi biró fogadta. A vendégek megérkezését és az ünnepély megkezdését ünnepi harangszó jelezte. Utána felhangzott a jelen voltak ajkán a „Te benned biztunk . . .“ régi református egyházi ének, majd az egyház részéről Szarka Boldizsár áldotta meg a kulturházat. Az egyházi szertartást „Légyen Te kő falaidban . . .“ cimü közének zárta be. Az avató beszédet

Dr. Gaál Endre

országgyülési képviselő mondta. Szép hasonlatokkal fejezte ki megilletődöttségét és szép példákkal buzditotta a jelenlevőket a falu kulturális fejlesztésére. Utána Gál Lajos nyug. tanitó, Hangya üv. elnök emelkedett szólásra, miután a panyolai Hangya Fogyasztási és Értékesitő Szövetkezet ez alkalommal ünnepelte 30 éves fennállását. Gál Lajos meleg szavakban köszönte meg Máyer János nyug. miniszternek és Dr. Gaál Endre képviselőnek azt az önzetlen szeretetet, amelyet a panyolaiakkal szemben tanusitottak és amelynek a gyümölcse a kulturház felépitése volt. A Faluszövetség nevében

Máyer János ny. miniszter

üdvözölte az ünnepség résztvevőit. Beszédében örömének adott kifejezést, hogy e szép ünnepélyen részt vehetett és gyönyörködhet munkájában. Annak idején ő nyujtotta a lehetséget ahoz, hogy Panyolán kulturházat létesitsenek. A kulturházat Somogyi Zsigmond körjegyző vette át. A szép ünnepély a Himnusz hangjaival záródott. A kulturházavató ünnepségek befejezéseképen a Levente Egyesület táncmulatságot rendezett, az ujonnan felavatott kulturház nagytermében, ahol a fiatalság reggelig táncolt. Máyer János nyug. miniszter egy pár napot Tiszabecsen pihen régi jó barátjánál Dr. Gaál Endre képviselőnél.

Romhányi

ned biztunk...“
:: CXXII. zsolt.

ár, országgyü-

gya üv. elnök.
JÁNOS nyug.

Dr Fábián Sándor a mátészalkai „Szatmár és Bereg" c. hetilap felelős szerkesztője 1934 IX. 30-án az alábbi híradást közölte le lapjában:

4-ik oldal **SZATMÁR ÉS BEREG** 1934. szeptember 30.

Az ötödik panyolai ásatás azt mutatja, hogy a kutatott helyen palánk-erődítmény épült és lakott részének romjait találták meg

Dr. Sőreghy János nagyértékű felfedezése

A panyolai cölöpépítmény ásatási munkálatairól és az ásatások eredményéről többször tájékoztattuk már olvasóinkat. Dr. Sőreghy János muzeumőr, a kiváló debreceni régész, mostanában fejezte be az ötödik panyolai ásatást.

Az eredmény egyenesen meglepő. Amint sejthető volt, a nagy talapzat megett van a települt rész. Ugyanis itt összesen 12 alacsony cölöpöt, a cölöpök közt fekvő rudakat, gerendákat, törzseket és rengeteg rőzsetörmeléket találtak. Köztük egy 4 és fél méter hosszu tölgyfalétra féloldali rudja a furott lyukakkal; egy ajtófélfának látszó faragott és furott oszlop és a legérdekesebb egy cölöpön fekvő gerenda szabályosan vésett lyukakkal a felszinén. Ebből még csak egy része áll ki a partból, de nagyon valószinü, hogy valamely cölöpökre épült paticsfalu ház egyik falának gerendatalpa.

Minden jel arra mutat tehát, hogy a palánkerődítmény települt és lakott részének romjaival állunk szemben.

Dr. Fabian Sándor levele
1934 IX. 25.

Dr Fábián Sándor a mátészalkai „Szatmár és Bereg" c. hetilap felelős szerkesztője 1934 IX. 30-án az alábbi híradást közölte le lapjában:

4-ik oldal **SZATMÁR ÉS BEREG** 1934. szeptember 30.

Az ötödik panyolai ásatás azt mutatja, hogy a kutatott helyen palánk-erődítmény épült és lakott részének romjait találták meg

Dr. Sőreghy János nagyértékű felfedezése

A panyolai cölöpépitmény ásatási munkálatairól és az ásatások eredményéről többször tájékoztattuk már olvasóinkat. Dr. Sőreghy János muzeumőr, a kiváló debreceni régész, mostanában fejezte be az ötödik panyolai ásatást.

Az eredmény egyenesen meglepő. Amint sejthető volt, a nagy talapzat megett van a települt rész. Ugyanis itt összesen 12 alacsony cölöpöt, a cölöpök közt fekvő rudakat, gerendákat, törzseket és rengeteg rőzsetörmeléket találtak. Köztük egy 4 és fél méter hosszu tölgyfalétra féloldali rudja a furott lyukakkal; egy ajtófélfának látszó faragott és furott oszlop és a legérdekesebb egy cölöpön fekvő gerenda szabályosan vésett lyukakkal a felszinén. Ebből még csak egy része áll ki a partból, de nagyon valószinü, hogy valamely cölöpökre épült paticsfalu házá egyik falának gerendatalpa.

Minden jel arra mutat tehát, hogy a palánkerődítmény települt és lakott részének romjaival állunk szemben.

DR FÁBIÁN SÁNDOR
LAPSZERKESZTŐ
A „SZATMÁR ÉS BEREG" R.T. IGAZGATÓJA

Mátészalka, 1934. szept. 25

Nagyságos
Dr. Sőreghy János ur, muzeumőr

D e b r e c e n

A "Szatmár és Bereg" a multban többször tájékoztatta közönségét azokról a nagyértékü ásatásokról, amelyet Nagyságod végeztet Panyolán.

Értesültem róla, hogy az ötödik ásatást a közelmultban méltóztatott befejezni. Igen hálás volna érte a vármegye érdeklődő közönsége, ha egy cikk keretében tájékoztatni volna szives Nagyságod a nyilvánosságot az eddigi eredményekről s mindazokról a szempontokról, amelyek a lelet fontossága és a további tennivalók dolgában jelentőséggel birnak.

Méltóztassék fontolóra venni közérdekü kérésemet s egyben szerencséltetni a SZATMÁR és BEREG közönségét egy összefoglaló ismertetéssel.

Nagyságodnak szolgálatkész hive és

őszinte tisztelője

Fábián Sándor

A cikket ajánlva elküldtem 1934 X. 3-án.

Megjelent a Szatmár és Bereg 1934 X. 7 és 14. számaiban.

Lásd a következő oldalakon mellékelve!

Dr Fábián Sándor a mátészalkai „Szatmár és Bereg" c. hetilap felelős szerkesztője 1934 IX. 30-án az alábbi közlést közölte le lapjában:

4-ik oldal **SZATMÁR ÉS BEREG** 1934. szeptember 30.

Az ötödik panyolai ásatás azt mutatja, hogy a kutatott helyen palánk-erődítmény épült és lakott részének romjait találták meg

Dr. Sőreghy János nagyértékű felfedezése

A panyolai cölöpépitmény ásatási munkálatairól és az ásatások eredményéről többször tájékoztattuk már olvasóinkat. Dr. Sőreghy János muzeumőr, a kiváló debreceni régész, mostanában fejezte be az ötödik panyolai ásatást.

Az eredmény egyenesen meglepő. Amint sejthető volt, a nagy talapzat megett van a települt rész. Ugyanis itt összesen 12 alacsony cölöpöt, a cölöpök közt fekvő rudakat, gerendákat, törzseket és rengeteg rőzsetörmeléket találtak. Köztük egy 4 és fél méter hosszu tölgyfalétra féloldali rudja a furott lyukakkal; egy ajtófélfának látszó faragott és furott oszlop és a legérdekesebb egy cölöpön fekvő gerenda szabályosan vésett lyukakkal a felszinén. Ebből még csak egy része áll ki a partból, de nagyon valószinü, hogy valamely cölöpökre épült paticsfalu házá egyik falának gerendatalpa.

Minden jel arra mutat tehát, hogy a palánkerődítmény települt és lakott részének romjaival állunk szemben.

Nagyságos

Dr. Sőreghy János ur,

muzeumőr

Debrecen

Déry-muzeum

%. Folytatás a hátlapon!

gyünk az okai, hogy idáig sunyed- | érdekeit intelezői hozzájárul- | lásztnatja. | talán legelsősorban az a fernu, aki

A debreceni Déri Muzeum panyolai ásatásai

A „Szatmár és Bereg" részére irta:
Dr. Sőregi János
muzeumőr, az ásatások vezetője

I.

Amikor az idei nyáron immár az 5-ik panyolai ásatást elvégeztem, e munkálat befejezése éppen arra a napra, pontosan szeptember 1-re esett, amely napon ezelőtt három évvel a végtelenül érdekes tölgyfa-épitménynek a Tisza meredek partjából kiálló alkatrészeit felfedeztem. Akkoron, 1931. szeptember 1-én, két derék *gulácsi* halászlegény kiséretében, egy keskeny kis csolnakon jártam a Tiszát Kisartól Vásárosnaményig. Ennek a különben gyönyörü és felejthetetlen vizi utamnak nem éppen szórakozás volt a célja, hanem inkább arról akartam meggyőződni, hogy a *kisari* és *gulácsi* határon vannak-e a Tisza szakadó partjában őskori telepek maradványai? Ugyanis előző évben *gulácsi* fürdőzők az egyik tiszai homokzátonyból őskori tárgyakat szolgáltattak be a Déri Muzeumnak. Ezek a leletek ugy jutnak a Tisza medrébe, hogy a halomszerü régi őstelepek a medrét változtató folyó utjába kerülnek és a parttal együtt leszakadoznak, amikor is a viz sodra kulturrétegeinek könnyebb tárgyait, edényeket, cserepeket, agancs- és csonteszközöket, sokszor kilométerekre is, lassan magával cipeli és zátonyokban, lapályoknál lerakja.

A véletlen ugy hozta magával, hogy az emlitett *gulácsi* homokzátonyt odaérkezésemre egy hirtelen áradás elboritotta, tehát nem tudtam átvizsgálni, azon felül pedig a *tivadari* révig parti őstelepet nem találtam. E két körülménynek köszönhető a panyolai tölgyfa-épitmény felfedezése. Mert ez eredménytelen kiszállás miatt nem kedvetlenedtem el és nem utaztam haza, hanem jószerencsém sugallatára elhatároztam, hogy ha már ott vagyok, átkutatom a Tiszának *Vásárosnamény* felé eső partjait is. Akkor nem is sejtettem, hogy e vállalkozásommal régésztársaim előtt a magyarhoni archaeologiai kutatásoknak egy uj ösvényét mutattam meg, amihez különben semmi különösebb bátorság nem szükséges, csupán annyi felkészültség, hogy az ember uszni tudjon és ismerje alaposan és szeresse a Tiszát.

Szerencsés elhatározásom folytán kerültem 1931. szeptember 1-én a *panyolai* határba, melynek *zsarókerti* részén, a 8 m. magas szakadt part tövéről kiálló cölöpök és faragott tölgyfagerendák elrendezésében azonnal felismertem az emberi kéz munkáját. Mikor csolnakunk láncát a viz szélén álló cölöpre először rácsavartuk, mint préhisztorikus természetesen abba a boldog hiedelembe ringattam magamat, hogy felfedeztem az első magyarhoni őskori cölöpépitményt és akkor meg se álmodtam azt, hogy pontosan három év eltelte után ugyanazon a helyen és ugyanazon a napon, az 5-ik ásatás elvégzése után örömmel fogok arra gondolni, hogy hiszen sokkal becsesebb a lelet annál, aminek legelsőbben hittem, mert nem őskori, hanem nagy valószinüség szerint a közelebbi magyar ősmultnak és kulturának egy végtelenül érdekes és eddig példa nélkül álló emlékét tártuk fel! És mikor első fényképfelvételeink és felméréseink után rozoga csolnakommal lassan távolodtam a lelőhelytől és ereszkedtünk az *apáti* erdők felé, nem is sejtettem, hogy azon a vidéken, csonka hazánk valóban legszebb, legősibb jellegü Tisza-szakaszán, a *gulácsi „túrtői palajon"* vagy a *panyolai Zsaró-kert* öreg szilfái alatt, heteken át sátorozva, életemnek legszebb ásatásait fogom végezni!

* * *

A szamosközi *Panyola* község határában, az u. n. *Zsaró-kertben*, a Tisza baloldali szakadó partjában feltárt tölgyfa-épitmény mind helyzeténél, mind szerkezeténél fogva régészeti különlegesség számba megy s ma már országos és külföldi érdeklődés központjában áll. E végtelenül érdekes alkotmány 1931. évi felfedezését és 1932-ben végzett első három ásatását 8 fényképestábla kiséretében részletesen ismertetem a Déri Muzeum 1932. évről szóló *Jelentés*-ében, amely dolgozatom külön is megjent *„A panyo-*

Izléses, szép és **jó nyomtatványt** olcsó árban készit lapunk könyvnyomdája :-:

Szatmár és Bereg 1934 X. 7. 12

%. Folytatás a hátlapon!

↑ Folytatás a hátlapon!

gyunk az okai, hogy idáig sulyed- | érdeken illetéziol hozzajárul- | lasztnatja. | talan legelsősorban az a terme, ak-

A debreceni Déri Muzeum panyolai ásatásai

A „Szatmár és Bereg" részére irta:
Dr. Sőregi János
muzeumőr, az ásatások vezetője

I.

Amikor az idei nyáron immár az 5-ik panyolai ásatást elvégeztem, e munkálat befejezése éppen arra a napra, pontosan szeptember 1-re esett, amely napon ezelőtt három évvel a végtelenül érdekes tölgyfa-építménynek a Tisza meredek partjából kiálló alkatrészeit felfedeztem. Akkoron, 1931. szeptember 1-én, két derék *gulácsi* halászlegény kíséretében, egy keskeny kis csolnakon jártam a Tiszát Kisartól Vásárosnaményig. Ennek a különben gyönyörü és felejthetetlen vizi utamnak nem éppen szórakozás volt a célja, hanem inkább arról akartam meggyőződni, hogy a *kisari* és *gulácsi* határon vannak-e a Tisza szakadó partjában őskori telepek maradványai? Ugyanis előző évben *gulácsi* fürdőzők az egyik tiszai homokzátonyból őskori tárgyakat szolgáltattak be a Déri Muzeumnak. Ezek a leletek ugy jutnak a Tisza medrébe, hogy a halomszerü régi őstelepek a medrét változtató folyó utjába kerülnek és a parttal együtt leszakadoznak, amikor is a viz sodra kulturrétegeinek könnyebb tárgyait, edényeket, cserepeket, agancs- és csonteszközöket, sokszor kilométerekre is, lassan magával cipeli és zátonyokban, lapályoknál lerakja.

A véletlen ugy hozta magával, hogy az emlitett *gulácsi* homokzátonyt odaérkezésemre egy hirtelen áradás elboritotta, tehát nem tudtam átvizsgálni, azon felül pedig a *tivadari* révig parti őstelepet nem találtam. E két körülménynek köszönhető a panyolai tölgyfa-épitmény felfedezése. Mert ez eredménytelen kiszállás miatt nem kedvetlenedtem el és nem utaztam haza, hanem jószerencsém sugallatára elhatároztam, hogy ha már ott vagyok, átkutatom a Tiszának *Vásárosnamény* felé eső partjait is. Akkor nem is sejtettem, hogy e vállalkozásommal régésztársaim előtt a magyarhoni archaeologiai kutatásoknak egy uj ösvényét mutattam meg, amihez különben semmi különösebb bátorság nem szükséges, csupán annyi felkészültség, hogy az ember uszni tudjon és ismerje alaposan és szeresse a Tiszát.

Szerencsés elhatározásom folytán kerültem 1931. szeptember 1-én a *panyolai* határba, melynek *zsarókerti* részén, a 8 m. magas szakadt part tövéről kiálló cölöpök és faragott tölgyfagerendák elrendezésében azonnal felismertem az emberi kéz munkáját. Mikor csolnakunk láncát a viz szélén álló cölöpre először rácsavartuk, mint préhisztorikus természetesen abba a boldog hiedelembe ringattam magamat, hogy felfedeztem az első magyarhoni őskori cölöpépitményt és akkor meg se álmodtam azt, hogy pontosan három év eltelte után ugyanazon a helyen és ugyanazon a napon, az 5-ik ásatás elvégzése után örömmel fogok arra gondolni, hogy hiszen sokkal becsesebb a lelet annál, aminek legelsőbben hittem, mert nem őskori, hanem nagy valószinüség szerint a közelebbi magyar ősmultnak és kulturának egy végtelenül érdekes és eddig példa nélkül álló emlékét tártuk fel! És mikor első fényképfelvételeink és felméréseink után rozoga csolnakommal lassan távolodtam a lelőhelytől és ereszkedtünk az *apáti* erdők felé, nem is sejtettem, hogy azon a vidéken, csonka hazánk valóban legszebb, legősibb jellegü Tisza-szakaszán, a *gulácsi „túrtői palajon"* vagy a *panyolai Zsaró-kert* öreg szilfái alatt, heteken át sátorozva, életemnek legszebb ásatásait fogom végezni!

* * *

A szamosközi *Panyola* község határában, az u. n. *Zsaró-kertben*, a Tisza baloldali szakadó partjában feltárt tölgyfa-épitmény mind helyzeténél, mind szerkezeténél fogva régészeti különlegesség számba megy s ma már országos és külföldi érdeklődés központjában áll. E végtelenül érdekes alkotmány 1931. évi felfedezését és 1932-ben végzett első három ásatását 8 fényképestábla kiséretében részletesen ismertetem a Déri Muzeum 1932. évről szóló *Jelentés*-ében, amely dolgozatom külön is megjent *„A panyo-*

Izléses, szép és **jó nyomtatványt** olcsó árban készit lapunk könyvnyomdája :-:

↑ Folytatás a hátlapon!

Szatmár és Bereg 1934 X. 7. sz

lai tölgyfa-építmény háromrendbeli ásatásának története" cimen. — Az 1933. évi 4-ik ásatás ismertetésével kapcsolatban egy hosszabb tanulmányt közöltem a Déri Muzeum legujabb *Évkönyv*-ében (1933.) a tölgyfa-épitmény rendeltetésének problemájáról. Ez a VIII. táblával és 9 képpel illusztrált dolgozatom is megjelent önálló alakban *„Előtanulmányok a panyolai tölgyfa-épitményhez"* cimmel. — Az idén lefolytatott 5-ik ásatás igen érdekes és várakozásunkat szinte felülmuló eredménye pedig ezuttal kerül először nyilvánosság elé.

Az első ásatás után, mikor a tölgyfa-épitménynek csak egy kis része került szemünk elé, az alkotmányt analógiák és előzetes példák teljes hiányában annak gyanitottuk, amihez az leginkább hasonlitott: valamely uttest maradványának. De a második és harmadik ásatás alatt olyan részletek jöttek napfényre, hogy az uttest elméletet fel kellett adnunk, bár ahhoz még sokan ragaszkodtak és felállitottuk azt a még mindig csak ideiglenes, de legvalószinübbnek látszó teóriát, *mely szerint a panyolai tölgyfa-épitmény nem egyéb, mint mocsaras helyen fából és földből épült valamely erősség maradványa.* Ez elméletet eddig a 4-ik és az 5-ik ásatás eredményei csak alátámasztották.

Ez elmélet megértéséhez tudnunk kell a következőket:

Okmányok, régi metszetek és históriai müvek alapján ismeretes, hogy a középkorban, de még a XVI. és XVII. században is a kőben és utakban teljesen szükölködő Alföldön ugy épitették a várfalakat, hogy hatalmas sövényrekeszek közé földet-agyagot hordtak, azt nedvesen jól megdöngölték, a rekeszkarók hegyeit guzzsal összefogták és az igy nyert 3—4 méter magas s ugyanannyi széles földfal helyettesitette a kőfalat.

Ha már most az alaptalaj száraz, kemény volt, az a beléje vert rekeszkarókat, illetve magát a földfalat szilárdan tartotta. Ha azonban a döngölt agyagfal laza talajon épült, mondjuk éppen mocsaras helyen (mocsári- vagy vizi vár), ugy gondoskodni kellett arról, hogy a meglehetősen nehéz földfal le ne sülyedjen, a rekeszkarók ki ne düljenek. Ebben az esetben a döngölt agyagfalak alá hatalmas tölgyfatörzsekből talapzatot készitettek. Ez pedig ugy történt, hogy a fal hosszusági irányára keresztbe, egymástól 5—8 méter távolságra lerakták a hatalmas törzseket. Ezekre 6—10 hosszanti törzset fektettek egymás mellé. Ekkor ugyanezt felfelé mégegyszer megismételték és mindkét rekesz karóit a szélső hosszanti törzspárok közt verték le az altalajba. Igy a nagy talapzat, két oldalról hatalmas cölöpökkel is támogatva, a ránehezedő földfalat és a rajta keresztül levert rekeszkarókat szilárdan tartotta.

Ahol járhatatlan mocsár vagy mélyebb vizárok akadályozta a várhozjutást, ott nem épitettek ilyen nagy munkát igénylő földfalat, hanem megelégedtek egyszerü cölöpsorral. Ez volt *az egyszeres palánk*, mig amaz *a kettős töltött palánk.*

Anélkül, hogy további részletkérdésekbe bocsátkoznánk, részünkről *a panyolai tölgyfaépitményt egy ilyen döngölt agyagfal 21 méter hosszan épen megmaradt talapzatának tartjuk*, melynek felsővégéhez, azt teljesen lezárva, egy egyszeres palánk karósora csatlakozik, mely még eddig ismeretlen távolságnyira nyulik a 6—7 méter magas agyagos, tehát nem homok, földréteg alatt, ami az egész épitményt is takarta. *Itt tehát egy régi palánkerősség egyik sarkával állunk szemben.*

(Folytatjuk.)

1. Folytatás a hátlapon!

1. Folytatás a hátlapon!

A debreceni Déri Muzeum panyolai ásatásai

A „Szatmár és Bereg" részére irta:

Dr. Sőregi János

muzeumőr, az ásatások vezetője

II.

Előbb emlitett legujabb dolgozatomban (Előtanulmányok) e puszta ténynek leszögezésével nem elégedtem meg. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy a feltárt panyolai épitmény a maga valóban egyszerű szerkezeti megnyilvánulásában nem csak szaktársaim, hanem számos művelt érdeklődő hozzászólását is kiváltotta. Az egyes nézetek közt nagy eltérések mutatkoznak, ami érthető is, mert hiszen olyan természetű leletről van szó, hogy az annak rendeltetését tárgyaló tanulmány — miután ilyen lelet még nem fordult elő és eddig semmi korhatározó tárgyunk nincs (pl. érem, szerszám, ékszer, fegyver stb.) — az uttörő munkálatok jellegét látszik magán viselni.

Hogy a tájékozódást és hozzászólást minden érdeklődő részére megkönnyitsem, előtanulmányomban magam felsorolom és tárgyalom mindazokat a lehetőségeket, melyekkel kapcsolatban a panyolai épitményről — a legkisebb vonatkozásban is — szó eshet. Igy meggyőző érvekkel igyekezem bizonyitani, hogy a panyolai faépitmény miért nem lehet *partvédelmi mű*, miért nem lehet *uttest;* igyekszem megrajzolni a régi magyar *malomgátat*, hogy a különbség szembetünjön; felemlitem az ősi rekesztőhalászat *cégéit*, a régi *hajóépitő telepeket* folyóink mentén és végül részletesen foglalkozom a palánkerőditmény-elmélettel, mert szerintem ez az, mellyel a panyolai tölgyfaépitmény rendeltetésére a legtöbb világosságot lehet vetni.

Ez elgondolás tárgyalásával kapcsolatban a palánkerősség eredete felől a tudományos irodalomban kialakult felfogást módositom, amenynyiben igyekszem kimutatni, hogy az nem tisztán *magyar várépitési módszer*, ahogy azt nem rég elhunyt kiváló tudósunk *Takáts Sándor* gondolta *„A magyar erősség"* cimű dolgozatában és nem is a *német* és *olasz* épitészek által importált várvédelmi eljárás, amint azt legujabban *Pataki Vidor* egri tudós professzor *„A XVI. századi várépités Magyarországon"* cimü könyvében leszögezte, hanem már az őskorban is alkalmazott, szerte a világon elterjedt, alapjában véve a természeti népeknél ma is még szokásos védelmi mű. Maga *a magyarság ismerte már az ázsiai őshazában és környékén s a honfoglaláskor ilyeneket talált a Tisza—Duna alföldi tájain. Igy tehát, mint jól ismert, olcsó és gyors várépitési módszert,* nagy veszélyek idején, amilyen a tatárjárás és a törökvilág volt, *ujra és ujra, élete és javai mentésére használta fel.* E megállapitás mellett a panyolai ásatások jelentősége abban is áll, hogy amit eddig csak okmányok és metszetek alapján nagy vonásokban ismertünk, az most, mint régészeti lelet apró részleteiben áll előttünk. Bár maga a döngölt agyagfal elpusztult, de épen megmaradt a mesterien összeácsolt, különféle fakötésekkel pompásan összefogott nagy talapzat és az egyszeres palánk. Hogy pedig mocsaras vidéken a földfal alá ilyen talapzatot épitettek: ennek megismerése a panyolai ásatásoknak köszönhető.

* * *

A világon minden erősség azért épült, hogy akár, mint *refugium* védje környezetének lakosságát veszély esetén, akár mint védőbástya tartson biztonságban egy állandóan települt helyet. Ebből következik, hogy mindkét esetben a falakon belől meg kell lenni az ideiglenes vagy állandó település nyomainak.

Az 5-ik panyolai ásatás, folyó év augusztus hó 27-től szeptember hó 2-ig a nagy talapzat belső oldala mentén, attól 2—3 méter távolságra valóban napfényre hozta a palánkerősség belső települt részének nyomait s ezáltal a palánkerőditmény-elméletet jelentékeny mértékben alátámasztotta. Sejtéseink tehát valóra váltak, bár ezuttal is meg kell jegyeznünk, hogy a végleges döntés még mindég a további ásatásoktól függ.

Az 5-ik ásatás alkalmával a nagy talapzaton belül — amit természetesen emelőgép segitségével mind egy szálig felszedtünk és biztonságba helyeztünk — egyelőre mintegy 2 méter széles sávban lakóházak maradványaira találtunk. Összesen 12 darab cölöp, háztetőzet faalkatrészei, sok sövény törmelék, egy rendes fogas létrának félága szabályosan furt lyukakkal, egy ajtófélfa faragás és furás nyomaival és egy cölöpön fekvő tölgygerenda kerültek napfényre. Ez utóbbin

Izléses, szép és jó nyomtatványt olcsó árban készit lapunk könyvnyomdája :-:

Szatmár és Bereg 1934 X. 14. 12.

— 234. —

Az újságcikk alatt Fábián S. kerk. könönő levele 1934 X. 11.

% Fortatás a hátlapon!

A debreceni Déri Muzeum panyolai ásatásai

A „Szatmár és Bereg" részére irta:

Dr. Sőregi János

muzeumőr, az ásatások vezetője

II.

Előbb emlitett legujabb dolgozatomban (Előtanulmányok) e puszta ténynek leszögezésével nem elégedtem meg. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy a feltárt panyolai épitmény a maga valóban egyszerű szerkezeti megnyilvánulásában nem csak szaktársaim, hanem számos művelt érdeklődő hozzászólását is kiváltotta. Az egyes nézetek közt nagy eltérések mutatkoznak, ami érthető is, mert hiszen olyan természetű leletről van szó, hogy az annak rendeltetését tárgyaló tanulmány — miután ilyen lelet még nem fordult elő és eddig semmi korhatározó tárgyunk nincs (pl. érem, szerszám, ékszer, fegyver stb.) — az uttörő munkálatok jellegét látszik magán viselni.

Hogy a tájékozódást és hozzászólást minden érdeklődő részére megkönnyitsem, előtanulmányomban magam felsorolom és tárgyalom mindazokat a lehetőségeket, melyekkel kapcsolatban a panyolai épitményről — a legkisebb vonatkozásban is — szó eshet. Igy meggyőző érvekkel igyekezem bizonyitani, hogy a panyolai faépitmény miért nem lehet *partvédelmi mű*, miért nem lehet *uttest;* igyekszem megrajzolni a régi magyar *malomgátat*, hogy a különbség szembetünjön; felemlitem az ősi rekesztőhalászat *cégéit*, a régi *hajóépitő telepeket* folyóink mentén és végül részletesen foglalkozom a palánkerőditmény-elmélettel, mert szerintem ez az, mellyel a panyolai tölgyfaépitmény rendeltetésére a legtöbb világosságot lehet vetni.

Ez elgondolás tárgyalásával kapcsolatban a palánkerősség eredete felől a tudományos irodalomban kialakult felfogást módositom, amenynyiben igyekszem kimutatni, hogy az nem tisztán *magyar várépitési módszer*, ahogy azt nem rég elhunyt kiváló tudósunk *Takáts Sándor* gondolta *„A magyar erősség"* cimű dolgozatában és nem is a *német* és *olasz* épitészek által importált várvédelmi eljárás, amint azt legujabban *Pataki Vidor* egri tudós professzor *„A XVI. századi várépités Magyarországon"* cimü könyvében leszögezte, hanem már az őskorban is alkalmazott, szerte a világon elterjedt, alapjában véve a természeti népeknél ma is még szokásos védelmi mű. Maga *a magyarság ismerte már az ázsiai őshazában és környékén s a honfoglaláskor ilyeneket talált a Tisza—Duna alföldi tájain. Igy tehát, mint jól ismert, olcsó és gyors várépitési módszert,* nagy veszélyek idején, amilyen a tatárjárás és a törökvilág volt, *ujra és ujra, élete és javai mentésére használta fel.* E megállapitás mellett a panyolai ásatások jelentősége abban is áll, hogy amit eddig csak okmányok és metszetek alapján nagy vonásokban ismertünk, az most, mint régészeti lelet apró részleteiben áll előttünk. Bár maga a döngölt agyagfal elpusztult, de épen megmaradt a mesterien összeácsolt, különféle fakötésekkel pompásan összefogott nagy talapzat és az egyszeres palánk. Hogy pedig mocsaras vidéken a földfal alá ilyen talapzatot épitettek: ennek megismerése a panyolai ásatásoknak köszönhető.

* * *

A világon minden erősség azért épült, hogy akár, mint *refugium* védje környezetének lakosságát veszély esetén, akár mint védőbástya tartson biztonságban egy állandóan települt helyet. Ebből következik, hogy mindkét esetben a falakon belől meg kell lenni az ideiglenes vagy állandó település nyomainak.

Az 5-ik panyolai ásatás, folyó év augusztus hó 27-től szeptember hó 2-ig a nagy talapzat belső oldala mentén, attól 2—3 méter távolságra valóban napfényre hozta a palánkerősség belső települt részének nyomait s ezáltal a palánkerőditmény-elméletet jelentékeny mértékben alátámasztotta. Sejtéseink tehát valóra váltak, bár ezuttal is meg kell jegyeznünk, hogy a végleges döntés még mindég a további ásatásoktól függ.

Az 5-ik ásatás alkalmával a nagy talapzaton belül — amit természetesen emelőgép segitségével mind egy szálig felszedtünk és biztonságba helyeztünk — egyelőre mintegy 2 méter széles sávban lakóházak maradványaira találtunk. Összesen 12 darab cölöp, háztetőzet faalkatrészei, sok sövény törmelék, egy rendes fogas létrának félága szabályosan furt lyukakkal, egy ajtófélfa faragás és furás nyomaival és egy cölöpön fekvő tölgygerenda kerültek napfényre. Ez utóbbin

Izléses, szép és jó nyomtatványt olcsó árban készit lapunk könyvnyomdája :-:

— 234. —
Szatmár és Bereg 1934 X. 14. 12.

Az újságcikk alatt Fábián S. kerk. könönő levele 1934 X. 11.

/. Foztatás a hátlapon!

Szatmár és Bereg 1934 X. 14. 12.

—234.—

egyenlő távolságra vésett lyukak vannak s lehet, hogy valamelyik háznak a talpgerendája volt, amilyen a beregi *Tiszahátról* és a *Paládságról* ma is ismeretes. Ennyit egyelőre az 5-ik ásatásról.

Miután a Tisza az elmult évben egyszer sem volt ki a medréből, partját csak kissé rongálta meg. Ebből pedig az következett, hogy az 5-ik ásatással csak keveset tudtam előre hatolni s igy a feltárt épületalkatrészek összefüggését még nem láthattam világosan. Továbbá nincs módunkban, hogy a lelőhelyet megvásároljuk, azért az évenkénti ásatások mérvét mindenkor a Tisza kisebb-nagyobb romboló munkája szabja meg. Mert abba a panyolai gazdák valóban nem egyezhetnek bele kártérités nélkül, hogy amugy is veszendőbe menő kertségeik pusztulását siettessük. Türelemmel kell tehát várnunk a panyolai *Zsarókert* rejtélyének végérvényes megoldását.

* * *

Végezetül e helyen is szabad legyen megemlékeznem elsősorban *vitéz jákfai Gömbös Gyula* miniszterelnök ur Önagyméltóságáról, aki mint hadügyminiszter 500 pengőt adományozott a nagyszabásu ásatások költségeire. Ugyanilyen nemes áldozatkészséget tanusitott a *MTI* elnök-igazgatója, *vitéz leveldi Kozma Miklós* Őméltósága. Csak e két adomány tette lehetővé a Déri Muzeum eme nagyarányu vállalkozását. Nem kevesebb hálával tartozom *Szatmár* és *Bereg* vármegye nemes közönségének, a *Főispán ur* és az *Alispán ur* Őméltóságaiknak a többrendbeli inségmunkások rendelkezésre bocsátásáért, különösen *Dr. Streicher* alispán ur lekötelező figyelmességéért és azért a lelkes ügybuzgalomért, melyben *leveldi Kozma György dr.* akkori vásárosnaményi főszolgabiró ur részéről részesültem. Neki köszönhető, hogy a panyolai kutatások egyáltalában megindulhattak. Hogy pedig ott időzéseim sokszor kellemessé váltak, ezért igazán őszinte köszönet illesse e helyen is mindazon kedves vendégeimet, akik sokszor messziről felkeresték tiszaparti sátortanyámat. Közülök névleg is megemlitem *Szarka Boldizsár* panyolai lelkész urat, kedves Bátyámat, aki jó és rossz időben, tollal és szóval, vendégszeretetével és jó kedélyével mindig segitőtársként áll mellettem.

Ha pedig mindez a sok nemes pártfogás és szeretet továbbra is megmarad csekélységem és az általam képviselt kulturintézettel szemben, ugy minden igyekezetünkkel rajta leszünk, hogy a nemes vármegye kulturtörekvéseit nem csak régészeti munkálkodásunkkal, hanem az ott szerzett másirányu tapasztalataink és megfigyeléseink közlésével is szolgáljuk.

Az ásatásunk alatt Fábián S. szakt. könyvé lenne 1934 X. 11.

↑ Fordítás a hátlapon!

Szatmár és Bereg 1934 X. 14. sz.

egyenlő távolságra vésett lyukak vannak s lehet, hogy valamelyik háznak a talpgerendája volt, amilyen a beregi *Tiszahátról* és a *Paládság*ról ma is ismeretes. Ennyit egyelőre az 5-ik ásatásról.

Miután a Tisza az elmult évben egyszer sem volt ki a medréből, partját csak kissé rongálta meg. Ebből pedig az következett, hogy az 5-ik ásatással csak keveset tudtam előre hatolni s igy a feltárt épületalkatrészek összefüggését még nem láthattam világosan. Továbbá nincs módunkban, hogy a lelőhelyet megvásároljuk, azért az évenkénti ásatások mérvét mindenkor a Tisza kisebb-nagyobb romboló munkája szabja meg. Mert abba a panyolai gazdák valóban nem egyezhetnek bele kártérítés nélkül, hogy amugy is veszendőbe menő kertségeik pusztulását siettessük. Türelemmel kell tehát várnunk a panyolai *Zsarókert* rejtélyének végérvényes megoldását.

* * *

Végezetül e helyen is szabad legyen megemlékeznem elsősorban *vitéz jákfai Gömbös Gyula* miniszterelnök ur Önagyméltóságáról, aki mint hadügyminiszter 500 pengőt adományozott a nagyszabásu ásatások költségeire. Ugyanilyen nemes áldozatkészséget tanusitott a *MTI* elnök-igazgatója, *vitéz leveldi Kozma Miklós* Öméltósága. Csak e két adomány tette lehetővé a Déri Muzeum eme nagyarányu vállalkozását. Nem kevesebb hálával tartozom *Szatmár* és *Bereg* vármegye nemes közönségének, a *Főispán ur* és az *Alispán ur* Öméltóságaiknak a többrendbeli inségmunkások rendelkezésre bocsátásáért, különösen *Dr. Streicher* alispán ur lekötelező figyelmességéért és azért a lelkes ügybuzgalomért, melyben *leveldi Kozma György dr.* akkori vásárosnaményi főszolgabiró ur részéről részesültem. Neki köszönhető, hogy a panyolai kutatások egyáltalában megindulhattak. Hogy pedig ott időzéseim sokszor kellemessé váltak, ezért igazán őszinte köszönet illesse e helyen is mindazon kedves vendégeimet, akik sokszor messziről felkeresték tiszaparti sátortanyámat. Közülök névleg is megemlitem *Szarka Boldizsár* panyolai lelkész urat, kedves Bátyámat, aki jó és rossz időben, tollal és szóval, vendégszeretetével és jó kedélyével mindig segitőtársként áll mellettem.

Ha pedig mindez a sok nemes pártfogás és szeretet továbbra is megmarad csekélységem és az általam képviselt kulturintézettel szemben, úgy minden igyekezetünkkel rajta leszünk, hogy a nemes vármegye kulturtörekvéseit nem csak régészeti munkálkodásunkkal, hanem az ott szerzett másirányu tapasztalataink és megfigyeléseink közlésével is szolgáljuk.

Nagyságos

Dr. Sőreghy János ur,

muzeumőr

Debrecen

Déri muzeum

MÁTÉSZALKA 1934 OKT. 11 21

BRIEFZENTRUM 1934 OKT. 12 16

MAGYARORSZÁG 20f

1 Fényképfelvétel a kötetben!

Az ujságcikk alatt Fábián S. szerk. köszönő levele 1934 X. 11.

—234.—

Szatmár és Bereg 1934 X. 14. sz.

egyenlő távolságra vésett lyukak vannak s lehet, hogy valamelyik háznak a talpgerendája volt, amilyen a beregi *Tiszahátról* és a *Paládságról* ma is ismeretes. Ennyit egyelőre az 5-ik ásatásról.

Miután a Tisza az elmult évben egyszer sem volt ki a medréből, partját csak kissé rongálta meg. Ebből pedig az következett, hogy az 5-ik ásatással csak keveset tudtam előre hatolni s így a feltárt épületalkatrészek összefüggését még nem láthattam világosan. Továbbá nincs módunkban, hogy a lelőhelyet megvásároljuk, azért az évenkénti ásatások mérvét mindenkor a Tisza kisebb-nagyobb romboló munkája szabja meg. Mert abba a panyolai gazdák valóban nem egyezhetnek bele kártérités nélkül, hogy amugy is veszendőbe menő kertségeik pusztulását siettessük. Türelemmel kell tehát várnunk a panyolai *Zsarókert* rejtélyének végérvényes megoldását.

* * *

Végezetül e helyen is szabad legyen megemlékeznem elsősorban *vitéz jákfai Gömbös Gyula* miniszterelnök ur Őnagyméltóságáról, aki mint hadügyminiszter 500 pengőt adományozott a nagyszabásu ásatások költségeire. Ugyanilyen nemes áldozatkészséget tanusitott a *MTI* elnök-igazgatója, *vitéz leveldi Kozma Miklós* Őméltósága. Csak e két adomány tette lehetővé a Déri Muzeum eme nagyarányu vállalkozását. Nem kevesebb hálával tartozom *Szatmár* és *Bereg* vármegye nemes közönségének, a *Főispán ur* és az *Alispán ur* Őméltóságaiknak a többrendbeli inségmunkások rendelkezésre bocsátásáért, különösen *Dr. Streicher* alispán ur lekötelező figyelmességéért és azért a lelkes ügybuzgalomért, melyben *leveldi Kozma György dr.* akkori vásárosnaményi főszolgabiró ur részéről részesültem. Neki köszönhető, hogy a panyolai kutatások egyáltalában megindulhattak. Hogy pedig ott időzéseim sokszor kellemessé váltak, ezért igazán őszinte köszönet illesse e helyen is mindazon kedves vendégeimet, akik sokszor messziről felkeresték tiszaparti sátortanyámat. Közülök névleg is megemlitem *Szarka Boldizsár* panyolai lelkész urat, kedves Bátyámat, aki jó és rossz időben, tollal és szóval, vendégszeretetével és jó kedélyével mindig segitőtársként áll mellettem.

Ha pedig mindez a sok nemes pártfogás és szeretet továbbra is megmarad csekélységem és az általam képviselt kulturintézettel szemben, ugy minden igyekezetünkkel rajta leszünk, hogy a nemes vármegye kulturtörekvéseit nem csak régészeti munkálkodásunkkal, hanem az ott szerzett másirányu tapasztalataink és megfigyeléseink közlésével is szolgáljuk.

Dr FÁBIÁN SÁNDOR
LAPSZERKESZTŐ
A „SZATMÁR ÉS BEREG" R.T. IGAZGATÓJA

Mátészalka, 1934. okt. 11

Igen tisztelt Doktor Ur!

Végtelen hálával köszönöm igen értékes és a "Szatmár és Bereg" részére igen becses tanulmányát a panyolai ásatásokról.

A nagy érdeklődést keltett dolgozat két részletben kerül közlésre. Az első közlést megelőzően rövid tudósitást közölt már a lap. Van szerencsém ezt a lappéldányt is a "Szatmár és Bereg" legutóbbi számának két példányával együtt megküldeni.

Rendkivül becses igéretnek veszem, hogy a vármegyét érdeklő hireket meg fogom kapni s boldogan küldöm - már csak e kedves igéret betartására is emlékeztetőül - a lap állandó példányát.

Ismételten köszönve igen tisztelt doktor ur kegyességét és támogatását, örömömre fog szolgálni, ha tiszteletem tehetem majd alkalomadtán.

Szolgálatkész hive

Dr Fábián Sándor

Nagyságos

Dr. Sőreghy János urnak,
muzeumőr

D e b r e c e n

V. Fosztatás a hátlapon!

Szarka Bódi kedves barátunk a „Szatmár és Bereg"-ben megjelent cikk olvasása után az alábbi lev. lapot küldte 1934 X. 10 kelettel:

Kedves Jánoskám! Tegnap estve a Csonka-Szatmár-Beregben, a panyolai ásatás kapcsán veled múlattam. Nagyon hefes is szép dolog töled, hogy az érdeklődést ilyen tartod s az ismeretlenek számára is propagálod és pedig a hefi sajtóban is. — Hogy vagy? Mi megvagyunk, lelőtve gondok-bajokkal s az őszi nagy betakarítással. — Tegnap estve Györffy Istával is múlattam, a Budapesti Hirlap Vasárnapi Ujság heti mellékletében, Lambrecht Kálmánhoz, az alföldi szélmalmok megmaradása érdekében irt levele rendén. Figyelmedbe ajánlom, olvasd el. Tyteg nap körötökben jó estvém volt s a távolban is veletek voltam. — Ha múzeumi jelentés és különlenyomat kész lesz, ne felejtkezz el rólam, mert kedves csomaga lesz szá-

Később, mikor meghapta a Déri Múzeum 1934-es Évkönyvét és abból a panyolai „Előtanulmányok" 5 példányát, 1934 XI. 3-án az alábbi lev. lapot irta:

Panyola, 1934. nov. 3.

Kedves János! Hosszu ideig halogattam a köszönés szavát hallatni. Most azonban már szives köszönettel nyugtatom nyugtatom az Évkönyv, mint a Panyolai Ásatás 5 füzetének vételét, melyeket szétosztottam kivánságod szerint. Nem gondolnám hogy elfeledkeztél volna Szemszi Zsiga főjegyzőről? Ha igen, pótold! — Irásom szerét is késett, mert számítottam a Zsarókertbe kimenni hefzetjelentéstételre, de elmaradt. Igaz minél később, annál jobb, mert igy majd a tavaszi szemle több realitást mutat. E jó időben, e csodás őszön, változás még eddig nem igen történhetett a part állapotában. Minden esetre azonban, ha az idő változik kimegyek majd később s referálok róla, mit láttam. — Sok kedves, szeretetteljes

Szarka Bódi kedves barátunk a „Szatmár és Bereg" -ben megjelent cikk olvasása után az alábbi kedv. lapot küldte 1934 X. 10 keltével:

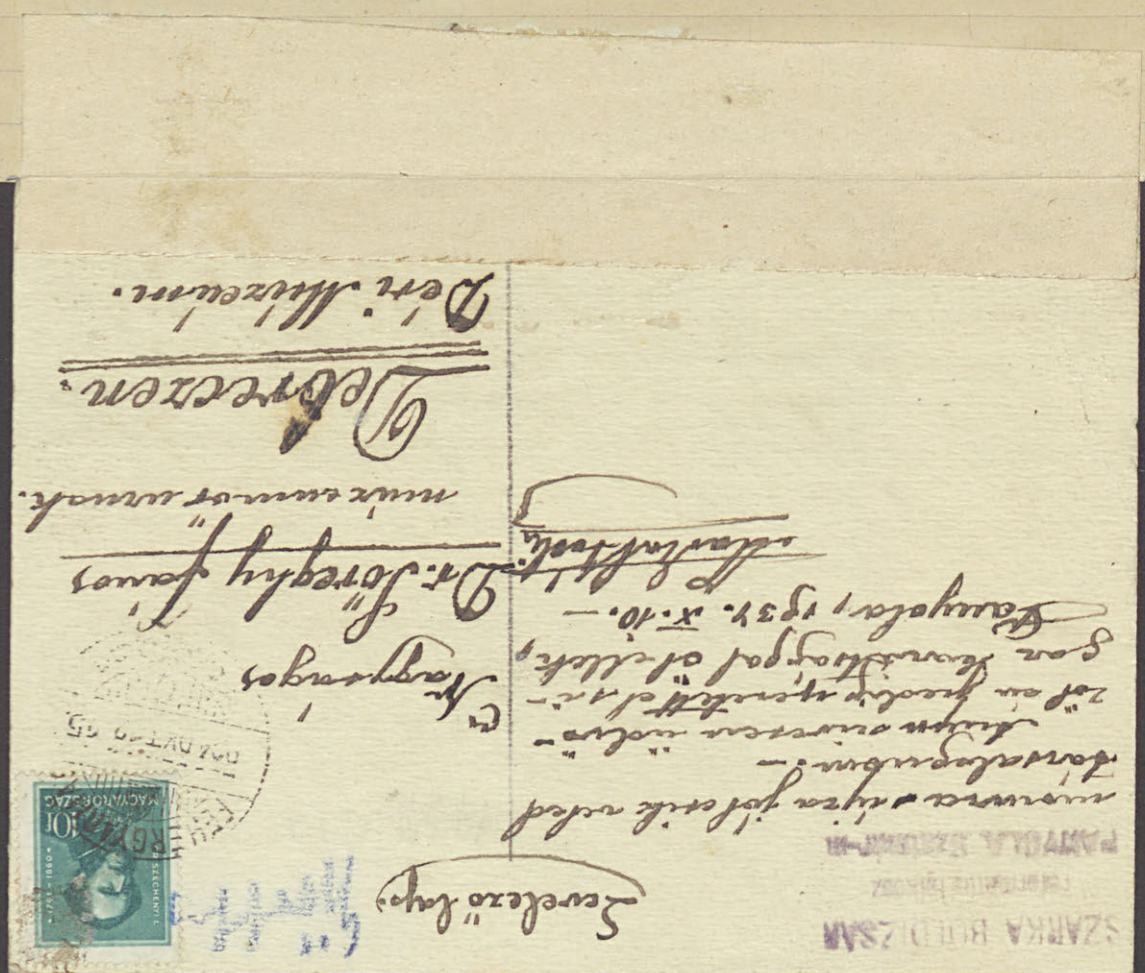

PANYOLA, Szatmár-m.

rólam való, kitüntető megemlékezésidért úgy a Szatmár-Beregben, mint hivatalos jelentésedben, fogadd legbálásabb köszönetemet.

Feleségem üdvözletének tolmácsolása után vagyok, ki voltam és leszek igaz szeretettel tisztelő, ölelő barátod:

Panyola, 1934. XI/3.

Sharka Kódi

934 NOV. 3 19

10f MAGYARORSZÁG

Nagyságos

Dr. Sőreghy János

múzeumőr mnak

Debreczen.

Déri-Múzeum.

Hogy Szatmár-Beregmegye közönségének Panyola iránti érdeklődését élven tartsam, sőt múzeumunkkal való kapcsolatát elmélyítsem, igyekeztem időnként tájékoztató közleményeket írni a lap részára. Így a Szatmár és Bereg hetilap 1934 dec. 16. száma tárcarovatában hozta „A debreceni Déri Múzeum legujabb Évkönyvének szatmár-és beregmegyei vonathozásai" c. irásomat; melyet alább mellékelek:

A debreceni Déri muzeum legujabb Évkönyvének szatmár- és beregmegyei vonatkozásai

Mióta a Tiszántul kulturális központja, Debrecen sz. kir. város a maga szép és méltán hiressé vált Déri muzeumát nagy áldozattal felépitette és berendezte, az országnak ez a legmodernebb és legnagyobb vidéki muzeuma, gyüjtő és kutató tevékenységét a beregi Tiszahátra és a Szamosközre is kiterjeszti. Ez a körülmény vármegyéink kulturértékeinek megmentése és feldolgozása szempontjából nagyon fontos. E megállapitás különösen kitünik akkor, ha a Déri muzeum 1933-ról szóló, több mint 300 oldalas képes Évkönyvét átforgatjuk. Örömmel látjuk ebben, hogy mind a régészeti, mind a néprajzi tanulmányok telve vannak szatmár- és beregmegyei vonatkozásokkal. Sőt tovább menve a Déri muzeum az utóbbi évek legnagyobb szabásu régészeti ásatását a szatmármegyei *Panyola* község határában, a Tisza parton folytatta le, melyről az Évkönyv függelékében 4 és ½ ivre terjedő illusztrált önálló tanulmány számol be. Ennek tartalmát, az ásatások eredményét lapunk hasábjain maga az ásatások vezetője Dr. Sőregi János muzeumőr ismertette az érdeklődőkkel.

Ha a Déri muzeum 1933. évi gyarapodási statisztikáját nézzük, ugy felsorolva találjuk ott a Dégenfeld Pál téglási gróf által a muzeumnak ajándékozott *gelénesi* (Beregmegye) bronzkori leletanyagot, mely több tokos baltából, karperecből és egy nagyon becses bronz fibulából áll. Ez utóbbinak az Évkönyv ábráját is közli. Ugyancsak képes ábra mutatja be a *jándi* (Beregmegye) Tisza-mederben talált mammut alsó állkapcsot, melyet leveldi Kozma György dr. akkori vásárosnaményi főszolgabiró juttatott a Déri muzeumnak. Ugyanő és Csoknyay Gyula gergelyi tanitó XVII-ik századi ezüst pénzeket ajándékoztak. Megemlitjük még azt az értékes rézvésőt, melyet Kender Ferenc panyolai lakos ajándékozott a régészeti osztálynak. Ezt a becses tárgyat ezelőtt mintegy 30 évvel találták a *panyolai* határon, a Vásármező-dombban, melynek belsejében sok kincset sejt az ottani emberek képzelődése.

A Déri muzeum szerezte meg a néprajzi osztály számára azt a 4 m. hosszu, egy darab tölgyfából faragott ősi csolnakot is, melyet Kiss András vásárosnaményi halászmester Gergelyi alatt, a Tisza-meder homokjából ásott ki. Képben bemutatva a 258. lapon, dr. Ecsedi igazgatónak a „Népies halászat" cimü dolgozatában, amely tanulmánynak számos eredeti megfigyelése szatmári és beregi tájakhoz füződik. A Déri muzeum Évkönyve 8° alakban, 310 oldal terjedelemben, összesen XXII táblával és 95 ábrával diszitve Debrecenben jelent meg. Ára 4 P. Társadalmi vagy irodalmi egyesületek, középiskolák, nyilvános könyvtárak a muzeum Igazgatóságától megkeresésre ingyen kaphatják.

SZATMÁR ÉS BEREG HETILAP
1934 XII. 16. SZ.

A „Szatmár és Bereg" hetilap 1934 XII. 23-ki számában olvastam, hogy a badeni nagyherczegek karlsruhei levéltárában 400 olyan XVII. sz.-i tervrajzat és látképet találtak amelyek magyarországi várakat ábrázolnak. Vannak köztük Szatmár- és Beregmegyében lévo vagy egykor volt várak tervrajzai is, melyekről fényképmásolatok szerezhetők be. A vármegyei közgyülés erre a célra Streicher alispánnak 250 P-t bocsátott rendelkezésére. Panyola nem szerepel köztük, csak Ajáti. (Felhasználtam a Déri Muzeum 1937-es Évkönyvében). Nem ártana türelmesebben utánanézni!

„Előtanulmányok a panyolai tölgyfaépítményhez" c. dolgozatomat megküldtem a „Szatmár és Bereg" hetilap szerkesztőségének is. A lap 1935 jan. 6-iki számában ismertette tanulmányomat Kerekes Imre tollából. Egyidejűleg foglalkozott Móra Ferenc: Utazás a földalatti Magyarországon c. könyvével is. Figyelemreméltó a két népszerű munka egybevetése. A cikket alább mellékelem:

SZATMÁR ÉS BEREG 1935. január 6.

UJ KÖNYVEK

Ismerteti **Kerekes Imre**

Dr. Sőregi János: Előtanulmányok a panyolai tölgyfa-épitményhez

Sokan fordultak már hozzám azzal a kérdéssel, hogy mi a panyolai ásatások eredménye s melyik korból való a felásott épitmény. Sőregi könyvének elolvasása után végre felelhetek: a Panyola határában feltárt tölgyfa szerkezet, a legvalószinübb feltevés szerint, palánkerőditmény, melynek korára vonatkozólag még semmi konkrét adat nincs, legfeljebb annyi, hogy az 1600-as évek előtt épülhetett. Palánk-erőditmény, mely ugy készült, hogy két cölöpsort vertek le, ezek közé hosszanti gerendákat helyeztek, amiket alul keresztgerendákkal fogtak össze s a cölöp-sort hosszanti irányban vessző-fonással erősitették. A cölöpsorok közét döngölt agyaggal töltötték ki, a vesszőfonást külső oldalán betapasztották, hasonlóan a vidékünkön még ma is használatos patics-falakhoz. Sőregi kimutatja, hogy ez az épitkezési mód igen gyakori volt a XVII. század előtt nemcsak hazánkban, de szerte az egész világon. Egykoru feljegyzések igen sok ilyen erőditményt irnak le, azonban egy leirás sem emliti, a panyolai épitményhez hasonló gerenda-rács szerkezetet, melyre valószinüleg az épitmény sülyedésének megakadályozása végett volt szükség. Sőregi felteszi, hogy ez a tökéletesités magyar találmány. A kettős cölöpsort egyszeres cölöpsor-zárja le, melyet általában olyan helyen alkalmaztak, ahol az erőditmény a mellette levő mocsár vagy árok miatt nehezen volt hozzáférhető, ennél fogva nem volt szükség erősebb palánkra. A palánk erőditmény elméletet bizonyitja az is, hogy a mult évi ásatások, már a palánkokon belül, lakóházak nyomait is feltárták.

A korábbi ásatások több féle elméletet szültek. Sőregi a komoly tudós precizitásával veszi sorra mindazt a feltevést, ami a panyolai ásatással kapcsolatban a legcsekélyebb vonatkozásban lehet. Ismerteti a partvédelmi elgondolást, uttest elméletet, malomgát, rekesztő halászat, hajótelep és kikötő feltevéseket, az adatok gondos mérlegelésével és tömegével cáfolja ezeket. Hatalmas munkát végzett ehhez a tanulmányhoz, felkutatott és elolvasott minden olyan művet, ami a legcsekélyebb utmutatást adhatja. Egy pár dologra azonban szeretném felhivni a szerző figyelmét, ami nem lényeges, inkább technikai jelentőségü. Ha az apró számokkal jelzett magyarázatokat és idézeteket nem a könyv végén, hanem a megfelelő lap aljára nyomatná, a rajzokat és fényképeket pedig a szövegnek megfelelően, a szöveg közé helyezné, az olvasót mentesitené a fáradtságtól.

*

Móra Ferenc: Utazás a földalatti Magyarországon. Révai kiadás.

Ez is régészeti munka, de irásmódjában szöges ellentéte az előbb ismertetett tanulmánynak. Mig Sőregi könyve nagyszerüen rendszerezett adat-tömeg s a legkomolyabb szaktudományi termék, addig Móra, ez a nem rég elhunyt, izes tollu iró, egy kis felületességgel, de derülten, melegen meséli el ásatásainak történetét. Ebben a könyvben a fehértói, kunágotai, kunsági hun sirok keresését festi olyan jóizü humorral, olyan élettel, hogy irásában az elhunyt ősök is megelevenednek és szinte előttünk száguldoznak mokány lovaikon. A kunsági utódokról pedig, akik az ősök kutatásában segédkeznek, olyan éles pillanatfelvételeket készit, hogy az olvasó csaknem hajba kap a „kutya hitü Dörcö"-vel, aki az aranyat „etöti a fenével" vagy a béres gyerekkel, ki csontszedő zsidónak nézi az ősi temetőket ásató kutatót.

Móra a szegedi muzeum igazgatója volt, ennek ellenére a régészek közül sokan nem tartották szakembernek. Ő maga mosolyog ezen s enyhén gunyolja „régész inaskodás"-át. Ez a könyve tulajdonképen az ásatási riportok összegyüjtése, de adatai tudományos szempontból sem érdektelenek. Ezeket az apró karcolatokat első sorban a közönségnek szánta, annak a közönségnek, mely szerette az ő irásait s ezekből a vidám elbeszélésekből több ismeretet szivott magába, mint az előtte unalmas tudományos munkákból. Könyvének minden fejezete az ősök bemutatása mellett, az utódok jellemét is festi. Móra maga is paraszt gyerek volt, szereti és megérti fajtáját, parasztjainak ravaszkodásain komolykodó arccal mosolyog és ha valamelyik „célszerü szegény embör" bajba keveredik, nem átal nyilvános instanciát intézni érdekében a pénzügyminiszterhez. Vidám bölcsessége megfogja az embert s mikor a könyvet letettem a kezemből, ugy éreztem, hogy Móra nem halhatott meg, hanem csak elment pipitér virágnak a szegedi buzaföldekre.

SZATMÁR ÉS BEREG

1935

I. 6.

1935 I. 8-án a Tisza István Tudományegyetem rektori hivatala arról értesitette a Déri Múzeumot, hogy I. 9-én d.e. Stein Aurél, a világhires Ázsia-kutató megtekinti a múzeumot. Kállay Kálmán egyetemi tanár kíséretében érkezett. A régészeti osztályban, melynek anyaga és tanitójellegü kiállitása rendkivül érdekelte, én kalauzottam. Érdeklődött a paticsfalak épitése után. Elmondtam neki zsákai ásatási naplóm alapján, hogy Biharban a vert vagy döngött házfalat sárból és nádból úgy épitik, mintahogy az ő általa ismertetett ősi kinai limest valamikor.

Távoztakor bejelentette, hogy másnap reggel csak a régészeti osztály alaposabb átnézésére újra eljön, egyedül. Ekkor két órát töltöttünk a 2-ik teremben. Rendkivül érdekelték az őskori technikai táblázatok, melyekről nagy elismeréssel nyilatkozott. Közben átadtam neki megjelent régészeti dolgozataimat, de különösen felhivtam figyelmét a panyolai tölgyfa épitmenyre, átnyujtott két füzetem képes tábláira, melyeket gondosan átnézett. Rendkivül örült a panyolai leletnek, mert hasonló palánkerősségeket ő is talált Ázsiában. Ezt a kérdést hosszasabban tárgyaltuk, az én megállapitásaimat helyeselte. Nagy elismeréssel távozott, cimemet feljegyezve.

Még januárban megküldte budapesti kiadójával „Az indo-perzsa határvidék ősi története a földrajz és ujabb kutató-utazások világában" c. (Bp. 1935) tanulmányát dedikálva. Ez klny. a Budapesti Szemle 1935 januári számából, de benne van Berzeviczy elnök előszava is.

A debreceni helyi lapok 1935 I. 10. és 11. számai bőven foglalkoznak a nagy tudós debreceni időzésével és hogy a szatmár-beregiek is lássák, milyen becses lelet az a Tisza gyomrából kioperált tölgyfa épitmény, az a palánkeröditmény-maradvány, össze-

foglaló tájékoztatót küldtem be a „Szatmár és Bereg" hetilapnak, mely azt 1935 jan. 13. számában közölte le:

SZATMÁR ÉS BEREG

1935. január 13.

Stein Aurél nyilatkozata a debreceni Déri Muzeum panyolai ásatásairól

A magyar származásu, de már fiatal kora óta az angol tudományos világ szolgálatában álló világhirü Ázsia-kutató, Stein Aurél, folyó hó 9-én és 10-én Debrecenben tartózkodott, mint a Tisza István Tudományegyetem vendége. A város nevezetességeinek és kulturintézményeinek megtekintése közben kétszer is időt szakitott arra, hogy a Déri Muzeumot, különösen annak régészeti osztályát tanulmányozza. Itt az osztály vezetője, Dr. Sőregi János múzeumőr kalauzolta a világhirű archaeologust. A régészeti anyag és a legujabb ásatások során különösen felhivta figyelmét a panyolai ásatások eredményére, átadva neki az ásatásokról szóló mindkét dolgozatát, melyek egyikében, a most megjelent „Előtanulmányok"-ban többször hivatkozik Stein Aurél ázsiai kutatásainak eredményeire is.

Az ősz tudós figyelmét azonnal megkapták a panyolai faépitményről készült pompás fényképfelvételek. Már a képek alapján hozzájárult a szerzőnek ama megállapitásához, mely a panyolai faépitményt valamely palánkerőditmény, a a régi kettős töltött palánk maradványának, közelebbről a feltárt részt a döngölt agyagfal talapzatának tartja. Ugyanilyeneket és ehhez hasonlókat talált Stein Aurél ázsiai kutatásai alkalmával és felette örült annak, hogy ime magyar földön is, ahol eddig csak okmányok és régi metszetek tanuskodtak az alföldi palánk-erősségek egykori fontos szerepéről: megmaradtak e sajátságos várépitési módszer tárgyi emlékei. Épen ezért Stein Aurél a panyolai tölgyfaépitmény feltárását, megmentését, valamint a további kutatásokat nagyon fontosnak tartja és szerinte is — bár az ázsiai analógiák magyar földre nem vonatkozhatnak — az épitmény keletkezési ideje a középkorba, esetleg annál tovább is nyulhat vissza.

Az V-ik panyolai kutatás tudományos feldolgozását 1935 május havában készitettem el és kiadtam az 1934-es Evkönyv 63–67 oldalain 3 ábra kiséretében. A Déri Muzeum 1934-es Evkönyve 1935 okt. 21-én hagyta el a sajtót 408 oldal terjedelemben.

STEIN AURÉL LÁTOGATÁSA A DÉRI MÚZEUMBAN.
1935 JANUÁR 10.
ELFOGADTA ÉS ÁZSIAI ANALÓGIÁKKAL BIZONYÍTOTTA
A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNY PALÁNK-ERŐSSÉG-
ELMÉLETÉT.

A KÉPEN KÖZÉPEN ÁLL STEIN AURÉL, BALRA KÁLLAY
KÁLMÁN EGYETEMI TANÁR, JOBBRA ECSEDI ISTVÁN
MÚZEUMIGAZGATÓ ÉS HÁTUL SŐREGI JÁNOS MÚZEUMŐR.
FÖT. HORVÁTH ISTVÁN, A „DEBRECZEN" UJSÁG FOTORIPORTERE.
NEGATIV LEMEZ A DÉRI MÚZEUM TULAJDONÁBAN.

